

Key (Gh. 384

ANTONII HULSII

Linguae S. Professoris,

AUTHENTIA ABSOLUTA
S. TEXTUS HEBRÆI

Vindicata

*Contra Criminationes Cl. Viri ISAACI VOSSII,
in libro recens edito de translatione LXX.*

Interpretum.

Adduntur Epistolæ binæ.

*Vna ad Cl. COLVIUM de Parallelismis textua'ibus.
Altera ad Cl. VOSSIUM de periculo sua sententiæ.*

ROTTERODAMI,

Ex Officinâ ARNOLDI LEERS.

CLCCLXII.

ANTONI HULSTI

Linguae 2. Professor

AUTHENTICA ABSOLUTA S. TEXTUS HEBRAEI

Vindicta

Contra Censuram Cl. V. Isaac Vossii

in libro recens edito de translatione p. xx.

Interpretum.

Adhuc Epistolae duae.

Vna ad Cl. Corn. de Talle's textu.
Altera ad Cl. Vossium de textu suo sententia.

ROTTERDAMI
Ex Officina ARNOLDI LEERS
CICLAGER

Admodum Reverendis,
Clarissimis, Doctrina, & Pietate conspicuis
V I R I S,
Ecclesiarum Gallo-Belgicarum to-
tius Fœderati Belgii, eique annexarum Provin-
ciarum, Venerandæ SYNODO GALLO-BELGICÆ
adscriptis Pastoribus Fidelissimis.

- D. DANIELI MASSIS, *Ecclesiæ olim Rotterdamsis.*
Nunc Collegii Gallo-Belgici Regenti vigilantissimo.
D. JOHANNI BLONDEL, *Hagiensis.* Nunc emerito.
D. CAROLO EVERWYN, *Goudana.*
D. ANDRÆ COLVIO, *Dordracenæ.*
D. SAMUELI MARESIO, olim *Sylvæ-Ducensis*, nunc
Groningensis. Ac S. Theologiæ Professori celeberrimo.
D. JOHANNI-JACOBO DU BOIS, *Ultrajectinæ*
ad Rhenum.
D. MATTHÆO JENEIN, *Flißingensis.*
D. NICOLAO DE LA BASSECOUR, *Amstelodamensis.*
D. PETRO MARESCHAL, *Heusdana.*
D. FRANCISCO CUPIF, *Leydensis.*
D. JACOBO BISOV, *Ultrajectinæ ad Mosam.*
D. HENRICO BLANCHETESTE, *Amstelodamensis.*
D. JOHANNI LE LONG, *Medioburgensis.*
D. JOHANNI-LUDOVICO GROUWELS, *Naer-*
densis.
D. VINCENTIO-JOACHIMO SOLER, *Delphen-*
sis. Nunc emerito.

D. JO-

D. JOHANNI CARRE', *Hagienfis.*
D. GILLESIO WARNIER, *Ultrajeſtina ad Moſam.*
D. GILLESIO GOFFART, *Dalenſis trans Moſam.*
D. HENRICO CHROVET, *Onenſis trans Moſam.*
D. DANIELI DE RANTRE, *Harlemenſis.*
D. CAROLO DE ROCHEFORT, *Rotterdamenſis.*
D. JOHANNI BEECK, *Leydenſis.*
D. CLAUDIO BENJAMIN CHARPENTIER,
Campenſis.
D. SERVATIO GALLE', *Siriſeana.*
D. PAULO BILOT, *Groedenſis.*
D. HENRICO DES MARETS, *Sylva-Ducenſis.*
D. JOHANNI CHARDEVENE, *Saffenſis.*
D. NICOLAO MASSIS, *Brielana.*
D. ISAACO GROMME', *Leydenſis.*
D. NICOLAO COLVIO, *Amſtelodamenſis.*
D. JOHANNI DE LANNOY, *Dordracena.*
D. DANIELI DES MARETS, *Medioburgenſis.*
D. JOSEPHO PITHOYS, *Leovardiſis-Friſica.*
D. FRANCISCO CHAILLOU, *apud Inſulares.*
D. JACOBO RENETTE, *Leydenſis.*
D. JOHANNI BRUN, *Neomagenſis.*
D. JOHANNI TRELCATIO, *Goeſana.*

*Patribus ſuis, Fratribus ac Symmyſtis, Muneris & animorum
contefferatione ſibi conjunctiſſimis.*

*Æternam à fonte ſalutis, Servatore noſtro Jeſu Chriſto,
Gratiam & Pacem precatur.*

ANTONIUS HULSLUS,
Eccleſiæ Gallo-Belgica Bredanae Paſtor.

EPI-

EPISTOLA

DEDICATORIA.

Uotquot unquam sub nominis
Christiani larva personati hære-
tici, siue veteres siue recentiores,
sacram veritatem oppugnarunt,
ejus vel *Doctrinam* sunt aggressi,
vel *Principium*, vel *Utrumque*.

Principium, quod est S. SCRIPTURA, eorum in-
sultibus bifariam fuit obnoxium. Alii *rejicien-*
do, alii *vexando & arrodendo* ei litem intentarunt. *Rejecerunt* olim, *rejiciuntque* (non integram
Scripturam, quod ethnicum, nec totum Novum
Testamentum, quod Judaicum erat) totum Vetus
Testamentum velut malum *Manichæi*, velut abro-
gatum *Anabaptistæ*, Euangelium Johannis *Ebio-*
nitæ, Matthæi *Marcionitæ*. *Vexant & arrodunt* *Soci-*
niani & Pontificii. Illi S. Scripturæ *deorvdsia* velli-
cantes. Hi 1. Eam obscuritatis & imperfectionis
insimulantes. 2. Ejus authoritatem ab Ecclesia
suspendentes. 3. Interpretationem sedi Pontifi-
ciæ & mediis externis adstringentes. 4. Libros
Apocryphos pro Canonicis obtrudentes. 5. Tex-
tum originalium authenticam in versionem trans-
ferentes. In hoc ultimo membro præsentis dispu-

E P I S T O L A

tationis cardo versatur, de quo paucis apud R R. V V. antequam instituti mei rationem expone-
rem, præfari fuit animus. Utpote quibus opti-
mè notum, quam Ecclesiæ Christi sit noxium,
quam Christiano nomine indignum, impium
illud *Tridentinum Decretum Sess. 4. Decr. 2. In-
super eadem Sacrosancta Synodus considerans, non pa-
rum utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex omnibus
Latinis editionibus, quæ circumferuntur sacrorum libro-
rum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat: Sta-
tuit & declarat, ut hæc ipsa vetus & vulgata editio,
quæ longo tot seculorum usu in ipsa Ecclesia probata est,
in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus,
& expositionibus pro AUTHENTICA habeatur, ut ne-
mo illam rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat.*
Cujus equidem decreti quosdam Pontificios pu-
duisse omnino videtur, qui illud emollire lata-
gunt. Inter quos *Vega, Driedo, Andradius*, impri-
mis *Genebrardus*, Linguae S. Professor Parisiensis
Regius. Cujus judicium de hoc Decreto, pecu-
liari Epistola ad *Arium Montanum*, propria ipsius
manu exaratum olim mihi exhibuit Cl. noster
Colvius, quod & integrum ad calcem annotatio-
num mearum in Psalterium Hebraicum expressi.
Concilium, ait ille, *tantum comparat vulgatam editio-*
nem

D E D I C A T O R I A.

nem, cum cæteris ejusdem generis propter recentiorum hereticorum & aliorum novatorum temeritatem, qui novas versiones subinde expetunt, veteres fastidiunt. Inde effici nego, non esse recurrendum ad fontes, siquid minus perspicuè, minus aptè, minus propriè illa fuerit expressum atque enunciatum. Quæ enim hæc consequentia obsecro? Sancta Synodus non rejiciendam Latinam editionem statuit, quin pro authentica habendam imperat: Ergo Hebraicæ & Græcæ veritatis collationem & usum prohibet, existimationem, auctoritatem negligit, &c. Verùm is catenis aureis sedi Pontificiæ alligatus, quod animo volvebat, ore profiteri non audebat. Concilii mentem apertius explicant Stapletonus, Melchior Canus & alii, qui disertè asserunt, vulgatam, pro authentica ita agnoscendam esse, ut ad eam solam in disputationibus de fide & moribus, non autem ad Hebræos & Græcos fontes (qui idcirco fraudulentæ corruptionis insimulantur) sit provocandum.

Nil verò hic attinet inquirere an ex pura B. Hieronymi translatione vulgata ista sit editio, quod prudentiores Papistæ asserere non audent. De Psalterio ipse Bellarminus fatetur, illud non esse translationis Hieronymianæ sed ex LXX. Interpp. desumptum. Et sane Hieronymus interpres

pres fuit accuratissimus, qui summa fide verba Latina ad Hebraicæ veritatis sensum usque adeo religiose expressit, ut fatente *Augustino* laborem ejus approbarint Judæi. Siquis verò collationem instituere voluerit inter vulgatam illam & Hebræum textum, immane quantum illam ab hoc discrepare animadvertet. Quin & multa in ea reperiet, quæ ipse Hieronymus in suis scriptis reprehendit. Nec hiulcum illud dicendi genus stilum sapit Hieronymi. Unde facile est colligere, esse genus mixtum ex variis Latinis, imprimis antiquiore Itala ex Græca *¶ LXX.* ante Hieronymum transfusa, ac ipsius Hieronymi versionibus conflatum, variisque modis tot seculorum exscriptionibus ac exscribentium incuria & negligentia corruptum. Constat verò etiam quare antiquam Latinam potius quam antiquiorem Græcam pro authentica obtruserit Concilium. Nimirum quia Ecclesiæ Latinæ dignitas id requirere videbatur.

Id verò imprimis hic in quæstione versatur; *Quare textui originali substituerit versionem?* Siquidem omnino videtur absurdum, & ab omni humano agendi modo alienum, ut translatio aliqua pro textu autentico habeatur, ubi ipse originalis
ad

D E D I C A T O R I A.

ad manus est. Nec fucum cordato lectori faciant
sophismata, quæ huic absurdo prætexi solent:
Quod nempe à multis seculis Hieronymi versio
usurpata fuerit in Ecclesia & à priscis Patribus
laudata. Quod peculiari Spiritus S. afflatu fue-
rit confecta. Quod non minus Ecclesiæ Latinæ
de authentica editione Latina, quam Græcæ de
Græca, Hebraicæ de Hebraica oporteat esse pro-
spectum. Prætextus, inquam, hi sunt, quibus
Tridentini illi Politici iniquitatis mysterium te-
gebant. Quippe qui non tam istius versionis di-
gnitatem, quam liberio rem Romani Pontificis
in Dei verbum dictaturam meditabantur. Duplici
autem artificio procedit hæc machina. 1. Siqui-
dem *ἡ ἀληθὴς* comes perpetua esse debet *τῆς ἀληθείας*
in verâ Ecclesia, quæ non nisi Dei verbo regitur,
adeoque nefas, aliquid ei pro oraculo commen-
dari, quod non sit, aut saltem statuatur *ἡ ἀληθὴς*.
Hinc clamor, versionem vulgatam æque ac Græ-
cam *ἡ ἀληθὴς* LXX. textumque originalem, esse factam
ex afflatu prophetico. Sic ut tres isti textus ut-
pote *ἡ ἀληθὴς* sint authentici. Hebræus nim. olim
in Ecclesia Hebraica, Græcus in Græca, Latinus
in Latina. Quid postea? Quandoquidem tres
illi textus in quamplurimis locis irreconciliabi-

* *

liter

E P I S T O L A

liter sibi invicem adversantur, nec, si *διονυσια* ratio apud omnes sit eadem, alter alteri cedit, (sive ex scribarum malitia sive oscitantia corruptio & diversitas orta sit, jam perinde) nihil reliquum, quam ut quartus aliquis spiritus *διονυσος*, nempe vivæ vocis & verbi Divini non scripti, quod ex ore Pontificis exit, oraculum rem totam decidat, sitque supremus S. Scripturæ interpret & controversiarum iudex in Ecclesia. 2. Si verò hoc artificium non satis videatur commodum, aliud adinvenerunt Jesuitæ, Pontificiæ authoritati supra Scripturam evehendæ convenientius, imo & aliquantò tutius. Non enim cum Ecclesiæ veteris fide & praxi conciliari posse videtur ista versionis *διονυσια*, utpote quam ne ipse quidem Hieronymus ejus author credidit. Consultius ergo, non tam fortiter urgere parem versionum cum textu originali dignitatem quoad afflatum propheticum. Ne quid vero exinde ab hoc iis immineat periculi, quasi idcirco textus sit præferendus, præcipua temporum injuria in hunc devolvenda, & flagitiosæ corruptionis potenter insimulandus erat. Non, inquam corruptionis ex scribarum incuria, nam & huic fato versiones deprehenduntur obnoxia, sed corruptionis data opera

opera à Judæis & hæreticis perpetrata. Ut hâc ratione versionum iugo subactus & ad authenticam quasi ineptus, nullum in eas habeat imperium. Unde remanet, etsi olim textus originalis, qualis fuit ante tempora Hieronymi, utpote in summo gradu *ὑπερβατικός*, omnibus suis versionibus fuerit anteferendus, prout tamen nunc exstat, corruptissimus nim. versiones etsi minus *ὑπερβατικῶς* authenticas palmam ei præripere. Neque hic periclitatur Ecclesia, quod textu non usque adeo *ὑπερβατικῶς* utatur pro authentico, quod enim hac in parte deest textui, id supplet spiritus ille infallibilis Romani Pontificis, cujus autoritas evadit major quo Scripturæ est debilior. Ecce ingenium Jesuiticum, à quo idcirco haud facilè quis extorqueat, ut definiat, quo *ὑπερβατικῶς* gradu interpretati sint translatores. An afflatu fallibili, an vero infallibili? Quod callidè in ambiguo relinquunt. Prius asserere vix audent, etsi velint, ne Ecclesiæ videatur esse impositum quod Tridentini Patres vulgatam authenticas honore dignati fuerint. Posterius nolunt in gratiam Pontificis. De LXX. Interpp. dicit *Bellarminus*, eos optimè transtulisse, & peculiariter Spiritum S. assistentem habuisse, ne qua in re errarent, ut non tam

interpretes quam Prophetæ esse videantur. Quod tantum de ipso autographo intellectum voluit, non de hodiernis ejus apographis, quæ ita vitata & corrupta agnoscit, ut omnino alia videantur ab antiquis. De vulgata verò dicere non veretur *Andradius*: *Non sine admirabili quadam providentia nonnulla in istius interpretis lucubrationibus humanæ imbecillitatis exstare vestigia, quæ satis proderent, non omnia fuisse illius menti, tanquam Apostolis & Prophetis divinitus instillata.* Ita nim. stylum attemperant versuti veteratores, ut, qui Scripturam Dei verbum esse negare non audent, hæsitantem lectorem in lubrico detineant, omnesque tam fontes quam versionum rivulos ipsi suspectos reddant. Qui tandem, quo se vertat, vel ubi Dei verbum quærat, nesciens, abdicata Scriptura ad Papæ infallibilitatem tanquam ad tutissimum præsidium confugere teneatur.

Longè Vobis, *Viri Reverendi*, ista sunt perspectiora, quam ut necesse sit prolixius apud vos ostendere, quo in statu sit fundamentum illud à Prophetis & Apostolis positum, cui superstructi sumus, ac, cujus lapis angularis est Christus, si humanæ petulantia laxetur fibula, sacrorumque fontium quos Spiritus S. derivavit in Ecclesiam,
divina

D E D I C A T O R I A.

divina anthoritas devolvatur in opus humanum. Istius periculi seriò in calce hujus scripti moneo Cl. Virum D. *Isaacum Vossium* magni parentis Doctissimum filium, qui famæ nomini suo parandæ nimium intentus, antiquam illam Chronologiam ex LXX. versione ab Eusebio contextam, à plerisque patribus, præcipuè Græcis, erroneam versionem, quod ea in re salutis cardo non verteretur, simpliciter sequentibus, receptam, sed in Ecclesia Latina secundum Hebraicam veritatem & versionem Hieronymi abrogatam, à Morino Pontificio in Hebræi textus præjudicium defensam, orbi Christiano recoquere gestiens, non tantum publicis eam scriptis commendare, sed & viros orthodoxos, eximieque doctos hac in parte ipsi oblucentes, imprimis Cl. *Hornium* Historiarum Professore celebrem ac puritatis in religionis negotio studiosissimum acerbis dictoriis proscindere non dubitavit. Nec eo contentus, siquidem S. textus Hebræi authoritas ipsi objiciebatur, etiam ipsam sacram arcem suæ professionis limites transiliens, sui que moduli in literis Hebraicis oblitus, stupenda audacia expugnare est aggressus. Ad Jesuitarum quippe castra deficiens Hebræum fontem in thesi adoriri, ac flagitiosæ corruptionis

E P I S T O L A

peculiari tractatu insimulare non est veritus. Atque ita simplicioribus ingeniis sorbenda porrigitur hæresis, sed Chronologico fuco obducta, sub specie argumenti quod Theologicos fines non ingreditur. Duplicem verò summæ imprudentiæ (malitiæ hominem nondum accuso) notam hic observare licet in Vossio. Prima, quod ipse partibus orthodoxis, quantum quidem mihi innuit, addictus, Jesuiticæ calliditatis ignarus, causam agat Pontificiam. Sive enim quis Hebræum textum per versionem *¶* LXX. sive per vulgatam Latinam oppugnet, res eodem recidit. Deceptus quippe fuit vulgari isto imperitiorum νοήματα: Parum referre, sive Hebraicè, sive Græcè, sive Latine verbum Dei scriptum habeamus, modo habeamus. Quantum vero id quoad authenticam referat, constat ex hypothesisi. Perinde id equidem foret, si pari *διονόημα* gradu tribus istis linguis Dei verbum esset conscriptum, nostrisque manibus, prout conscriptum, tereretur. Hac ratione triplex textus divinam auctoritatem præ se ferre, adeoque æqualiter nobis authenticus esse posset. Verum duo vidimus obstacula. Alterum, quod versiones sint opus humanum, cui absurdum Ecclesiæ fidem inniti, etiamsi cum textu originali per omnia

D E D I C A T O R I A.

omnia conciliari possent. Qua de re pluribus ago in secunda parte hujus scripti. Alterum, quod *ἀντιστοιχίαι* in multis sibi adversentur. Vel ergo requiritur ut unus aliquis textus sit authenticus, ad cuius normam exigantur reliqui, vel si tres simul sub *διόπρως* prætectu in pari dignitate constituti, mutuo conflictu se invicem confodiant, decretoria aliqua potestas admittenda est in Ecclesia, quæ definiat, quid in singulis pro Dei verbo sit agnoscendum, quid non agnoscendum. Hoc est quod venantur Romanæ curiæ satellites, quibus istâ ratione favet Vossius, quod in rebus Chronologicis & locis à Judæis, data opera, ut contendit, corruptis, versionem suspici vult ut authenticam, etsi in reliquis authenticam penes textum originale stare permittat. At quis nobis istam litem decideret? Vossius-ne? hoc precarium, est enim homo privatus. An Patres? hæc est petitio principii, istis enim à versione fuit impositum, nec fuerunt Prophetæ, ut dicere nobis possint, quid in contradictoriis pro Dei verbo sit habendum, quid non. Restat ergo, ut vel ipsa Scriptura ex suis fontibus hoc definiat, vel si hi non prævalent suis rivulis, vir aliquis *διόπρως* & summæ authoritatis in Ecclesia. Quis autem ille? Ecce Pontificem, qui
amat

amat digito monstrarier hic est. Sed & alterum suæ imprudentiæ indicium hic prodit, quod nim. textum Hebræum pro authentico agnosci velit, etsi à Judæis in prophetarum vaticiniis corruptum, quæ sanè sunt *ἀσύντακτα*. Nullus enim textus fraudulentè ab hæreticis corruptus, præsertim in vaticiniis Christum concernentibus, in quibus anima Scripturæ versatur, potest esse authenticus in Ecclesia Christiana. Imò eum in finem fraudulentæ corruptionis eum insimulant Jesuitæ, ut ad authenticam planè ineptum pronuncient. Sed de his suo loco.

Quid verò me impulerit, ut cum Vossio, quem videre mihi nunquam contigit, adversis frontibus concurrerem, ac libri ab ipso evulgati, quam provinciam me exercitioribus relinquere potueram, confutationem susciperem, id in Epistola ad Vener. nostrum symmystam D. *Colvium* patefcit. Adeoque in hanc arenam pertractus, veritatis, quæ per meum latus petebatur, vadimonium sine justo convitio deferere nec potui nec debui. Cæterum quibus adductus rationibus R R. V V. nomina huic operi præfigenda statuerim, mihi exponendam. Patronos quærit meus adversarius malæ suæ viros politicos & magnæ in republica auctori-

D E D I C A T O R I A.

thoritatis, non tantum hic sed & alibi, quos in eod-
 dem quibus ipse captus est, casses pellicere incau-
 tos annititur. Sed frustra ipsum fore spero. Nullus
 enim dubito, quin Illustrissimi nostri Ordines
 sacram hanc veritatem à se hactenus potenter de-
 fensam, in omnibus totius orbis Ecclesiis reforma-
 tis constanter & unanimiter creditam, in poste-
 rum etiam contra quosvis hominum fanaticorum
 insultus sint protecturi. Aliis ego patronis non in-
 digeo, causæ quippe, quam ago, bonitate, ejus-
 que publica nostra professione sufficienter me mu-
 nitum existimo. Nec est quod vestrum, *Viri Rev.*
 in ejus subsidium implorem patrocinium. Ut-
 pote quæ non mea solius est, non Judæorum, uti
 sæpius criminatur meus adversarius, sed vestra,
 imò totius Ecclesiæ, quam vosmet ipsi, vel me ta-
 cente, publicè & privatim strenuè asseritis. Proin-
 deque eam velle commendare, propemodum ni-
 hil aliud foret, quam aliquam *ἡποδοξίας* notam inu-
 rere, præsertim tam venerando confessui, ubi se-
 des & stabilimentum veritatis. Quoniam verò
causa & agendi modus plurimum differunt, non illi
 sed huic quærendi mihi erant patroni. Ea enim
 seculi nostri est intemperies, ut homines quæ igno-
 rant, carpant, in censuras proni, ad emendandum

inepti.

inepti. Imò quod pejus, ea nunc scribentium est infelicitas & laborum merces, ut diabolica invidia eorum etiam quorum causam tuentur, infectionibus reddat obnoxios. Ad vos itaque *Viri Rev.* hæc mea qualiscunque se convertit opella, ut favoris & benevolentiae vestrae umbone facta tecta liberum à malevolorum morsibus transitum inveniat. Ecclesiastico tribunali se sistit, cujus officium est ut de argumentorum quibus S. Scripturae vindicanda majestas, toris & nervis ferat judicium, præsertim in puncto tam arduo, & inter abstrusissimos S. Theologiae apices posito. Nec privatos adire voluit, siquidem non privata hæc causa est sed publica. Quod autem sub vestris potius quam aliorum prodire auspiciis gestiat, duo imprimis rationum momenta suaserunt. Primum, quod arctiori necessitudinis vinculo vobis sim unitus. Undevigesimus enim nunc agitur annus, ex quo ab Ecclesia Gallo-Belgica *Bredana* ad S. ministerium ritè vocatus, Synodique Gallo-Belgicae membris adscriptus, cum singulis conjunctissimè vixi & fraternè. Nam prout nemini vestrum gravis unquam esse volui aut molestus, sic & singulorum erga me candorem & benevolum affectum etiam supra meum meritum sum expertus. Proindeque

sacrum

D E D I C A T O R I A.

sacrum vestrum conventum grato semper animo veneror atque suspicio, penes quem solum in me meaq; omnia quoad rem sacram, nec minus quoad hanc concertationem, tanquam in suum civem imperium esse profiteor. Alterum, quod laudatissimam consuetudinem, à primis reformatoribus institutam, at nunc proh dolor! supinae securitatis indicio in plerisque classicalibus conventibus fermè exulantem, apud vos religiosè observari animadvertam, ut nemini mysteriorum salutis dispensationem committere velitis, quin in sacrorum fontium cognitione versatum exploraveritis. Supplici eam parænesi ante complures annos commendavit Ecclesiis Vir Cl. *Sixtinus Amama* Hebraicarum literarum in Academia Franekerana Professor optimè meritus, quâ à Provinciali Synodo Frisica An. 1624. Harlingæ habita obtinuit decretum, sequentibus annis in Synodis *Docomensi* & *Leovardiensi* Frisicis, *Woerdana* Suyd-Hollandia, *Harlemensi* Nord-Hollandia, & *Ultrajectina* confirmatum. Eo singulis classibus injungitur, ut non tantum Theologica ac linguarum à candidatis qui examinandos se sistunt, postulent testimonia, sed & specimen exigant suorum in textuum originalium lectione progressum. Verum postquam

illud remissius agi cœptum, examinatoribus solis testimoniis acquiescentibus, ac examinatis absque isto specimine dimissis, nemine eorum ob linguarum imperitiam repulsam ferente, torpor iste etiam Academias invasit, ubi linguarum subsellia plerunque visuntur auditoribus vacua, eo ignaviæ asylo fretis, leviculo testimonio pro sesquidiei jejuno collegio, Professoribus extorto, classi facili negotio posse satisfieri. Quasi non propter Theologiam sed propter classem duntaxat Alphabeti Hebraici cognitio sit necessaria. Hinc sensim in antiquam labimur barbariem, ubi avidè nos exspectat nugax Scholasticorum turba, quibus, religionis puritate pedibus proculcata, authenticum Dei instrumentum est invisum, quod universum Christianæ fidei negotium à sola humana auctoritate vellent suspensum.

Sit ergo nobis iste Vossii conatus sufficiens specimen, quid exspectandum, si pluribus id genus ingeniis in Ecclesiam irrumpentibus, retiariis destituti, non nisi mirmillonibus nostris ac levis armaturæ militibus, qui indies in scenam protruduntur, rem conficiendam haberemus, qui rerum ignari ad primum impetum dare manus & ad minimum vel Grammaticum sophisma inulti cōguntur

guntur obmutescere. In sequiora tempora incidimus, quibus versipellis veterator diabolus mutatis sæpe personis suam instaurat fabulam. Modò ut lupo rapax ovile Christi vi aperta aggreditur, modò sophistam agit ac Scholasticis strophis miro artificio contextis, antiquitatis ac veritatis specie obvelatis imponit. Idcirco duo excubitorum genera ædis suæ fastigio Christus imposuit. Alterum, qui hostis rabiem coërceant, ac vim vi repellant. Alterum qui ejus strophas discutiant. Prius fidelis Magistratus officium est, qui dum suam tuetur Provinciam, Nostrum est, *Viri Rev.* sacram in Ecclesia alere militiam, ac summo studio in id incumbere, ut de viris strenuis ei assidue sit prospectum, qui agonistica *παροπλία* induti, hæresi exarmandæ, technis detegendis, telis elidendis, omnibusque Dei fortis certaminibus decerandis possint esse idonei, quo subtilitate humana in suam perniciem ingeniosa ac infernalibus furiis in Christi peculium incurfantibus potenter revictis, Deo sua constet gloria, ejus Verbo sua majestas, veritati suum decus, Ecclesiæ sua tranquillitas, ad æternam animarum salutem, *Amen.*

Nihil itaque nunc magis in votis habeo, *Viri Rev.* quam ut hoc meæ erga R R. V V. observan-

EPISTOLA DEDICATORIA.

tiae monumentum, prout animo in vestri venerationem effuso à me offertur, ita & animo in me meaque studia benevolo à Vobis excipiat. Sic calcar addetis currenti, & siquid in posterum à tenuitate mea in Ecclesiae commodum proficisci posse judicabitis, ad id prompto obsequio, utut vires superante, paratum agnoscetis. Cætera, Deum ferio rogo, ut Vos omnes & singulos Ecclesiis Vestris diutissime conservet incolumes, sanctisque vestris, quas in domo Dei assidue agitis, excubiis ita benedicat, ut tenebrarum operibus omnibus superatis, ipsum tandem diabolum pacis & veritatis hostem sub pedibus vestris contratis. Hoc animi & calami votum, in quo finio. Perscriptum Bredæ, 16. Junii,

CLCCLXXII.

IN

I N

Accuratas Celeberrimi D. Autoris

VINDICIAS

Δενδίστην.

COelum spūta petunt, quaecunque eructat adulta
Impietas, quoties Sacra laceffit humi.
Impia garrulitas haud frustra irritat inermis
Ultricem ferulam Vindicis intrepidi.
Venales redimat linguas, calamosque loquaces
Subdola mercetur Bestia coccinea:
Intima, quā potis est, decies deciesque reclusa
Milleni Artificis scrinia sollicitet:
Ringat adulator, juret: tamen usque manebit
Intemerata fides Codici & integritas.
HULSIUS effraenem docuit compescere linguam
Stentoream calamo Vindiciisque citis:
Precoci limbum ne forte feroculus ausit
Codiciis ulterius collutulare manu.
Vah! quò luxuriat, quem gloria vexat inanis;
Nasutum quid non somniat ingenium?
Grande nefas apicem Gaji tentasse minutum;
Flagitium Tabulas est violasse sacras.
Cui pietas cordi est, ratio eni sarta salutis,
In Sacro cave sis Codice sacrilegus.

Honoris & amoris ergo scr.

S. ALTHUSIUS,

Eccles. Leidenfis.

Ad

Ad Clarissimum Doctissimumque Virum,
D. D. ANTONIUM HULSIUM,

Eccl. Gallo-Belg. Bred. Past. fidel. & L. S. Profess. eximium.

*Vindicias Sacri Textus contra Vossium edentem,
amicum mihi intimum ac sincerum.*

Transcendunt divina fidem, sensusque animosque
Nec capiunt celsi fata stupenda chori.
Illa mihi ante alias celebranda potentia coeli est,
Qua datur ad superas ire redire plagas.
Illa mihi *Domini Verbum* est, medianteque verbo
Scandimus in patrias speque fideque domos.
Hæc animi est fors una mei, vis, anchora vitæ
Hoc Dominus Verbo conspiciendus adest.
Hæc Mosi secreta dedit, dedit illa Prophetis,
Hæc aliis non sunt credita sacra Viris.
Fata ea sacra manent, manet inviolabile Verbum :
Non apicem mutet barbara posteritas.
Non ita flagitium in sacris committitur, absit
Hic dolus, hoc tantum desipientis opus.
Non ea libertas populo est, non legibus ullis :
Vatum ea nec Mosi sic temeranda fides.
Vis ea procedat, jacet omnis gloria verbi,
Nec sunt principiis sacra probata suis.
Suggerit hoc dudum sævis conatibus Orcus,
Nec spes aut pretium calliditatis abest.
Advolat huc multos inter turpissimus ausu
Vossius, & tetros ructat ab ore dolos ;
Nec sibi nec parcens sacris, dubia omnia reddit,
Indubiè ut multam destruat arte manum ;
Et pereat divinus honos, concredita Mosi
Majestas, verbi gloria, & alma Fides.

Ille

Ille viros alios, Mosis præponit & ipsa
Verforum Mosis prætulit acta libris.
Sicque illi Mosesque cadunt & Apocrypha tandem
Omnia sunt, nulla condecoranda fide.
Viderat hoc paucos inter celeberrimus usu
Hulsius : ut vidit, detegit arte dolos,
Et *Vossi*, quid fingis, ait? quid laudis, arena
Hac metis, ac tantis obstrepis insidiis?
Non Domino tua sceptrâ paras, nec fortibus ausis,
Hic Dæmoniaco flecteris imperio.
Hic sacra Tænario (infandum) dirumpis hiatu,
Hic os horrendi Dæmonis arte tua es.
Hic incerta paras tibi fundamenta salutis,
Hic aliis lapsæ causa salutis eris.
Quæ tibi tanta movent *Vossi* deliria mentem,
Non Pater, aut prisca sic voluere Patres.
Quis tibi nubivagas Alpes, quis Pelion altum
Suggerit, atque istis celsius ire viis?
Nonne tibi Icarii subeunt discrimina fastus,
Et pueri subitus lapsus ab axe poli?
Nil tibi cum timeas, juvet id fortasse timere,
Ne ruat in tumidum celsior æthra caput.
Fama Poëtarum tantis gavisa ruinis
Urget, & iratæ spicula mentis habet.
Hic Bavii redeunt spretique opprobria Mævi;
Hæc tibi pro mentis præmia digna refer.
Hæc dum verba noto, mysteriaque haurio mente.
Cogitur his metris Musa tacere suis,
Et paucis finire melos, hæc sola prefatur
Haud aliud quod vult altius intus alens.
Fausta *Hulsi*, Tibi fausta precor, cui sidera & æther
Cui Pietas votis accinit ipsa suis,

Cui

p. 117. l. 27. divinitus, *l. ut divinitus.*
 p. 118. l. 21. fed, *l. seu.*
 l. 22. quod, *l. quoad.*
 l. 28. id, *l. in.*
 p. 122. l. 30. agnosceret, *l. non agno-*
 scit.
 p. 124. l. 6. hoc, *l. . Hoc.*
 p. 128. l. 12. minus, *l. magis.*
 p. 131. l. 15. annon, *l. auno.*
 l. 24. interpretatores, *l. inter-*
 polatores.
 p. 133. l. 11. mererentur, *l. mereretur.*
 p. 134. l. 1. & 2. ejus usus est ad mor-
 tem, *dele.*
 p. 136. l. 13. putavit, *l. putavit ab.*
 p. 143. l. 14. efficit, *l. effici.*

p. 144. l. 17. *ינתן ל' ינתן.*
 p. 145. l. 5. live interpretis, *dele.*
 p. 147. l. 2. si sensu, *l. si in sensu.*
 p. 148. l. 18. *βδελυμάται, lege, βδελύ-*
 μαται.
 p. 149. l. 1. vindeminarunt, *l. vinde-*
 miarunt.
 p. 150. l. 21. illi, *l. illic.*
 p. 152. l. 20. præ, *l. per.*
 p. 157. l. 14. ut, *l. ubi.*
 l. 27. quid, *l. qui.*
 p. 163. l. 24. aliis, *l. alii.*
 p. 164. l. ult. luculentius, *l. lutulen-*
 tius.
 p. 166. l. 23. decimiquarti, *l. decimi-*
 tertij.

ANTO-

ANTONII HULSII
VINDICIÆ S. TEXTUS
HEBRÆI

Contra criminationes Isaaci Vossii.

CAPUT PRIMUM.

Vossii iniquitas in proponendo statu controversiæ.

Oni disputatoris est ut ante omnia in statum quæstionis penetret. Id Vossius nec accuratè agit nec sincerè. Vago quippe & oratorio potius quam dialectico disputandi genere utens, adversæ partis sententiam nec proponere nec explicare, sed odiosissimis gravatam præjudiciis ex animo lectoris evellere, contumeliosis flosculis proterere, & veluti ab omni veritatis specie alienissimam, à paucis duntaxat nostri seculi homuncionibus (sic theologos orthodoxos Hebræum textum sequentes contemptim vocat) assertam proscribere annitur. Nullius theologi verba citat, sed perpetua *καὶ οὕτως*, modò in textum sacrum tanquam corruptissimum impotenter invehitur. Ei qui adhærent sunt ipsi *caterva insipientium, impudentes, deliri, fatui, παρρησιαστές, deficientes ad castra stultitiæ, preferentes paucos homunciones ipsis Apostolis & Evangelistis*. Modò in extollenda *תרגום* LXX versione, tanquam scripto sancto, *δοκίμω*, sincero, *ἀναμειγμένω* luxuriat. Id qui negat, *multorum seculorum auctoritatem explodit*,

Evangelistis & Apostolis adversatur, novam, inauditam, Christianis indignam opinionem invehere conatur, τὸ LXX versionem habuisse existimat autorem vel interpolatorem diabolum. Pag. 26. Malle ait, semidoctos prophetis absurdos & veritati contrarios sensus affingere, & Evangelica ac Apostolica scripta falsitatis arguere potius, quam fateri lapsos esse Judæorum librariorum. Quis ista non risu potius quam indignatione excipiat? Ejusdem farinae est inepta illa digressio in Præfatione ad Lectorem, ubi clamat, facile vel sola affirmatione Christianos induci, ut credant nullum esse hujus seculi, quantumvis famelicum Rabbini, qui non majorem linguæ Hebraicæ cognitionem habeat, quam omnes simul LXX interpretes. Se nescire, utrum miretur simplicitatem eorum, qui tam misere decipi se patiuntur, quam illorum calliditatem, qui merces suas tam carè distrabunt & incautis emptoribus somnia pro oraculis divendunt. Id eos esse affecutos, ut explosis patribus & omnibus Christianæ ecclesiæ doctoribus, tota fere theologia in Rabbiniologiam sit conversa. Nihil tam fatuum à Judæis excogitari & effutiri posse, quod Christiani pronis non excipiant auribus. Nullam aliam possidere Judæos scientiam præter Grammaticam. Eos persuasisse Christianis, Theologiam in sola Grammaticæ Hebrææ cognitione consistere, neminemque posse esse theologum, nisi qui idem quoque sit Grammaticus Hebræus. Hujuscemodi flabellis, pulverem in lectoris oculos spargentibus, cæcutientem in veritatis odium abripere satagit. Quis unquam Christianus theologus theologiam in Rabbiniologiam convertit? Quis Judæorum somnia pro oraculis amplexus? Quis explosis patribus & Christianæ ecclesiæ Doctoribus, pronis auribus, quæ Judæi effutiunt, excipit? Faciliori negotio effutiuntur ista quam probantur. Non tam liberè & leviter, mi Vossi, de viris Doctis, qui tam insignem in Eccle-

Ecclesia orthodoxa navarunt operam, est judicandum. Nec quæso te primum tam emunctæ naris existimes, qui Judæorum scripta deliriis & somniis scatere animadverterit, alios verò ante te tam obesos & fungos, ut illud deprehendere non potuerint. Si Rabbinorum libros intelligeres, fortassis in majori apud te isti, quantumvis famelici nugatores forent pretio, quam apud eos qui in eorum lectione sunt exercitati. Quem usum Grammatica Hebræa habeat, si tu ignoras, norunt illi qui controversias tractant theologicas. At persuasum esse in sola ejus cognitione consistere theologiam, id tibi tua persuasit *φιλανθία*, siquidem id hætenus nemini, qui mentis compos esset, creditum. Falsam etiam in eadem præfatione consequentiam affingis orthodoxis, dum ex loco Rom. 3. 2. eos assumere ais, *si Judæi sunt Dei librarii, ergo ἀγαμέμντοι*. Quasi verò inter Dei librarium & Dei amanuensem nulla sit differentia. Quæ ibidem de Judæorum corruptelis & sex mille annorum cabbala dicuntur, eorum in argumentis habebitur ratio.

Magis ad rem facere videntur ista cap. 10. *Quod itaque semper ad raucam usque ravim Hebraicam veritatem & Hebræos clamant fontes, in eo nihil proficiunt. Non enim hoc in questione est, utrum codex Hebræus sit authenticus? & utrum fons sit præferendus rivulis? Verum istud, an hodiernus Hebræus codex sit anteponendus antiquo illi, quo usi sunt 70. Interpp. & Apostoli? Et an hodiernæ versiones majori in pretio sint habende, atque illa 70. Int. quam secuti sunt Evangelistæ, Apostoli, & universa Ecclesia. Si verò ostendi possit, 70. Int. & Apostolos multa S. Scripturæ loca aliter legisse & interpretatos esse, quam faciunt hodierni Judæi & eorum sectatores, utique non dubitandum quin eorum lectiones & interpretationes præfe-*

renda sint lectionibus & interpretationibus hodiernis. R. Duplex ibi & valde discrepans est enunciatio. Prior est inepta, quis enim sanæ mentis hodiernum Hebræum codicem anteponendum duxerit codici Hebræo antiquo, quo usi sunt 70. & Apostoli? Quis absolutè loquendo versiones hodiernas in majori pretio habuerit quam fuit olim 70. Interp. versionis autographum? nisi quis dixerit ejus apographa esse incorrupta, & etiamnum istud autographum in iis quæ sub censuram cadunt, exactè referre. Hoc enim si verum, nostras versiones ei longè præferimus. Posterius propius accedit, sed verum statum necdum attingit. Minimè quippe dubitandum quin in hodiernis Hebræis codicibus pro mendosis agnoscenda sint ea loca, quæ 70. & Apostoli in suis codicibus legunt aliter, sed ostendendus est modus, quomodo nempe demonstrandum sit, eos legisse aliter, an ad id sufficiant hodierna Græcæ versionis apographa, longè corruptiora quam fuit unquam ullus textus Hebræus? Nec hic confundendi sunt Apostoli cum 70. Fuerunt enim illi infallibiles, hi non item. Tum quæ N. T. discrepantia habet à Veteri, quorum valdè exiguus est numerus, iis, si rectè expendantur, facile satisfiet. Adeoque in statum controversiæ penitius inquirendum, nec temere arripiendum, quicquid fortè hic vel ille rei ignarus in vulgus protulerit, sed scrutanda celebriorum virorum sententia qui ex professo scripserunt de hoc argumento.

C A P. II.

Verus Quæstionis status eruitur.

SIquidem cum homine Christiano nobis res est, non reciprocanda cum ipso serra super disputationis principio,

cipio, nempe V E R B O D E I. Illud apud nos esse, & quidem in variis linguis scripto comprehensum, ipse mecum agnoscit. Etiam utrinque in confesso est, ejus linguam originalem esse *Hebræam*, quoad V. T. quæ sola est *ἑβραϊστί*. Vox autem ista latius quandoque à patribus videtur sumpta quam à Paulo 2. Tim. 3. 16. nempe non tantum pro dono prophetico sed & communi. *Θεωπνευσία* καὶ ἐξοχλῶ apud theologos summum divinorum donorum gradum dicit, solis prophetis concessum, quo Dei amnues ea scribebant, quæ aliunde non constabant quam ex folius Dei afflatu. Secundus gradus est *διδασκαλία*, quo quis ea scribit ac docet, quorum cognitionem, Deo labori & studio benedicente, habet aliunde quam ab afflatu. Hic gradus duplex est, superior & inferior. *Superior*, quando quis scribit & docet *infallibiliter*. Hic etiam Prophetis & Apostolis proprius fuit, adeò ut simul essent *ῥητορὶς* & *διδασκαλὸς* diverso respectu. Sic Esras exscribendo legem Moſis & Prophetarum vaticinia, erat *διδασκαλός* infallibilis, siquid verò ex afflatu divino scriberet, erat *ῥητορὶς*. Johannes scribens Apocalypsin erat *ῥητορὶς*, scribens Euangelium, in plerisque *διδασκαλός*, quatenus ea scripsit quæ oculis suis usurpaverat. Utrumque donum tam *διδασκαλία* quam *ῥητορὶς* καὶ ἐξοχλῶ, quatenus solis Prophetis conveniens, nos cum Paulo sub *θεωπνευσίας* vocabulo comprehendimus. *Inferior* *διδασκαλία* gradus est donum commune, quod alii majus habent, alii minus, sed omnes errori obnoxii. *Θεωπνευσία* καὶ ἐξοχλῶ lxx. Int. tribui nequit. Si enim fuerunt *ῥητορὶς*, non fuerunt translatoreſ, hæc quippe sunt *ἀνύστα*, nec lingua Hebræa est originalis sed Græca, nisi dicatur, vel aliud specie verbum Deum inspirasse τοῖς lxx, quam illud quod

Hebraicè inspiravit antea, vel aliud numero. Si prius, differunt textus Hebraicus & Græcus ut opposita disparata. Si posterius, oportet LXX textum Hebræum nunquam vidisse, saltem non cognovisse. Utrumque est absurdum. Summam idcirco laudem quam quis sine contradictione istis viris tribuere possit est, quod in vertendo fuerint *θεοδιδασκoi* infallibiles. Hoc autem est quod negamus. Cum itaque quæritur, *in quanam lingua Dei verbum sit authenticum?* Resp. in lingua Hebræa, idque non tantum in istis codicibus quod manibus suis triverunt LXX. & Apostoli (quod concedit Vossius) sed & in nostris hodiernis, ita ut & nunc ad textum Hebræum tanquam ad summum controversiarum iudicem sit provocandum. Et quidem *absolutè*, i. e. cum exclusione Versionis *ἡ* LXX. tum quia non possunt esse plures textus authentici, uti suo loco constabit, siquidem tantum unus est originalis, tum quia est scriptum humanum, non *θεοδιδασκoi* infallibiter, nedum *θεοπνευστοι*. Quod si verò probari possit, eam fuisse factam à viris *θεοπνευστοις*, eorumque autographum ad manus nobis esset, fateor me illud nostris codicibus Hebræis prælatum, non quàm autographum, sic enim Hebræi codices ut ut apographa, adhuc prævalent, sed qua scriptum divinum, cuius autographo cederent apographa Hebræa, utpote exscriptorum errori obnoxia. Sed neutra conditio præstari potest. Admittit quidem Vossius, textum Hebræum esse authenticum, quia in parte recedit à Pontificiis, qui omnem authenticam in Versionem Latinam vulgatam transtulerunt, sed omnem movet lapidem, ut versio LXX istius dignitatis possit fieri particeps, saltem in rebus Chronologicis, quod nos ei non concedimus. Totus ergo quæstionis status, tum &

alii

alia quæ huc spectant, hisce tredecim apborismis comprehenduntur.

I. *Hebræus textus, qui manibus nostris teritur, est originalis, sive caractere Samaritano sive Chaldaico primitus sit conscriptus, sive ejus autographum habeamus sive apographa, eaque sive incorrupta, sive alicubi mendosa, eatenus perinde.*

II. *Codicem Esræ viri doctissimi & infallibilis nullo laborasse mendo, apud omnes in confesso est.*

III. *Eundem codicem non Samaritano sed Chaldaico caractere esse conscriptum, nemo nisi Judaicæ historiæ ignarus negabit.*

IV. *Ejusdem codicis & non alius esse apographa illa, quibus indies utimur.*

V. *Eundem codicem, ut & omnes antecedentes punctis vocalibus caruisse largimur. Nec inde quicquam detrimenti patitur Christiana veritas.*

VI. *Ejus apographa exscriptorum vitio potuisse depravari, imò & in variis locis aliquid mendi passa esse, stupendus ille masoretarum labor qui ex diligenti eorum collatione textum restau-
rarunt, luculenter ostendit.*

VII. *Apographum quo usi sunt LXX. Int. quatenus ab ætate autographi Esræ minus remotum fuit, eatenus hodiernis fluxisse purius, docet ratio.*

VIII. *Judeos textum Hebræum data opera corrupisse, insignis est calumnia, summam in cognitione masoreticorum laborum arguens inscitiam.*

IX. *Divina providentia cautum, quicquid unquam corruptionis in textum Hebræum irrepserit, ne salutiferæ veritati quicquam decederet, adeo ut siquid dubitationis unum locum invaserit, id perspicuè discutiatur ex alio. Vti imprimis ex utriusque testamenti collatione constare potest.*

X. Apo-

X. *Apographa Samaritana legis Mosaica nostris Chaldaicis longe postponenda esse, cum ex collatione, tum vel exinde apparet, quod à mendis non sint repurgata & ratione temporis à suo autographo Mosaico longè sint remotiora, quam nostra ab autographo Esreano. Turius fluunt rivuli ex fonte propinquo quam remoto.*

XI. *Versionem primam Græcam à viris doctis esse factam, tantum abest ut probari possit, ut contrarium ex variis rationibus & indiciis apertè pateat. Adeoque opus humanum, errori obnoxium, non divinum fuit.*

XII. *Eandem versionem in suis apographis non minus quam textum, scribarum vitio evasisse mendosam, imò ob majorem eorum copiam, versionum Græcarum varietatem & mixturam, textus originalis apud plerosque veterum inscitiam, eruditorum qui eam recognoscerent paucitatem, operum inde productorum jacturam, ecclesiæ Christianæ innumeris hæresibus infestatae amplitudinem, in menda longè proclivior, quam fons Hebræus, curiosissimæ gentis Judaicæ sepe circumvallatus, ex collatione abunde constat. Adeoque tantum pro scripto humano habendam, sed & nostrorum seculorum versionibus longe postponendam esse concludimus. Tantum abest ut ei aliquam in ecclesia authenticam, concedamus.*

XIII. *Possè tamen post masoretarum messem in textu Hebræo aliquod spicilegium adhibitis versionibus institui, modò id legitimò modo fiat (qui in argumento primo explicatur) non eo inficias.*

C A P. III.

Argumentorum distributio, & singulorum pondus.

EX statu quæstionis apparet, duas esse hujus disputationis partes. Prima agit de textu Hebræo. Altera de Ver-

Versione Græca. Utrobique pugnatur argumentis pro-
 fagogenicis & apagogicis. *Profagogica*, quibus probatur
 authenticitas textus Hebræi, ducuntur. I. Ab ejus *antiqui-
 tate*. II. *Θεοπνευσία*. III. *Praxi Ecclesiastica*. *Apagogica*
 quibus pro parte negativa pugnatur, sumuntur. I. A tex-
 tus *mutilatione*. II. A *corruptione*. *Profagogica*, quibus
 probatur authenticitas Versionis Græcæ, ducuntur. I. Ab
 ejus *θεοπνευσία*. II. *Praxi Ecclesiastica*. *Apagogica* quibus
 negativa defenditur, sunt petita. I. A *conditione transla-
 tionis*. II. A *corruptelis*. Omnia ista sigillatim nobis sunt
 excutienda. Qui tamen rem penitus introspexerit, facile
 animadvertet, totam ferme disputationis molem incide-
 re in secundum apagogicum à parte textus Hebræi, & in
 primum profagogenicum à parte Versionis. Quibus debi-
 to modo ventilatis, de reliquis facile erit negotium. Hoc
 enim utrinque in confesso est, textum Hebræum in suis
 autographis esse originalem & *θεοπνευστον*, quam præroga-
 tivam versioni nec in autographis nedum in apographis
 ullatenus largimur. Adeoque concessis textum Hebræum
 esse antiquissimum, *θεοπνευστον*, Ecclesiæ praxi confirma-
 tum, si tamen fraudulenter à Judæis sit corruptus, cadit
 ipsius authenticitas. Hæc enim sunt *ἀνύσταλα*, esse authenti-
 cum in ecclesia Christiana, & esse per corruptiones ac-
 commodatum religioni hodiernæ Judaicæ, Christianæ
 fidei hosti infensissimæ. Hoc autem si falsum sit, non pe-
 rit ilicò ejus authenticitas, etiamsi alicubi forte per errorem
 male exscriptus, nisi probetur dari textum alium, qui nul-
 latenus in exscribendo sit corruptus, gaudeatque eadem
 qua textus Hebræus prærogativa, quod nempe fuerit
θεοπνευστον. Vicissim, etsi corruptionis arguatur versio
 Græca (modò illa non sit fraudulenta) non tamen ilicò

tolleretur ipsius authenticia, si facta esse possit ejus *διονυσίου* qua sublata, periit etiam authenticia, ut ut semper incorruptè exscripta, sicuti suo loco constabit apertius. Hac ergo methodo in disputando progrediemur. Nec miretur Vossius quod ipsius ordinem non sequamur, est enim *αὐτὸς ὁ θεὸς*, quatenus suæ Chronologiæ intentus, eam defendere nequit, nisi in thesi textum sacrum labefactet, causamque versionis agat, quod *ὡς ἐν παρόδῳ* præstare satagit, dum neglecto quæstionis statu, in medium profert quæ in hac materia vel scripserunt alii, vel ipse de suo excogitavit. Necesse ergo est ut accuratiori agendi modo ista tractentur. Ac prout statum quæstionis jam rectè constituimus, sic ordine exequemur argumenta, nec prætermitemus siquid in ratiociniis Vossii ponderis inesse videbitur.

C A P. IV.

*Argumentum primum prosagogenicum pro authenticia
textus Hebræi.*

PRimum petitur ab ejus *Antiquitate*. Qui textus in religione omnibus aliis est antiquior, is est authenticus. At textus Hebræus est antiquior. Minorem nemo negare aufit. Major etiam est manifesta. Si enim omnium est antiquissimus, est *ἀρχαῖος* & originalis. Nec regerendum hic, consequentiam istam valuisse usque ad tempora LXX. Interpp. postmodum verò textum illum à Judæis data opera fuisse corruptum, nam 1. falsum est, fuisse data opera corruptum, ut suo loco demonstrabitur. 2. unde corruptionis convincetur? an inde quia versio Græca aliter habet? Hoc verò non sufficit, nisi prius probatum sit, eam esse scriptum *διονυσίου*, ejusque apographa incorruptè
ad

ad nostras manus pervenisse. Sed utrumque falsum ostendimus in progressu. Ex hoc principio eduxi ego invictum istud argumentum, quod Vossio hisce terminis opposui :

Nullus textus originalis ex versione sua est corrigendus, nisi in singulis periodis corrigendis manifeste erroris per sola interna media (locorum parallelam, allelouchiam & similia) fuerit convictus. Atqui textus originalis Hebræus in calculo antediluviano hoc modo erroris convinci nequit. Ergo nec ex ulla versione est corrigendus.

Exponitur hic, quis sit iste legitimus modus de quo in aphorismo decimoquarto. Major propositio continet principium scientificum : *Nullus textus originalis potest corrigi nisi ex seipso.* Quascunque ergo Vossius crepat Versiones & authoritates, habeo ego textum originale, quamdiu is sibi ipsi non contradicit, contradico ego omnibus qui ipsi contradicunt. Ipse enim est antiquior omnibus, adeoque fide dignior, cui parem authenticam ne quidem ipsum haberet *Ms. L. x. x.* autographum, nedum ejus apographa, nisi probatum sit, uti dictum, fuisse versionem infallibilem. Sic enim apographa haberent parem, imò majorem si insuper probatum sit, textum Hebræum esse data opera corruptum. Minor falsitatis ex Scriptura coargui nequit.

Ut autem hoc pateat explicatius, dispiciendum, quid viri eruditi hactenus super hoc argumento senserint. In duo extrema video hic itum. Existitere zelotæ, quibus de masoretarum labore parum fortassis innotuit, vel saltem nomine tenus duntaxat inaudivere, qui Hebræum codicem usque adeo purum ad nostras manus pervenisse existimarunt, ut si quid scribarum incuria erroris illapsum,

tam nitidè à masoretis fuisse extersum, ut ne vel in minimo apiculo ab eo recedendum judicent. Huic ego sententiæ nollem subscribere. Masorethæ non erant Prophetæ sed homines errori obnoxii, qui etsi candidè & accuratè labore suo fuerint defuncti, potuit tamen aliquod sphalma ipsorum oculos subterfugere, vel pravum Keri meliori Cetibh ab ipsis substitui. Potuit etiam progressu temporis pravum illud Keri expuncto Cetibh posterioribus masorethis non advertentibus in ipsum textum irrepere, qua de re postea clarius. Adeoque spicilegium aliquod mendorum ut in aphorismo meo dixi, posse superesse, omninò crediderim. Prout autem iidem in commendando textu, sic in deprimenda versione forte videntur nimii, eam vel L x'x. Interpret. falsò adscribi clamitantes, vel cum hæreticorum versionibus confusam, dataque opera usque adeò interpolatam & corruptam ut nullus ejus usus possit aut debeat esse in ecclesia: Neque hic assentior. Justum equidem est ut humilietur Hagar sub Sara, ut tamen domo ejiciatur, durum imò iniquum censeo. Cum enim Sara esset sterilis, priscis patribus linguæ S. inscitia laborantibus, peperit illa suo domino, plurimumque profuit Ecclesiæ. Non ergo rugosæ frontis deformitas tam despicata nobis esse debet ut pedibus eam conculcemus. In altero extremo peccant qui textum Hebræum à Judæis data opera corruptum, ac ubi à versione discrepat, ex ea restituendum parum peritè judicant, quod aliud non est, quam versionem facere authenticam, ex ancilla dominam, ex domina ancillam. Peritiores ergo inter hæc extrema mediam viam quærentes, Textum nec data opera à Judæis corruptum, nec decere censent authenticas prærogativa eum privari, siquidem

dem originalis est & *Seivud* Q, versio autem non nisi scriptum humanum. Ex nævis tamen qui ex librariorum oscitantia in eum irreperunt, utut masoretæ ad ejus conservationem multum contribuerint, hoc sequi contendunt, ut si versio à textu discrepet, possitque ex scriptis patrum & testimoniis exoticis confirmari, ejus lectio præferatur lectioni textus, adeo ut ilicò ad variam lectionem concludendum sit, nempe olim aliter in Hebræo lectum fuisse, quia versio habet aliter. Hanc ego conciliandi rationem, etsi in eam inclinare videantur magni illi viri Cappellus & Waltonus, probare nunquam possum. Non ideo, quia hoc est sapere post masoretas, nam ab iis humani nihil alienum puto. Sed 1. Quia sic ansa debacchandi in textum Hebræum conceditur Pontificiis, qui isto etiam nomine haud parum sibi gratulantur de Critica Cappelli, adeo ut typis etiam regiis eam Parisiis excudi procuraverint. 2. Aperitur janua multis nasutulis, in textum sacrum liberius grassandi, novosque se masoretas profitendi. 3. Quod una manu datur, altera demitur. Sic enim non solus textus sed & versio erit authentica, & in pari gradu constituuntur. Quod enim additur, versionem non posse vincere nisi antiquorum testimoniis confirmata fuerit, nihil est, quod enim antiqui dicunt, id habent ex versione. Adeoque hoc nihil aliud est, quam perhibere testimonium de se ipso. 4. Imò sic brevi tempore authenticia textus abrogata, in ipsius locum succedet translatio. Sub prætextu enim quod Judæorum labores & scripta plæraque sint inepta fabulosa, suspecta, econtra venerandi Doctores ecclesiæ qui exemplo etiam Apostolorum, translatione semper usi sint, nulla fermè discrepantia erit, in qua, repudiata masoretarum industria,

translatio non erit victrix. Si quid ergo meā valere hic possit sententia, hanc conciliandi rationem proposui, ut iusta versionis habeatur ratio, neque nimium urgeantur quæ ei possint opponi, quorum in aphorismis facta mentio. Agnoscatur ab una parte fatum textus Hebræi quod exscriptorum incuria menda irrepperint, & ab altera parte eximius ille usus quem versio habuit in ecclesia. Sit omnimoda inter utrumque & quoad commoda & quoad incommoda paritas (quam tamen concedere non tene- mur, quia fatum versionis semper fuit deterius) excepto duntaxat eo quod translatio sit opus ex textu fluens & labor humanus, textus autem originalis & *διόριστος*, quæ sola consideratio ad perpetuam ejus authenticam sufficit. Siquidem ergo nec proportio datur nec competentia inter opus divinum & humanum ad exemplar divini effigiatum, utut mille ejusdem generis testimoniis comprobatur, si quid discrepantiæ inter utrumque observetur, primum dispicio annon verbis potius quam sensu discrepent, nam liberiori interpretandi genere usos fuisse interpretes, fatentur versionis patroni. Si hoc sit, nihil difficultatis erit, tantum abest ut aut versionem corruptionis accusare, aut variam Lectionem in textu mihi fingere velim. Illustre ejus rei documentum postea dabimus in loco Amos 5. 26. Quod si verò discrepantiam in contrarietatem vergere videam, nec versioni statim aurem præbeo, nec testimoniis patrum, nedum scriptoribus exoticis quibus majorem habere fidem quam verbo Dei, homine Christiano indignum. Illa enim ab hominibus facta potuit à sensu aberrare, potuit & ab exscriptoribus corrumpi, isti versionem sunt secuti, adeoque non majoris ponderis eorum allegationes quam ipsa versio, hi plerumque

rumque sunt mendaces & suæ gentis benevolentiam captantes, omnes saltem homines errori obnoxii. Nec etiam rigidè lectorem adstringo textui, utpote qui, uti dictum, alicubi possit esse mendosus, nec masoretarum industria satis expurgatus. Quid ergo? Principiis utor internis, certò persuasus, prout Deus verbi sui interpretationem permisit etiam privatis, modò sensum in illud non inferant sed in eo inveniant, sic Spiritum Sanctum, qui internum divinæ veritatis perhibet testimonium, id mentis sanctificatæ industriæ largiturum, ut per interna principia detegere possit, si quid erroris librariorum oscitantia illapsi, à masoretis non observati, remanserit. Ista autem principia sunt quatuor. 1. *Parallelia*, quia loca dissita tam Novi quam V. T. confero, & si plura eundem numero sensum mihi reddere, unum verò ita ab iis discrepare animadvertam, ut sensum efficiat non reconciliabilem, eum in mendo cubare omnino judico, etiam si versiones & testimonia eundem errorem errantia contrarium suadeant. Iis verò assentientibus, in sententia mea confirmor, sicut Scripturæ autoritas confirmatur testimonio ecclesiæ, etiam si eam ab ecclesia non habeat. Hæc methodo utendum statuo infra ubi de Cainane. 2, *Allelouchia*, quâ locum aliquem confero cum semetipso, & cum iis quæ in eodem contextu præcedunt & sequuntur. Hic si nulla appareat incongruitas, acquiesco. 3. *Analogia fidei*. Quicquid enim ex S. Scriptura, ut ad salutem scitu necessarium, vel *αὐτολεξί* vel per infallibilem consequentiam eruitur, ei non convenit quicquam in eadem reperiri adversum. 4. *Analogia Grammatica*. Si quid nempe ab Hebræi idiomatis significatione regulis & exceptionibus consuetis recedat, sensumque minus commodum

modum efficiat, id etiam mihi sit suspectum. Hisce quatuor modis, si Scriptura mihi satisfaciat, ab ejus originali textu non recedo, & versiones cum ea pugnantes, five ab ipsis interpretibus, five ab exscriptoribus, five data opera five ex errore corruptæ sint aut interpolatæ five testimoniis confirmatæ, five non confirmatæ, omnes pariter rejicio. Sin minus satisfaciat, versiones veneror & suspicio, non quatenus textui adversantur, quasi aliquid authentici iis adscribere velim, sed quia mihi confirmant opinionem de mendo, quod ipse textus originalis à suis scribis sibi illatum per interna principia mihi revelavit. Hoc erat illud quod Vossio antehac per literas opposui, sed quam ineptè respondeat, siquidem argumenti vim non capiebat, in Epistola ad Rev. *Colvium*, quam calci hujus operis adjicimus, videbitur.

C A P. V.

Argumentum secundum prosagogenicum pro textu.

Textus *דבראדס* est authenticus. Hebræus textus est *דבראדס*. Ergo est authenticus. Hoc argumentum à præcedenti est diversum, nam aliud est originale, aliud *דבראדס*. Ad authenticam non sufficit ut textus aliquis sit primus & originalis, nam & Alcoranus in sua lingua est originalis. Sed qui veræ religionis fundamentum est, debet esse *דבראדס*. Talis autem est textus Hebræus. Major à nemine in dubium vocatur. Minorem nemo Christianus negat simpliciter. Sed distinguunt Pontificii inter textum purum & non purum. Textum purum qualem habuerunt Prophetæ & Apostoli agnoscunt *דבראדס*, hodiernum verò à Judæis corruptum, punctis vocalibus instru-

instructum, pro tali non agnoscunt, nisi in quantum cum versionibus convenit. R. 1. De fraudulenta corruptione, quam disertè negamus, postea nobis erit sermo. II. De erroribus ex oscitantia negatur sequi: Irreperunt sphalmata, ergo non est textus *דבר* *דבר*. Nam & sphalmata irreperisse concedunt omnes in versionem Græcam, cujus tamen *דבר* *דבר* ex isto principio non negamus, si modo aliunde demonstrari posset. III. Nec ob hujuscemodi errores textum versionibus subiectum esse volumus, si quidem facile ex principiis internis cognoscuntur. IV. Puncta quod attinet, dupliciter illa considerantur, vel tanquam vocales, vel ut vocalium figuræ. Priori modo sumpta æque sunt *דבר* *דבר* ac ipsæ consonæ, nec enim possunt pronunciari consonæ sine vocalibus nec vocales sine consonis. Si posteriori modo sumantur, fatemur vocalium figuras non esse additas à viris *דבר* *דבר*. Sed quid hoc ad rem? Sive enim sint scriptæ sive non sint scriptæ, sunt tamen simul cum suis consonis *דבר* *דבר*, quia cum suis consonis à sacris scriptoribus fuerunt conceptæ. Nec opus erat illas scribi, siquidem Hebraicè periti sine iis legere possunt expeditissimè. Si dicas 1. figuras illas esse inventionis humanæ, adeoque non *דבר* *דבר*. R. Etiam consonæ sunt humanæ inventionis, antequam enim Scriptores sacri scriberent, erant in usu inter homines. 2. At sacri Scriptores consonarum figuras expresserunt, non autem vocalium. Sive ipsi Prophetæ caractere Samaritano, sive Efras Chaldaico, omnes pariter erant in scribendo *דבר* *דבר*, atqui figuras vocalium addiderunt non item. R. Quid refert? sive ipsi *דבר* *דבר* sive alii figuras illas addiderint, modo voces cum iisdem vocalibus, quas figuræ istæ repræsentant, fuerint conceptæ

ceptæ à *שׁוֹרְדִּים*. 3. Dici possit hanc vel illam vocem cum aliis forte vocalibus, quam quas figuræ istæ representant, fuisse conceptam à viris sacris. Variatis autem vocalibus, variatur sensus, pendetque sensus receptus non ab auctoritate divina, sed humana, cui talia puncta addere placuit. R. Eadem ratione posse dici, non vocales tantum sed & consonas pendere ab auctoritate humana, siquidem receptus sensus ad nos derivatur ex calamo exscriptoris qui non fuit *שׁוֹרְדִּים*, & fortassis aliam consonam in autographo suo legit, aliam scripsit. Nec major est ratio quare in vocalibus potius erratum, quam in consonis: Imò innumera exemplaria jam exscripta erant, antequam puncta reperta essent, adeoque sphalmata in consonis erant antequam essent in vocalibus, quæ postmodum per vocalium additionem fuerunt emendata, non in scriptione (nam consonam utut male scriptam, mutare vetabat religio) sed in lectione. Si ergo credimus, Judæos, ut ut non *שׁוֹרְדִּים* consonas bene exscripsisse, credendum etiam eos suis figuris genuinas vocales repræsentasse, quod divinæ dandum providentiæ, quæ non permisit ut ex infirmitate humana S. veritas pateretur præjudicium. Si quis de punctis potius quam de vocalibus dubitare velit, ei sensus & analogia Grammatica omnem scrupulum facile eximet. Adeo ut non videam quare multi viri docti de istis apicibus tantopere sint solliciti, cum non sint de essentia verbi scripti, sed vocales iis repræsentatæ, quæ absque apicum auxilio ex linguæ genio deprehenduntur à peritis.

Quid autem hic Vossius? Suo more in Rabbinos punctorum autores paratragediat. Pag. 97. *Utilitatem quam prætexunt punctorum patroni non inficiarer, si constaret inter-*

interpunctionem istam rectè fuisse institutam. Sed verò hoc existimare, id est masorethas prophetas facere. Ab hominibus barbaris & etiam in vernacula quam jactant lingua peregrinis, ecquid aliud quam vitiosum & ab omni ratione alienum potuit proficisci? Perit Hebraica lingua sonus & pronuntiatio. Rex David si revivisceret, ac in hodiernis Judæorum Synagogis Psalmos legi vel cantari audiret, sciscitaretur quanam lingua uterentur isti homines. Probat ibidem inscitiam Judæorum in punctando, quod Darii nomen legant Darjaves, Salomonis Schelomo, &c. Addit, Et tamen non desunt hoc nostro seculo, qui adeo pertinaciter Masoretarum commentis inhaerent, ut scelus esse existiment, si quis hac vocabula (nomina nempe propria apud Matthæum & Lucam) ita proferat, atque ab Evangelistis & Apostolis fuere prolata. Concludit: Si quis veros S. literarum sensus cognoscere aveat, huic præcipuè negligenda esse puncta vocalia à Masorethis excogitata, aut saltem reformanda ad mentem translationis LXX. interpretum.

Varia hic occurrunt inconsideratè dicta, ab inscitia potius & atra loligine quam à Vossio profecta. 1. Utilitatem punctorum à punctorum patronis prætexi, ait. Quasi verò alii punctorum minimè patroni eorum utilitatem non agnoscant. 2. Interpunctionem illam non fuisse rectè institutam. Ain' Vossi? At Cappellum citabas, strenuissimum illum adversarium eorum qui punctis patrocinantur. Hunc audi in Arc. punct. lib. 2. cap. 26. Ideo urgeri possunt omnes hac punctatione, quatenus & quia demonstrari potest illam ubique fere optimè congruere cum consonantibus quibus est addita, cum vocum serie & structura in oratione, eamque gignere sensum commodum, verum, coherentem, neque posse aliam ullam proferri punctationem commodiorem aut aptiorem. Vide quam dispar judicium. Pergit ibidem Cappellus: Si eam (punctatio-

ctationem) velint jure repudiare, necesse est demonstrent eam non quadrare cum consonis, cum vocum serie & structura, eamque gignere aut nullum, aut insu'sum & absurdum aut aperte falsum sensum vel incommodum, nec antecedentibus aut consequentibus coherentem. Nam si nihil horum probent, aut demonstrare possint, iniquos planè & deridendos se præbent, si eam nihilominus pergant rejicere. Rectè. At tu Vossi repudias, & tamen nihil demonstras, annon ergo id agis quod dicit Cappellus? 3. Existimare punctationem rectè institutam, esse Masoretas prophetas facere. Quæ sequela? Si dicam, Vossium eleganter scribere Latinè, ac præcepta Grammatica & Rhetorica schemata optimè callere, inde ne sequetur, Vossium esse Prophetam? Quidni Masoretæ & Rabbinii tantam linguæ Hebraicæ cognitionem acquirere potuerint, ac nos Latinæ? cum integra volumina scribant Hebraicè, nihilque facilius quam puncta iis addere quæ sine punctis leguntur. 4. At periit Hebraicæ linguæ sonus & pronuntiatio. Quid inde? Aliter Latinam linguam pronunciant Angli, aliter Germani, quid hoc ad regulas Grammaticas & analogiam linguæ cujus solius ratio in additione punctorum habenda erat? 5. Jejunum valde quod à nominibus propriis ducitur argumentum. Quasi verò ideo Masoretæ malè punctarint, quia Græci ab ista punctatione recesserunt, qui non tantum à punctis sed & à consonis recedunt. ex. gr. פנח legunt פנח ubi nullum apparet vestigium literæ *chet* in secundo gradu aspiratæ, quæ per χ exprimi potuisset. Ita plura alia. Sic quælibet lingua nomina propria suo pronunciandi modo accommodat. Jacobum Galli vocant *Jaques*. Quod nullius corruptionis potest esse indicium. Et quî possibile erat ut Græci Salomonis nomen scriberent quemadmodum

dum Hebræi. Dicitur enim Salomon à שָׁלוֹם *pax*. At in Alphabeto Græco nulla est litera quæ τῷ ψ æquipolleat. Non ergo necesse erat, ut diceres *scelus existimari si quis nomina propria ita proferat, ut ab Evangelistis sunt prolata*. Eru- besceres, si vel infimæ notæ Theologus nominandus tibi esset, qui hoc pro scelere habeat. Utrumq; Testamentum legimus uti habet textus. Et si quis Hebræum legens, nomina propria efferre vellet uti exstant in Græco, eum non alicujus sceleris sed imperitiæ duntaxat insimulare- mus, quod idiomatum proprietates non discerneret. 6. Frustra etiam concludis, *reformandam esse punctuationem juxta mentem LXX*. Hoc nempe nobis persuadebis, quan- do validioribus armis contra opus Masoreticum, instru- ctus accesseris, atque hætenus te vidimus.

C A P. VI.

Argumentum tertium prosagogenicum pro Textu.

Qui textus perpetuò habitus fuit pro authentico in Ecclesia, is est authenticus. Atqui textus Hebræus habitus semper fuit pro authentico. E. Prob. minor. Ad quem textum ulti- mò tanquam ad summum judicem recurrendum erat in Ecclesia ita ut versiones ex eo corrigendæ essent, is habitus fuit pro au- thentico. Atqui sic ad Hebræum erat recurrendum. Ergo &c. Prob. min. I. A testimoniis. Augustin. de Doct. Christ. lib. 2. cap. 11. agens de textu Hebræo V. & Græco N. T. Latine linguae homines duabus aliis ad Scripturarum divinarum cognitionem habent opus: Hebræa scil. & Græca, ut ad exempla- ria præcedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit La- tinorum interpretum infinita varietas. Hieron. Comment. cap. 8. Zach. Cogimur ad Hebræos recurrere, & scientiæ ve-

ritatem de fonte magis quam de rivulis querere. Item Epist. ad Suniam. Sicut in N. T. si quando apud Latinos questio exoritur, & est inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Græci sermonis, quo novum scriptum est instrumentum. Ita in V. T. si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad Hebraicam recurrimus veritatem, ut quicquid de fonte profiscitur, hoc queramus in rivulis. Item ad Vitalem: Si aliter haberent LXX. Interpp. aliter Hebraica veritas, confugere poteramus ad solita præsidia, & arcem linguæ tenere vernacula. Sic testatur Ambrosius de textu Græco N. T. de Sacram. incarn. cap. 8. Ita in Græcis codicibus invenimus, quorum potior authoritas est. Haud dubiè idem dicturus de codicibus Hebræis. I I. *A praxi.* Eo enim fine Origenes sua hexapla & octapla adornaverat, ut versiones Hebræo textui subjunctæ ad ejus normam emendarentur. Ex Hieronymo autem non est opus ut quicquam citemus, nam fermè ex omnibus ejus operibus liquet, ipsum omnia versionum dubia ad Hebraicæ & Græcæ veritatis incudem revocasse.

Quid contra hæc Pontificii? Commune effugium est, tum temporis non tam turbidos fuisse fontes atque nunc sunt, majoremque fuisse versionum dissonantiam, ac nunc, adeo ut necesse esset ad fontes recurrere. Verùm de corruptione fontium pura calumnia est, ut postea intelligemus. Et posito, majorem tum fuisse versionum dissonantiam ac nunc, regula patrum generalis est, quolibet tempore ad quodlibet dubium recurrendum esse ad Hebraicam veritatem. Sed & hoc falsum, majorem tum fuisse in versionibus dissonantiam, eadem enim & nunc est imo maxima, testibus ipsis Pontificiis, adeo ut Pagninus consensu Pontificis novam ex Hebræo translationem adornaverit.

Quid

Quid istis addit Vossius? Primò *unum Hieronymum cum universa committi Ecclesia*, conqueritur pag. 2. At ipsius partes erant, ostendere nobis vel unum ex Ecclesiae veteris orthodoxis Doctoribus, qui in rebus dubiis non ad fontem Hebræum sed ad versionem *℣ L X X* recurrendum statuerit. Verum quidem est, istam versionem fuisse in usu in Ecclesia, sed quid tum? Versio Belgica etiam hodie publicè usurpatur in Ecclesia, ergo ne nobis est authentica? 2. Nos *injurios esse Hieronymo & ipsius testimoniis abuti ad evertendam 70. Interpp. auctoritatem*. R. Auctoritatem authenticam ipse Hieronymus disertis verbis versioni derogat, quomodo ergo abutimur ipsius testimoniis? Sed de istis plura in argumento profagogico pro authenticia versionis.

C A P. VII.

Argumentum primum apagogicum contra Textum.

Qui textus est mutilus, is non est authenticus. At textus Hebraeus est mutilus. Ergo &c. Conseq. prob. Si enim ad textum mutilum tanquam authenticum esset ultimò recurrendum, subtraherentur nobis multæ Scripturæ particulæ quæ sunt in versionibus, & non in textu. Prob. minor. 1. Ab aliquibus fragmentis apocryphis quæ non sunt in textu, ut Historia puerorum & Susannæ apud Danielem, &c. Verùm negamus ista unquam fuisse in textu, adeoque textum iis esse mutilum. 2. Ab octo versibus Psal. 14. qui non sunt in textu sed in versione, videturque textus hic mutilus, quia Paulus eos habet omnes Rom. 3. 12. R. Satisfecit huic scrupulo Hieronymus, dicens, Paulum non citasse istos versus ex solo Psal. 14. sed & ex variis aliis Scripturæ locis ubi *אֵלֶּיךָ* reperiuntur.

tur. Unde postmodum ab audaculo quodam Græco Psalmo 14. omnes inserti, quasi omnes eo pertinerent, quia Apostolus inde primum sumpserat. Hoc verum esse constat ex MS. Græco Alexandrino, ubi versus isti citato Psalmo non reperiuntur. Colligere inde est, quam exiguum mereantur fidem, apographa illa *℣* LXX. in quibus exscriptores tanta cum licentia sunt grassati. *Inst.* At repertus est codex quidam Hebræus in Anglia, qui versus istos dicto Psalmo exhibet. R. Istum codicem ipse Belarminus & Arias Montanus jamdudum ut foetum supposititium exploserunt.

Istis addit Vossius pag. 20. lex Cappello locum Josuæ 15. v. 59. de quo infra suo ordine in censuris.

C A P. VIII.

Status Argumenti secundi apagogici contra Textum.

S Equitur πολυδύναμον illud, in quo omne adversariorum præsidium, argumentum scil. à corruptione textus petatum, in qua exaggeranda noster Vossius sua liberalitate omnes superat Jesuitas, virium tamen quam virulentia & verborum parcior. In Præf. ad Lect. ait: *Quis demum locus qui de Messia agat, in sacris occurrit literis, quem illi (Judæi) non corrumpere aut sinistra interpretatione enervare sunt conati.* Mox etiam enarrat causas & modum, quare & quomodo corruerint Chronologiam quæ omnia hætenus nemini in mentem venerunt. Pag. 24. Eos non pauca loca quæ Christum spectant in Hebræis mutilasse codicibus. Contra Schotanum pag. 417. Eos totis sex vel septem seculis ante Masoretharum laborem tam annos quam prophetias in sacris codicibus vitiasse. Contra Hornium pag. 311. Theo-

Theologos agnoscere à Judæis corrupta esse cum alia de Messia loca, tum præcipue illum qui occurrit Psal. 22. Et tamen in Præf. ad Slingeland. Conqueritur de Hornio, quod ipsi hunc sensum affingat: *Vetus Scriptura Hebraica alia fuit antequam interpolaretur à Judæorum magistris: Calumniari ait, Hornium, quasi de tota Scriptura Hebraica dixerit, quod tantum de annis quorundam Patriarcharum dixerat.* Quæ verò hæc calumnia? An de annis Patriarcharum duntaxat loquitur, qui prophetias de Christo à Judæis corruptas contendit? Nihilominus pag. 292. permittit, ut Codex Hebræus præferatur versioni; *Si anni Patriarcharum minus corrupti sunt in versione ᗡ L X X atque in codice Hebræo, an ideo sequitur, codicem Hebræum non esse præferendum Græcæ translationi?* Laudat deinde Principes & Magistratus, quod ex versionibus Hebraicum codicem præcipue sequendum esse sanciverunt, utpote qui meritò aliis sit præferendus. Item pag. 348. ad Hornium: *Hic ostendere conaris linguam Hebræam rectè vocari authenticam. Ecquis dubitat? Agnoscis ergo Vossi textum Hebræum adhuc esse authenticum, & tamen non tantum in annis Patriarcharum sed & in vaticiniis de Christo à Judæis esse corruptum statuis? Quomodo hæc possunt simul subsistere? An textus in vaticiniis de Christo, in quibus præcipuum rei momentum situm, corruptus nobis erit authenticus? Quid ni, & quidem merito, ei substituis versionem ᗡ L X X. nec in vaticiniis nec in annis corruptam? utpote quæ sola, te iudice pag. 98. sincera est & ἀναγινώσκου.* Sed video quid velis. Divisum velles imperium inter Jovem & Cæsarem. Modo in annis authenticia deferatur versioni, tuoque nomini fama novæ Chronologiæ facta tecta conservetur apud posteros, facile concederes, ut textus Hebræus tametsi tuis impetitus

tus cavillis, quò faciliore negotio obtineas quod contendis, reliquam authentias partem sibi vendicet. Sed frustra es. Rex regnandi vices non dividit cum suis subditis, sic nec textus Hebræus cum suis versionibus. Nec fert cœlum duos soles, sic nec Ecclesia duos textus authenticos, quod postmodum ubi de versione agemus fiet manifestius. Nunquam itaque satis accuratè expendisti hoc argumentum, nam quicumque ex Pontificiis textum Hebræum fraudulentæ corruptionis insimulant, aliud non quærunt quam ut eum ab authentias dignitate dejiciant. Nec ullum videbis Jesuitam qui laudet Principes & Magistratus, quod versiones ex textu adornari curent, etsi aliàs non absolutè prohibere audeant versiones. Verùm quidem est Sanctem Pagninum hoc fecisse consensu Leonis Pontificis. Sed non erat Pagninus in ista sententia, eum esse à Judæis corruptum.

Ipsam verò argumentum ita se habet: *Qui textus est à Judæis corruptus is non potest esse authenticus. At textus Hebræus est à Judæis corruptus. Ergo &c. Resp. Disting. Majorem: Qui textus à Judæis fraudulenter & studio est corruptus, is non est authenticus. Sic concedimus consequentiam & negamus minorem. At si dicatur: qui textus alicubi ex librorum incuria corruptè exscriptus est, ita ut nævi aliqui inciderint (quemadmodum Vossius de *l. x. x.* versione fatetur) is non est authenticus. Sic concedimus minorem & negamus consequentiam. Non enim ideo authentiam derogamus versioni, quia alicubi nævi apparent, sed quia non est *diversitas*. Sic nec nævi possunt esse causa quominus textus Hebræus sit authenticus. In eo facilè omnes consentiunt. Tota ergo controversia in minorem incidit: *An textus Hebræus à Judæis data opera sit**

sit corruptus? Affirmativam tuentur multi Pontificii & cum ipsis Vossius. Negativam Orthodoxi. Observandum hic, qui in conquirendis locis corruptis operam suam collocarunt, quò major eorum esset seges, ea etiam non prætermittere, quæ nullius fraudulentæ corruptionis possunt esse suspecta, sed siquid erratum, id non studio sed ex incuria commissum. Adeoque non audiendi sunt censores ubicunque ipsi Judæi suorum librariorum errores agnoscunt & in opere Masoretico corrigunt. Siquidem inde ad non-authenticam consequentia trahi nequit. Sed ea duntaxat in censum venient, quæ insimulantur corruptionis quam vel Orthodoxi, vel Judæi non admittunt. Primò autem confirmabimus sententiam negativam orthodoxorum.

C A P. IX.

Textum Hebræum non fuisse data opera corruptum ante Christi adventum.

ORigenes & Hieronymus magna antiquæ Ecclesiæ lumina, uterque Hebraicè peritissimus, sic argumentari docent orthodoxos: *Si sacrum textum corruerunt, id factum vel ante Christi tempora, vel postea. At neutrum verum est, ergo non corruerunt.* Ac primò id non fuisse factum ante Christi adventum, inde constat, quia Christus & Apostoli id minimè tacuissent, sed populum, siquidem in hoc negotio animæ salus versabatur, monuissent. Sed tantum abest ut Judæos isto nomine reprehenderint, ut è contra suos auditores ad S. Scripturæ lectionem ablegaverint. Ioh. 5. 39. *Scrutamini scripturas, nam testantur de me.* Paulus ait Rom. 3. 2. *Judæis fuisse concredita Dei eloquia.* Non existimandum Deum voluisse infidis manibus tam pretiosum committere depositum.

Hęc prima argumenti pars tanti apud Vossium ponderis est ut eam admittat. Præf. ad Lect. *Si quis scire velit quando hæc depravatio facta sit, inveniet hoc flagitium tam à Judæis quam Samaritis commissum fuisse diu demum post adventum Christi.* Et pag. 23. *Corruit itaque argumentum de codicum depravatione ante adventum Christi, si quæ enim depravatio ante hunc facta sit, & sane factam fuisse ostendemus, ea non est adscribenda vitio animi sed errori & injuriæ librariorum, quæ non promerebatur reprehensionem Christi & Apostolorum.* Ad locum verò Pauli Rom. 3. 2. ubi Judæis dicuntur credita fuisse Dei oracula respondet pag. 20. *Cum ex eo ostendere conantur Deum hodiernos Judæos verbi sui constituisse custodes, fucum omninò faciunt sensui Apostoli, manifestè enim is loquitur de antiquis Judæis, Mose, Prophetis ac cæteris qui digni habiti sunt ut legem Dei acciperent. Stultè & nequiter faciunt qui de futuris Judæorum librariis & Masoretis verba Pauli accipienda esse contendunt.*

Resp. I. Quandoquidem ex loco Pauli aliud non inferunt Theologi quam quod tum temporis nondum facta fuerit illa flagitiosa corruptio, prout tu ipse agnoscis, Vossi, nulla est ratio quare de eo potius quàm de aliis esses sollicitus. Adeoque necesse non erat ut eum ad Mosen & Prophetas torqueres, & orthodoxæ expositioni, à qua tuæ causæ nihil imminabat periculi, intercederes.

II. Frustra dicis, Paulum loqui de Judæis antiquis, Mose & Prophetis, loquitur de Judæis sui temporis & de prærogativa circumcisionis indefinitè. In quo contextu, qui ex capite præced. fluit, ne quidem per somnium in mentem ipsi venire poterat, ut loqueretur de Mose & Prophetis. Et tamen non vereris dicere, Paulum manifestè de iis loqui. Nimis pro more audacter.

III. Di-

III. Dicas etiam mihi. Quis Theologorum ex isto loco inferre conatur, *Deum hodiernos Judæos verbi sui constituisse custodes?* Annon pudet calumniari? Hoc volunt Theologi, Deum, teste Paulo, sua eloquia concedidisse Judæis, donec illa in manus Ecclesiæ Christianæ consignaret, quod factum est à temporibus Apostolicis. Imò tanta fuit Dei providentia, ut etiam primis Masoretis tanquam instrumentis uti voluerit, quorum industria codices ab illapsis mendis extergerentur, quo subsequen-
tium seculorum Ecclesia eos haberet puriores. Sic ergo non hodierni Judæi sed hodierna Ecclesia verbi Dei custos est, invitis omnibus Judæis.

C A P. X.

Nec fuisse corruptum ab adventu Christi usque ad tempora Hieronymi, testantibus Origine & Hieronymo.

PARS altera minoris negat corruptionem post Christi adventum, hoc modo: *Si corruptus fuit textus post Christum, factum hoc fuit vel ante tempora Hieronymi vel post ea. At neutrum verum est, ergo post Christum non corruptus.* Minor probatur iterum per partes. Ac primò nullam fuisse factam corruptionem à Christo ad Hieronymum usque, per 400. nempe annos, probatur duplici ratione. *Prima à testimonio* Origenis & Hieronymi, apud Hieron. in cap. 6. Esaiæ, qui Judæos à corruptionis crimine absolvunt quia Christus & Apostoli eos isto nomine non reprehendunt. Et quidem Hieronymus disertè ait, si post Christi tempora codices sint falsati, necesse esse Evangelistas & Apostolos ita testimonia protulisse, ut postea falsaturi erant Judæi, quod ridiculum. His suffragatur Augustinus de

Civit. lib. 13. cap. 13. *An credibile? ipsos codicibus suis voluisse eripere veritatem, ut nobis eriperent auctoritatem, vel per totum orbem dispersos, potuisse in hoc conspirare, nullo contradicente?*

Ad duo testimonia respondet Vossius separatim. I. *De Origine*. Nunquam, ait pag. 23. *is dubitavit quin plurima in Hebraicis codicibus loca essent corrupta, sed non putavit errores istos malignitati Scribarum aut Phariseorum, sed uni negligentiae imputandos, non vitio animi sed incuriae librariorum, quæ non promerebatur reprehensionem Christi & Apostolorum.* Quod capite præcedenti fuit concessum. R. At sic non elaberis, Vossi. Nam 1. citatur Origenes ab Hieronymo, qui melius mentem ejus noverat quam tu vel ego. Non ergo hoc tantum intendebat Origenes ut diceret, nullam usque ad tempora Christi factam fuisse corruptionem, sed & ad suam usque ætatem nempe 200. annis post Christum eam necdum contigisse. Et si tale quid suboluisset, putas-ne eum id fuisse dissimulaturum, præsertim cum in eo esset ut Judæos excusaret? 2. Neque hic agitur de erroribus ex negligentia, sed de iis, quos supra *flagitium* vocabas. Ineptus quippe fuisset Origenes, si ejusmodi consequentiam concepisset: Christus & Apostoli non reprehendunt Judæos alicujus corruptionis, ergo eorum errores uni negligentiae sunt imputandi, qui non mercebantur reprehensionem. Quomodo ista argumentatio à non-reprehensione in mentem ipsi venire potuit, si tantum ad errores ex incuria concludere volebat, quid inde lucri? isti enim per se noti erant, sed ad flagitia concluderat, à quibus Judæos tam post quam ante Christum hoc argumento voluit præstare immunes.

II. *De Hieronymo* ait, *ejus ratiocinationem non aliunde*
pro-

promanasse, quam ex eo quod duo vel tria loca quæ proferunt Evangelistæ & Apostoli, recedant à translatione LXX. Int. convenient autem cum lectione codicis Hebræi. Addit: Non satis attenderunt viri sancti versionem LXX. Int. olim conspirasse cum lectione Hebraica & Apostolica, discrepantiam autem ex eo natam quod Judæi statim post tempora Apostolorum interpolarent hac verba in codicibus Græcis. Adeoque ex hoc argumento aliud colligi non posse concludit, quam quod Judæi, sicut non pauca quæ Christum spectant, mutilarunt in codicibus Hebræis, quæ tamen integra remansere in translatione ꝑ LXX. vice versa non nulla corruerint in translatione, quæ tamen salva persisterint in exemplaribus Hebræis. R. O insulsam audaciam! ne quid gravius dicam. Nimis ineptè studes pervertere mentem Hieronymi. Non enim ille conqueritur de non-convenientia inter citationes Apostolicas & versionem, sed respicit convenientiam inter citationes illas & textum Hebræum, indeque dicit, corruptionem non posse esse in textu, quia Apostoli eum ita citarunt, uti suo tempore habebat, non autem potuisse eos citare prout postmodum Judæi falsaturi erant. Si ergo citationes Apostolicæ erant incorrupti, uti reverà erant, sanè textus unde citabuntur, non potuit dici corruptus. Et si hoc verum, quomodo potuit vir sanctus in sua sequela, ex eo quod non satis attenderit, esse deceptus? Næ tu nunquam non victor eris, si tua nobis somnia pro lege obtrudere tibi liberum. Si quid ergo istorum patrum valet autoritas, hætenus causa tua cecidisti.

Quod verò dicis, Judæos interpolasse codices Græcos. Id vel ante Christum fuisset factum vel post Christum. Non ante, quia Apostoli nolissent uti versione corrupta. Si postea factum, sciverunt id Christiani quia omni tempore

tempore fuit in eorum manibus, de quo suo loco. Quicquid sit, non multum hoc commendat versionem.

C A P. XI.

Ratio alia qua idem evincitur.

Secunda ratio sumi potest à multitudine exemplarium. Omnes quippe Judæi per universum orientem dispersi habebant codices Hebræos. Quomodo ergo potuit hoc flagitium tam universaliter committi ut ne unum quidem exemplar incorruptum remanserit in potestate Judæorum profelytorum, vel tam furtim, ut nemo Christianorum illud animadverterit?

Huic argumento Vossius in Præf. ad Lect. his verbis it obviam: *Quod autem quærunt nonnulli, qui fieri potnerit ut omnia exemplaria Hebræa ab iis corrumpereutur, id nequaquam mirum debet videri. Sane post cxcidium Jerosolymorum non potuerunt multa superesse exemplaria, & forsā ne tria quidem. Judæos quod attinet qui etiā antequā gens exscinderetur, per totum Romanum imperium erant dispersi, illi non Hebræis, sed Græcis utebantur codicibus.*

Resp. Nimium tuę ignorantie confidis Vossi. 1. Putasne Judæos illos dispersos usque adeo fuisse supinos, ut codices Hebræos non habuerint? 2. Expende locum Actor. 15. 21. *Mosēs ab etatibus antiquis oppidatum habet qui ipsum prædicent cum in Synagogis per singula Sabbatha legatur.* In qua lingua putas Mosē fuisse lectum? Græca-ne sola? Cave dicas. Reclamat enim hodierna & omnium temporum Judæorum praxis. Etsi quandoque Hebræam linguam minus intelligerent, homines tamen linguæ sanctæ, imo & characterum ad superstitionem usque tenaces, legem

legem Hebraicè scriptam singulis Sabbathis membranis involutam videre & lectam audire voluerunt & etiamnum volunt, quæ tamen in linguis vernaculis explicabatur, five Chaldaicè, five Græcè, five Syriacè, uti hodie Germanicè vel Lusitanicè. Sic Esram jussisse suoque exemplo confirmasse ferunt Nehem. 8. 8. ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש *Et legerunt in libro, lege Dei explanatè.* Quæ verba sic explicantur in Talmude Cod. Megilla, cap. 1. in Gemara זה תרגום ויקראו בספר תורת האלקים *legerunt in libro legis Dei, i.e. in Scriptura Hebraica, & quidem explanato, i.e. per targum exposito.* Cum ergo iste mos in omnibus Judæorum Synagogis obtinuerit, quomodo dicere audes? *forſan ne tria quidem superſuiſſe exemplaria poſt excidium Hieroſolymorum?* 3. Fruſtra etiam addis *Judeos diſperſos non Hebræis ſed Græcis uſos fuiſſe codicibus.* Præterquam quod jam intelligas hoc apud ipſos etiam Græcos falſum eſſe, qui utebantur codicibus Hebræis in cultu publico, etiam falſum hoc eſt reſpectu aliorum Judæorum qui non habitabant in Græcia. Putasne omnes illos qui nominantur Act. 2. *Parthos, Medos, Elamitas, Meſopotamios, Cretes, Arabes, Romanos, &c.* Græcè locutos eſſe? Si non, quid ergo ipſis cum exemplaribus Græcis? Ergo-ne iis carentes carebant Scriptura? Vide quam incautus ſis, dum ais: *te non videre qui præter ſomnia Rabbīnorum & vanas conjecturas tibi poſſit opponi.* 4. Quin & iſto modo temetiſipſum in vincula conjicis. Dicis enim pag. 23. *te oſtenſurum ante Chriſti adventum factam eſſe depravationem.* Unde quæſo hoc oſtendes? an ex tribus illis reſiduis codicibus, an verò ex iis qui perierunt in excidio? de illis nullum poteſ ferre judicium. Horum trium extant tantum apographa. At unicum iſtius demon-

monstrationis fundamentum foret labor Masoreticus. Qui verò scis, Masorethas in istis tribus an verò in eorum apographis instituisse correctionem? Quid si ista tria dicam correctione non indiguiffe, unde ostendes depravationes ex incuria fuisse ante Christum? Libera ergo te ab ista angustia, si sapiis.

C A P. XII.

*Nec fuisse corruptum post tempora Hieronymi, probatur
ab opere Masoretico.*

VAlidissimum à Masora argumentum duxerat Cl. Hornius, dicens: *Accessit stupenda Masoretharum diligentia, qui etiam singulas literas in censum retulere, & si quæ corruptela in quædam exemplaria irrepsent, ex correctissimis & indubitatis ipsi in perpetuam sustulerunt.* Respondet Vossius pag. 311. *Mirificum argumentum, quia nempe Masoretæ ante duo tria & quatuor secula, etiam singulas literas numerarunt, ideo non potuerunt ante quatuordecim & quindecim secula vitia à librariis Judeis committi.* Et pag. 312. *Illud verò prorsus absurdum, Masoretas ex correctissimis & indubitatis exemplaribus Hebraici codicis corruptelas in perpetuum sustulisse. Unde ista indubitata exemplaria in Masoretarum manus delata sunt? an ipsum Mosis nacti sunt autographum? Si hoc sit, cur ergo de veritate hujus aut illius lectionis usque ad verbera & sputum inter se digladiantur Judei? Et contra Schotan. pag. 417. Eludat si possit vel ipse vel quotquot sunt Judei, argumenta quibus evincimus, totis sex vel septem seculis ante istum Masoretarum laborem tam annos quam prophetias in sacris codicibus à Judeis fuisse vitiatas, nempe corruptione flagitiosa, ut liquet ex præfatione.*

Resp.

Resp. At ego mirificam dico tuam ignorantiam, nec enim historiam nosti, nec vim argumenti capis. I. Si Buxtorffii Tiberiada legisses, nosset primas Masoretas non demum ante duo, tria, & quatuor secula sed ante confectum Talmud, i. e. vel antea vel tempora floruisse. Creberrima quippe קרי וכתוב, numeri item quo literas, voces, & versus S. Scripturæ in numerato habebant Judei, fit mentio in Talmude. Hoc autem absolutum fuit 500. post natum Christum annis. Floruit Hieronymus sub finem seculi quarti. De numero sic legimus in libro *Kidduschin* cap. i. לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים. כל אותיות שבתורה. *Ideo vocati sunt prisci numeratores, quia numerarunt omnes literas legis.* Vide quantam injuriam inferas Cl. Hornio tuis aculeatis dictariis, quasi *poma aut nuces cogitarit*, cum hæc de numero scriberet. Modestius agendum erat in re ubi tam parum eras versatus.

I I. Mens Cl. Hornii non erat, ut diceret, existitisse tum temporis exemplaria tam indubitata, qualia sive Esræ sive Moſis autographa ~~מבטול~~ fuerunt, sed comparativè loquendo ex correctissimis quæ exstarent, Masoretas mendanda omnia sustulisse ex minus correctioribus.

I I I. Frustra miraris, quod addiderit, eos sustulisse corruptelas omnes *in perpetuum*, ita ut post istum laborem nullum amplius mendum potuerit irrepere, ne quidem ex flagitio, quod nunquam factum. Hoc ut percipias, Masoræ & Masoretarum procedendi modus tibi explicandus est. Duplex fuit Masora; *Ante-Talmudica* & *Post-Talmudica*. *Ante-Talmudica*, de qua præcipuè hic agitur, ante Talmud Babylonicum confecta est, nempe sub initium seculi quinti ante mortem Hieronymi qui decessit Bethlehemi an. 420. juxta Bucholzerum. Varii horum

Masoretharum fuere labores. Quo autem tempore cœperint, vix dici potest. Aliqui eorum initia revocant ad tempora Esræ & viros Synagogæ magnæ, quod fortè esse possit, quoad versuum & capitum distinctionem. Collationem verò exemplarium quod attinet, & vocum literarumque enumerationem, eam post excidium Jerosolymæ demum cœptam omninò verisimile. Primi in hoc opere erant Judæi Tiberienses, ubi literarum exercitia diu post excidium floruerunt, teste non tantum historia Judaica sed & Hieronymo qui Tiberiensem habuit præceptorem. Hi collatis omnibus quæ conquiri poterant exemplaribus, omnes discrepantias curiosè annotaverunt, ita nim. ut se non Judices aut expunctores constituerent, (veneranda enim exemplarium antiquitas id non permittebat,) sed observatores duntaxat. Id est, ubi inter duos codices discrepantia esset, lectionem meliorem hujus codicis apponebant margini alterius relicta in ejus textu lectione minus bona. Idque sub nominibus *Keri* & *Cetibh*. *Lectum* & *Scriptum*. q. d. *in hoc textu vox ista ita scripta est, in alio autem sic legimus*, nempe sicut in margine posuimus. Idem faciebant, quando utraque lectio æque bona erat, quod tamen rarum. Atque ita posteris testatum faciebant, nihil data opera à se mutatum, siquidem ipsos errores in textu relinquebant. Idem labor mox in Babylonia, deficientibus paulatim scholis in Palæstina, fuit continuatus. Hinc nata diversitas aliqua in lectionibus inter Orientales, i. e. Babylonios & Occidentales, i. e. qui erant in terra Israëlis. Doctores quippe Babylonici in istis regionibus inveniebant antiqua exemplaria, Occidentalibus nunquam visa. Adeoque & novos detegebant errores ab Occidentalibus non observatos, quia in horum codicibus

cibus non erant. Hinc non mirum, in Orientalium codicibus quandoque aliquod repertum Keri quod non erat in Occidentalibus & vicissim in Occidentalibus quod non in Orientalibus. Etiam ubi diversitas esset absque nota. Ex. gr. In Occidentalibus legebatur Jud. 20. 42. **ל אל** per א est Keri & Ketibh, i. e. absque ulla nota, quia hi alios codices non viderunt quam qui ita haberent. In Orientalibus **ל על** per ע est Keri & Cetibh, i. e. absque nota, quia non viderunt codices aliter habentes. Jud. 1. 21. in Occidentalibus vox **ישב** est Keri & Cetibh quia non viderunt codices aliter habentes. At in Orientalibus est tantum Cetibh, Keri verò est **ישבי** addito Jod, quia viderunt exemplaria quæ sic haberent. Jos. 7. 21. in Occidentalibus vox **וארא** est Cetibh, at Keri est **וארא** sine He. In Orientalibus econtra Cetibh est **וארא** & Keri est **וארא** utraque hæc lectio æquè bona est, & permutatio Keri & Cetibh tantum est, quod Occidentalibus prius in manum inciderit codex ubi Cetibh erat cum He, Orientalibus autem ubi illud erat sine He, & res eodem recidit. Ejusmodi discrepantias inter Orientales & Occidentales quidam Post-talmudicus observavit ultra 200. quorum Catalogus extat in Polyglottis Londinensibus Tom. 6. Et siquidem Masorethæ Post-talmudici punctorum inventores Occidentales erant, addiderunt illi **כס** Cetibhin puncta **כס** Keriin Orientalium, siquidem in isto Catalogo varia Orientalibus adscripta reperiuntur quæ hodie tamen in codicibus Occidentalium qui nostris manibus feruntur, extant. Quod signum est, hos ab illis multa mutuatos esse. Hinc constat istorum hominum ad superstitionem usque fidelitas. Nullum quippe Keri admittere voluerunt, etiamsi ipsa analogia

admittendum doceret, nisi viderint exemplar aliquod antiquum, quod sua illud authoritate comprobaret. Plus ego largior omnibus in hoc argumento adversariis quam Judæi in mutationis negotio unquam sibi assumere ausi sunt, nempe quod Aphorismo 13. statutam spicilegium Masoræ posse institui à Christianis non ex collatione antiquorum exemplarium quibus destituimur, sed ex parallelia & allelouchia locorum, itemque fidei & utriusque Testamenti analogia. Quam ergo absurdum ut ex versionibus illud fiat, quam item absurdum, Judæos data opera aliquid corrupisse, qui ne quidem istum quem ego admitto, agendi modum permisissent. Adeo ut, etiamsi sanctitate foederis exciderunt, hâc tamen in parte fideles Dei servos (ζῆλον nempe θεῶν ἔχοντας, αὐτὸν δὲ κατ' ἐπίγνωσιν Rom. 10. 2.) eos nuncupare non dubitem. Jam vides, Vossi, quam verò dixerit Hornius, *corruptelas omnes in perpetuum esse sublatas*. Omnia quippe recentiora apographa ad Masoretarum Ante-talmudicorum notas confici debebant, ita ut πῶς Cetibhin etsi vitiosis, in ipso textu repetitis, nullum Keri omitteretur. Si autem exscriptor novum committeret errorem, is in relectione habebatur ut hodie vitium typographicum, quod liberè potest expungi, modo teliqua omnia antiquis exemplaribus responderent. Non enim tanta erat novi scribæ autoritas, ut mala sua scriptione novam discrepantem lectionem Catalogo variarum Lectionum inferre potuerit, quæ sola exemplaribus antiquis, ante Masoretarum laborem confectio vindicabatur. Aliàs istæ discrepantiæ tandem in infinitum excrevissent.

IV. Jam si roges: *Quare ergo Judæi digladiantur?* R. Si isti de lana caprina digladiantur, quid hoc ad nos?

Maso-

Masoretæ Post-talmudici punctorum inventores, post se reliquere discipulos, alterum *Ben Ascher* à parte Occidentalium, alterum *Ben Naphtali* à parte Orientalium, qui floruerunt post decimum à nato Christo seculum, hic in Babylonica, ille, ut ajunt, Tiberiade. Hi Masoram etiam punctorum adornantes, Academica similitate se invicem infectati sunt. Quod si ergo hodierni Judæi, vel supra istorum hominum circa vocales & accentus industria, vel super sensu mystico Talmudico, quem ne decimus Rabbini intelligit, ad verbera usque & sputa, ut ais, digladiantur, quid hoc ad S. Scripturam? quid ad te & me? Conspuant se & diverberent quantum volent, habemus nos authenticum textum, cujus analogia, adhibito veterum Masoretarum labore nobis purum Dei verbum suppeditat, ita ut externis adminiculis, sive punctis sive versionibus non indigeamus, quæ tamen si quid luminis & adminiculi ad verum sensum eruendum afferre valeant, id minimè rejiciendum, ea nim. lege, ne in sacrum textum seu opus Dei dominetur opus humanum, sic enim ne Masoretis quidem fidimus si in aliquo Keri errasse, ex Scripturæ analogia deprehendantur, siquidem non divinum sed humanum ipsorum opus fuit, poterantque meliori Cetibh pejus Keri substituere.

C A P. XIII.

Aliis probatur rationibus, nunquam fuisse corruptum.

I. **A** providentia Divina, quæ non permisit ut S. Scriptura divinitus inspirata eo usque corrumpere-tur, ut inutilis fieret quæ salutiferam veritatem suppeditaret, quæ finis erat *διωρύξιας*. Respondet Præf. ad Lect.

Ad

Ad providentiam iterum, iterumque provocant divinam. Obstituram hanc fuisse dicunt, ne tale facinus committeretur. Deum enim omni tempore summopere invigilasse ut codex Hebræus purus & intaminatus conservaretur, &c. Si quis objiciat varietatem codicum Hebræorum, nec tum quoque aliquid solidi quod reponant, inveniant. R. Vidimus cap. præc. quomodo in ista codicum varietate providentia Divina elucescat. Adeoque ista responsio nulla est. Agitur enim de corruptione flagitiosa quam providentia Dei impedivit.

II. Ab evidentia locorum de Messia agentium quæ non reliquissent intacta Judæi, si quid flagitii circa textum in animo habuissent. Tantum verò abest id fuisse factum, ut longe illustrius Christianæ fidei testimonium perhibeat textus Hebræus, quam versio Græca aut Latina. Fattente ipso Andræo et si Pontificio: Si quis velit Judæorum petulantiam coercere, & dementiam reprimere, multò illustriora & apertiora ex Hebræis, quam ex Græcis & Latinis codicibus argumenta potest deducere. Objici hic solet locus Psal. 22. de quo in ordine sumus dicturi.

III. A testimonio Thilonis Judæi, qui vixit tempore Apostolorum, quod ex Eusebio lib. 8. cap. 2. de Præp. Evang. citatum, jure merito allegavit Cl. Hornius, potestque applicari non isti duntaxat ætati, quæ inter Christum & Hieronymum intercessit, sed omnibus aliis. Sic ibi habet editio Latina Basiliensis: Mirabile videtur, duobus annorum millibus ne verbum unum in lege mutatum esse, sed centies unusquisque Judæorum morietur, quam legi Mosaicæ derogabit. Respondet Vossius pag. 311. Locus Philonis minime sententiæ nostræ adversatur. Esto ut exemplaria Hebraica immunia fuerint ab omni corruptione, non tantum Philonis ætate, sed etiam tempore Josephi & excidii Hierosolymitani. Negatamen

tamen hoc Cappellus. Illud infitiri nemo possit, post eversionem templi dispersionemque Judæorum, ex negligentia librariorum, multos natos esse errores. R. Futilis est ista responsio, non enim quæritur de negligentia librariorum, sed de flagitiosa corruptione, quam negat Philo, ducto argumento à Judæorum tenacitate, qua usque adeo mordicus adhærent legi, ut ne verbum quidem in ea data opera mutari permittant. Maximè ergo facit hoc testimonium contra tuam sententiam.

C A P. XIV.

Textus corruptio probatur primò à Tikkan Sopherim.

EXcussis argumentis pro integritate fontis Hebræi militantibus, sequitur ut pars adversa suam quoque causam agat. Pugnatur hic primò Testimoniis, secundò Demonstrationibus. In primo genere Vossius valdè parcus est. Ut tamen causæ satisfiat, inde faciendum initium.

Primum testimonium petitur ab ipsa Judæorum confessione de 18. vocibus mutatis, quam actionem vocant *Tikkun sopherim*. Loci isti enumerantur in Masora textuali Num. 1. in quadratura tituli, additque ibidem Masoræ

collector אלו יה דברים תיקון סופרים ודקדוקין משוברים *octodecim ista sunt verba correctionis scribarum, eorumque considerationes sunt laudabiles*. Hinc argumentum; qui sua spontè textum in octodecim illis locis mutarunt, ipsumque Cetibh nullo addito Keri calamo suo transformarunt, illi textum corruerunt. At isti Sopherim hoc fecerunt. Ergo, &c. Sic Galatinus, Porchetus, & alii.

Resp. 1. Nihil hic potest subesse fraudis, quia ipsi Judæi fatentur quid hac in re factum sit, quod aliàs nemo

scire potuisset. 2. Siquidem Talmud nullam istius tik-kun facit mentionem, cæcutiunt Judæi, nesciuntque unde istam traditionem habuerint Masorethæ, & fortassis mera fabula est, talem unquam mutationem in istis octo-decim vocibus fuisse factam. Sic conjicit Chamierus, & ipse etiam Bellarminus. 3. Si Masoretis posterioribus habenda fides, ipse Esras ejus autor est, nam Num. 12. 12. ad unam ex istam vocibus addit Masora ית תקון עורה *Correctio Esræ*. Hoc si verum, erant errores qui ante captivitatem Babyloniam irreperant, quos Esras διόρυσας potuit expungere. Estque, si res ita se habet, traditio omnium antiquissima. 4. Et sanè si vera, ad Esreana tempora referendam colligitur ex versione LXX. Interp. in qua nullum istius mutationis apparet vestigium, legerunt enim istas voces, prout hodie in omnibus exstant exemplaribus. 5. Neque ulla istarum vocum est, quæ causæ Judæorum contra Christianos aliquod subsidii afferre possit. Adeo ut non liqueat, quare Judæi eas data opera corruerint. Vossius etiam nullam, quod sciam, hujus argumenti mentionem facit, vel quia illud ignoravit, vel quia flocci fecit.

C A P. XV.

Probatur secundo à testimoniis Patrum.

DIversi Patres hic in scenam producuntur. Duo nominantur à Vossio. 1. Justinus Martyr pag. 24. *Qui Dialogo cum Tryphone non uno in loco Judæos hoc nomine acriter sugillat.* 2. Africanus Præf. *Primus qui hanc codicum discrepantiam annotavit, is fuit Africanus.* R. Sed quia neutrius verba citat, quomodo nobis persuadebit, verum esse quod est in quæstione? Si Africanus aliquid præter Chronologiam

logiam annotavit, id ante ipsum annotarunt Judæi, adeoque ipse non fuit primus. Si primus inter Christianos annotavit discrepantiam Chronologicam inter Hebræos & Græcos, quid hoc ad rem? ostendatur ubi flagitiosæ corruptionis accuset Judæos.

Iustini verba ab aliis citata hæc sunt. *Multos locos funditus abstulerunt ex interpretationibus seniorum qui fuerunt tempore Ptolemæi.* Respondeant hic qui causam versionis agunt. Nos textum defendimus.

Chrysostomus nonnullis videtur versionem Græcam anteferre textui Hebræo, dum ait. *Omniū maximè fide digni sunt LXX. alii enim post Christi adventum interpretati, Judæi permanserunt, meritò suspecti, ut qui ex odio locuti sint & prophetias de industria obscurarint.* R. Non præfert Chrysostomus versionem Græcam textui Hebræo de quo nihil pronunciat, sed aliis versionibus Græcis. Adeoque hoc testimonium nullum est.

Hieronymus in Micham hæc habet. *Nec in Hebraico nec apud alium invenitur interpretem, & sive de veteribus libris erasum sit malitia Judæorum, ne Christus de tribu Juda ortus videretur, sive à LXX additum, nequaquam liquidò cognoscentes, certum quid novimus.* R. Non est Hieronymus committendus cum semetipso, qui tam luculenta sæpe pro Hebraica veritate profert testimonia. Dubitabundus autem hic loquitur, quod fanè vim testimonii habere nequit.

Origenes dixisse legitur. *Judæi qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Juda, peccatum eorum posuerunt.* R. Apertè loquitur de versione *¶ LXX.* Ubi viderit Vossius quid respondendum sit. Et hæc sunt quæ ex universa antiquitate contra textum Hebræum afferri

possunt. Non ergo est, qui eum oppugnant, ut de patribus multum glorientur.

C A P. XVI.

Status argumentorum à Demonstrationibus.

ACcingimur tandem ad censurarum, quibus textus Hebræus impetitur, peculiare examen in quo summa rei. Adversarii flagitiosam depravationem demonstraturi integrum textum à principio ad finem usque evolverunt, nec quicquam eorum quæ ad exaggerandum crimen conducere videbantur, omiserunt. Præcipuus qui in hâc palæstra se exercuit fuit *Gordonus* Jesuita, qui triginta loca observavit corrupta, sed à Cl. Chamiero vindicata. Accessit *Morinus*, qui Hebræorum etiam Chronologiam sugillare non est veritus, etiamsi Pontificius & vulgatæ versionis, quæ textui Hebræo hac in parte favet, authentia ex Tridentino decreto constrictus. Quem sequitur Cl. Waltonus in Proleg. in Polyglotta Anglicana, modestè tamen. At noster Vossius animosè, qui ut argumento speciem conciliaret ampliorem, Gordoni etiam aliorumque scrinia aperire necesse habuit, ut inde mutuaretur adminicula quibus textum labefactaret in thesi, & vicissim *¶ LXX.* versionem ab objectis corruptelis liberaret. Duobus his è via remotis impedimentis faciliorem transitum suæ Chronologiæ salvumque conductum ab omnibus se impetraturum sperabat. Sunt itaque duorum generum istæ criminationes. Primum versatur circa solam Chronologiam, Posterius circa alia Scripturæ loca, quorum numerus non usque adeo magnus est. Hic verò observandum, Vossium in plerisque locis versionem à crimine
ita

ita absolvere, ut eadem opera culpam in textum Hebræum rejiciat. Unde factum ut ista loca in eorum quoque censum referenda fuerint, in quibus textus accusatur simpliciter. Adeoque istis omnibus vindicatis, manebit culpa penes versionem, quam tamen postea, ut methodicè procedamus, ex instituto gravabimus. Initium faciemus à locis Chronologicis, de quibus agendum 1. In genere. 2. In specie. *In genere* considerandum, *an Judæorum Chronologia data opera fuerit corrupta?* Data opera, inquam, nam si incuria librariorum id fuisset factum, Masora ejus rationem habuisset quod non factum. Vel si quis Masoram hac in parte oblivionis & oscitantiae insimulare velit, ei Masoræ spicilegium permittimus, sed quod fiat per interna principia, fidei nempe & Grammaticæ analogiam, locorumque allelouchiam & paralleliam. Hoc medio si quis Chronologiam Hebræorum erroris convincere possit, nuncium ei mittimus & aliam amplectimur. *In specie* agemus 1. De Hebræorum Chronologia ante Abrahamum. 2. De eorum Chronologia post Abrahamum. De illa dicendum primò in genere. Deinde in specie de Cainane qui ejus partem constituit.

C A P. XVII.

An Judæorum Chronologia data opera fuerit corrupta?

ubi de sex mille annis Eliæ.

PRo parte negativa Cl. Hornius usus erat argumento à majore ad minus. Qui ne quidem vaticinia quæ Christum & fidem Christianam spectant, corruerunt, quid illi annos corruerint, qui eo non spectant? Consequentiam hanc negat Vossius, statuitque annos non minus

quam vaticinia eo spectare Præf. ad Lect. Nam, inquiunt, si depravare voluissent sacra volumina, utique depravatu-
 fuisse ea loca quæ de Messia agunt, annos vero nihil ad Mes-
 siam pertinere. Sed in eo falsi sunt cum nihil magis ad Messiam
 pertineat. Tota quæ Christianos inter & Judæos est disputatio,
 illa agit de tempore. Isti Messiam expectant quem nos advenisse
 credimus. Cum itaque viderent tempus adventus Messia præ-
 teriisse, expleti quippe erant anni sex mille à creatione mundi, ut
 lucrarentur annos bis mille, tota quatuordecim secula è codicibus
 suis expunxerunt. Residua quinque vel sex secula ut abolerent, de-
 curtarunt intervalla judicum omittendo anarchias & contrahen-
 do spatia regum Persicorum, quo pacto totis bis mille annis men-
 suram temporis multarunt. Si roges, unde conjecerint Judæi
 tempus Messia præteriisse, videtur asserere id eos conje-
 cisse ex Cabbala seu traditione quæ tribuitur Eliæ. Sex an-
 norum millia mundus est duo millia inane, duo millia lex, duo
 millia dies Messia. Ista sex millia juxta calculum Vossii ab
 initio mundi numerata in adventu Christi erant elapsa.
 Adeoque frustra expectabatur Judæorum Messias, ut-
 pote qui secundum istam Cabbalam bis mille annis ante
 Christi adventum comparere debuisset, quod agnoscentes
 Judæi mensuram temporis bis mille annis multarint ut sic
 haberent duo millia in residuo. Si dicas, Vossiano calcu-
 lo Christianis interverti argumentum ad hominem, quod
 ex ista Cabbala ducunt contra Judæos, Christum esse ve-
 rum Messiam, quia eo tempore venit quo Messias veni-
 re debebat juxta Cabbalam. nempe postquam mundus
 4000. annos substitisset, quod juxta calculum Vossianum
 non est verum, venit enim postquam Mundus sex mille
 annos substitisset, adeoque Cabbalam non implevit, de-
 buisset enim adventum suum 2000. annis anticipare. Re-
 spondet

spondet Vossius Cabbalę millenarios non debere inchoari à mundi primordiis juxta mentem Judæorum, sed à mundo novo, seu restauratione ejus post Diluvium, juxta Apostol. Petrum in Epist. qui mundum veterem distinguit à novo. Et per legem de qua in Cabbala, non intelligendum præceptum circumcisionis sed legem Moſis, ut communiter quando ponitur absolute. Interceſſiſſe autem inter Diluvium uſque ad Moſem annos 2000. Item inter Moſen & Chriſtum annos 2000. Adeoque initio facto à Diluvio, Cabbalam eſſe impletam quoad quatuor primos millenarios.

Reſp. Inquirendum hic I. in originem iſtius traditionis ejuſque uſum. II. in ratiocinia Voſſii. I. Exſtat illa in Talm. Cod. Sanhedrim cap. 11. in Gemara hiſce verbis. תנא רבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו. שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח. *Traditio ex ſchola Elie: Sex annorum millia erit mundus, duo millia inanitas, duo millia Lex, duo millia dies Meſſie.* Hęc traditio vocatur תניא quę etſi ſit בר יתא ſeu exotica, i. e. ab ipſo R. Jehuda Sancto in textu Miſchnę non comprehenſa, apud Gemariſtas tamen iis omnibus quę in textu ſunt æquipollet, adeoque ſummę authoritatis. Idem Elias ibidem loci dixiſſe fertur: אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות. וביוכל האחרון בן דוד בא. *Non minus ſtabit mundus octoginta quinque Jubilæis, quorum ultimo veniet filius David.* Octoginta Jubilæi ſunt anni 4000. quibus exactis ſi forte Meſſias non venerit, conceduntur ipſi adhuc Jubilæi quinque, i. e. anni 250. quibus adventum ſuum retardare poterat. Nefcire tamen ſe ibidem profitetur Elias an in principio an verò in fine iſtius ultimi Jubilæi eſſet venturus. Non hic quæritur, an Elias iſte fuerit Elias Tiſbites Propheta, qui

qui hic nominetur tanquam autor istius vaticinii, an verò Doctor aliquis Judaicus ex cujus schola illud veluti per antiquam traditionem (quicunque tandem ejus autor sit) acceptum prodierit. Neque etiam hac vice quæritur an fuerit vera traditio antiqua, an verò figmentum Talmudistarum. Quicquid sit, potentissimum inde argumentum ad hominem ducunt Christiani contra Judæos, Messia tempora præteriisse, Christumque esse verum Messiam, siquidem eo tempore, quo refert vaticinium, quod sub nomine antiquæ traditionis ipsi obtrudunt posteris, orbi comparuit. Utut autem vera fuerit traditio, quod tamen de Jubilæis additur, id non partem traditionis fuisse, sed figmentum esse Talmudicum inde facile colligitur, quod nugatores isti traditionis eventu frustrati, jam secundo post Christum natum seculo, hoc se solamine erexerint, nondum omnia Messia tempora effluxisse, siquidem exactis 4000. annis adhuc quinque illi Jubilæi supererant, quibus juxta mentem istius Eliæ Messias expectari adhuc poterat, at primorum Talmudicorum tempore nondum isti omnes exspiraverant. Quod iterum vehementer facit contra Judæos, siquidem jam ante multa secula isti quoque Jubilæi effluxere omnes. Quapropter R. Asche qui inter ultimos Talmudicorum fuit, adeoque isto solatio frustratus, siquidem post Jubileos vixit, menti Eliæ novum glossema affingit, quasi discipulo interroganti, an sub initium an verò sub finem ultimi Jubilæi venturus esset Messias? responderit ער הכנא לא תיסתכי ליה מכתן ואילך תיסתכי ליה Eousque (i.e. ante finem ultimi Jubilæi) *ne expectes illum, ab eo verò tempore expecta eum.* adeoque expectare etiamnum ipsis integrum. Sic temporis accommodare norunt isti homines suas Cabbalas.

II. Jam

II. Jam ad ratiocinia Vossii. 1. Posito ejus calculum esse verum, quid Judæi 2000. annorum truncatione fuissent lucrati? Equidem durationi mundi duos istos millenarios lucrabantur, ne Cabbala, quæ mundum 6000. annis duntaxat substituturum dixerat, ista in parte videretur falsa, sed quid Messia? cujus tempora jam modò ante centum annos, priusquam prætenfa ista corruptio fieret, præterierant, nec aliud sua corruptione efficere poterant, quam ut se coram Christianis prostituerent, ostenderentque duos istos millenarios quos truncassent inchoari in Christo adeoque ipsum esse Messiam juxta tempus à Cabbala designatum. 2. Si Vossii calculus ante corruptionem pro vero agnitus fuit à Judæis, quare non rejecerunt istam Cabbalam, utpote quam à 2000. ab illinc annis falsam deprehenderant? annon lex scripta certior illis, atque lex Oralis, ut hanc illius gratia in annis corrumpere necesse habuerint? Si verò Cabbalæ millenarios à diluvio inchoandos censuerunt, cui bono tum corruptio? an propter mundi durationem, ne videretur Cabbala mentiri in sex durationis millenariis & non ultra? an verò propter Messiam, ne videretur ipsius modò præteriisse? Non illud, quia adhuc duos millenarios habebant in residuo. Non hoc, quia Messia, uti dictum, nihil lucrabantur, præterierant enim ejus anni, sive numerando in calculo pleno à diluvio, si in calculo truncato à primordiis mundi. 3. Rursus, si Vossii calculus pro genuino fuit agnitus, quomodo dicit? Judæos vidisse *tempus adventus Messia præteriisse, quia expleti erant bis mille à creatione mundi.* Vel anni Messia in istis sex mille erant comprehensi vel non. Si non erant comprehensi, quomodo ergo in iis videre poterant eos præteriisse? Et quare non potuissent

dicere cum Judæis modernis ex libro *Tesikta*? Messiam redempturum suum populum *אחר ששת אלפים* *post sex annorum millia*. Si erant comprehensi, iterum rogo ut ante, cui bono corruptio? 4. Neque necesse erat ut ex intuitu Cabbalæ propter præteritos Messiaë annos quicquam immutarent, præterquam enim quod ista mutatio causam non juvaret, habebant in promptu rationem quare Messias debito tempore non venisset, quam etiam in Gemara Cabbalæ adjungunt *ובעונותינו שרבו יצאו מהם מרה שיצאו* *Propter transgressiones nostras quæ multiplicatæ sunt, præterierunt ex iis (anni) qui præterierunt*. 5. Imò non tantum Cabbala ista militat pro Christo, sed & directè Vossii calculum evertit, nam à principio mundi ad circumcisionem Abrahamæ effluxere anni 2000. à circumcisione ad Christum denuo 2000. Adeoque si quæ fides Cabbalæ veluti traditioni antiquæ (quare enim Talmudici eam in probrum suum confinxissent?) hodiernus Hebræorum calculus per eam potenter confirmatur. Frustra autem est, quod à diluvio istos millenarios inchoare velit, bini enim priores fuerunt *תורה* i. e. ut R. Salomo exponit *שלם נתנה עדין והיה העולם כתורה* *quibus lex nondum fuit data, fuitque mundus veluti inanitas*. A diluvio autem si numerentur duo millenarii in calculo Vossiano incurritur in medium tempus legis. Ipse enim in Canone Chronologico ponit diluvium ad annum 2256. quibus si addas 2000. in mediam historiam Judicum exporrigitur. Exitum verò ex Ægypto collocat ad annum 3953, unde facta supputatione inter diluvium & legem, anni reperiuntur 1697. Quomodo ergo suæ Chronologiæ oblitus dicit in Præfatione? *bis mille anni qui Mosén præcessere non à principio creationis debent numerari sed à diluvio*. Frustra etiam

etiam nomen legis absolutè sumptum urget pro lege Mo-
sis, nam vox illa per antithesin ad תורה quod præcessit
quamlibet legem ex instituto à Deo latam denotat apud
Rabbinos. Frustra & nomen mundi pro mundo novo
sumi vult, nam non quæritur quomodo sumi possit, sed
quomodo autor Cabbalæ sumpserit. Is si mundum no-
vum indigetasset, non potuisset אלף תורה duos tribuere mil-
lenarios uti jam dictum. Concludimus ergo, nihil subesse
rationis, quare Judæi textus Chronologicos Hebræos
corruperint.

C A P. XVIII.

*De Chronologia Hebræorum in genere, ac primò de annis
pubertatis.*

PRima temporis Hebræi criminatio incidit in annos
Patriarcharum qui vixerunt ante diluvium ab Adamo
usque ad Noachum, ubi textus accusatur quod dicat,
Adamum generasse anno ætatis 130. pro 230. Sethum
105. pro 205. Enosum 90. pro 190. Kainanem 70. pro
170. Mahaleleelem 65. pro 165. Enochum 65. pro 165.
Lamechum 182. pro 188. Arphaxadum 35. pro 135.
Selah 30. pro 130. Heber 34. pro 134. Phaleg. 30. pro
130. Rehu 32. pro 130. Serug 30. pro 132. Nachor
29. pro 120. ut habet Vossius pag. 264. Præterea, quod
integram generationem Cainanis nempe, 130. annorum,
inter Arphaxadum & Selah, de qua postea, omiserit. De-
siderantur ergo in textu anni 1427. quos ex versione LXX.
Interp. Vossius vult restitui, ut eos novæ suæ Chrono-
logiæ lucrifaciat. At quibus mediis probat eos in textu
desiderari? Primò id ostendit ex annis pubertatis, in
quibus semper justa requiritur proportio ad generan-
dum,

dum, sic ut secundum naturæ leges, ubi vita longa, ibi tardior pubertas. Id est, ut quarta demum aut quinta ætatis parte peracta quodlibet animal in sua specie sibi simile generet. Indeque esse ait, quod hodie maturior sit in homine pubertas quam olim, qui ætas & vita brevior. Istam verò proportionem non rectè observari in textu quoad annos pubertatis Patriarcharum, quæ enim ex. gr. proportio in annis 105. quibus Sethus dicitur generasse, ad integram ejus vitam, quæ fuit annorum 912. ubi pubertatis anni ne quidem octavam ætatis partem absolvent. Adeoque rectius istam proportionem constitui in versione LXX. ubi Setho 205. anni tribuuntur antequam generaret.

Varia huic argumento possunt opponi. 1. Præcariò dicitur naturæ legem ad quartam aut quintam ætatis partem adstringere annos pubertatis. Prout diversæ sunt animalium species, sic diversa temperamenta, diversa climata in quibus degunt. Alia citius in sua specie generant alia tardius, alia parcius, & longiori intervallo, alia frequentius pro ratione temperamenti & climatis. Non ergo hoc naturæ legi adversatur, si statuamus, corpora etiam longæva consueto tempore pubescere, imò quò *γυναικώτερον*, eò pubescere citius. 2. Hoc autem ex singulari Dei dispensatione in primis obtinuisse Patriarchis liquet ex benedictione. *Crescite & multiplicamini*. Unde liquet, Deum longæviorē istis viris concessisse vitam, non ut pubertas esset tardior, sed ut diuturnioribus generationibus impleretur terra. 3. Pone, aliqualem requiri proportionem inter annos pubertatis & vitæ, negatur non satis justam fuisse eam quam textus assignat, minima enim est 65. annorum. 4. Quid quæso desiderabatur in annis
puber-

pubertatis Adami? Illine tribuendi 230. anni ut generari posset Sethum, qui ante tot annos generaverat Cainum & Abelem? 5. Quæ verò sit vera causa istius discrepantiæ inter Textum & Versionem, & quam versio hac in parte sit inepta & antiquis Ecclesiæ Doctoribus invisa, id postea ubi de ea agemus, videbitur. Cæterum ad hoc argumentum de annis pubertatis tam solidè respondit Hornius ut Castigator Vossius non haberet quod ei opponeret.

C A P. XIX.

De testimonio ex Bereschit Rabba.

A Ssignatio annorum Adami in specie oppugnatur à testimonio ex ipsis Judæorum monumentis petito. Is generasse dicitur Sethum anno ætatis 130. quod esse nequit, si verum sit quod ajunt Rabbinii in Bereschit Rabba, Adamum post cædem Abelis per 130. annos non persolvissè conjugii suæ jus conjugii. Si ergo 130. ætatis anno generavit Sethum, sequitur Abelem eodem quo nascebatur anno fuisse occisum quod absurdum, adeoque rectius habet versio, quæ Adamo assignat 230. annos cum generaret Sethum. Sic traditio potest subsistere, habuerit enim Abel annos centum cum occideretur, fueritque Seth natus 130. post ipsius obitum.

Rectè responderat Cl. Hornius: *Istud Rabbînorum commentum, quod etiam LXX. sequi videntur, adeo leve esse ut refutatione non egeat. Adamum 130. ætatis anno genuisse Sethum, supputando illos annos à creatione non verò à cæde Abelis.* Respondet Vossius in Castigat. pag. 313. *Non intelligis, bone vir, vim argumenti, causam reddere debueras quomodo fieri potuerit ut in libro antiquissimo maximæque apud Judæos*

authoritatis Adam per 130. annos à conjuge abstinuisse dicatur, antequam Seth nasceretur.

R. Mala fide agis, Vossi Argumentum tuum dixerat, juxta testimonium ex Bereschit Rabba 130. annos intercessisse inter cædem Abelis & natalem Sethi, in quo tota ejus vis consistebat. Non ergo Hornio causa dicenda erat, quare in libro antiquissimo Adam 130. annis à conjuge abstinuisse dicatur. Sed tibi probandum erat, 130. annos intercessisse inter cædem Abelis & natalem Sethi. Hoc in isto libro non invenies. Noli enim putare, Judæos, utut sint ineptissimi fabulatores, usque adeo ineptire ut textui sacro tam apertè contradicant. Unde conjicio, te Bereschit Rabba vel nunquam inspexisse, vel si inspexisti, non intellexisse, est enim stilus mysticus & valde difficilis. Saltem istam glossam ex tuo cerebro ei assuisse, nisi forte alius, qui te decepit, eam tibi suppeditaverit.

Verba ejus fol. 28. Edit. Amsterd. hæc sunt. כל קל שנה *Totus 130. annis separata fuit Eva ab Adam.* Non hic dicitur istos annos intercessisse inter cædem Abelis & nativitatem Sethi. Luculenter hoc ostendit R. Bechai, qui fabulam ex Bereschut Rabba Comment. in Gen. resumit, tuamque Glossam confodit. פרישתו מן

האשה קל שנה מיום שנברא היה לסבה כי הוצרך זמן בזה עד שילדו ממנו וממנה הראוים להולד אלו הן רוחין ושדן ולילין

וכמו שדרשו כל אותן קל שנה שפירש אדם מן האשה רוחות היו מתחממים מאדם וילדות זכרים ורוחות זכרים היו מתחממים. Separatio Adami à muliere inde à

tempore creationis per 130. annos ea de causa facta est, ut interea ex iis generarentur qui adhuc generari debebant, nempe spiritus & omnis generis demones. Istis enim 130. annis quibus

Adam

Adam fuit separatus à muliere, demones fœminæ conceptæ sunt ex visceribus Adami, quæ pepererunt mares, ex visceribus mulieris demones mares, qui genuerunt fœminas. Viden' quod R. Bechai istos 130. annos inchoat non à cæde Abelis sed à tempore creationis, & sic totum tuum argumentum concidit.

Sed quid si Hornius te roget causam, quam tu ab ipso exquiris, *quare Adam per 130. annos à conjugē abstinuisse dicatur?* quid responderes? Dicam, si nescis, etsi ex superabundanti, nam argumento satisfactum est. Textus Gen. 5.3. sic habet: *Adam 130. annorum genuit filium ad suam imaginem & similitudinem quem vocavit Seth.* Hic locus olim in Talmudicorum cerebro exclusit aliquam Medrasch, nempe Adamum nunquam generasse filium ad suam imaginem nisi cum anno ætatis 130. generaret Sethum. Habetur hoc apud hodiernos Rabbinos instar Cabbalæ, ita ut nemo de ejus veritate dubitare audeat. Roges, annon ergo Cain & Abel erant geniti ad ejus imaginem? Solvit mysterium *Don Abarbenel* Comm. in Gen. qui dicit, Adamum (verba ejus Hebraica exscribere non vacat, longa enim est narratio) postquam prima vice cognovisset Evam, quæ gemellos Cainum & Abelem conceperit, à coitu deinceps abhorruisse, quod crederet istum veneris stimulum sibi à muliere fuisse afflatum per esum fructus vetiti, à muliere communicati, qui ejectionis ex Paradiso causa fuisset. Adeoque per 130. annos ab ea abstinuisse, imò prorsus eam deseruisse, donec tandem ab uxoribus Lamechi isto nomine reprehensus, ac insuper agnoscens, se occiso Abele & expulso Caino, omni prole fore destitutum, nisi liberis operam daret, novis cum Eva contractis sponsalibus, secunda vice eam cognosceret, ac tum demum

demum mente bene composita, ad suam imaginem generasse filium Sethum, qui nempe suos sequeretur mores, & animum ad opera pietatis & virtutis applicaret, postquam binos priores Cainum & Abelem, non ad suam sed Evæ imaginem procreasset, utpote qui mulieris mores imitando carnali appetitui dediti, secularia duntaxat bona greges & agrorum proventus sectarentur. Ac inde esse, quod Scriptura dicat de Sethi & Enosi tempore: *Tum coeptum est invocari nomen Dei.* Vide mi Vossi, quantum Rabbiorum somnia à tuo distent de 130. annis inter cædem Abelis & nativitatem Sethi.

CAP. XX.

De testimoniis Exoticis, Pentateucho Samaritano, Josepho, Versione Syriaca, Paraphrasibus Chaldaicis.

EA excutere instituti mei non est. Neque hac vice necessarium, siquidem negotium nobis cum homine Christiano, quo cum ex principiis internis & argumentis artificialibus pugnasse sufficit Theologo. Varias (præter versionem LXX. de qua postea) pro se allegat auctoritates Vossius tam Ethnicas quam Christianas, & Judaicas. Ex Christianis eos omnes citat qui sequuntur LXX. Interp. Ex Judæis habet Josephum qui ex eodem fonte bibit. Ex Ethnicis annales Sinensium, Chaldæorum, Ægyptiorum, quibus adjungit Pentateuchum Samaritanum, semi-Ethnicum, & semi-Judaicum. Omnes isti in textum sacrum insurgunt, sed minus periculosi hostes, utpote qui se ipsos mutuis vulneribus confodiunt. De duobus, Pentateucho illo Samaritano & Josepho dicendum primò, tum & de opposita iis Versione Syriaca & Paraphrasi Chaldaica.

De

De *Pentateucho Samaritarum* dicit pag. 28. *Quandoquidem licitum esse ajunt ex vetustis Hebræis codicibus emendare hodiernos, cur ergo non patiuntur ut medicina fiat ex vetustissimis Hebræis exemplaribus quibus Samaritæ utuntur.* R. 1. Per vetustos Hebræorum codices solos Masoreticos intelligimus. Non quod non liceat & aliis uti, si qui ex profunda ista antiquitate aliqui supersint quos non viderint Masoretæ, in iisque ad eorum normam facta collatione instituere emendationem. Sed quia non fit verisimile primorum Masoretarum ætate vetustiores ad manus nostras perventuros, sufficiunt nobis eorum quos ipsi recensuerunt apographa, ad quæ versiones omnes exigimus. 2. Hinc facile liquet quare tam exigua fuerit Samaritani codicis autoritas in Ecclesia veteri, nec valdè magnam mereatur apud nos. Triplex ejus est ratio: Prima, quia Samaritæ non fuerunt Dei librarii, sed solis Judæis concredita fuerunt Dei eloquia. Neque ad Samaritanum codicem ablegavit Christus suos auditores quando dixit *scrutamini Scripturas*, sed ad Judaicum, nam ex Judæis salus est, Joh. 4. & verbum Dei ex Judæis Esai. 2. 3. Secunda. Codex iste curis Masoreticis nunquam fuit subjectus, nec ullum ejus à tempore Jeroboami vel saltem abductionis 10. tribuum concinnatum fuit apographum à manu alicujus Prophetæ seu viri *דיוקן*, unde non potest esse non corruptissimus. Non dico studio ab hæreticis esse corruptum quod suspicantur plerique sed ex tot seculorum incuria. Tertia. Hodierna ejus apographa variis modis sunt interpolata, & plerunq; sequuntur errores versionis LXX. Meritò ergo rejiciuntur, utique codicis authentici exemplaribus minimè annumeranda. 3. Si ex isto pentateucho fiat emendatio, tota Vossii fabrica Chronologica subver-

H

teretur,

teretur, nec enim Cainanem iste codex agnoscit nec lucrum illud 606. annorum ante diluvium. Unde miror, velle hominem nobis commendare codicem quem novit partibus suis non favere. Quæ porro de characteribus Samaritanis habet cap. 29. ea nobis non adversantur.

De *Josepho* meritò dixit Hornius non esse laborandum, siquidem LXX. secutus æque Chronologiam sacram perturbat ac illi. Imò Hebraicæ linguæ fuisse imperitum. Indignè hoc fert Vossius p. 315. *Vllumne majus inscitiae & impudentiae exemplum possit excogitari, quam id quod hic denuo ostendere conatur Josephum nescivisse linguam patriam.* R. 1. Quare sic non excandescis contra Cappellum, cujus opus criticum tanta facis. *Nec mihi quis objiciat, ait ille pag. 571. Philonem aut Josephum qui in Hebraica lingua infantes plane fuerunt, si modo quid omnino Hebraicè scivisse dicendi sunt, adeo frequenter turpissimè in originationibus Hebraicis hallucinantur & impingunt, ut cæci in tenebris.* 2. Hanc tamen ego litem non facio meam, perinde enim mihi utrum Josephus Hebraicè sciverit nec ne, sufficit demonstrasse ejus calculum esse vitiosum in quantum repugnat textu S. Unum tamen aut alterum specimen istius inscitiae, à Vossio refutatum placet resumere. Nomen Abel Josephus *luctum* interpretatur quasi ab אבל. At in Hebræo est הבל quod *vanitatem* notat. Respondet Vossius, Hornium *debuisse ostendere, uti nunc ita quoque olim scriptum fuisse in Hebræo exemplari.* R. 1. Frivolum hoc est. Ipsius potius erat ostendere ita olim non fuisse scriptum in Hebræo uti nunc est quia textum originalem oppugnat, qui non potest convinci nisi ex internis principiis. 2. Olim in Hebræo ita fuisse scriptum uti nunc est, hoc argumento constat. Nomen illud vel data opera vel ex incuria fuisset mutatum,

at

at neutrum verum, ergo non fuit aliter scriptum. Minor patet. Si data opera, cui bono? Quid juvabat Judæos à vanitate potius vocari Abelem quam à luctu? Non ex incuria, nam si hoc esset, non esset constans ejus scriptio in octo locis, quibus occurrit, & Masora id observasset: 3. Non opus Oedipo ad divinandum quid Josephum deceperit. Legit is nomen ^{אֶלֶא} in versione quam sequebatur quod Hebraice scriptum & pronunciatum *lugentem* significat. Possit ergo esse ipsum Hebraicè fuisse peritum, at certè non potest excusari ejus supinitas quod textum non inspexerit antequam nomen hoc interpretari præsumeret. Nomen ^{שִׁמְשׁוֹן} *Simson* interpretatur *fortitudinem*. At ^{שֶׁשׁ} solem denotat. Excusat Vossius, ac vult nomen esse compositum ex ^{שֶׁשׁ} & ^{אֵן} *robur* eliso ^{אֵן}. Et sic *solem fortitudinis* denotat. R. 1. Etymologiæ non in cerebro sunt fabricandæ sed secundum analogiam Grammaticam demonstrandæ. Debuisset aliquo exemplo ostendere ubi terminatio ^ן esset ex literis radicalibus in voce composita, cum elisione radicalis primæ. Tale exemplum non memini me observasse, neque sic solent Hebræi *ἐτυμολογίζεν*. Econtra ^{שִׁמְשׁוֹן} non agnoscit nisi unam radicalem, estque nomen heemanticum formæ communissimæ, ut ^{בִּיּוֹן}, ^{בִּטְחוֹן}, ^{זִכְרוֹן}, ^{צִמְחוֹן} & multa alia, ubi ^ן est terminatio heemantica. Et hanc formam multa sequuntur nomina propria. 2. Si Vossiana interpretatio locum habet, ^{שִׁמְעוֹן} Simeon erit *auditio fortitudinis*. ^{שַׁלְמוֹן} Salmon *pax fortitudinis*. ^{נַחֲשׁוֹן} Nachschon *incantatio vel serpens fortitudinis*. ^{חֶשְׁבֹּן} Cheschbon *cogitatio fortitudinis*. Quæ omnia sunt inepta. Nomen ^{זַבּוּלֹן} Zabulon interpretatur *oppignervatum*. Reprehendit hoc Hornius, & meritò, nam nomen hoc derivatur ^{בָּל} *habitare*, heemanticè ut supra. Re-

spondet ipsi Vossius: *Iterum falleris. Zabulon non est dictus a זבל sed à זרה חבל hic oppigneratus.* R. 1. Quæ hæc levitas? Tibi-ne perinde, Vossi, quid & quomodo respondeas modò respondeas? Annon apertè vides, ipsam scripturam derivare Zabulon a זבל. Sic enim legitur Gen. 30. 20. הפעם יזבלי אישי ותקרא את שמו זבלון *Hac vice mecum habitabit vir meus & vocavit nomen ejus Zabulon.* 2. Ubi quæso vidisti nomina propria componi ex pronomini-bus, & quidem cum elisione literæ radicalis in qua præci-pua originationis ratio consistit, imò ita radicalis ut nunquam possit esse servilis nec unquam elidi, quæ est litera ה. Nunquam posses magis prostituere tuam audaciam. Sed de istis satis.

Testimoniis exoticis quæ stant à parte Versionis LXX. D. Hornius opposuit Versionem Syriacam & Paraphra-sin Chaldaicam. De priori ait Vossius: *Antiquiora qui-dem hujus translationis exemplaria expressa esse ex Græco, exin-de liquet, quod illa exhibeant obeliscos & asteriscos Origenis.* R. At Cl. Waltonus in Proleg. ad Polyglotta illustri-bus testimoniis distinguit inter Versionem Syriacam an-tiquam à viris Apostolicis ex fontibus Hebræis Veteris & Græcis N. T. confectam & recentiore ex LXX. ex-pressam, quæ tam facilè non possunt eludi. Imò ipsa dis-crepantia istius Versionis à LXX. luculenter ostendit non esse translationem ex translatione sed ex textu originali. Objicit pag. 89. Diversa vocabula Græca quæ in Versio-ne Syriaca occurrunt, ut Gen. 3. 7. פרומוהו *φειζωμα*, &c. unde colligit, eam esse factam ex Græca. R. Inde non potest concludi non fuisse antiquam Syriacam ex textu originali, nam 1. Dialectis Syriacæ & Chaldaicæ tem-poribus Apostolicis familiare erat, ut ex lingua Græca, in

in multas gentes tum diffusa, & ex ubere suo cornu-
piæ exprimendis conceptibus convenientissima nonnun-
quam mutuarentur idiotismos, qui in utroque Talmude
& in Targumim passim obviam. 2. Tum & aliqua pro
Græcis venditat Vossius quæ origine sua sunt Hebraica,
indeq; in Græcismum translata, ut כותניתא Gen. 3. 21.
quod putat à Græco χτῶν mutuatum, sed potius est ab He-
bræo כתנור. Existimo quidem apographa quæ in Poly-
glottis sub antiquæ versionis titulo exhibentur ex recen-
tiori fuisse interpolata, sed tamen quatenus cum textu He-
bræo melius conveniunt, versioni ⚡ L X X. præferenda.

De Paraphrasibus Chaldaicis Jonathanis & Onkelosi
in Genesin ait: *nullam earum esse quæ mille annis non sit recen-
tior. Jonathanem scatere deliriis, & mentionem facere libri
Misnæ, Lombardie, & Constantinopolos. Onkelosum Hiero-
nymo recentiore inde constare quod nec Hieronymus nec ullus
alius sive Christianus sive Judæus qui non aliquot seculis Hiero-
nymo fuerit recentior, istius paraphraseos mentionem faciat.*
Addit pag. 302. *Vti autem non nimium recens esse potest
(Onkelosi paraphrasis) utpote cujus meminerint Talmudici
scriptores, iique satis antiqui, ita neque valde vetusta esse potest,
cum nec Origenes nec Hieronymus nec ullus vel Græcus vel Bar-
barus, qui quidem annis 1000. non sit recentior, ullam unquam
hujus paraphraseos mentionem fecerit. Concludamus igitur pa-
raphrastes & interpretes omnes Chaldaeos non nisi sexto post Chri-
stum seculo aut serius floruisse. R. 1. Sibi & historiæ contra-
dicit. Talmudici tertio & quarto seculo floruerunt, nam
quinto totum Talmud ad finem perductum fuit. Quo-
modo ergo dicit, Talmudicos & quidem antiquos On-
kelosi paraphraseos mentionem facere, si ipse non nisi
sexto post Christum seculo aut serius floruit? Scripsitne*

paraphrasin homo duobus aut tribus seculis antequam esset in mundo? 2. Verum equidem est, quæ de antiquitate istorum virorum Onkelosi & Jonathanis dicuntur, quod nempe σύγγραφοι fuerint & ante Christi adventum vixerint, ex solis Judæorum scriptis haberi. Sed quibus rationibus eorum historiam falsitatis coarguemus? Quod nulla paraphrasium fiat mentio in scriptis patrum id nimis leve ad probandum quod iis sint posteriores. Quotus enim quisque patrum in Hebraicis ita versatus fuit, ut præter textum Hebræum, etiam Targumim consulere potuerint, & si potuissent, omnibus tamen præferebant versionem LXX, à quo non nisi ad textum originale provocabant. 3. Ut autem Onkelos cum Aquila, Pontico, interprete Græco confundatur, ipse Vossius non patitur, siquidem versiones eorum maxime differunt. Vixit autem Aquilas tempore Adriani Imperatoris circa an. 130. vel ergo recentior fuit Onkelos vel antiquior. Recentior fuisse non finit summa autoritas in qua ejus Paraphrasis semper fuit apud Judæos, ergo antiquior. 4. Jonathanis paraphrasin in Prophetas distinguimus ab ejus paraphrasi in Pentateuchum. Hæc etsi diu latuit, & à recentioribus exscriptoribus interpolata fuit, non tamen potest inde concludi, non esse ipsius. Sed in omnibus istis quoad nostram controversiam parum momenti situm.

C A P. XXI.

De Chronologia Patrum.

PRÆTER testimonia exotica militat etiam contra calculum Hebræorum Chronologia Ecclesiæ veteris, ut in Chronico Eusebii videre est, ubi anni ab origine mundi sub-

subducuntur juxta versionem LXX. longumque textit Catalogum Baronius Latinorum Græcorumque Patrum qui eandem constanter sint secuti. Imo non tantum ex LXX. Interpretibus istam supputandi rationem sed & ab ipsis Hebræis ortam per ethnicorum manus dimanasse in Ecclesiam probari posse videtur. Tradit enim Eusebius ex Alexandro Polyhistore, isteque ex Demetrio antiquissimis scriptoribus, Judæos ab Adamo usque ad migrationem Jacobi in Ægyptum numerare annos 3624. qui calculus factus est secundum supputationem LXX. unde proclive concludere, Judæos tum habuisse codices Hebræos ex quibus isti scriptores ethnici hanc annorum supputationem didicerint, & tali quoque codice usos fuisse LXX. à quo posteriora Hebræorum apographa recesserint. Accedit ratio alia, quod nempe juxta hodiernos Hebræos codices 100. duntaxat anni intercesserit inter diluvium & dispersionem gentium, quod spatium nimis videtur angustum quam ut eo tanta hominum multitudo etsi cucurbitarum inter pullulasse dicantur ut ait Vossius tot regnis fundandis sufficiens nasci potuerit. Cui difficultati calculus LXX. qui tempus illud inter Diluvium & Phalegum in plura secula extrahit, medetur.

R. 1. Nihil ponderis habet hæc Patrum Chronologia, simpliciter enim sequebantur versionem LXX. quæ tantæ authoritatis apud eos erat ut textum authenticum Hebræum vix unquam inspicerent, nec mirum, pleriq; enim eum non intelligebant. Hoc vel inde patet, quod etiam versionis errores, quibus miserè quandoque torquebantur, absque ulteriore veritatis indagatione, pro sincero Dei verbo amplecterentur. Exemplo sit Methusalem qui juxta calculum LXX. receptissimæ tum editionis 12. aut

14. an.

14. annis post Diluvium vixisse deprehendebatur. Id quidem mirificè eos torfit, sed tamen ut verum credebatur, usque adeo ut *Syncellus* qui vixit tempore Caroli M. dixerit: *Hic, Metusalem, secundum omnes qui ubique feruntur Geneseos codices annis 15. Diluvium supergressus est, ita ut quis locus Diluvii tempore illum servavit, incertum sit. Et post: Annis supervixit 15., siquidem veras esse credimus quæ de eo & patribus ejus in sacris feruntur paginis, in corruptas & divinitus inspiratas historias.* Ideo Ambrosius Metusalem cum Christo comparat, quod sicut vita Christi nullam sentit ætatem, sic nec ille diluvia. Et Augustinus quæstionem istam de superstitie Metusala post Diluvium vocat *famosissimam*, in qua multi ingenii sui acumen exercuerunt, quam tamen momento solvere potuissent, si vel leviter Hebræum textum inspexissent. Qui tam durum bolum valido stomacho digerere potuerunt, quid illi non de Chronologia crediderint? 2. Patribus illis omnibus opponimus Augustinum & Hieronymum omnium Patrum perspicacissimos qui etsi receptum calculum sequerentur, quod in eo non verteretur cardo salutis, apertè tamen corruptionis arguunt versionem prave istius Chronologiæ fontem. Quin & Augustinus duos innuit rationes, quæ causa istius corruptionis esse potuerint, quod nempe vel interpretes ipse vel versionis aliquis interpolator (quod mirum videri non debet, cum tam multa in ea depredantur luxata, depravata, transposita, addita) sibi imaginatus fuerit, loqui Moysen de annis non solaribus sed lunaribus, quorum 130. vix undecim solares efficiunt, adeoque ne Adam vel alius quis ex Patribus tam juvenis generasse videretur, centum addendos duxerit. Vel si de annis solaribus loquitur ista ætate pubertatis annos

annos nondum impletos somniaverit ad proportionem totius vitæ quæ admodum longæva erat, quod nobis supra pro argumento opposuit Vossius. Videatur de his Cl. Cappellus in Chronologia. 3. Quod de ethnicorum relatione dicitur, vanum est, cadit enim ista speculatio si concedamus Chronologiæ corruptionem ante Christi tempora invasisse versionem. Probandum verò fuerat ad demonstrandam Hebræorum codicum varietatem ethnicos exstitisse autores ante tempora LXX, qui eandem quam LXX exhibent annorum designationem & calculum Judæis attribuerint. 4. Circa tempus dispersionis nihil difficultatis est. Falsum est, textum Hebræum adstruere, 100. duntaxat annos à Diluvio ad eam usque effluxisse, sed dicit eam contigisse *in diebus Phaleg*. Vixit autem *Phaleg* annos 239. An in ejus ætate media contingerit dispersio, an in vitæ fine, non definitur. Voluit providentia Dei ut nomen istud *Phaleg* in genealogia Patriarcharum symbolum exstaret perpetuum divisionis terræ & linguarum, adeoque per donum Propheticum fuisse inditum, uti & Noachi, omninò statuendum. Toto autem isto tempore tanta facile hominum multitudo nasci potuit, qui diversis regnis fundandis materies essent, ut instar cucurbitarum pullulare necesse non habuerint. Iniquum ergo est textui originali qui sibi per omnia constat, in quo per interna media nulla deprehenditur absurditas, nulla codicum varietas, velle æquare imo anteferre æmulam versionem cujus editiones sibi non constant (ut in annis Metusalæ ostendit Augustinus) variasque implicant absurditates. Idque nullo alio fundamento quam quod tot Chronologi (qui nec ipsi sibi constant) & Patres in errorem inducti eam secuti sint.

CAP. XXII.

De Cainane.

Quin & hic receptæ apud veteres Chronologiæ partem constituere prætenditur, etsi eum tanquam ignotum hospitem præstantissimi veterum Chronologi exturbarint. Copiosè multa à viris doctis de eo scripta sunt, imprimis à duobus summis Theologis, *Vsserio Armachano*, abstrusissimæ antiquitatis erudatore diligentissimo, & *Friderico Spanhemio* in dubiis Euang. Tanta autem hic est testium & codicum varietas, ut nisi B. Lucae obstaret authoritas, quæstio ista jam dudum secundum Hebræum textum de plano fuisset decisa, isteque Cainan ad Sauro-matas usque & glaciale Oceanum ablegatus. Primò itaque sententiam quam sequendam arbitror paucis enarrabo, quam deinde rationibus confirmatam dabimus, simulque quid iis opponat Vossius, examinabimus.

Primò, veram sententiam juxta meam methodum, quam in argumento primo profagogico exhibui, hoc modo propono. Fateor Cainanem vel in Mose malè omis-sum, vel in Luca malè adjectum. Quid ergo? Adhibeo parallelam & inquirò, annon dentur loci alii cum quibus isti possint conferri. Invenio & quidem binos. Moses eandem genealogiam repetens Genes. 11. 42. istum Cainanem secunda vice omittit. Eadem repetitio fit 1 Chron. 1. 18. ubi similiter omittitur. Jam verò concedit Vossius, ex *incogitantia librariorum esse omissum* pag. 259. ergo non ex malitia (quomodo autem hoc conveniat cum Præfatione quæ dicit: *ut lucrarentur annos bis mille tota quatuordecim secula è codicibus suis expunxerunt* Judæi, in quibus ætas Cainanis comprehenditur, ipse viderit.)

Hinc

Hinc concludo : Si iste Cainan esse *קניז*, saltem in uno istorum locorum fuisset expressus. Contingere enim vix potuit, ut librarii incogitantia in locis tam dissitis præcisè semper in istud nomen inciderit. Imò si uno in codice contigerit, saltem id in omnibus contingere non potuit, ut ne unus quidem ad Masoretarum manus pervenerit qui istam negligentiam observarint. Ergo, inquam, in Luca est *εποβολημαι*. Sed annon sic proculcatur auctoritas Evangelistæ ? Nulla ratione, Lucas enim istius additionis autor non est, sed alius quis istud nomen in textum Lucæ infarfit, sive per oscitantiam sive ex corrupta versione Græca, sive primò sive secundò, id jam perinde. Id est. Siquidem ista corruptela in Luca valdè vetusta est, nam in omnibus hæctenus visis exemplaribus Græcis N. T. reperitur excepto MS. Bezae tum & versio Syriaca N. T. istum Cainanem agnoscit, sive ipse translator tum modo eum in Luca invenerit, sive postmodum ab exscriptoribus fuerit intrusus, saltem primo vel secundo seculo cum adhuc pauca exstarent exemplaria eum Lucæ fuisse suppositum omninò verisimile. Adeoque vix dici potest, an primò per oscitantiam ex occasione Cainanis *קניז* ante-diluviani bis scripti irrepperit in Lucam, indeque in LXX. data opera fuerit transfusus, ut esset conformitas inter Mosen & Lucam, an verò primò irrepperit in LXX. indeque transfusio in Lucam. Si autem verum est quod narrat Euseb. de *præpar. Evang.* lib. 9. cap. 4. posterius est verisimilius. Citat is *Alexandrum Polyhistorum* de rebus Judaicis agentem, qui ab Adamo usque ad migrationem Jacobi in Ægyptum numerat annos 3624. qui calculus factus est secundum supputationem *ל* LXX. inclusis annis 130. istius Cainanis. Floruit autem iste Alexan-

der annis circiter 80. ante Christum, unde concludi possit tum temporis modò LXX. agnovisse Cainanem, indeque postmodum ex κακοζηλία in Lucam fuisse translatum. Hæc mea est sententia, quam à viris doctissimis mihi suppeditatam, eorum qui me doctiores sunt, iudicio submitto. Interim recedo 1. ab iis qui Cainanem dicunt γνήσιον, à Mose quondam additum sed à Judæis per incogitantiam neglectum, in qua opinione est Vossius. 2. Ab iis qui similiter γνήσιον contendunt, sed tamen ab ipso Mose certis de causis non additum, postmodum verò à Spiritu S. πῖς LXX. inspiratum. 3. Ab iis qui eum agnoscunt ἐπιβολιμαῖον, sed tamen, ab ipso Luca certis de causis studio reservatum. Omnium rationes accuratè ponderat, ac doctè refutat Cl. Spanhemius in Dubiis.

Secundò. Rationes quibus confirmatur nostra sententia hæc sunt. 1. *Constantia* textus Hebræi, cui adherendum. Non ideo, inquam, hac vice adhærendum quia est textus originalis & διόπρως, nam & Lucæ textus talis est, sed quia in tribus locis sibi constat, in Luca verò locus unus est. Proclivius est eundem numero errorem in unum locum irrepere quam in tres simul. Prout ergo textus omnibus prævalet versionibus aliisque testimoniis quatenus est originalis, etiamsi omnes unanimiter eum oppugnant, quod tamen non faciunt, sic hac in parte vi parallelæ, quatenus nempe sibi constat, prævalet etiam textui Lucæ quoad errorem non à Luca sed ab aliis commissum. Neque potest hæc ratio ulla machina everti, adeoque ea sola vincimus, nisi statuatur, non ex incogitantia excidisse Cainanem, sed per fraudem à Judæis fuisse erasum. Verùm prius jam largitus est Vossius.

2. *Inconstantia* versionis LXX. quæ demonstratur 1. In genere

genere à testimonio Hieronymi *Præf. in lib. Paral. Alexandria*, inquit, & *Ægyptus in LXX. suis Hesychium laudat autorem*, *Constantinopolis usque in Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Mediæ inter has Provincias Palestinos codices legunt*, quos ab Origene elaboratos Eusebius vulgaverat, totusque orbis in has tres varia varietate compugnatur. Ergo non tantum diversitas erat in codicibus sed & ad pugnam usque, cujus causa erat contrarietas. Adeoque utut etiam in Cainane consenserunt, absolutam fidem mereri non poterant. 2. Sed nec in Cainane consentiunt, nam Codex Sixtinus 1. Chron. 1. 18. liberis legitimis enumerandis intentus, sui spurii Cainanis quem in Mose agnoscit oblitus est, etsi MS. Alexandrinum eum iterum adoptet, turpius quippe ejicitur quam non admittitur hospes. 3. Cainanem olim in καὶνᾱ Græca pro superfluo fuisse habitum, probatur ex Hieronymo & Procopio Gaza. Hieron. *Epist. ad Chrom.* dicit, Origenem in vulgatâ editione miscuisse versionem Theodotionis & virgulis designasse quæ ex superfluo videbantur appositæ. Id Procopius ad Cainanem applicans Cap. 11. in Gen. *Hebraica veritas*, inquit, habet Selam genitum esse ab Arphaxad. *Quæ deinde in medio ponuntur* (nempe de Cainane) *obelisco signata videntur.* Ergo ista erant ex superfluo, quæ in Hebræo codice, nec in Theodotionis versione reperiebantur. Vossius autem hoc Procopii testimonium pro se citat. *Cainanem illum*, ait, *fuisse in illo 70. Interp. codice, quem operi suo inseruit Origenes, locupletissimus testis est Gazaus Procopius, qui obelos & asteriscos omnes Origenianos, hoc est, discrepantias Hebraicorum & Græcanicorum exemplarium collegit. Is itaque affirmat locum LXX. Interpretum de Cainane obelo fuisse notatum.* R. At dicit Hieronymus, Origenem obelo no-

tasse superflua, vel ergo Cainanem pro superfluo agnovit Origenes, vel non agnovit. Si prius, non habuit versionem in ista additione pro sincera. Si posterius, non debuisset ὁβελίσαι. Et hæc etiam fuit mens Procopii, qui emphaticè dicit, quod *Hebraica veritas* istum ὁβελισμένον non agnoscat. Ne quis autem miretur, interpolatorum audaciam in infarciendo Cainane, qui integros versus inserere non dubitarunt, ut in Psalmo illo 14. quos non tantum genuinus ille codex *℣ LXX.* de quo Hieronymus, sed & MS. illud Alexandrinum, quod tantopere crepat Vossius, non agnoscit. Quin & tertium Cainanem filium Sem, fratrem Arphaxad nobis offert codex Sixtinus Gen. 10. 22. Videtur quasi velle insultare textui Hebræo suis Cainanibus. Objicit tamen locum supra à nobis ex Eusebio citatum ubi Demetrius *πῆς LXX.* fermè σύγχρονος historię Judaicę calculum conficit juxta annos nunc in LXX. assignatos, unde concludit Cainanam ipsis LXX. fuisse agnitum. R. 1. Parum refert, utrum agnoverint, sed quæritur, an agnoscere eum debuerint. Qui enim tam libero interpretandi genere utebantur, ut fatetur Cl. Waltonus, poterant etiam addere quod addere non debebant. 2. Verùm nec Alexander Polyhistor, nec Demetrius testantur istius additionis fuisse autores LXX. sed mentionem duntaxat faciunt Chronologiæ, quam sui temporis versio Græca exhibebat.

3. *Testimonia* aliorum Berosi, Josephi, Africani, Eusebii, Theophili Antiocheni, Origenis, Textus Samaritici, qui omnes Cainanem ignorant. De *Beroso* primò dicendum, cui adjungitur locus ex Origene in Ioh. qui dicit *Abraham à primo homine vicesimus natus est, decem enim generationes sunt ab Adam usque ad Noë, & decem à Noë ad*
Abra-

Abraham. Idem ante eum dixerat Berofus, nempe Abrahamum fuisse decimum post Diluvium. Non est dubium qui in prima decade numerentur ipse Adam & Noë, sic ut Adam dicatur *שְׁוֵא* prima, & Noë decima, nam octo duntaxat sunt intermediae, Seth, Enos, Cainan, Mahalaleel, Iared, Enoch, Metufala, Lamech. Pari ratione post Noë numerandæ sunt decem incluso Abrahamo, sicut ante incluso Noë. Hic verò si Cainan post-diluvianus haberet locum, Abraham non esset decima sed undecima generatio. Eludere hoc conatur Vossius dum per *שְׁוֵא* non intelligit personam generantem aut generatam sed tempus fluens inter generantem & generatum. Sic ab Adamo ad Sethum fuerit prima generatio, à Setho ad Enosum secunda, &c. à Noë ad Sem decima, à Sem ad Arphaxat undecima, ab Arphaxat ad Cainan duodecima, &c. à Thare à Abraham vigesimam. Sed miserum hoc effugium ex ipsis verbis Origenis confutatur. Is enim dicit, *Ἀβελὰμ εἰς τοὺς ἡνὶν*, *Abraham vicesimus natus est*, quod intelligitur non de tempore quod intercessit inter Thare & Abraham, sed de ipso Abrahamo nato inclusivè. Tum si *שְׁוֵא* est tempus fluens inter generantem & generatum, quomodo invenientur decem generationes ab Adamo usque ad Noë, ubi tantum novem sunt intervalla? Et tamen dicit suam Arithmetica esse aptiorem Arithmetica Hornii. Egregiè. *De Theophilo Antiocheno* dicit: Quamvis in illo non compareat Cainan, manifestè tamen olim fuisse ex eo colligi potest, quod à Diluvio ad nativitatem Isaaci numeret annos 1150. R. 1. Ex eo nihil potest concludi, si enim Nachor genuit anno 179. ut habet codex Sixtinus, conficietur iste numerus à Diluvio ad Isaacum, etiam excluso Cai-

Cainane. Imò Usserius ex eodem Theophilo *lib. 3. ad Antolycum* temporum epilogismum instituyente probat, ipsum omisso Cainane facere Arphaxadum patrem Salæ. Ad hunc locum se responsurum promittit Vossius pag. 323. quid autem responsurus sit, id adhuc latet in calamo. De *Reliquis* vix habet quod dicat, nisi quod sint qui factum hoc Africani & Eusebii castigaverint, quod nempe in ætate mundi computanda Cainanem omiserint, quibus etiam adjungitur Scaliger, summam vocans ἀλογισίαν quod cum in cæteris sequuti sint LXX. Interpr. in solo Cainane dissenserint. Verùm hoc nodum non solvit sed magis stringit, manifesto indicio istos viros suam adornasse Chronologiam ex ejusmodi codicibus, in quibus spurius iste Cainan cum suis annis non comparebat.

C A P. XXIII.

De corruptelis Chronologicis post Abrahamum.

H Actenus de 14. prætensis seculis ex ipso textu eras-
 sis. *Residua quinque vel sex secula* (ait Vossius in Præf.)
ut abolerent Judæi, decurtarunt intervalla judicum omittendo
anarchias & contrahendo spatia regum Persicorum. Hæc ita
 intelligenda, ut existimo, ut non accusetur textus He-
 bræus sed Judæorum Chronologia duntaxat ex solo tex-
 tu conflata, quam ex parte sequuntur Christiani. Nec hic
 Judæorum suscipere patrocinium mei est instituti. Ha-
 beant illi sibi suam Chronologiam, in qua si errarunt,
 vel anarchiarum annis omissis, vel epilogismis ex repu-
 diato historiæ exoticæ parallelismo, non rectè constitu-
 tis, viderint ipsi. Nec enim in ea sum sententia, univer-
 sam Chronologiam ex solis sacris literis posse aut debere
 repræ-

repræsentari, aliàs malæ prospectum esset historiæ N. T. quæ à viris *divinis* non fuit descripta. Neque Deus eum in finem verbum suum inspiravit Prophetis ut epochis & temporum intervallis enumerandis adminiculum esset, sed ut esset fidei & vitæ norma. Adeoque multos ex ethnicorum gestis Chronismorum hiatus suppleri posse quis dubitat? Tantum abest ut Judæorum Chronologiam, qui & in iis quæ ex verbo Dei deduci possunt quandoque meritò nobis sunt suspecti, aliis velim anteferri. Quin & ipse locum illum Danielis de 70. hebdomadibus vindicavi in Theologia Judaica contra Abarbenelem Judæum, & ostendi quam ineptè Judæi in malæ causæ patrocinium historiam & annos Monarchiæ Persicæ mutilent, ne scil. præclari istius vaticinii eventu convicti manus veritati dare cogantur. Quod autem in ipso Danielis textu aliquid malitiosè immutarint, id equidem hætenus animadvertere non potui. Adeoque mirabar verba Vossii pag. 184. *Totum Danielis locum, qui haud parum malè exceptus fuit à Judæis tam in Hebræis quam Græcis exemplaribus, alibi interpretabimur.* Studiosè inquisivi, ubi hoc ageret, nobisque ostenderet, qua in re Judæi istum locum tam male exceperint. Reperi ejus paraphrasticam expositionem in Præfatione. *Quantis, ait, tenebris pleraque hujus (Danielis) vaticinia involvere conati sint, non est hujus loci ostendere, unam tantum hoc loco vindicabimus prophetiam, quæ mirum quam multos hætenus vexarit interpretes.* Quomodo autem vindicat? Primò ipsum textum exhibet Græcè quem deinde confert cum vulgata Latina, annotatque aliquas voces ex versione Aquilæ, & sic se satisfacisse putat sensui literali. Subjicit historicum quasi is etiam ad literalem non pertineat. Primum comma dicit esse cla-

rum, quia dicat Propheta lxx. hebdomadas determinatas esse populo & urbi Hierosolymæ, quibus consummari debeant peccata per passionem Christi, &c. Signari dein tempus quo incipiant & finiantur istæ hebdomades, nempe ab anno Xerxis 25. usque ad nativitatem Christi. Spatium hoc dividi in 62. hebdomades cum dimidia, & septem cum dimidia. Initio hebdomadarum restaurandam rempublicam Judaicam, post 62. hebdomadas cum dimidia cessaturam unctionem regum & Pontificum è stirpe Judaica. Quod de civitate perdenda & venturo duce dicitur, citat ex versione Aquilæ quam confert cum textu. Per ducem intelligit non Neronem sed Christum. Aquilæ præfert Theodotionem. Tandem illa, & *confirmabit testamentum multis hebdomada una.* intelligit de prædicatione Evangelii. Hinc vult lectorem judicare, an non satius sit Josepho præmonstrante viam, tam exacte principium & finem hebdomadum Danielis & Chronologiæ methodum ostendisse, quam hodiernis obtemperando Chronologis tam discrepantes inter se velle componere sententias. Hoccine, Vossi, est vindicare? hoccine ostendere quam malè locus iste sit exceptus à Judæis? At si vindicare eum volebas, Judæorum scripta evolvere, eorum rationes expendere & confutare debuisses. Si ostendere animus erat quam malè locus ille sit exceptus à Judæis, ipsa textus verba citanda erant, & corruptele eruenda. Ideoque ut ampliores loci seu vindicias seu expositionem, quod aliàs feci, & majorem requirit accuratorem, aggrediar, nec operæ pretium hic est, nec instituti, siquidem id unicè nunc ago, ut textum à tuis criminationibus liberem.

Pag. 172. dicis: *Librariorum culpa factum esse, ut in hodiernis*

diernis Hebraeis codicibus non pauca absurda occurrant. Id duplici exemplo probas. 1. Ex loco 1. Reg. 15. 9. *Asa dicitur coepisse regnare anno Jeroboami vicesimo, cum tamen hoc fieri non potuerit. Tollitur verò hic obex si Græcæ translationis lectionem sequamur, in qua solidi 24. anni regno Jeroboami tribuuntur. Asa vero non tres tantum annos regnavit, uti Hebræa exemplaria, sed sex, uti habent LXX. Interp. quorum lectionem meliorem esse ipsa evincit ratio.* R. Vel meus stupor vel tua oscitantia in causa est quod non percipiam quid hic tibi velis aut quid somnies. Asam 41. annos regnasse Hierosolymæ dicit Scriptura. 1. Reg. 15. 10. Nihil ibi de tribus, nihil de sex annis. Nec ullam dicis rationem, quare hoc non potuerit fieri, ut Asa regnare coeperit anno 20. Jeroboami, nec quare Jeroboam potius 24. annos regnavit secundum LXX. quam 22. secundum textum Hebræum. Sed hoc quidem invenio, tuos LXX. sibi turpiter contradicere, nam 1. Reg. 14. 20. dicunt *αὶ ἡμέραι αὐτοῦ ἐβασίλευσε* *Ἱεροβοάμῃ ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ δύο ἔτη.* *Dies quibus regnavit Jeroboam erant 22. anni.* At 1. Reg. 15. 9. dicunt Asam coepisse regnare anno 24. Jeroboami. Concilia mihi ista si potes. Imò tam ineptus es ut posteriorem illam designationem probes, quod fane non fecisses si MS. illud Alexandrinum, quod in tanto apud te pretio, inspexisses, ubi laudatus à te error corrigitur. Næ tu insignis nobis es *ἀσυνάτων* in Hebraicis indagator.

Alterum exemplum sic affers: *Manifestus quoque est error Hebræorum exemplarium in ætate Ochozia, qui 42. annorum fuisse dicitur quando regnum suscepit. Atqui pater ejus Joram 40. fuit annorum quando obiit, erat quippe 32. annorum cum regnare coepit, regnavit verò octennium. Hinc sequeretur filium biennio natu majorem fuisse parente. Sed verò abest hæc*

*difficultas in Græcis exemplaribus, in quibus 20. vel potius 22. tantum annorum ætas tribuitur Ochozia, quando ad regnum e-
vectus est. Resp. Quid dicam de te Vossi? Si quis te hic exciperet prout tu alios soles excipere, annon pro me-
rito? Quare non citas caput & verum, ubi error ille &
quidem manifestus contineatur. Ego sex diversarum edi-
tionum inspectis codicibus hæc verba constanter reperio.
2. Reg. 8. 26. בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במלכו ומנה שחת מלך
Erat viginti duorum annorum Ochosias cum regna-
ret, regnavitque anno uno. An עשרים tibi sunt quadraginta?
vix fido oculis meis quando talia lego, semper enim Vos-
sius menti meæ obversatur ut vir literatissimus.*

C A P. XXIV.

Vindicie locorum ex Pentateucho.

EXpedita controversiâ Chronologica, sigillatim nunc
excutienda loca alia quæ vel ex incuria vel per frau-
dem dicuntur corrupta in textu Masoretico, incorrupta
in versione LXX. De iis agit Vossius à pag. 17. usque ad
83. ita ut plerunque ex eadem fidelia dealbet versionem,
& nigredine obducat textum. Vindicabimus autem sin-
gula juxta ordinem S. Scripturæ, facto initio à Penta-
teucho:

G E N. II. 2.

Accusabatur versio Græca quod Deum opus suum *die
sexta* complevisse dicat, ubi textus habet *die septima*. Ait
Vossius codicem Hebræum hic esse vitiatum, non versio-
nem, siquidem Deus non septem sed sex diebus creavit
mundum, adeoque die sexto complevit opus, non die
septimo. Idem testatur codex Samaritanus וַיִּשְׁלַם שֵׁשֶׁת יָמִים *sexto*.

R. I.

R. 1. Textus sibi constat, apertè enim dicit, Deum die septimo quievissè. Dum ergo ait, ipsum die septimo complevisse opus suum, non loquitur de fine sed initio istius diei, quo incipiente laborem excepit quies. Hanc Mosis mentem fuisse, directè liquet ex connexionè principii hujus capitis cum fine præcedentis. *Et fuit vespèra & fuit mane dies sextus.* Ergo sub finem diei sexti eum sequeretur vesper qui erat initium diei septimi (nam Judæi à vespertino tempore inchoant diem naturalem) opus fuit absolutum. Quid hic culpari possit inquirent qui nodum in scirpo quærunt. 2. Error iste non fuisset commissus de industria, adeoque non fugisset Masoretas, quandoquidem aliqua saltem exemplaria ab eo fuissent libera. 3. Sed posito, loqui hodiernum codicem de die septimo inclusivè ad opus (quod fortè putavit sciolus ille Græcus qui septimum in sextum commutavit) quis non videt locum ex allelouchia corrigi posse, etiamsi nulla versio ad manus esset.

G E N. III. 17.

Textus habet: Maledicta terra **בְּעִבְרָךְ** *propter te.* Gr. *in operibus tuis.* Vult Vossius in auct. Castig. textum olim habuisse **בְּעִבְרָךְ** adeoque nunc corruptum, provocatque ad Cappellum, qui hanc vocem allegat in Critica, docetque **ך** & **ר** quandoque confundi. R. 1. An Cappelli autoritas nobis instar legis? Quando textus hodiernus sensum reddit commodum & perspicuum, quid nobis cum LXX, quid cum Cappello? 2. Non dicit Cappellus, olim scriptum fuisse **בְּעִבְרָךְ**, hoc Vossius addit de suo, sed ostendit proclivitatem lapsus propter affinitatem litterarum. Si ergo interpolator aliquis Græcus cæcitiens

malè legit, quid hoc ad textum? 3. Imò agnoscit Cappellus, vocem בעבדך in significatu *operum*, non esse Hebraicam sed Chaldaicam, quo sensu Moses eâ nunquam est usus.

G E N. VI. 3.

Textus. לא ידן. *Non contendet.* Gr. *Non permanebit*, legit nempe ידן. Et sic etiam tum scriptum fuisse, ait Vossius, teste Cappello. R. 1. Iterum dico, nihil nobis negotii cum Cappello. Textus est perspicuus & præstat versionem. Verè enim Dei spiritus contendebat cum impiis, eo sensu quo optimè explicatur hic locus 1. Pet. 3. 19. 20: quod non attendit Vossius. 2. Injuriam etiam facit Doct. D. Cappello. Non enim is tam ineptus erat ut probaret lectionem ידן sed dicit tantum LXX. sic legisse. Aliud lectum, aliud scriptum.

G E N. XIV. 5.

Textus. Percusserunt גוים בהם *Suscos in Ham.* Gr. *Gentes robustas in ipsis.* Videtur legisse in Hebræo גוים בהם nempe *bahem*, pro *beham*. Approbat Vossius lectionem LXX. eamque autoritate paraphraseos Chaldaicæ & textus Samaritici confirmat, adeoque hodierna lectio Hebræa in גוים foret corrupta. R. Nullius corruptionis hic coargui potest textus. Si paraphrastis autoritas valet, male habet Græca versio καὶ αὐτοὶ ἐν αὐτοῖς pro *in Ham*. Nec verosimile, lectum tum fuisse גוים. Triplex enim gigantum genus ibi recensetur sub tribus nominibus גוים, רפאים, גימרים, quæ etsi Hebrææ originis, epitheta tamen erant gentilitia, non Hebræis sed Cananæis usurpata. Vide Deut. 2. 11. Quæ paraphrastes reddit per nomina

mina appellativa, robur & terrorem designantia. *וְיָמִי* verò fuisse nomen gentiliū, quis dixerit? Ista ergo conjectura nimis est levis, quam ut contra originale textum quippiam valere debeat, sed judicandum potius, versionem LXX. ex paraphraste à sciolo corruptam esse, & ex versione in paraphrasin degenerasse.

G E N. XXXVI. 2. 14.

Textus. *Obolibama filia Ana, filia Sibhon.* Gr. *Filia Anæ, filii Sibhon.* Ubi Ana quæ in textu est mulier, in versione est vir. Excusat Vossius, quod genealogiæ non per matres, sed per patres recenserentur. Ergo in Hebræo debuisset esse *אב* non *אם*. R. Hoc equidem in genealogiis amplioribus locum habet, alias matrem alicujus nominari constat exemplis, vide 2. Par. 20. 31. &c. Tum & notandum, nomen *Anab* habere terminationem generis foemin. idemque confirmari à paraphraste Chaldæo. Malè ergo à textu est recessum.

G E N. XXXVII. 2.

Textus. *Retulit Joseph infamiam fratrum suorum ad patrem.* Gr. *Detulerunt fratres Josephum ad patrem,* sensu contrario. Hic usque adeo ineptit Vossius, ut errorem agnoscere nolit in versione. Audet enim dicere, olim aliter hunc locum scriptum fuisse in Hebræis codicibus, quia ipsi non sit verisimile, Josephum optimæ indolis adolescentem probra fratrum suorum ad patrem detulisse. R. Quæ quæso hæc est ratio? Imo in eo probitatem suam demonstravit, quod fratrum scelera & turpitudinem patri suo retexerit. Quò non labitur humana mens, ubi præconceptæ opinioni pertinaciter indulserit? Frustra eundem erro-

errorem errantium auctoritates allegat. Hoc enim errorem non excusat sed aggravat, petitque principium.

GEN. XLIX. 6.

Textus: In congregatione eorum *ne uniari gloria mea.*
 Gr. *Ne contendat jecur meum.* Juxta cod. Samarit. *Ne ardeat gloria mea*, legendo תהר pro תהר. Idem, Textus habet: In voluntate sua subverterunt murum. Gr. *Nervos inciderunt tauro*, exponendo שור *taurum*. Hæc licet valde sint insipida, ipsius tamen palato melius sapiunt quam verba textus, utut hæc sibi constent & sanum reddant sensum. R. ergo. 1. Verbum תהר non significat *contendere*, utpote quod Hebraicè est רוב, sed *ardescere irâ* in aliquem. Sic autem sensus est ἀλογος & menti Jacobi contrarius, quod non consideravit Vossius. Maximè enim exarsit irâ ejus in Simeonem & Levi, quòd subvertissent Sichemum. Rectius ergo verba sonant, *ne uniatur, ne adhæreat*. 2. Posito, sensum non fieri absonum, constructio tamen non est satis Hebræa. Verbum enim illud construitur cum nomine אף *ira*, quod si desit, subintelligitur, vel per lammed additum subjecto quod irascitur, vel per beth additum objecto cui irascitur, vel per utrumque. Dicere ergo debuisset אל תהר לכבוד. 3. Valde etiam ineptum, כבוד exponi *jecur*, quia scil. jecur est sedes bilis, ut ait Vossius ex Horatio. Sed Horatius nobis non explicabit Hebraismos, nedum malè intellectos confirmabit. Quid per כבוד hic intelligendum, melius discetur ex Psal. 16. 9. Manifestò ergo hinc liquet, istam expositionem non esse à 70. nam isti Hebraismi tantoperè rudes non erant, ut tantum solacismum commisissent, sed exscriptor Græcus eam mutuatus est à textu Samaritico, ubi ה. in ה. mutatum est.

est. Et siquidem in Scriptura Samaritica daleth & resch valde differunt, verisimile est, codicem Samariticum illum fuisse exscriptum ex codice Hebræo nostri characteris, ubi nihil proclivius quam resch pro daleth legi, & vice versâ.

Nec minus ridicula est enunciatio posterior. Quid illud? *Nervos inciderunt tauro.* Verum quidem est, שׁוֹר per cholem notare *bovem*. Sed quis ille bos quem Simeon & Levi enervarint? Annon convenientius per שׁוֹר cum schurec intelligimus cum paraphraste Chaldæo *murum* vel *inimicum*, ut alibi sæpius? ut sensus sit, 'eos evertisse ædium ostia & muros, nempe cum urbem Sichem irâ perciti invaderent, quod non in historiam tantum, sed & in constructionem verbi עָקַר magis quadrat. Hoc enim non *enervare* boves, sed *exstirpare, eradicare* significat. Magno molimine hic nugas agit, cum per taurum intelligit Principem Sicheuitarum, siquidem & alibi in Scriptura sic legatur. Fortè quia Psal. 22. Principes gentium dicuntur leones, canes, tauri, in hypothese ob violentiam, inde quasi confici possit, ut bos in thesi sit commune epitheton Principum. Dicantur ergo & vulpes, quia Herodes ob astutiam sic dictus est. Misero isti *νομήματα* supersedere potuisset, si oculos in versionem Chaldæo-Samaritanam coniecisset, ubi male שׁוֹר redditur per תֹּר *taurus*, quam exscriptores Græci sunt secuti ut supra. Quicquid sit, textus Hebræus hic culpari nequit.

G E N. XLIX. 10.

Textus, Donec veniat שִׁלֹּה *Schilo*. Gr. Donec veniat *cujus est*. Videtur ipsi Judæos vocem illam corrupisse, & pro שִׁלֹּה quod legitur *Schello*, & exponitur *cujus est*,

reposuisse *Schilo* quod obscurum est. R. 1. Nisi לxx obstarat autoritas, majorem accusandi ansam arripere potuisset, si cum Pontificiis versionis vulgatæ causam agens, שלח & שלוח *missus* (quod sit epitheton Messia) corruptum diceret. 2. In voce ista aliquid fraudis subesse, nemo jure contendere potest. Omnes enim ferme Rabbinum cum paraphraste Chaldaeo uno ore clamitant, esse epitheton Messia, cui bono itaque eam data operâ corrupissent? 3. Verosimile autem est, לxx . Interpp. dubitantes de origine vocis שלח , putasse *he* esse loco *vau*, quæ immutatio in pentateucho haud rarò exscriptorum fœcordia contigit, uti diligenter observarunt Masoretæ, & idcirco transtulisse, *cujus est*. Quam lectionem, utpote ex ista occasione in ecclesia receptam, paraphrastes videntur voluisse retinere, non omisso tamen epitheto illo quod per משח exposuit. Quo etiam facit, quod Masora marginalis fatetur, unum codicem esse visum, ubi Cetibh esset שלו . Sed tamen medium jod isti lectioni non favet. Siquidem ergo omnes alii codices, testante Masora, constanter legunt שלח , nec ulla subest causa, quare Judæos hic habeamus suspectos, quidni lectionem illam hodierni codicis, quæ & sensum præbet commodum, si vox ad radicem שלח tranquillius fuit, revocetur, retinemus?

GEN. XLIX. 22.

Textus. בנות צעדה עלי שור . *Filiae incedunt super muro.*
 Gr. *Joseph, filius meus novissimus, ad me convertere.* Ex cod.
 Samarit. בני צעירי עלי שור . Nam שור etiam *respicere* significat. Hanc lectionem præfert Vossius, adeoque textus erit corruptus. R. Ego potius existimo, codicem Samaritanum à quo exscriptor Græcus suam expositionem

nem

nem habet, esse corruptum. Patet. 1. ex versione Samaritana, quæ utramque lectionem conjungit, ergo textus Hebræus, saltem cum ista versio fieret, nondum erat corruptus, sed tetxu Samaritano purior, utpote recentior ex codice Esræ. 2. Vox צעיר non est Hebræa, sed צעיר. 3. Joseph non fuit novissimus Josephi filius sed Benjamin. 4. Quis sensus? *ad me convertere*. Quomodo hoc convenit cum præcedenti, siquidem jam modò conversus erat Joseph ad patrem, cum ejus benedictionem exciperet. 5. Textus Hebræi sensus est planus, siquis Hebraïsmum intelligat, quem Vossius ex avi sui Cl. viri *Fr. Junii* versione addiscere, & ut commodum retinere debuisset. Nam Joseph comparatur arbori, cujus rami supra muros ascendentes, phrasi Hebræa haud ineleganti dicuntur *filiæ arboris*.

E X O D. XXXII. 18.

Textus. קול ענות אנכי שמע *Vocem præcinentium ego audio*. Gr. *Vocem præcinentium vinum ego audio*. Judicat vocem ענות corruptam esse ex ינות *vina*, nam aliàs committi battalogiam, siquidem textus ita habet: *Non est vox præcinentium pugnam, nec præcinentium fugam, sed vocem præcinentium ego audio*. R. 1. Nulla est battologia in Hebræo, si recte textus inspiciatur. Putabat Josua, esse vocem in populo, tanquam confligentium in prælio. Respondet Moses, non esse vocem præliantium, siquidem vox præliantium vel est קול גבורה *vox robusta*, vel קול חלושה *vox debilis*, nempe ejulantium Sed esse vocem cantionis, expresso verbo ענות per pihel, quod antea erat in kal, ubi simpliciter responsationem notat seu vociferationem, sive in bello sive aliter, at in pihel clamorem canentium seu

tripudiantium designat, ut Psalm. 88. 1. Quæ ergo hic battologia? 2. Vox יַיִן *vina*, non legitur in plur. nec mascul. nec foem. Esse verò usitatam in plur. foem. apud Chaldaeos, & quidem frequenter, ut ait Vossius, vel falsum est, vel mentitus est *Elias Levita* qui tradit in *Meturgeman*, vinum Chaldaicè esse חֲמֶר. Nec ullibi quod sciam vox יַיִן occurrit in Targum. Occurrit equidem apud Talmudicos. Sed an Moses fuit Talmudista? 3. Quis esset sensus? *audio vocem vinorum*. An etiam vinum edit vocem? 4. Sed quod magis ridiculum est: Unde vinum in deserto? ubi ne panis quidem, ut illud biberint, & quidem usque ad clamorosa ebrietatem? Quis ergo non agnoscit, non Interpp. LXX. stulti istius interpretamenti esse autores, sed sciolum quendam, qui, videns participium ἑσθίων ter repetitum, non posse diversos efficere sensus, sicut Hebræum מִיַּיִן in kal & pihel, distinctionis gratia voluit ultimo adungere οἶνον *vinum*, ut se deridendum propinaret, quasi populus circa vitulum suum saltare non potuerit, nisi vino ebrius. Et huic patrocinatur Vossius, qui etsi videat ineptum hoc glossema revictum ex Deut. 29. 6. *Tanem non comedebatis, nec vinum aut potum inebriantem bibebatis*, ampliorem tamen ei apologiam in fine sui libri assuere non erubescit, petitam ex Augustino & Jonathanis paraphrasi. Augustinum ex loco Exod. 32. 6. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*, colligere, ait, eos non caruisse vino in deserto, siquidem hoc de aqua non diceretur. Idem ex loco Exod. 29. 40. ubi de libamine vini & olei misti simila, asportasse eos ista secum inter cetera impedimenta ex Ægypto. Jonathanis autem verba ex versione citat: *Vnde erat illis vinum ad libandum? Nonne ipsi morabantur in deserto loco,*

loco, qui non erat aptus ad seminandum, neque enim erant ficus, neque vites, &c. Sed ibant ad vineas Engadi, & accipiebant inde botros uvarum & exprimebant ex iis vinum, &c. Sic scilicet iste Jonathan exponit locum Cant. 1. 14. *Vt bacca Cypri in plantariis Hengedi, amicus meus est mihi.* Resp. 1. Non existimo velle cum nobis Augustini conjecturas pro veritate obtrudere, qui proculdubio textu Hebræo non inspecto aut non intellecto simpliciter fidem habuit interpretibus, qui ipsi suo ἑρμηνεύσαντες οἶον imposuerunt. Tum si forte aliquod vini, olei, similæ, carniū, &c. ad usum sacrum (quem tamen non qualis in deserto sed in terra promissionis futurus esset, in Exodo describi arbitror) subsidium vel asportatum vel à vicinis gentibus coemptum, inde ne sequetur tantam vini fuisse copiam, ut eo etiam in computationibus uterentur, adeoque S. Scripturam coargui posse mendacii, quæ apertè testatur, eos nec panem edisse nec vinum bibisse? Resp. 2. Sed de Jonathan quid dicam? Vossii audaciam, qui tam futili testimonio tam apertam veritatem oppugnare non dubitavit, quis non miretur? 1. Quis dixit ipsi, Jonathanem esse autorem istius paraphraseos? quem divinitus monitum tradunt Rabbini, ne interpretaretur hagiographa, cujus etiam stylum agnoscunt diversum & puriorem stylo paraphraseos in hagiographa, quæ nunc circumfertur sub nomine R. Josephi Cæci, propiusque accedit ad dialectum Hierosolymitanam. Videatur *Elias Levita* Præf. in Meturg. Testatur quidem *Galatinus*, paraphrasin Jonathanis in eosdem libros sibi visam, cujus etiam aliqua citat hinc inde fragmenta. Sed iste labor hætenus in publico non comparuit, nisi dicamus targumim insigniter fuisse confusa. Sed perinde quis ejus autor, modo sit bona. 2. Qui

verò ad Jonathanis testimonium confugere audet Vossius, quem cap. 28. sui libri *in finitibus scatere deliriis* contendit? 3. Aptius sane istorum deliriorum specimen producere non potuisset, quam hoc ipsum quod allegat. Ineptè applicat iste Targumista locum Cantici ad statum filiorum Israël in deserto. Et siquidem ibi de *plantariis Engedi* sermo est, somniat, deficiente vino in deserto ad libamen, descendisse eos in vineas Engedi, ibique botros uvarum decerpisse. At ubi erat istud Engedi? Erat civitas in tribu Juda prope mare mortuum, locus amoenissimus & fertilissimus Jos. 15. 62. 1. Sam. 24. 1. Ezech. 47. 10. Huc scil. descendebant Israëlitaë cum vino indigerent in deserto, etsi locus adhuc esset in plena potestate Cananæorum. Quis ad istas Talmudicas ineptias non rideat? quas tamen aliàs satis exagitare novit Vossius. 4. Sed loquitur tantum Targumista de vino ad libamen, ergo-ne etiam ex istis botris tantam vini copiam exprimebant, ut inde tot millia hominum coram suo vitulo inebriari potuerint?

L E V. XIX. 26.

Textus *לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם*. *Non comedetis super sanguine.* Gr. *Non comedetis super montes*, legendo *הַרִים* pro *הָרֵם*. Etsi præcepti istius de non comedendo sanguine toties mentio fiat in sacris, nec ullo unquam præcepto simpliciter sancitum sit, non esse cibum sumendum in montibus; Hac tamen vice placet D. Vossio, textum esse intempestivum, quare? quia versio aliter habet, extantque præcepta de non comedendis *εἰδωλοθύτοις* in montibus. Ista verò responso indigna.

D E U T.

D E U T. XXXII. 8.

Textus יצב גבולות עמים למספר בני ישראל *Constituit terminos gentium secundum numerum filiorum Israël. Gr. Secundum numerum Angelorum Dei.* Utut hæc meram redoleant ἀγγελοδρονίαν, placet tamen Vossio, interpretibus in codicibus legisse בני אלהים locumque à Sadduceis, qui angelorum existentiam negabant, esse corruptum. Ipse tamen, ne somnio illo de præfecturis Angelorum correptus videretur, textum ait intelligendum de hominibus, qui etiam aliquando Dei filii dicuntur, quatenus nempe præsideant loco Dei. Ut autem conjecturæ aliquam speciem conciliet, ait, יִשְׂרָאֵל in codice, quo usi sunt LXX. fuisse omissum, inventum verò in fine sequentis versus, ubi hodie omissum, allegatque in rei veritatem Codicem Samarit. qui in priori versu faveat codici hodierno, in posteriori autem lectioni לִי LXX. Nec verisimile ait, Deum designasse possessionem filiis Jacobi, antequam Jacob & Abraham essent. Imò absurdum, omnem Adami posteritatem in 12. gentes partitum esse, nec plures in orbe constituisse populos, quam futuri essent filii Jacobo. R. Quàm confidenter, quàm ineptè. 1. Si יִשְׂרָאֵל in textu omissum, unde ergo substituerunt illud אלהים, an ex cerebro suo? Est enim בני vox constructa quæ non potest stare sola. 2. Quæ autem hæc est probatio? omissum erat יִשְׂרָאֵל quia in fine versus seq. illud extat in Codice Samarit. ubi jam non reperitur in Hebræo. An ideo olim fuit omissum in versu priori, quia jam non extat in versu posteriori, ubi extare non debet? An non Vossius rideret hominem qui tam insulas neciteret consequentias? Si versus nonus sensum reddit plenum & perspicuum absque voce יִשְׂרָאֵל, uti facit, quid ista vox ibi habet

habet loci? Debere autem adesse quia Codex Samar. eam inutiliter repetit, id fundamento caret. 3. Præterea, si per filios Dei hic intelliguntur homines, quomodo ergo Sadducæi locum incorruptum relinquere non poterant? qui non negabant, homines posse dici Dei filios. 4. Sensum Hebræi textus quod attinet, quid mirum, Deum designasse possessionem filiis Jacobi antequam Jacob esset? annon designavit singulis hominibus suum esse & locum antequam mundus esset? Quomodo autem designavit? non dividendo terram in 12. populos pro numero filiorum Jacobi, ut somniat Vossius, sed mens loci est, Deum in dispersione Babylonica, unicuique genti suos constituisse terminos ad numerum filiorum Israël, ita nempe ut singulæ disternerentur à finibus quos postmodum expulsis Cananæis possessuri erant Israëlita. Nam בני ישראל hic non sunt 12. Patriarchæ, sed tota Jacobi posteritas, cui tanta regionum portio donata fuit, quantam ipsorum numerus exigebat.

D E U T. XXXII. 35.

Textus. לי נקם *Mibi est ultio & retributio.* Gr. *In die ultionis retribuam.* Hic licet Paulus Rom. 12. 19. ipsa textus verba referat, *meum est ulcisci*, placet tamen Vossio, Paulum non nisi sensum verborum referre, versionem autem verba ipsa, quæ, teste Codice Samarit. olim fuerint ליום נקם *in die ultionis.* R. Agnoscere debebat Codicem Samarit. quem versio Græca sequitur, hic esse corruptum, est enim battologia in ליום & לעת, qua loci sensus perit. Quid enim est? *In die vindictæ & retributionis, in tempore nutabit pes eorum.* Ergo *in die* ibi est alienum, sufficit enim לעת.

C A P. XXV.

Vindicantur loca duo ex Jos. & Sam.

J o s. XV. 59.

IN textu omittuntur nomina undecim urbium tribus Judæ, quæ sunt in versione, fueruntque olim etiam in textu, sed videntur erasa à Judæis, quia in istis nominibus est *Ephrata* quæ Bethlehem, ne scil. Christus de tribu Juda ortus videretur. Quod ne ipse quidem audet negare Hieronymus, quantumvis magnus Judaici exemplaris propugnator. R. Sed nec Hieronymus illud affirmat, utpote qui in dubio relinquit, an à lxx. ista nomina sint addita, an verò à Judæis studio erasa. Cappel-
 lus equidem, à quo ista mutuatur Vossius, nomina ista malè in Hebræo esse omissa judicat, verùm id à Judæis studio factum, non largitur, quod tamen Vossius ex Hieronymo pro confesso arripit. Dico ergo. 1. Non fuisse studio omissa. Cui enim bono id fecissent? an ut supprimeretur locus natalis Messiae? at iste satis indicatur in vaticinio Mich. 5. ubi potiori ratione eradendus fuisset. 2. Exstitisse unquam in textu Hebræo, nullo parallelo potest evinci, nec ulla alleluchia id postulat. Imo si unquam exstitissent, aliquod saltem repertum fuisset apographum Hebræum præter illud quo usi sunt lxx. quod ea habuisset. Econtra non exstitisse liquidius constat, quia nec vulgata Latina, nec versio Syriaca, quæ ad Apostolica tempora refertur, nec Græcus codex Complutensis ista nomina exhibent. Magnæ ergo temeritatis est velle ilicò textui originali dicam scribere in re tam incerta. Sanius est statuere, esse nomina ista in apographa aliqua Græca à sciolo quodam ante Hieronymi tempora, histo-

riæ amplificandæ gratia, hinc inde compilata & infarta:
Quod equidem in istius versionis apographis non est
novum.

II. S A M. XV. 32.

Tēxtus 2. Sam. 16. 16. habet חושי הארכי רעה דוד
Chuschai Archites amicus Davidis. Gr. ἀρχεταῖρος *primarius*
amicus. Hic accusabatur interpretes quod imperitè confu-
derit idioma Græcum cum Hebræo quasi הארכי idem sit
quod ἀρχὴ Græcum. Excusat Vossius, exponens הארכי
per *longus* ab ארך *longus fuit*, quasi interpretes ad istam ra-
dicem respiciens, dicere voluerit, *amicus longo usu proba-*
tus, ideoque nominarit ἀρχεταῖρος, archiamicum. Sed quia
eadem vox Græca etiam occurrit 2. Sam. 15. 32. ubi
חושי הארכי *Chuschai Archites* similiter exponitur per ἀρχε-
ταῖρος *primarium amicum*, etsi fundamentum non reperiat,
quia non additur in Hebræo רעה דוד *amicus Davidis*. Hic ut
farta tecta conservetur authoritas interpretis, culpā con-
jicitur in textum Hebræum, quasi רעה דוד alterum inepti
istius ἀρχεταῖρος fulcrum in nostris codicibus esset expun-
ctum. R. 1. Dum ex una fovea suum hominem extrahe-
re conatur, in aliam conjicit. Cui quæso persuadebit
Vossius, הארכי esse nomen appellativum pro *longus*.
Possetne ejus dictionis exemplum nobis proferre? Lon-
gum Hebræi vocant ארך vel ארוך, non verò ארכי, jod
enim toarim possessivorum & priorum terminatio est.
Adeoque non minorem prodit imperitiam iste interpretes,
respiciendo ad nominis significationem, ac ad nomen
ipsum. 2. Tum si ad significationem respexit, quomodo
istud ἀρχὴ ipsi in mentem venit? an ἀρχὴ & *longus* sunt Sy-
nonyma? Quicquid sit, perversè sentiens iste, sive inter-
pres sive interpolator de voce הארכי, non potuit in loco
2. Sam.

2. Sam. 15. 32. figere pedem, quin & ad suum *אֶפְסָה לְרַגְלִי*, *אֶפְסָה לְרַגְלִי* capitis seq. subnixum recurreret. Sumpta autem voce juxta terminationem Hebræam pro nomine gentilitio, sensum in priori loco per *אֶפְסָה לְרַגְלִי* suppleri, non est necesse.

C A P. XXVI.

Locus celebris ex Psalm.

P S A L. XXII. 17.

Textus. *כַּדְּיָדַי וְרַגְלֵי* *sicut Leo manus meas & pedes meos.* Gr. *Foderunt manus meas & pedes meos.* Corruptum in textu videtur *כַּדְּ* *foderunt* in *כַּדְּ* *sicut leo*, quod sensum facit dilutum, datâ operâ, scil. ad obscurandum insigne illud vaticinium in crucifixionem Christi. R. Hic ego semper indignor Judæis, non quod locum corruerint, hoc enim est imperitè loqui & iniquè accusare, sed quod diversam lectionem à suis Masoretis observatam nolint agnoscere. Testatur R. *Jacob Ben Chaijm*, Masoræ majoris collector *בְּמִקְצֵת סְפָרִים מְדוּיָקִים מֵעֲתֵי כְתוּב* *se vidisse aliqua exemplaria correctâ, quæ in textu habebant כַּדְּ in margine כַּדְּ*. Quod Keri etsi prævum, ostendit tamen, corruptionem non esse studio factam, sic enim autor istius pravi Keri *כַּדְּ* Cetibh ilico expunxisset, eique suum Keri substituisset, quòd demum in posterioribus seculis ex oscitantia potius quam malitia contigit. Nec sanè iste collector istiusmodi testimonium unquam perhibuisset, si Judæi in istam corruptionem conspirassent. Idem evidenter liquet ex Masora marginali *כַּדְּ* *bis reperiri כַּדְּ cum kametz sub caph in diversa significatione.* Nempe Psal. 22. 17. & Esai. 38. 13. Hic autem necessario significat *sicut leo*, ergo in Psalmo

habet significationem aliam, quæ autem illa alia esse possit, quam quæ oritur ex restitutione τ vau, *foderunt*, nempe cum Aleph epenthético, uti aliàs. Quinetiam Chaldaus paraphrastes Judæos hic à fraudis crimine absolvendos ostendit, siquidem utramque lectionem, prout in codicibus sui temporis reperit, amplectitur אפקוני נכתין היך כארדה אירי ורגלי *Cinxerunt me mordentes instar leonis manus & pedes meos*. Non ergo fuit hic locus absolutè corruptus, sed in quibusdam codicibus malè scriptus & per Masoretas restitutus. De quo plura in annotationibus nostris ad Psalterium Hebraicum.

C A P. XXVII.

Loca duo ex Esaia.

E S A I. XXVIII. 1, 4.

TExtus. על ראש גיא שמנים *In vertice vallis'pinguium*. Gr. *In vertice montis*. Substituens montem pro valle. Non equidem hic accusat textum, sed versionem cum eo conciliat, dicitque vocem גיא à Grammaticis derivari à גא *altum esse*. Unde concludit, eam utramque *vallis & montis* significationem admittere, non per antiphrasin, ut volunt Grammatici, sed ex sua natura. Quoniam verò absurdum videbatur, unam vocem significare contraria, adducit in fine libri exempla aliquarum antiphrasium, ut ברכך *benedixit & maledixit*, &c. Hic autem imprimis valere significatum *montis* propter adjectum, valles enim vertices non habent sed montes. R. 1. Si rogarem Vossium, ut mihi unum ex istis Grammaticis nominare dignetur, aqua ipsi hæreret. Si forte aliquis Grammaticaster isto somnio laboravit, quod reprehendit Doctiss. Mercerus,

an inde sequitur Grammaticos Hebræos sic derivare? quasi hæc communis esset sententia. Præstantissimus Grammaticorum fuit R. *D. Kimchi*. Videat in libro ejus de radicibus, an is tam ineptus sit, ut contra omnem rationem Grammaticam, נִיִּי derivet à נִיִּי. 2. Exempla quæ adducit ad rem non faciunt, hæc enim dicuntur per antiphrasin, & locum tantum habent in actionibus contrariis, at vallis & mons non sint contraria sed disparata, & nomina substantiarum, inter substantias autem nulla unquam obtinet antiphrasis sed analogia aliquando. 3. Frustra addit: *Vbi vertex quo pacto ibi vallis esse possit?* Vertices non sunt valles, sed valles sunt juxta vertices. Melius autem quadrat nomen *vallis*, quia שְׁמִיִּים pingues, loci enim pingues non solent esse vertices montium, sed valles.

E S A I. LIII. 8.

TExtus. *Propter scelus populi mei plaga est* מִלֵּל *ipsi*. Gr. *ad mortem ductus est*. Dicit Hebræos habere, *percussi eos*, nam מִלֵּל est plur. ne scil. Messia in sing. sed Israëlitis in plur. hoc vaticinium applicetur. Sumi autem מִלֵּל singulariter, id à ratione omnino alienum esse. Videtur ergo ה' corruptum in מִלֵּל. R. 1. Vel textum non inspexit, vel parum in Hebraismo versatus est, quod dicat, Hebræos habere, *percussi*, hoc enim foret נִיִּי, quod in textu non inveniet. 2. Frustra & nimis confidenter dicit à ratione alienum esse, ut מִלֵּל sumatur singulariter. Ipse ne ergo rei Grammaticæ peritior est, ac magnus ille R. *D. Kimchi*, qui apertè agnoscit, particulam istam utriusque numeri proprietatem continere, & exemplis demonstratur posse sumi singulariter, qua de re consulat qui volet Theologiam nostram Judaicam ubi de vaticinio Esai. 53.

& in specie de voce למו egimus satis prolixè. 3. Posito, nullum Rabbinorum agnoscere, particulam illam singulariter posse accipi, nec ullo id exemplo posse demonstrari, nego tamen ullam fraudem hic subesse. Quæ enim misera ista esset corruptio, velle in numerum pluralem convertere subiectum aliquod, quod in eodem contextu ultra 40. singularitatis indiciis notatum fuerat. Corrigerem ergo (nisi commodior dari possit explicatio per pluralem) illud corruptum למו ex sola allelouchia, etiamsi nulla versio istius correctionis viam mihi præmonstraret.

CAP. XXVIII.

Locus celebris ex Amos.

AMOS V. 26.

TExtus. ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם
 כוכב Et portastis tabernaculum regis vestri, & apparatus imaginum vestrarum, stellam Dei vestri, quas fecistis vobis. Gr. Et assumpsistis tabernaculum Moloch, & sydus Dei vestri Raiphan, figuras eorum, quas fecistis vobis. Lucas in Act. 7. 43. eundem locum citans, sequitur versionem Græcam, nisi quod Raiphan in Remphan mutat. Hinc colligit Vossius locum Prophetæ sic olim habuisse prout exhibet versio, nec posse aliter quia prævalet autoritas Lucæ. R. Ego verò existimo, cum iste locus verteretur, interpretem Græcum eadem verba legisse in textu, quæ etiamnum legimus. Hoc ut planum fiat, verba Prophetæ reddo ut supra, cui expositioni versio Græca neutiquam repugnat, sed eam dunraxat explicat, ita ut non tam versio sit quam paraphrasis. Ista autem explicatio triplex est. 1. Significare voluit interpres, quis-

quisnam fuerit iste rex, quem pro idolo coluerint Israëlitæ, & cujus tabernaculum gestaverint. Is fuit *Moloch* idolum Ammonitarum, quod à regnando nomen habet, unde hic *rex* dicitur, & quidem rex Israëlitarum, quia ei ut suo regi ac Deo sacra faciebant. Quod autem quidam ^{וְכִי} סכות sumunt pro nomine proprio idoli, redduntque *portastis Siccuth regem vestrum*, id mihi non probatur. סכות enim idem est quod סבה *tabernaculum*, unde סכות בנות *tabernacula filiarum*, veneri dicatarum. 2. Reg. 17. 30. Vide *Seldenum* de Diis Syris. Haftenus difficultas. 2. Significare etiam voluit, quid per *stellam Dei vestri* esset intelligendum. Præter enim Molochum, quem sub figura hominis aut vituli gestabant, etiam gestabant figuram stellæ, quæ Deum aliquem repræsentabat. Istum Deum interpres vocat Rephan seu Remphan, quam vocem hodieque in usu esse apud Coptitas seu Ægyptios (apud quos Græci interpretes versionē suam olim adornarunt) & *Saturnum* denotare, observat Doctiss. *Bochartus*. Phaleg lib. 1. cap. 15. Hoc secundum est. 3. Explicatur etiam modus, quomodo isti Dii colerentur, nempe per magnum idolorum & imaginum, quæ publicè gestabantur, apparatus, uti hodie apud Pontificios usu venit. Istum modum uterque tam textus quam interpres designat. Interpres: *assumpsistis figuras eorum, quas fecistis ipsis*. Textus: *Portastis apparatus imaginum vestrarum quas fecistis vobis*. Expono enim כִּי וְכִי non per nomen proprium pro *Saturno*, quicquid dicat Aben Esra, quicquid interpretes alii, sed nominaliter ut סכות pro apparatu, à כִּי aptavit, disposuit. Et sic constructio plana est. Quis enim sensus foret? *Gestastis Kijun imaginum vestrarum*. Atque ita, nulla prorsus inter textum & versionem est discrepantia, nisi quod

textus

textus ponit secundo loco, id interpretis tertio, quod textus in secunda persona, id interpretis, ad rem quam ad verba attentior, in tertia. Hæc est solutio difficilis istius nodi, de quo magnus ille *Seldenus* Cap. 14. de Diis Syris: *In loco isto Amos Propheta obscuro, me tam cecutire sentio, ut nihil omnino videam.* Ista obscuritas inde procedebat:

1. Quod ex nominibus appellativis præter necessitatem fecerint propria. 2. Quod Kijun & Remphan idem denotare idolum existimaverint, & כִּיּוֹן *Kijun* ex paronomasiis in scriptis gentilium hinc inde compilatis epitheton Saturni esse conjectarint viri literati, unde sibi ipsis crucem figentes constructionem textus obliterarunt, & cum versione LXX. S. Lucæ hoc loco probata commiserunt. Facetus hic est Vossius, quod כִּיּוֹן *Remphan* ejusdem generis idolum fuisse ac Moloch, conjiciens, illud derivat à כִּיּוֹן *irrigare*, quod sanguine hominum inebriaretur sicut Moloch, non animadvertens כִּיּוֹן *Remphan* esse vocabulum Copticum teste Bocharto eoque denotari Saturnum ac propterea non posse deduci ab Hebræo כִּיּוֹן. Sic solent homines, qui suis conceptibus nimium indulgentes, ex iis sibi Remphanos faciunt & Molochos, quos aliis adorandos publicè audent obtrudere.

C A P. XXIX.

Locus ex Jona.

J U N. III. 4.

TExtus. *Adhuc dies quadraginta & Ninive subvertetur.*
 Gr. *Adhuc dies tres & Ninive subvertetur.* Hic quidem succumbere agnoscit versionem, ea tamen lege ne maneat inulta. Siquidem Justinus Martyr utramque lectionem

nem conjungens, habet 43. Oportet ergo numerum minorem intercidisse in textu, majorem in versione. Sed quare? Quia scil. triduum ad prædicandum & peragrandam urbem requirebatur. Confecto ergo primi diei itinere prædixit Jonas, urbem perituram post dies 43. secundo longius progressus, post dies 42. tertio die elapso & peragrata urbe, non nisi 40. supererant dies. R. Egre-
giè. Cui verò licuit tam esse subtilem? Sed malum! quod textum simul & versionem mendacii arguit. Si enim primo die dixit 43. secundo 42. ergo tertio 41. Quid autem quarto? Nihil, tota enim urbe tribuo peragrata, excessit. Nunquam ergo dixit; *adhuc* 40. nunquam *adhuc* 3. Quidni, statuit Jonam in prædicando continuasse? ac die quarto dixisse 40. quinto 39. sexto 38. &c. usque ad primum. Sic utrique consulisset. Si codici Hebræo ipsi inviso istud officii invidebat, saltem versionem, cui tantopere favet, hoc negare non debuit. Sed unde quæso hausit Jonam triduum in urbe peragrandam insumpsisse? Legimus equidem, urbem itinere triduum dierum fuisse amplam, Jonæ autem non tribuitur nisi iter unius diei. Nec ulterius ire necesse erat, ipse enim rex ad primum ejus præconium toti civitati indixit jejunium.

C A P. XXX.

De LXX. Interpretibus.

Postquam satis superque actum de textu Hebræo, & argumentis cum profagogenicis tum apagogicis quibus ejus sinceritas seu defenditur seu oppugnatur: Restat ventilanda LXX. Interpretum, quorum augustum nomen quamplurimis est in ore, sed paucissimis in intellectu. Di-

N

versa

versa quippe de iis inter viros Doctos sunt judicia, multaque ex scriptis patrum concertatio, quæ hanc controversiam variis difficultatibus involvit, & idcirco paucis perspectam, nomineque potius quam vera cognitione pervulgatam.

Exstat libellus primùm Græcè scriptus, postmodum etiam in linguam Hebræam, imò & Latinam translatus, & commentariis illustratus, quo LXXII. interpretum historia continetur. Ejus autor est *Aristeas*, rei gestæ *ἀνίστηναι* & fide dignus, quem Hieronymus regis Philadelphī *ἡγεμὼν* vocat, sive ejus consiliarius fuerit, sive cubicularius, saltem intimus amicus. Narrat is, regem Ægypti *Ptolemæum Philadelphum* (qui fuit tertius ab Alexandro Magno, regnavitq; circa annum mundi 3666. ante Christum natum 280.) magno literarum studio flagrantem, suamque Bibliothecam (quam Alexandriæ habebat instructissimam) Judæorum quoque legibus & sacris libris ex consilio sui Bibliothecarii *Demetrii Phalerei* locupletare satagentem, eum in finem scripsisse literas ad Eleazarum Judæorum Pontificem, ut sacros libros, virosque doctrina & pietate præstantes qui eos ex Hebræa in Græcam linguam regifamiliarem transferrent, ad se mitteret. Pontificum convocato concilio misisse LXXII. Seniores (sex nempe ex singulis tribubus) unà cum sacro volumine aureis literis descripto, quos rex hilariter exceptos in insulam Pharum (ut ab omni strepitu remoti translationi incumberent) ablegarit, ibique opus hoc à viris illis LXXII. dierum spatio tanta accuratione fuisse peractum, ut instituta collatione nihil discrepantiæ inter textum & versionem fuerit animadversum. Tum regem, postquam Judæis in Ægypto commorantibus exemplaria in suum usum

usum exscribendi facultatem concessisset, jussisse ut ipsum versionis autographum in sua Bibliotheca depositum religiosè asservaretur. Hæc Aristæas, à quo solo habent quicunque hujus historiæ mentionem faciunt, inter quas primus fuit Aristobulus Philosophus Judæus Aristæa 80. annis posterior, tum Philo Judæus, Josephus, Talmudici & Rabbini, ex Patribus Christianis, Justinus Martyr, Tertullianus, Eusebius, Augustinus, Hieronymus, Epiphanius. Nonnulli equidem ex recentioribus Aristææ librum fugillant. Sed prout ejus authoritati nihil detractum volumus, sic nec fabulas quas alii ad extollendam versionem LXX. ei aspergunt, admittimus, ut sunt de LXXII. cellulis, quibus singuli isti interpretes fuerint inclusi, de omnibus V. T. libris à singulis spatio LXXII. dierum tam admirabili consensu, translatis, ut ne vel minima inter eos discrepantia fuerit, & si quæ sunt alia istius generis, de quibus nihil apud Aristæam. Magnum verò istius versionis tam apud Judæos quam apud Christianos fuisse usum, universa docet antiquitas, imò ex ipso N. T. evidenter constat, ubi dicta prophetica non ex Hebræo textu duntaxat sed etiam ex versione Græca citantur. Antequam ergo ad argumenta, quibus in præjudicium textus Hebræi pro hac versione pugnatur, duæ quæstiones præliminares, quæ ad controversiæ statum pertinent, expediendæ sunt. 1. De versionis authoribus. 2. De ejus discrepantia à textu Hebræo.

C A P. XXXI.

De Autoribus & Recognitoribus versionis LXX.

Totum Vetus Test. ante Christi tempora fuisse translatum, omnes admittunt, sed à quibus id factum, di-

sceptatur. Tres ea de re invenio sententias. Prima eorum qui existimant translationem totam ab ipsis LXX. Interp. 72. diebus esse perfectam, non miraculosè, quasi singuli totum V. T. in totidem distinctis cellulis & quidem admirando consensu transtulerint, ut fingunt alii, sed divis laboribus quod facilè, cum tantus esset interpretum numerus, intra istud temporis spatium fieri potuit. Hanc sententiam tuetur Cl. *Waltonus Troleg. in Polyglotta*, fretus autoritate Patrum, Justini Mart. Clem. Alexand. Euseb. Iren. Tertull. Origen. August. Epiphan. Secunda defenditur à Cl. *Vsserio Armachano Syntag. de LXX. Interp.* qui omnibus istis Patribus opponit Josephum & Hieronymum quibus addit testimonia Judæorum, statuitque LXX. illos non nisi pentateuchum transtulisse, hoc enim disertis verbis dicit Josephus Procem. antiq. *Neque enim totam Scripturam accipere illi (Ptolemæo Philadelpho) contigit, sed legem solam ei tradiderunt interpretes, qui ob hoc Alexandriam missi fuerant.* Hic decedit litem de voce legis, quia usus fuit Aristæas cum diceret: LXX. illos fuisse interpretes legis, per quam frustra qui primam sequuntur sententiam integram Scripturam intelligunt, siquidem vox legis ita quandoque sumitur in N. T. At Josephum videmus per vocem illam solos quinque libros Mosis intelligere, & sic communiter Judæi. Huic suffragatur Hieronymus, qui etsi primum cum reliquis Patribus totam versionem *πᾶς* LXX. quandoque adscriberet (hoc enim communis erat sententia) postmodum tamen collatis frequenter Hebræis Græcisque codicibus, quod alii Patres tanta cum *ἀνελευσίᾳ* non fecerunt, ac maxima deprehensa discrepantia, (quam Aristæas à versione LXX. removet dubitare coepit. Sic enim loquitur *Comment. in Mich. cap. 2.*

Inter-

*Interpretatio LXX. si tamen LXX. est (Josephus enim scribit & Hebræi tradunt, quinque tantum libros Moſis ab eis translatoſ, & Ptolemæo regi contraditoſ) tantum diſcordat in præſenti loco ab Hebraica veritate, ut nec capita poſſimus ex æquo ponere, nec eorum ſimul ſententiaſ explicare. Sicut autem Waltonus Hieronymo dubitanti opponit Patreſ alioſ, ſic Joſepho Judæo opponit Ariſtobulum Judæum, 200. circiter annis Joſepho anteriorem. Is apud Euseb. præp. Euang. Totam Scripturam Sacram, ait, Demetrii Phalerei opera, & regis Philadelphi juffu rectè tranſlatam. Verba tamen Ariſtobuli poſſint videri dubia. Sic enim habetur in Græco : ἡ ὅλη ἐκμύλια τῆς διὰ νόμου πάντων. Integra verò omnium quæ in lege ſunt, interpretatio. Ex hâc testimoniorum diſcrepantia nata eſt tertia opinio, quam inter duaſ præcedenteſ veluti mediam, tuetur Job. d' Eſſeires de Verſ. LXX. totam quidem verſionem eſſe factam ab iis LXX. viris, non autem eodem tempore quo pentateuchus, ſed poſtea, nempe vel Alexandriæ, poſtquam uti rex, teſte Ariſtea, petierat, rediſſent, vel Hieroſolymæ. Hunc Joſephi authoritate victuſ ſequitur Voſſiuſ pag. 15. Rectè Joſephuſ ſoloſ Moſiſ libroſ à LXX. Interpretibuſ verſoſ fuiſſe ſcribit, cætera quippe ſacra volumina, quamvis ab iſdem interpretibuſ tranſlata fue-
re, quia tamen non ab omnibuſ ſimul ſed ſeoriſim à ſinguliſ, aut pauciſ ſimul conſcripta ſunt, non rectè LXX. interpretum eſſe dicitur. Recedit ergo hac in parte ab aliorum ſententia, quod non ab omnibuſ interpretibuſ tranſlatoſ fuiſſe reliquos Scripturæ libroſ ſtatuit ſed à pauciſ, carpitque Patreſ omneſ qui LXX. interpr. verſionem dixerunt. Unde & minorem iſi tribuit authoritatem : Quamvis longe minus, inquit, tribuendum ſit authoritati ſequentium S. Scripturæ librorum, quos aut pauci aut ſingulareſ tranſtulere interpreteſ,*

quam versione pentateuchi, &c. Ceterum planè ludicrum est, quod addit: *Cum itaq; distar pentateuchi à cæteris sacris libris sit ratio, nequaquam mirum debet videri, si in posterioribus, Psalmis dico, Prophetis, aliisque hagiographis longe liberius grassati sint Judæi ac in Mosaicis scriptis, in quibus quod autoritate maxima, ac insuper anathemate in corruptores essent munita, nunquam ausi sunt aliquid depravare.* R. An tam citò oblitus es, Vossi, quod in Præfatione dixeras? *Cum viderent (Judæi) tempus adventus Messie præterisse, expleti quippe erant anni sex mille à creatione mundi, ut lucrarentur annos bis mille tota quatuordecim secula è codicibus suis expunxerunt. At conquerebaris ista quatuordecim secula esse expuncta in annis Patriarcharum & Cainane ab Adamo usque ad Abrahamum, quod flagitium, ajebas, tam à Judæis quam Samaritis commissum fuisse, & ab Africano primò observatum. Quare ergo dicis hic Judæos in scriptis Mosaicis nihil aulos fuisse depravare? Vide quomodo tibi constes & quam incautè in hac controversia verferis.*

Atque hæ sunt variantes de versionis authoribus sententiæ. Eligat lector, quam verisimiliorem judicaverit, nec quicquam in eo situm momenti, sive à LXX. sive ab aliis libri sacri sint translati modò ante Christi adventum translatos esse constet. Cl. Vsserius ex fine libri Ester, ubi anni quarti Ptolemæi (nempe Philometoris, qui 100. annis Philadelpho fuit posterior) & Cleopatæ fit mentio, conjicit, tum temporis in Ægypto procurantibus duobus Judæis Onia & Dositheo, integram V. T. versionem esse factam, sed liberiori interpretandi modo, quam LXX. qui solo pentateucho vertendo occupati textum Hebræum exactè sequuti erant. Istam posteriorem versionem postmodum titulo LXX. Interp. fuisse nobilitatam,

tatam, ejusque duas exstitisse editiones, alteram puriorem, alteram corruptiorem, quam Hieronymus *κοινή* communem seu vulgatam dixerit. Hanc apud Hellenistas tam Judæos quam Christianos in perpetuo usu fuisse, & idcirco etiam ab Evangelistis & Apostolis citatam, ita tamen ut nimium corrupta esset, ad fontes Hebræos recurre-
rent. Illius autem exemplar ab Herode in Cleopatrnam Bibliothecam fuisse missum. Postquam enim Regis Philadelphi Bibliotheca, in qua ipsum LXX. Interp. autographum asservabatur, in bello Alexandrino à Julio Cæsare gesto flammis absumpta esset, novam ibidem in Serapeo à regina Cleopatra fuisse constitutam, quam Herodes purioris istius editionis à Judæis recognitæ munere ditavit, cujus apographum postmodum in Origenis manum incidit qui illud suis Hexaplis sub titulo germanæ *ⲛ* LXX. versionis adjunxit. Adeoque aliquos ex Patribus, Justinum Martyrem, Tertullianum, Chrysostomum fuisse deceptos, qui Philadelphi Bibliothecam à Cleopatrna non discernentes, nec exemplar illud purioris editionis sub nomine LXX, quod in Cleopatrna erat, à genuino *ⲛ* LXX. pentateucho qui in Philadelphica olim fuerat; in hâc ipsum LXX. autographum suo adhuc tempore exstitisse arbitrati sint. Utramque editionem ab Origine hexaplis fuisse insertam, sed *κοινή* illam ab ipso castigatam, nempe si quid desset, id sub notâ asterisci supplebat ex versione Theodotionis (tres enim illi Symmachus, Aquila, & Theodotion, Judæi profelytæ novam singuli ex Hebræo Græcam secundo post Christum seculo adornarant singuli.) Si quid redundaret, id appposito obelo transfigebat, ut testatur Hieronymus. Itaque errasse Epiphanium qui supplementa ex Aquilæ & Symmachi ver-
sionibus

sionibus facta existimaret. Sic verò Originem opus suum compaginasse, ut primus ipsius labor fuerint *tetrapla*, in quibus, testante Eusebio, quatuor columnis disposuerit versiones Græcas quatuor, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & LXX. puriorem quam habuerit descriptam ex Cleopatrina Bibliotheca. Postmodum composuerit *Hexapla*, ubi in prima columna comparuerit textus Hebræus Hebræis characteribus descriptus, in secunda idem textus descriptus characteribus Græcis, in tertia, quarta, quinta, versiones Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, in sexta purior LXX. editio, in septima, *καὶ* illa obelis & asteriscis ut ante dictum, instructam. Sic testari Hieronymum, cum dicit: *Origenes asteriscos fecit, ex translatione Theodotionis assumens, ut componeret volumina, quæ vocantur Hexapla*. Hexapla nim. non quod tantum sex columnæ fuerint, sed sex editiones, duas enim columnas occupabat textus Hebræus sub diversis characteribus. Atque hoc insigne opus in Cæsariensi Bibliotheca fuisse depositum. Tandem eundem Origenem etiam *tetrapla* composuisse, additis adhuc aliis incertorum autorum versionibus, quas quintam, sextam, & septimam appellarunt, sic ut utrâque LXX. pro una sumptis, comprehensoque textu Hebræo octo fuerint editiones. Sed de istis octaplis nihil certi. Intereuntibus verò Origenis tetraplis, hexaplis & octaplis, interiisse simul puriorem illam *καὶ* LXX. editionem, solamque *καὶ*, qualis ante Originem fuerat, remansisse. Hanc usq; ad Hieronymi tempora pro regionum varietate variantibus exstitisse exemplaribus. Aliud enim fuisse exemplar Ægyptiorum & Alexandrinorum quod recognoverat *Hesychius* Episcopus Ægyptius, qui in decima persecutione circa ann. Chr. 300. martyrium subiit

subiit. Aliud Constantinopolitanorum & Antiochenorum à Luciano martyre circa ann. 310. recognitum. Aliud Palestinorum ab Eusebio & Pamphilo iisdem temporibus evulgatum. *Totum orbem*, ut ait Hieronymus, *hâc inter se trifaria varietate compugnasse*. Ac Palestinos quidem ante Origenis tempora puriore illa ~~et~~ LXX. fuisse usos, post vero ejus tempora, ~~et~~ illam ab Eusebio & Pamphilo, quibus ad Cæsariensem Bibliothecam patebat aditus, ex hexaplis Origenis fuisse interstinctam, ita nim. ut quæ in ~~καὶ~~ deerant, ea ex Aquila, Symmacho, & Theodotione (quod Origenes ex solo Theodotione fecerat) in margine per asteriscos supplerent. Per lemniscos autem notarent quæ aliter in ~~καὶ~~ erant reddita quam à tribus illis seu in editione puriore. Obelos verò quod attinet, quibus Origenes redundantia designaverat, an illi ab ipso Eusebio an verò in ejus apographis, ut honori versionis consulere-tur, postmodum neglecti fuerint, incertum, non enim comparent amplius in ullo exemplari. Hujus Eusebianæ editionis exemplar jussu Constantini M. Constantinopolim fuisse missum, indeque ut ex arce imperii in cæteras provincias propagatum. Quæ verò hodie exstant exemplaria, partim typis mandata, inter quæ eminent editio Complutensis, in regiis apud Plantinum, Commelinum item, & in Parisiensibus Polyglottis expressa, Veneta seu Aldina in Germania sæpius excusa, & Romana Sixtina in Polyglottis Anglicanis repræsentata, partim manuscripta in Bibliothecis latentia, ut Rupefucaldianum illud & Barberinum itemque Alexandrinum à Thecla muliere scriptum & ad Carolum Angliæ regem à Cyrillo Constantinopolitano Patriarcha missum, generis esse mixti, non enim ~~τὴν καὶ~~ exactè referre (nedum puriorem ~~et~~

LXX. quæ cum hexaplis perierit) nec etiam codicem Eusebianum, sed partim expunctis obelis exhibere quæ Origenes ut superflua obelo notavit, partim obelo notata refecare, partim in ipsum textum intrudere quæ lemnisci & asterisci ex aliis desumpta ad marginem designaverant. Omnia tamen sub titulo LXX. Interpretum. Hactenus ferè Cl. Vsserius in suo, quod de istis Interp. ex scriptis Patrum & laboriosa exemplariorum collatione conscripsit, syntagmate. Cujus judicio si standum, quicquid hodie superest sub LXX. Interpr. titulo, id viris istis nunquam visum.

Aliter tamen sentit Cl. Waltonus, qui prout universam translationem ab ipsis LXX. absolutam, nec ab ullo post eos usque ad Symmachum novam tentatam versionem contendit, sic ejus apographa ipsius Philadelphi consensu ut Aristas testatur, exscripta in omnium fuisse manibus. Et licet ipsum autographum una cum Philadelphica perierit, in Cleopatrina tamen ex apographis quam correctissimum exemplar fuisse restitutum. Quod autem in calce libri Ester anni 4. Philometoris fiat mentio, id à Græco quodam ex antiquitatibus Josephi, ut observavit Sixtus Senensis, fuisse assutum, adeoque inde non posse fieri argumentum, aliam post LXX. totius V. T. versionem factam esse. Vulgatam ergo seu *ῥωμανή* LXX. aliam non fuisse quam quæ apographis authentici illius codicis LXX. virorum non nomine tantum sed & re ipsa exhibebatur, quam lapsu temporis & exscriptorum incuria imò & temeritate variis in locis vitiatam primus Origenes ut puriorem haberet, ex exemplari quod in Cleopatrina Bibliotheca asservabatur, exscripsit, ecclesiæque tradidit primò in tetraplis, additis versionibus Aquilæ, Theo-

Theodotionis & Symmachi, postmodum etiam in hexaplis, additis duabus columnis quæ textum Hebræum diversis characteribus ostenderent. Adeoque hexapla fuisse dicta, non quod sex editiones contineret (ut putabat Usserius, qui versionem puriorem à communi asteriscis instructa diversam distinctis columnis fuisse exhibitam contendebat) sed quod sex columnis constaret. Non tamen negari, in hexaplis comparuisse obelos & asteriscos, quibus versionem ab additamentis ex Theodotione, teste Hieronymo, distinxerat Origenes, sed negari istas notas fuisse additas editioni puriori à κοινή distinctæ, siquidem ipsa κοινή erat purior illa, quatenus de novo ex Cleopatrina exemplari descripta. Eandem κοινή ab Eusebio & Pamphilo ex hexaplis fuisse descriptam pro Palestinis, à Luciano fuisse recensitam & cum Hebræo textu, teste Eusebio, collatam pro Antiochenis, ab Hesychio pro Alexandrinis. Quod verò Hieronymus de istarum editionum varietatibus dicat id hyperbolicè potius, & ut novæ suæ versionis Latinæ majorem existimationem conciliaret, quam secundum rei veritatem fuisse dictum. Cæterum hodierna apographa sive manuscripta sive typis evulgata eandem adhuc κοινή & LXX. exhibere, etsi in plerisque, præsertim quæ ex Eusebiana editione, ubi asteriscorum juxta Origenis Hexapla, unde desumpta erat, habebatur, aliqua appareat interpretationum confusio, ut supra observatum. Sic fere Waltonus, qui in eo duntaxat ab Usserio dissentit, quod non nisi unicam agnoscat vulgatam seu κοινή LXX. versionem, ab ipsis LXX. profectam, quæ usq; ad tempora Origenis non nisi in prototypi apographis exstiterit, postmodum verò in diversarum editionum à diversis recognitarum apographis propagata, ad

manus nostras tandem pervenerit. Vsserius verò versionem à LXX. distinctam sed sub eorum nomine divulgatam, cujus ante tempora Origenis duæ editiones exstiterint, purior nempe & *καὶ κοινὴ* seu communis contaminata, quarum illa cum hexaplis perierit, hæc ad nos ex variarum recognitionum editionibus variis confusa modis dimanarit. Utram sententiam lector sequi velit, nobis perinde, præcipua quippe difficultas in caput, sequens incidit.

C A P. XXXII.

De discrepantia inter LXX. & Textum Hebræum.

SI Aristæ verba conferantur cum verbis Sancti Pagnini, (qui superiori seculo primus post Hieronymum consensu Pontificis versionem Latinam ex Hebræo aggressus est) ilicò gravissima difficultas se aperit. Testatur Aristæas, maximam fuisse inter versionem LXX. & Hebræum codicem consonantiam, ita ut ea absoluta, factaque collatione ab omnibus acclamatum sit, Sanctè & fideliter singula esse translata, ut nihil addi, nihil demi posset. Longè aliter *Pagninus Isag. cap. 9. Nos summo studio, curâ, & diligentia LXX. Interpretationem cum Hebræo contulimus, & tot invenimus addita, dempta, depravata, immutata, & ab Hebraico prorsus aliena, ut mihi persuadere nequeam, illam esse LXX. interpretum.* Hinc ergo unum ex tribus necessariò concludendum, vel ab alio esse istam versionem quam à LXX. vel ipsorum apographa insigniter fuisse depravata, vel ab eorum tempore textum Hebræum fuisse immutatum, & mutilatum. In primam sententiam videbatur olim inclinare Hieronymus sed dubitanter, & post ipsum Pagninus, & confidentius Cl. Vsserius, de quo

Cap.

Cap. præc. In secundam plerique Pontificii, Bellarminus imprimis, & cum ipso Cl. Waltonus, de quo supra. In tertiam aliqui ex Pontificiis, quibus tamen cautè hac in re agendum. Nam Tridentini Patres vulgatam Latinam pro authentica agnoverunt, inter quam & textum Hebræum major consonantia, quam inter eundem textum & LXX. Qui ergo textum Hebræum condemnat, etiam condemnat Romanę Ecclesię textum authenticum. Ita ergo stilum suum hætenus attemperarunt Jesuitæ, ut textum Hebræum corruptionis accusaturi, in iis duntaxat locis eum aggrediantur ubi discrepare videtur à vulgata. Sic enim impunè in eum grassari licet, quia magno suo hyperaspista Papa Romano tum destituitur. Imprimis verò in annis Patriarchalibus nemo ipsum tangere fuit ausus, quia vulgatam versionem à partibus suis stantem habet. Primus tamen Morinus istum Rubiconem transiit, sed tam verecundè ut cum Baronio rem ut indecisam in medio relinquere malit, quam certi quid statuere. At noster Vossius, qui Hagæ-Comitis securè residens à fulmine Pontificio sibi non metuit, hic grassatur liberrius, ac fusque deque habita Latina vulgata, præcipuam culpam in textum Hebræum rejicit. Verum ipsius ratiunculas vidimus & confutavimus. Nec tantum affert momentum pro causa textus frænum illud versionis vulgatæ, quod solum Pontificios Doctores remoratur, (potuit enim ille ante Hieronymum istius versionis authorem fuisse corruptus) quantum ipsa ratio & universa antiquitas. Nam usque ad tempora Apostolica textum Hebræum fuisse purum omnes agnoscunt. Post eorum tempora nemo Patrum corruptionis eum infimulat. Econtra non tantum Hieronymus novam ex eo adornavit versionem,

sed & ante eum Origenes in Hexaplis versionem LXX. per asteriscos & obelos castigavit ex nova versione Theodotionis, invicto indicio, Theodotionem aliter reperisse in Hebræo quam vel Origenes vel nos hodie in Græco, adeoque ex incorrupto textu transtulisse. Cui enim bono tam immensum laborem suscepisset Origenes si Theodotionem ex depravato codice transtulisse censuisset. Quin & Lucianum ad codices Hebræos recensuisse versionem LXX. testatur Eusebius. Ineptè, si codices isti erant corrupti. Reclamare etiam diximus stupendam illam in conservanda fontium puritate diligentiam, adeoque verè conclusum, textum originalem non debere corrigi nisi ex seipso.

Restat ergo, ut vel prima vel secunda sententia sit vera. Nos, prout Versionem textui æquari aut supra eam extolli non permittimus, sic nec eam nimium deprimi probamus. Facile ergo Bellarmino & Waltonò largimur, apographa hodierna referre eandem communem versionem ex ipso LXX. autographo ejusque apographis successivè exscriptam, nec aliam ante Christi tempora translationem extitisse. Quod autem illud probare satagunt ex convenientia citationum, qua loci ab Apostolis & Patribus ex LXX. citati cum hodiernis exemplaribus conveniunt, est inconsequens. Potuit enim post LXX. ante Christum, alia exstitisse versio, ut vult Vsserius, qua perpetuo usa sit ecclesia. Nec enim Apostoli dicunt, quis receptæ versionis fuerit autor, nec patrum, etsi plerique ita persuasi eam *πῆς* LXX. (quos tamen solam legem Moïsis transtulisse ait Josephus) tribuerent, eadem omnium fuit sententia. Adeoque quid his certò statuendum difficile dictu est. Militat pro Waltonò, quod Aristæas testa-
tur,

tur, regem Philadelphum Judæis concessisse ut authenticum LXX . transcriberent. quæ apographa non potuerunt ante Christum omnia interiisse, ut novam conficere versionem necesse fuerit. Sed pro Vsserio facit, primò, quod in calce libri Ester fiat mentio Ptolemæi & Cleopatæ, quorum regnum 100. annis Philadelpho posterius fuit, secundò, magna illa discrepantia inter versionem & textum Hebræum, quam Aristæas in genuina LXX . non agnoscit. Prima quidem ratio à Waltonò sufficienter, uti vidimus, refutata videtur, adeo ut Vsserii sententia de nova versione eatenus non nisi mera conjectura sit. Ut ergo secundæ rationi satisfiat vel rejicienda omnis culpa non in interpretes sed in librarios, vel mitigandum est Aristææ testimonium (quod etiam Philo Judæus confirmavit) de accuratissimo illo consensu inter textum & versionem LXX . In librarios rejici possunt 1. transpositio librorum, capitum, peridiorum. 2. Omissiones. 3. Literarum sphalmata. 4. Corruptelæ omnes voluntariæ quæ textui adversantur. 5. Additiones quæ in textu non reperiuntur. At liberum illud interpretandi genus quo passim utuntur LXX . sensum duntaxat Hebraïsmorum reddentes eumque sæpenuerò paraphrasticè, non ipsam phrasin, id sanè librariis tribui non debet sed ipsi interpreti, qui enim hoc agit, is non agit casu, nec simpliciter aliquid addit, aut transponit aut mutat, sed continuato studio agit interpretem, quod ab exscriptoris instituto est alienum. Hic ergo mitigandum necessariò testimonium Aristææ & Philonis, ac dicendum, eos per admirabilem illum rerum & verborum consensum aliud non intelligere, quam LXX . ita esse interpretatos ut verba rebus optimè congruerent, adeoque non tam verba quam sensum red-

reddidisse. Hoc an mentem Philonis adæquet, qui dicit lib. 2. de vita Mosis. *Reddita sunt propria propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica (i. e. Hebraica) exactè respondentibus. Id experimentis quotidianis creditur, sive Chaldaeus Græcam linguam, sive Græcus Chaldeam didicerit, in utraque Scriptura, tum Chaldaica tum ejus interpretatione, miratur germanitatem, imò rerum verborumque consonantiam adorat, judicet lector.* Ego volo hic *ἰσχυρῶς*, ac interim largiri versionem quam habemus esse genuinum foetum *¶ LXX.* juxta communem patrum fidem, etsi rationes tanti ponderis non sint ut aliquam illud credendi imponere nobis possint necessitatem. Atque hætenus quidem facilis erit assensus, modò ne textus Hebræi authenticia vocetur in dubium ubi versio ei contradicit. Hoc enim, ut suo loco monemus, valdè periculosum. Non ergo est quod Cl. Waltonus de nobis hic conqueratur, ut de aliis: *Esse recentiores, qui Hebraica veritati vel vulgata Latina honorem debitum exhibere se non putent, nisi in Græcam versionem involent & tantum non pedibus conculcent.* Datur via media. Debitum & versioni honorem exhibemus, sed non indebitum, quod fit quando authenticia textui per interna principia non convicto adempta transfertur in versionem, etsi non nisi humanis autoritatibus fultam. Quo nomine habemus quod de Waltono conqueramur ubi agit de Chronologia Hebræorum.

C A P. XXXIII.

Argumentum primum prosagogenicum pro authenticia Versionis.

COntroversiæ statu de *LXX.* Int. Versione sufficienter expenso, sequitur ut agamus de authenticia quam ei defert Vossius, non quidem absolutè sed ex parte duntaxat,

taxat, faltem quoad Chronologiam. Argumentum primum hoc esto : *Quæ versio est divinitus inspirata, ea debet esse authentica in Ecclesia. At versio LXX. talis est. Ergo, &c.* Majorem admittimus, eo enim fundamento Textum Hebræum dicimus authenticum, non tantum quia est originalis & omnium antiquissimus, quam prærogativam versio ei disputare nequit, sed & quia est *דברי קדש*. Ubi notandum, nullam versionem posse absque contradictione dici divinitus inspiratam, si *דברי קדש* nomen sumatur in primo gradu doni prophetici, ut in principio ad quæstionis statum fuit observatum. Sed Vossium loqui arbitror de gradu secundo qui *infallibilitatis* dicitur. Sic ergo negatur Minor. Eam probat. 1. à Patrum testimonio Pag. 84. *Sic ab Apostolorum temporibus fuisse creditum ab omnibus Christianis, exceptis duntaxat paucis nimio plus faventibus sequiorum temporum Judæis.* 2. Ab incommodo : Si non fuit divinitus inspirata, miseram tum fuisse conditionem Ecclesiæ, quæ vera & legitima caruerit Scriptura, quandoquidem sola contenta fuit LXX. interpretum translatione. Scilicet superiori seculo, quando versiones ad fidem Masoretici exemplaris procudi cœperunt, tum demum cœpisse S. Scripturam exstare, tum demum Spiritum Sanctum per os Judæorum cœpisse veros S. literarum sensus expromere. 3. à Peritia interpretum : Si sit aliqua versio, quæ *דברי קדש* dici meruerit, ecqua alia quærenda est præter illam quam LXX. Interp. viri linguæ Hebræicæ, utpote sibi vernaculæ longè peritissimi & inter se consentientes ad antiquos & intaminatos adornarunt codices, quorum laborem approbarunt & secuti sunt Apostoli & universa Ecclesia. 4. Est ergo quarta ratio, consensus. 5. Approbatio Apostolorum & Ecclesiæ. 6. *Usus.*

R. 1. Magnificè quidem senserunt multi veteres de

P

ista

ista versione propter consuetum ejus usum in Ecclesia, ita ut Sanctam & divino afflatu factam prædicarent. Sed explicandum fuerat, quomodo hoc intelligerent. Præter enim donum illud propheticum seu infallibilitatis afflatum, erat hodieque est afflatus ordinarius, quo omnes Dei servi sua scripta concinnant, quæ tamen fidei vitæque norma non sunt quia errori obnoxia. Si qui de afflatu prophético hoc intellexerunt, id persuasum ipsis ex fabella Judaica de 70. cellulis. Non enim sine influxu prophético fieri potuit ut tam parvo temporis spatio singuli in totidem cellulas distributi & à se invicem separati integram scripturam transtulerint, ac postmodum peracto labore operisque collatis tam admirabilis deprehensus inter eos consensus fuerit, ut ne vel in minimo à se invicem variarint. Sed quanta fides debeatur Judæis in relationibus historicis, præsertim nugatoribus Talmudicis norunt omnes, cum ne quidem consentiant quos libros LXX. transtulerint, qua in re Judaicus ille fabulator Josephus Gorionides contradicit Josepho Græco, imò ipsis Talmudicis, qui solum Pentateuchum translatum fuisse apertè statuunt Cod. Megil. cap. י. דורה. אמר ר' יהודה כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה. *Dixit R. Juda, cum permiserunt magistri nostri interpretationem Græcam, non permiserunt nisi quoad librum legis.* Sed Aristæ acceptum ferimus quicquid ejus rei credimus, qui non loquitur nisi de lege & ne γὺ quidem de cellulis illis. Adeo ut flocci faciamus omnia Patrum hâc de testimonia, qui si textum Hebræum cum Græco conferre potuissent, laxumque illud interpretandi genus quo utuntur LXX. cum recentioribus, etsi plurimum isti versioni tribuentibus, agnoscere, istis Judaicis fabellis facilè fidem dero-

derogassent. Unde miror longè doctissimi illius Waltoni in Prol. ad Polyg. iudicium, qui nec *Septuaginta* nec authenticam isti translationi tribuens, tamen quod Chronologiam, solius Ecclesiæ veteris & Patrum autoritate victus, eam Hebræo textui præfert. Cum nulla sit ratio, quare si istis testimoniis standum, non sit habenda pro scripto *Septuaginta*. Nec mirum, quod Patres aliam Chronologiam non agnoverint, si eam quam habebant, ex *Septuaginta* traditam crediderunt.

2. Incommodum quod prætenditur nullum est. Etsi enim plerique versioni maximè essent addicti, nunquam tamen defuerunt in Ecclesia Doctores, qui textum originalem & authenticum à versione discernere noverant, imò qui hanc ex illo recognoscerent, etsi propter linguæ Hebrææ imperitiam id à paucis fieri posset. Nec ideo jacturam salutis faciebant quod ad fontes non recurrent, habebant enim in versione utut depravata omnia fundamenta salutis, quæ Deus ne quidem in versionibus deperire permisit. Tum & considerandum priscis temporibus ex recognitione Origenis & aliorum versionem LXX. longè puriorem fuisse, ac nunc confusis obelorum & asteriscorum notis reperitur. Adeoque non magis misera tum erat conditio Ecclesiæ, atque nunc est, ubi paucissimi non dicam ex vulgo sed ipsorum quoque Pastorum ex fontibus vel ipsi discunt, vel docent populum, sed ex solis versionibus tanquam ex textu sibi authentico (etsi non nisi ignarissimi eum pro tali habeant) mysteria salutis explicant. Nec ideo Romanæ Ecclesiæ conditionem dicimus miseram, quod versionem vulgatam & authenticam obtrudat, sed quod fidei & salutis fundamenta quam vel corruptissima translatio subministrare potest, pervertat.

3. Quicquid autem veteres de suis LXX. senserint, non possum satis mirari imprudentiam Vossii, quod eorum *διονυδσία* asserat, & tamen pag. 16. *longè minus tribuendum esse authoritati sequentium S. Scripturæ librorum, quos aut pauci aut singulares transtulere interpretes, quam versioni pentateuchi*, statuere non dubitet. Quid hoc est? Ergo-ne major est autoritas pentateuchi postquam à LXX. Judæis Hellenistis fuit translatus in linguam Græcam, quam cum Moses eum Hebraicè conscriberet? Videtur quod sit juxta Vossium, nam Moses vir unus tantum erat, illi autem LXX. In genere scriptorum *διονυδσία* minus esse tribuendum authoritati scripti, quod ab uno homine profectum est quam quod à pluribus, hætenus ignorabam, siquidem existimabam Spiritum Sanctum tam infallibiliter veritatem posse dicere per os unius, atq; per ora plurium, adeoque hujusmodi scriptorum authoritatem semper esse æqualem. Sed videtur mihi Vossius non satis expendisse quid sit scriptum *δεβρυδσία*, uti constat ex rationibus sequentibus.

4. Ratio tertia qua istam *διονυδσία* demonstrat est *peritia* linguæ Hebraicæ quam Interp. illi habebant, utpote sibi vernaculæ. R. 1. Imperitè loquitur, quod linguam Hebræam istis Judæis dicat vernaculam. Post Babyloniam captivitatem ista lingua nulli genti fuit vernacula, nec erit vernacula usque ad finem mundi. Vernacula autem erat dialectus Chaldaica, qua ad captum vulgi publicè utebantur in sacris. Verum est, genus illud sermonis ex Hebraismo & Chaldaismo mixtum hodie Rabbiis admodum familiare esse, sed non magis ipsis est vernaculum ac Germanis aut Gallis sermo Latinus. 2. Pone fuisse vernaculam. Etiam lingua Belgica fuit vernacula
transla-

translatoribus Belgis. Inde autem, translationem nostram Belgicam aut in Gallia Gallicam esse prophetice inspiratam, nemo fanus concludet.

5. *Consensus* ille dupliciter concipitur, vel ex *διόπρωςία* erat vel ex collatione. Si *διόπρωςία* consensum intelligit, qui inter LXX. illos fuerit labore peracto, antequam ex suis cellulis singuli egrederentur, sic nego argumenti minorem: Diximus enim esse fabulam quæ de isto consensu & cellulis narrantur. At si collationis consensum, nego consequentiam majoris, nempe qui ita consentiunt, eos producere scriptum *διόπρωςον*. Nam & translatore Belgæ instituta collatione consentientes erant, sed non ideo Prophetæ.

6. *Approbatio* Apostolica & Ecclesiæ veteris non concludit ad *διόπρωςία*. Quæ Apostoli ex scriptis gentium citarunt, ab iis proculdubio fuerunt approbata, aliàs non citassent. Sed inde non sequitur quod Scriptores illos ethnicos pro viris *διόπρωςοις* habuerint.

7. Idem de *usu* dicendum. Non ideò LXX. pro viris *διόπρωςοις* habiti sunt ab Apostolis quod eorum translatione uterentur. Res enim ipsis erat cum Judæis & Hellenistis quibus ista translatio erat familiaris. Quid ergo convenientius, quam ut Evangelii veritatem ipsis persuaderent ex S. Scripturæ principiis juxtam linguam & versionem ab ipsis receptam? Quid si Doctor aliquis reformatus contra Pontificios disputaret ex versione vulgata ipsis familiari, an idcirco eam divinitus inspiratam approbat? quod ne ipsi quidem prudentiores Pontificii affirmaverint, etsi ipsis sit authentica, quod tamen absurdum, nullus enim textus non *διόπρωςος* debet esse authenticus in negotio religionis.

CAP. XXXIV.

Argumentum secundum Prosagologicum pro Versione.

Qua versione usi sunt Evangelistae, Apostoli, & primorum seculorum Ecclesia, illa est authentica. At *§* LXX. versione sunt usi. E. &c. Sic longè tolerabilius formatur argumentum ab usu versionis ad authenticam quam, quod Vossius facit ad ejus *θεοπνευσίαν*. Quod enim longo usu est receptum id quidem quadantenus authenticum dici possit, sicut leges Justinianæ apud Jurisperitos sunt authenticæ, sed non illicò *θεοπνευσίαν*. Adeoque differunt ista duo, *θεοπνευσία* & authenticia, etsi in principiis veræ religionis necessario debeant conjungi. Ex *θεοπνευσία* sequitur authenticia, sed non vice versa, si rem consideres in genere. In religione verò etiam vice versa debet sequi. Ex *θεοπνευσία* sequitur authenticia, ut effectum ex sua causa, quod enim non est *θεοπνευσία* non est principium religionis, adeoque non authenticum. Et vicissim ex authenticia sequitur *θεοπνευσία*, non ut effectum ex causa, nam authenticia non est causa *θεοπνευσίας*, sed ut res signata ex signo, quod enim ita authenticum est in Ecclesia ut sit fundamentum fidei, signum est, illud esse *θεοπνευσίαν* sed saltem haberi pro *θεοπνευσία*, vel quod solam rem vel etiam quoad modum. Nam, utut, verbi gr. Alcoranus non sit scriptum *θεοπνευσίαν*, habetur tamen apud Turcas pro *θεοπνευσία*, quia ita apud eos est authenticum, ut sit fundamentum fidei Turcicæ. Hinc videmus, quomodo differat authenticia à *θεοπνευσία*, & sequi hanc ex illa in rebus duntaxat fidei ad salutem, non autem id aliis, adeoque facilius potuisse à Vossio necesse consequentem in thesi ad authenticam, ut faciunt alii, quam ad ejus *θεοπνευσίαν*. Sed ista explicationem terminorum

norum duntaxat spectant. Respondemus ad argumentum directè, & primò quidem ad minorem, deinde ad maiorem.

Resp. 1. ad Minorem. Propositio indefinita æquipollet universali. Sit ergo argumentum. *Quâ versione perpetuo usi sunt Apostoli & Patres, illa est authentica.* Vel si placeat terminus particularis, hoc modo formanda est propositio: *Quâ versione aliquando usi sunt Apostoli & Patres, illa est authentica.* Eligat hic Vossius quam propositionem voluerit, utrobique ipsi hærebit aquâ. Si primam malit, nego ipsi minorem. Constat enim cum ex collatione locorum V. & N. T. tum ex scriptis Patrum, imprimis Ignatii, Dei verbum haud rarò ex textu Hebræo fuisse citatum. Si alteram eligat, reducatque minorem ad terminum particularem, nascetur conclusio *δύομας* & insipida. Argumentum enim tale erit. *Quo textu aliquando sunt usi Apostoli & Patres, is est authenticus. At quandoque usi sunt textu Hebræo, quandoque Græco, ergo uterque est authenticus.* Hic Syllogismus, etsi placere possit Vossio, involuit tamen absurditatem, quæ ipsius instituto æque ac veritati haud parum incommodabit. Absurdum quippe est, duos habere textus authenticos, qui in linguis diversis sibi quandoque contradicant, siquidem in contradictionibus quæ per allelouchiam & paralleliam decidi nequeunt, alter alteri non cederet, ut in rebus Chronologicis, ubi tamen Vossius jubet textum Hebræum cedere Græco. Sed quare cederet si est æquè authenticus? Si verò dicat, utrumque textum in iis saltem locis fore authenticum, in quibus ab Apostolis & Patribus fuit usurpatus, in inextricabiles difficultates se induit. Nam. 1. Quid fiet de istis locis, qui ex neutro textu à nemine citantur? Vel authen-
tici

tici illi sunt vel non authentici. Si prius, citatio non facit authenticam, adeoque uterque textus per se est authenticus, ut ut non citatus. Et sic alter alteri non cedit, ut ante. Si posterius, uterque textus erit authenticus in partibus citatis, non autem authenticus in partibus non citatis, quod ineptum, imò impium. Est enim ac si dicerem, locos citatos esse Dei verbum, non citatos haud ita.

2. Quid fiet de locis in textu Hebræo & Græco discrepantibus, & ex utroque citatis à diversis? Penes quem textum erit authenticum? 3. Vel soli Apostoli Θεοδιδασκῆται infallibiles suis citationibus authenticam conciliare poterant utrique textui, vel & alii. Si prius, nulla fuit authenticum utriusque textus ante tempora Christi, nec ulla ejus erit apud nos, nisi quoad loca in N. T. citata. Et quid tum fiet de Chronologia Vossiana ex LXX. Int. conflata, quæ in Novo Test. nullum reperit fundamentum, nisi quis excipere velit Cainanem, de quo suo loco dictum. Si posterius, quid hoc aliud est, quam purum putum hac in parte agere Papistam, qui verbi Divini authoritatem ab humano arbitrio suspendit. Quocunque ergo se verat, incidit in casses, si minor sit particularis.

Resp. II. ad Majorem. Quod si verò jam concederem minorem universalem, nihil adhuc actum. Præcipua enim responsio cadit in consequentiam majoris, quæ sive terminum temporis habeat universalem sive particularem, semper tamen falsa est. Nullus enim ex Apostolis, nedum ex Patribus versionem Græcam suis citationibus fecit authenticam. Hoc ut clarum fiat, distinguo inter *rem scriptam* & *scribendi modum*. *Res scripta* V. & N. T. est ipsum Dei verbum. *Scribendi modus* sunt enunciationes & loquendi formulæ istius idiomatis seu linguæ in qua illud scriptum

scriptum continetur. Dei verbum semper & absolutè est authenticum, siquidem ejus authenticam Spiritus S. cordibus fidelium persuadet, quacunque lingua aut quibuscunque enunciationibus illud sit expressum. Non enim in ista persuasione spectatur modus sed res. Lingua verò & loquendi formulæ non possunt dici authenticæ, nisi quatenus fluxere ex calamo viri Θεοπνεύστου. Nemo enim affirmaverit, verbum Dei in lingua Gallica, &c. esse authenticum quoad modum, & tamen in istis linguis nobis est authenticum quoad rem. Quemadmodum diploma regium in omnibus linguis quibus subditi diversarum gentium illud excipiunt, est authenticum quoad rem, quoad modum verò in ea duntaxat linguâ est authenticum in quâ rex illud dictavit suo Secretario. Nisi ergo demonstretur, versionem illam Græcam à viris Διευκρινέως esse confectam, nulla ei quoad modum inesse potest authenticitas. Jam si roges, annon Apostoli Σεβαστεως authenticam iis conciliaverint locis quos ex V. T. citarunt? R. Non conciliasse neque quoad rem neque quoad modum, neque ubi secundum textum Hebræum citarent, neque ubi secundum versionem. 1. Ex textu Hebræo citantes nullam conciliabant authenticam quoad rem. Res enim divinitus inspirata per Prophetas, inde suam habebat authenticam, adeoque necesse non erat ut novam acquireret per Apostolos. 2. Non quoad modum. Quomodo enim id fieri potuisset, qui citabant Græcè non Hebraicè? Adeoque modo Græco conciliabant non Hebraico, utpote qui jam à Prophetis suam antea authenticam acquisiverat. 3. Ex textu Græco citantes nullam conciliabant authenticam quoad rem. Ea enim authenticam suam habebat à Prophetis ut ante, sive Hebraicè proponeretur sive Græcè.

Q

4. Ne-

4. Neque quoad modum, quod duplici invictissima ratione probo. *Prima*, quia res ipsa docet, & fatentur omnes LXX. versionis fautores, saltem qui cum iudicio aliquo agunt, LXX. *ad verbum non vertisse, sed ad sensum plerumque respexisse magis quam ad verba, & paraphrastas sepius egisse*, ait Cl. Waltonus in Proleg. Si ergo Apostoli istum agendi modum authentificassent, ex conceptibus humanis fecissent conceptus divinos. Ipseque Spiritus S. repudiato eo, quo per Prophetas usus fuerat, dicendi modo, alium ab hominibus mutuò petatum, substituisset, quod vehementer absurdum. *Secunda*. Fatetur idem Waltonus, & res ipsa docet, *Apostolos sepe etiam, dum loca ex LXX. allegant, paraphrastas egisse, quaedam addendo explicationis gratia, quaedam detrahendo, ubi sensus plenus esset sine illis*. Unde iterum patet, Apostolos nullam verborum *¶* LXX. authentificationem intendisse, aliàs semper verbotenus eos citassent, sed rem duntaxat spectasse. Sit ergo hoc ratum, viros *θεοπνεύστους* nunquam intendere ut rebus ante se dictis concilient divinam auctoritatem, sed tantum rebus à se dictis. Vel enim res ante se dictæ sunt à Deo vel ab hominibus. Si à Deo, non indigent nova authentificatione, si ab hominibus, pro divinis agnosci non debent. Quicquid enim ex ore hominis proficiscitur, si non sit *θεοπνεύστον* cum primum profertur, nunquam tale fiet postea, etiamsi in ore viri *θεοπνεύστου* versetur. Adeoque si vel ipse Christus in terris esset, & concionem Belgicam haberet ad populum, citans Scripturæ dicta ex nostra versione Belgica, eam tamen non efficeret authenticam, siquidem rem duntaxat intenderet, non verba. Verba quippe ab hominibus profecta Deus pro suis agnosceret, quæ idcirco principium religionis esse nequeunt, siquidem absurdum.

furdum conscientiam niti aliquo fundamento quod ipse Deus θεοπνεύματος non posuerit.

C A P. XXXV.

Argumentum primum apagogicum contra authenticam Versionis.

NOstræ nunc sunt dicendi parres, ac primò sic argumentamur. *Quæ translatio est opus humanum, non potest nec debet esse authentica in Ecclesia. Atqui translatio LXX. fuit opus humanum. Ergo, &c.* Major patet ex antedictis. Absurdum enim est conscientiam in iis quæ religionem spectant, quorum objectum est solus Deus, niti opere humano, non tantum quoad rem sed & quoad dicendi modum. Etsi enim conscientia Spiritus S. testimonio acquiescat Dei verbo, quod humano dicendi modo proponitur, ipsum tamen proferendi modum pro divino non habet, nisi falsum sibi persuadeat, quod à Spiritus S. testimonio alienum. Adeoque si & in dicendi modum inquirere velit, eundem consulit spiritum qui rem sugges- sit. Eum autem non in versione sed in fontibus duntaxat reperiet, qui soli idcirco illuminatæ menti sunt authen- tici. Minor variis rationibus probatur, quas ordine propositas à Voßii & adversiorum exceptionibus vindi- cabimus.

Prima. LXX. illi, si ipsi sint autores versionis, non fue- runt Prophetæ. Nam fuit Malachias prophetarum ulti- mus, à quo usque ad Iohannem Baptistam nemo isto do- no fuit afflatus, ut θεοπνεύματος vel scribere vel fari potue- rit. Testatur id Theodoretus in Malach. Testatur item Iosephus, post Artaxerxis tempora non fuisse factos li- bros authenticos, διὰ τὸ μὴ ἔσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀνεκτὴν διαδοχὴν

quod, non esset certa prophetarum successio. Hanc rationem Vossius *Rabbinicam* vocat & *nugatoriam*. At Theodoretus non fuit Rabbinus, neque Patres alii, quos mox in medium proferemus. *Josephum* dicit manifestè contrarium docere, nempe *Iohannem Hircanum Pontificem* prophetasse. *Essenos* item nonnullos propheticum habuisse spiritum hoc tantum dixisse, nullam certam prophetarum successionem fuisse post tempora *Artaxerxis*, librosque historicos postea exaratos non esse propheticos nec ejusdem cum prioribus auctoritatis. R. At hoc ipsum est quod volumus. Dicit enim *Josephus* libros à tempore *Artaxerxis* scriptos non esse ejusdem fidei cum præcedentibus. Addit rationem, quia non fuit certa prophetarum successio, i. e. quia non fuerint scripti à Prophetis. Sive ergo Prophetæ tum temporis fuerint, sive non fuerint, nihil hoc ad hanc causam, neque etiam eum in finem citatur hic *Josephus* ad probandum fuisse omnino nullos. Sed hoc saltem ex ipsius verbis sequitur, quicunque libri à tempore *Artaxerxis* scripti sunt, non fuisse scriptos à Prophetis, siquidem certa tum non fuerit prophetarum successio. Hæc ratio ponderanda est, & frustra ad solos libros historicos istius temporis hoc torquetur, quare enim & isti tantam non mererentur fidem, causa erat, quod non essent scripti à Prophetis. Non autem erant scripti à Prophetis ob prophetarum defectum. Insigniter autem mentitus fuisset *Josephus* si tanta tum fuisset prophetarum copia *Hierosolymę* ut septuaginta duos simul in *Ægyptum* ablegare potuerit summus Pontifex, qui haud minorem saltem numerum secum retinuisse censendus est. Neque existimo *Hierosolymam* unquam rebus etiam florentissimis tot simul continuisse Prophetas. Qui ergo singuli tam exiguo temporis spatio universam

S. Scri-

S. Scripturam tam miraculosè & infallibiliter in linguam Græcam transferre potuerunt, an ne unus quidem ex iis erat, vel ex eorum antecessoribus aut successoribus qui historiam Judaicam Propheticè conscribere potuerit, ita ut fuerit ejusdem fidei cum libris Samuëlis & Regum? Vel an nobis persuadere conatur Vossius donum illud Propheticum in ista translatione usque adeo fuisse exhaustum, ut nihil amplius habuerint in residuo, istosque LXX. instar turmę gruum exigua interposita mora terram Israëlis ex inopinato prætervolasse, nec eorum similes ante vel post comparuisse?

Secunda. Narrat historia, LXX. illos fuisse electos à Pontifice Eleazaro ad istud opus, & ab ipso missos. Sic nempe Arias Montanus à Philippo Hispaniarum Rege fuit electus & missus, qui præesset editioni Bibliorum Antwerpiensium. Imò debuisse ipsis locum commodum, à strepitu vulgi tutum, ne scil. in opere turbarentur, præparari. Quæ omnia hominem redolent. Prophetæ nec eliguntur nec mittuntur ab hominibus sed à solo Deo, & perinde ipsis quo in loco versentur, siquidem ubique à Spiritu S. acti loquuntur infallibiliter, ita ut loci situs nec conducat quicquam nec officiat.

Tertia. Hieronymus, omnium veterum in hoc argumento exercitatissimus, in Pentat., ait: *Aliud est vatem esse, aliud interpretem, &c.* Illi interpretati sunt ante adventum Christi, & quod nesciebant dubiis protulere sententiis, &c. Sic in aliis locis quamplurimis versionem carpit, istamque de ~~diversa~~ opinionem ex cellularum figmento haustam hominum mentibus evellit. Respondet Vossius pag. 2. Nos esse injurios Hieronymo, & testimoniis ejus abuti ad evertendam LXX. Interpr. auctoritatem. Aequo quidem

addictiorem ipsum fuisse seculi sui Judæis cum LXX. senes pati aliquid humanitus potuisse, ac Interpretes fuisse non Prophetas existimaret. Sed Augustino ejus sententiam displicuisse, ipsumque Hieronymum ætate provectiorem, veritate penitus inspectâ, palam esse fassum in Præfat. 2. Paral. afflatu Spiritu S. eos vertisse. R. 1. Cui hic credam, Vossi, tibine an Morino? Tu cum Petro Sutore Pontificio ais, Hieronymum ætate provectiorem, in senectute, cum rem ipsam diligentius volutasset, aliter sensisse. Nempe juvenem LXX. viris fuisse iniquiorem, senem verò æquius de iis tulisse judicium. Morinus Papista itidem contra Hieronymum juvenem, ait, LXX. Interp. translationem ut verè divinam suspexisse, Hebræo textui manifestè præposuisse. Verum ætate provectiorem Rabbiorum contubernio usum, sententiam mutasse, ac evidenter translationem divinitus factam negasse. Vide quomodo tibi cum tuis hominibus conveniat. Cum iis sentis qui inter se non consentiunt. Adeoque nec tibi nec Morino credo, & inanis est conjectura. Qui enim norit Morinus Hieronymum rectius sensisse cum esset juvenis, iniquius autem in ætate provectiore, & unde tibi cum tuo sutore constat ipsum juvenem sequiori sententiæ adhæsisse, provectiorem verò judicasse melius? 2. Ego verò dico, Hieronymum sententiam nunquam mutasse. Nunquam ille LXX. versionem censuit fuisse opus propheticum. Nec per afflatum Spiritus S. intelligit donum propheticum, diversos enim istius afflatus esse gradus observavimus in statu quæstionis, ac latius omnino ~~diversitas~~ vocabulum à Patribus sumi quam à Paulo Apostolo 2. Tim. 2. 16. inde colligi potest, quod LXX. Int. ex afflatu divino, i. e. peculiari Dei auxilio transtulisse agnoscant plerique, at quod afflatu Prophetico & infallibilitatis dono illud egerint,

rint, neminem fuisse credo qui dixerit, nisi cui fabella de cellulis, quam Hieronymus explofit, mentem occæcaverit. 3. Augustini, cui Hieronymi sententia displicuisse dicitur, locus & verba citanda fuissent, quod Vossius solito suo more, studio non facit, ne idoneis testimoniis lectori videatur destitutus. Nunquam displicuit Augustino sententia Hieronymi quod isti translatores non Prophetæ fuerint sed homines communi Spiritus S. dono afflati, sed super nova versione Latina quam ex Hebræo textu adornabat, lis aliqua inter ipsos fuit, quod in præjudicium receptæ Græcæ vergere credebatur Augustinus.

Quarta. Ipsa Patrum praxis istud innuit. Si versio illa LXX. habita fuit pro opere divino & non humano, maxime culpandus Origenes, culpandus Hesychius, imò culpanda universa Ecclesia. Ille quod opus divinum interpolare ausus fuerit opere humano, versionem nempe LXX. translatione Theodotionis, qui tamen labor à totâ Ecclesia cum applausu fuit exceptus. Iste quod versionem ad textum Hebræum recognoverit, quod fieri non debuit si uterque esset divine originis, nedum si textus fraudulenter à Judæis corruptus. Hæc quod abrogata translatione LXX. in Daniele (ut sæpius testatur Hieronymus) ei substituerit Theodotionis interpretationem. Itane verò, non unus aliquis Doctor, sed tota Ecclesia operi prophetico præfert opus hominis, hominis, inquam, hæretici, hæretici apostatæ, apostatæ Judæi? Vel hac in parte egit nefariè, vel non habuit versionem LXX. pro opere Divino.

Argumenti secundi apagogici status.

S Equitur ut telum vibratum in textum, retorqueamus in Versionem. Etsi hoc per se quidem non necessarium. Vindicato quippe textu, ejusque authenticia contra adversariorum criminationes assertâ, per nos licet, & utinam! translatio per omnia ipsi respondeat, eaque digna esset laude, qua *℥ lxx.* laborem deprædicat Aristetas. Sic enim rixandi ansa sublata, alta pace, quoad hoc controversiæ genus, frueretur Ecclesia Christiana. Sed quoniam ista beari felicitate non concessum, veritatis patrocinium à nobis postulare videtur ut non minus dissimulemus gravamina quibus justè oneramus versionem, quam nobis affatim admetiuntur iniquas suas contra textum querelas adversarii. Denuo verò hic protestor, me hoc eo non facturum animo, ut translationis *℥ lxx. ἀγυσίας* inde evincam, eamque pedibus, ut queruntur, proculcem, sed ut agnoscat lector quam necessarium sit ut sacris fontibus imprimis adhæreat. Neque etiam eo hic utar rigore, quo vindicata textus sinceritate & authenticia summo jure saltem in aliquibus mihi uti licet, nempe 1. Non ea in parte translationem sum aggressurus ubi simpliciter à textu discrepare fuerit deprehensa, i. e. ubi non nisi testimoniis ab extra petitis eam possim convincere, ne par pari referam adversariis qui ab isto agendi modo non abstinent, textum propter nudam à versione discrepantiam corruptionis insimulantes, nullis nixi rationibus nisi testimoniis exoticis, uti vidimus in quæstione Chronologica, 2. Neque liberum illud interpretandi genus oppugnabo, quo commentatores se potius quam translatores ostenderunt

derunt LXX. Etsi enim haudquaquam deceat interpretem, qui simpliciter id intendit ut textum aliquem ex una lingua in aliam transfundat ut suos conceptus admisceat conceptibus alterius, præsertim si textum sacrum *διονυσίου* transferre præsumat, ubi nudis verbis religiosè inhærendum, quo nomine *Aquila* præferendus omnibus priscis interpretibus. De eo enim testatur Hieronymus Præf. in Job. quod reddiderit *verbum è verbo, Symmachus sensum è sensu, Theodotion autem ex utroque commixtum translationis genus expresserit, & cum LXX. in pluribus locis concordaverit.* Attamen cum videamus Apostolos hoc interpretandi genus in LXX. tolerasse, eorumque translationem in Ecclesiâ receptam modò sensum rectè expresse- rint, nihilo-minus citasse, nos ei hac de causa ampliorem molestiam creare nolumus. 3. Neque eam gravabimus ubi quæstio in sola puncta vocalia incidit, ne Vossius nobis Rabbinomaniam impingat. Agnoscimus enim puncta esse ab hominibus multis post LXX. seculis textui addita. Adeoque si LXX. cum aliis fortasse punctis vocem quandoque legerint quam hodiernus nobis textus exhibet, modò sensus utrobique sit æqualis & commodus, certamini Rabbinico me immiscere nolo. Sicut enim cum Christianis ineptire nolo, qui Judæorum nugis & fabulis seducti *¶ LXX. διονυσίου* asseruerunt, quod fervidus ille Rabbinorum hostis Vossius Rabbinico venabulo captus animadvertere non potuit, sic nec hodiernis Judæis eandem de suis punctis & paraphrasibus Chaldaicis opinionem quam olim de suis LXX. Magistris superstitiosè foventibus assentior. 4. Neque etiam multum curamus proprietates vocabulorum Hebraicorum quæ Græcè melius reddi potuissent, quod interpretis imperitiam arguit. Restant

R

ergo

ergo sola media interna, quibus ipsius Hebræi textus sinceritatem indago, parallelia nempe, allelouchia, fidei & idiomatis analogia. Hisce versionem LXX. tam potenter corruptionis seu male interpretationis (sive ab ipsis interpretibus sive ab exscriptoribus & interpretatoribus commissæ) convincam, ut vel acerrimi ejus propugnatores errorem sint agnitori. Neque hoc cum ulla in eam injuriâ conjunctum esse potest. Siquidem hac ratione in pari gradu eam constituo cum textu. Nempe sicut textum duntaxat ex se ipso recognosco sic & versionem quasi & ipsa scriptum esset *δεδοκνησεν*. etsi exemplo veterum eam textui possim subjicere. Nisi quod in quarto medio, ubi de analogia Grammatica agitur, versio textui attemperari debeat, habet enim se veluti ectypon ad suum archetypon. Ne autem exspectet à me Lector, me integram translationem ab initio ad calcem excussurum, sic enim aliquot volumina conscribenda forent, sed solummodo aliquot specimina hac vice daturi sumus. Si quis plura deprehendere velit, eadem, quam nos ipsi hic præmonstramus, via, poterit procedere. Præter ergo loca supra citata, in quibus ex Hebræi textus vindiciis, error penes versionem remansit (ubi & Cainan secundum normam Parallelas Hebraicæ & Græcæ conjunctim excidit) sequentia hæc oculis lectoris subjicimus.

C A P. XXXVII.

Loca ex Pentateucho.

GEn. 4. 26. οὕτως ἔλπιεν ἐπιγαλεῖας. *Hic speravit invocare.* Convincitur ex allelouchia & analogia Grammatica. 1. Verbum *לחלל* non potest habere locum nisi con-

conjugatione Hophal, estque vel à לָּחַן vel à לָּחַן interpres derivavit à לָּחַן speravit. Sed sic non usurpatur Hebræis in Hophal. 2. Sensus est $\alpha\lambda\omicron\gamma\theta$. Hophal enim est conjugatio passiva, & reddendum foret, *ipse speratum est invocare*. 3. Pravè exposuit וַיִּקְרָא tunc per וַיִּקְרָא Hic. 4. Absurdum, Enosum sperasse invocare nomen Dei. Quid impediēbat quominus ageret quod sperabat? Rectius Hieronymus à לָּחַן in Hiphil לָּחַן incepit.

Gen. 5. 25. $\text{Ἔζησε Μάθουσαλα ἐπὶ ἔτη καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑπτὰ καὶ ἔθνησε τὸν Λάμεχ. Et vixit Matusala 167. annos & genuit Lamechum.}$ Convincitur ex allelouchia. Vixit enim Matusala postquam genuisset Lamechum annos 802. ut ait interpres, ut ætas ipsius in universum fuerit annorum 969. Lamech anno ætatis 188. generat Noachum, nempe cum Metusalem haberet annos 355. Annon autem ætatis Noachi 600. fuit Diluvium, nempe anno ætatis Metusalæ 955. vixit ergo Metusala post Diluvium annos 14. quod maximopere absurdum, siquidem ipse cum Noacho in Arca non fuit. Corrigitur quidem iste error ex MS. Alexandrino. Attamen tempore Augustini codices omnes Græcos obsederat, adeo ut haud mediocriter anxerit commentatores, factaque inde nobilissima quæstio in Ecclesia veteri, palpabili indicio, intrepreses seu Interpretatores qui primi Chronologiam sacram corruerunt, ut eam profanæ conformem redderent, triti illius oportet *mendacem esse memorem* immemores, ad stolidum hoc $\piαραβλογισμα$ animum non adjecisse, quod posteriorum seculorum recognitores aliqui (forte Hesychius vel Lucianus) haud tolerantes secundum Hebraicam veritatem ex suis exemplaribus eraserunt, integram tamen Chronologiam recognoscere non ausi, tum quod ex se

nullam pareret absurditatem, tum quod juxta primam illam corruptelam receptæ versionis apud Chronologos omnes pervulgatissima esset.

Gen. 15. 11. Καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς Ἀβραμ. *Et sedit Abraham cum ipsis*, nempe avibus quæ descenderant super cadavera. Convincitur ex allelouchia & analogia Grammatica. Quo sensu Abraham avibus assederit nescio, nisi forte, veluti alter Orpheus dulcedine suæ citharæ animalia & volucres in suum consortium pellexerit. Sed textus dicit, quod aves abegerit, ubi verbum אָבַע. à אָבַע difflavit, flatu abegit, quam radicem quod prima radicalis deficeret, interpretes scil. illi, ne unus quidem ex LXX. illis Prophetis, etsi singuli suis cellulis inclusi, & ab omni strepitu remoti, invenire tamen non potuerunt, sed quia Jod aderat, putabant illud esse primam radicalem, quod nostri tyrones etsi non Prophetæ eos docuissent esse in hac voce formativum futuri. Et tamen si Vossio credimus, erant isti viri linguæ Hebraicæ, vernaculæ scil. peritissimi, adeo ut διαφωτιστὴς in eos invehatur qui istud negant.

Gen. 17. 14. Καὶ ἀπετίμητο ἄρσεν, ὃς ἔδει μνηστὴρ τῷ σάρκα ὃ ἀκροβυστίας αὐτῆς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόν ἑξολοθρευτήσθαι ἢ ψυχὴν ἐκείνην τῷ ὄνομα αὐτῆς. *Et masculus incircumcissus, cujus caro præputii non fuerit circumcisa octavo die, interibit anima illa de genere suo.* Convincitur ex allelouchia & analogia fidei. Verba illa, octavo die, non sunt in textu Hebræo, debentq; abesse. Innunt enim, qua si solis infantibus facta esset ista comminatio, quod falsum, nam & adultos concernit. Unde postquam de circumcisionis foedere locutus esset Dominus, & tam adultos advenas quam infantes ex Judæis natos circumcidi jussisset, addit comminationem qua tam adultos quam

quam infantes è populo suo exstirpandos statuit qui non fuerint circumcisi. Adeoque prout non probo hoc interpretis additamentum ad solos infantes comminationem astringentis, sic nec eorum sententiam admitto qui ad solos adultos. Sic enim enervatur alterum argumentum quod contra Pontificios nectimus pro efficacia sacramentorum V. T. Hi, imprimis Bellarminus, in Sacramentis V. T. deprimendis, Novi verò exaltandis sunt nimii. Hæc gratiam salutarem conferre dicunt ex opere operato & causaliter, illa ex opere operantis duntaxat, quatenus illorum exercitium mererentur ex condigno, nullam verò ex opere operato conferrent gratiam, adeoque nuda signa essent Sacramentorum N. T. Etsi nonnulli contulisse remissionem peccati originalis, nullam verò gratiam justificantem ad implendam legem, alii etiam utrumque statuunt, Bellarminus tamen neutrum admittit. Nos autem eandem specie efficaciam tribuimus Sacramentis V. T. quam & Novi, etsi non gradu eandem. Nempe sicut Sacramenta N. T. conferunt gratiam tam remissionis quam justificationis (est enim una pars alterius) non ex opere operato, nedum ex opere operantis sed ex efficacia Sacramentali quæ præsupponit conditionem fidei, ut Sacramentum non se habeat tantum ut signum, in quo ejus finis non acquiescit, sed ut operante fide gratiam actualiter applicet usurpanti. Sic etiam se habuisse Sacramenta T. V. Probatur hoc r. à promissione circumcisionis, qua Deus se Deum Abrahami & filiorum ejus futurum promittit, quod de promissione gratiæ in Christo intelligendum, fuit enim ipsi circumcisio signaculum justitiæ fidei teste Paulo Rom. 4. 11. Deinde à comminatione mortis æternæ, ex vi oppositionis, si enim

neglectio Sacramenti efficax est ad mortem, ejus usus est ad mortem, ejus usus est efficax ad gratiam. Contra utrumque argumentum excipit Bellarminus, prioris vindiciæ hujus loci non sunt. Alterum quod attinet placuit illud Augustino, placuit Bedæ. Regerit Bellarminus, istam comminationem duntaxat adultis esse factam, Sacramenti contemptoribus, non verò infantibus qui illud contemnere nequeunt, adeoque condemnationem non esse ex Sacramento simpliciter non adhibito, sed ex peccato actuali neglecti per contemptum Sacramenti. Augustinum verò fuisse deceptum ex versione lxx. quæ addit *octavo die*, quod non est in Hebræo. Bellarmino adstipulantur plerique Orthodoxi, qui non audent hoc argumento uti, ne videantur infantes damnare eo nomine quod non essent circumcisi. *Resp. 1.* Nec de solis infantibus nec de solis adultis comminationem loqui, sed de utrisque ipse contextus liquidò docet. qui, quasi scopæ dissolutæ essent, non luxandus nec distrahendus. *2.* Augustinum ex contextu potius quam ex additamento interpretis aut interpolatoris argumentum suum formasse, omninò est verisimile, res enim est per se clara. *3.* Orthodoxorum metus est frustraneus. Et mirum, viros cætera magnos tam nullius momenti impedimento territos eximium illud pro doctrina Orthodoxa argumentum sibi deperire fuisse passos. Norunt ipsi, quanta sit differentia inter comminationem æternæ mortis, ejusque actua-lem inflictionem. Illa ad præconium verbi pertinet, hæc ad Dei judicium. Qualiter nempe se habet illud apud Prophetam. *Deus non vult mortem peccatoris sed ut resipiscat & vivat*, quod non voluntate beneplaciti sed signi duntaxat intelligendum. Sic in signo verbi minatur Deus mortem

mortem infantibus non circumcisis, sicut in signo Sacramenti promittit ipsis vitam æternam. Et siquidem contraria sunt contrariorum consequentia, quemadmodum nemo Orthodoxus dixerit, Sacramentum conferre gratiam infantibus ex opere operato, scil. ipso actu unumquemq; sive circumcislam sive baptizatum acquisivisse gratiam, nemine excepto, etsi in signo verbi promissio gratiæ comitetur signum Sacramenti, sic nec dixerit, Sacramenti nudam neglectiorem in infantibus inferre mortem ex opere non operato. Nam prout ad efficaciam administrati Sacramenti ad salutem intervenit fides electorum, sine qua opus illud operatum est inefficax, sic & ad efficaciam neglecti Sacramenti ad condemnationem intervenit peccatum sive originale sive actuale reproborum, sine quo opus illud non operatum est inefficax. Adeoque rejicimus sententiam Pontificiorum qui sicut ex opere Sacramenti operato volunt conferri gratiam, sic ex non operato remittunt infantes ad limbum. Quod est ipsi Deo velle præscribere legem quasi non possit æquè non baptizatum salvare quam baptizatum damnare. Rectè idcirco hoc argumentum urgens longè doctissimus ille Chamierus, infantes considerat ut in condemnatione per naturam constitutos, quibus remedium in circumcisionis foedere sancitum Deus ordinarit, quâ sive proprio sive alieno vitio neglectâ, foedus factum sit irritum, *nempe quantum consequentia esse potest à signo ad rem significatam*, innuens à voluntate signi quæ in verbo & Sacramento manifestatur, & facienda præscribit, ad voluntatem beneplaciti qua res significata confertur, non posse concludi.

4. Etiam frustra est qui cum Bellarmino ex comminationis phrasi argumentum conatur eludere, quasi illa denotetur

tetur non mors æterna, sed corporalis duntaxat, vel excommunicatio temporalis è populo Dei. Quasi ista temporalis poena non simul indigitet æternam, teste Paulo, qui *Deo displicuisse dicit* eos qui temporalibus in deserto affecti sunt 1. Cor. 10. 5. Hæc verò per *ἀεζοδον*.

Gen. 19. 16. *Καὶ ἐταράχθησαν*. *Et turbati sunt* nempe angeli. Convincitur ex allelouchia & analogia Grammatica. Quomodo angeli turbati sint qui turbari non solent, & quem sensum hoc istic loci efficiat nec Oedipus quidem divinare posset. Nisi forte loquatur de turbatione Loti cum suis, sed sic non redditur vox Hebræa, quam interpres non intellexit, est enim ex difficilioribus nempe verbum geminatum in hitpahel quod derivatum putavit *תַּחַת* vel *תַּחַת* turbavit. Sed miserè deceptus est, est enim à *תַּחַת* in hitp. *תַּחַתְתַּח* cunctari ubi loco dages repetitur prima radicalis.

Gen. 8. 7. *Καὶ ἐξελθὼν ὁ κ. ἀνέπτε*. *Qui egrediens non revertebatur*, nempe corvus. Convincitur ex allelouchia, multis enim diebus volitasset in aëre, siquidem columba post corvum emissa non invenit locum, ubi quiesceret. Rectius textus, *eundo & redeundo* ad arcam. Usque adeo assueti erant veteres isti errori, quod nimium securè versionem sequerentur, ut ne ipse quidem Hieronymus eum animadverterit.

Gen. 28. 29. *Καὶ οὐλαμλὺς ὡς ὄνομα τῇ πόλει τὸ αὐτότερον*. *Oulamluz erat nomen civitatis antea*. Convincitur ex analogia Grammatica & allelouchia. Nam 1. *לֹא* non est nomen proprium sed particula asseverantis, *certè*, *verè*. 2. Tum & Luz occurrit sæpius, ut Gen. 35. 6. &c. Adeo ut interpretes graviter hic sint hallucinati, videanturque ignorasse significationem vocis *לֹא*. Vossio tamen hic nihil ab-

absurdi commissum, qui dicere non veretur, istam censuram *turpiter intentari*. 1. Quia אולם significet *ante* juxta eos qui nolunt esse proprium: absurdum verò illud bis occurrere in eodem commate, *quæ antea Luza vocabatur antea*. Quod animadvertentes quidam, vocem interpretati sint *certè, utique*, hanc verò interpretationem ait *nulla vel ratione, vel authoritate vel analogia niti*. 2. Duplicem fuisse Luzam, unam Luz alteram Ulamluz, hanc veterem Luzam dictam fuisse Bethel, illam verò à Bethel distingui Jos. 16. 2. R. Quanta in fingendo *μαρτυρία*! 1. Quis Hebræorum te docuit אולם significare *antea*? Duo istius vocis exempla citat Kimchi in libro radicum, quorum unum Job. 13. 4. ואולם אתם טפלי שקר *Certè vos concinnatores mendacii estis*. additque וענינם וענין הרומים להם באמת *horum & similium significatio est idem quod reverà*. Nec ullum vidi Rabbiorum qui istam vocem per *antea* explicaverit. Etiam non ineptè quadrat isti loco significatio *verè, utique*, unde frustra dicis, eam nec ratione, nec authoritate nec analogia niti. Et tamen addere audes in fine אולם *rectè & analogicè deduci ab אול* Initium, Principium. Siccine? Pudebat nempe revocare errorem, ideo hoc fingendum, nemini enim ex Hebræis talis significatio ab אול ne per somnium quidem in mentem venerat. Hieronymum & Aquilam expofuisse per *αὐτίκως*, credam ubi probaveris, nondum enim credo tam ineptum fuisse Aquilam, ut bis in eodem commate dixerit *αὐτίκως*. 2. Nec quicquam subsidii reperit commentitium illud Oulamluz in verbis Josuæ: ויצא מביתאל לוזא *Et egreditur à Bethel Luza. i. e. Bethel quæ antea dicebatur Luz*. Nullum ibi video intervallum inter Bethel & Luzam sed utrumque nomen novum & antiquum lego conjunctum. Si primam Galliæ

urbem dicam *Lutetiam Parisiorum*, vellem videre hominem tam ineptum qui mihi fingat aliquam distantiam inter *Lutetiam* & *Parisios*. Si verò ipse *Josua* non sit autor libri *Josuae*, facile patet, quare duo ista nomina hic sint conjuncta, nempe ad differentiam alterius *Luz*, quæ non erat *Bethel*, quam ædificavit civis quidam è *Bethel Luza* oriundus in terra *Hethæorum*. *Jud. 1. 26.* Sed pone apud *Josua* *He* in *Luza* esse *He* locale, & sensum esse à *Bethel ad Luz*, sic ut sint ibi diversæ civitates, unde probabitur *Luz Bethel* antea fuisse dictam *Oulamuz*? Sexies enim fit mentio istius *Luzæ* sed nullibi vocatur *Oulamuz*. Sic *Jud. 1. 23.* quæ antea vocabatur *Luz*, debebat dicere *Oulamuz*, distinctionis ergo inter antiquam *Luz* & novam. Ergo nugæ sunt ista, estque illud *Oulamuz* cum similibus rationis entibus in *Utopia* quærendum.

Exod. 10. 13. Ἐπύξα ὡς ἀνεμὸν νότον. *Induxit ventum Australem.* Convincitur à significatione vocis *Hebrææ* רוּחַ קָדִים *ventum Orientalem*, itemque *allelouchia*, nam ventus contrarius nempe *Occidentalis* sustulit locustas, easque in *Mare rubrum* projecit, quas *Orientalis* induxerat. Excusat *Vossius*. 1. Quia ventus ille vocatur ventus adurens, iste autem non flat ab ortu sed à meridie in *Ægypto*. 2. Quia in *Ægypto* degentibus ventus *Occidentalis* non potuit dici ventus à mari, quia *Ægyptus* ab occasu nulum habet mare. R. Frivolum hoc est. 1. Non debebat interpret *Mosis* esse sapientior *Mose*, sed ejus verba reddere fideliter, nec confundere terminos idiomatis *Hebræi*. Scripsit *Moses* *Hebraicè*. In ista autem lingua ventus *Occidentalis* vocatur רוּחַ יָם *ventus à mari*, ubicunque locorum quis *Hebraicè* loquatur. 2. Nec dicendum est, ventum urentem in *Ægypto* flare à *Meridie*, ventus enim non

non urit sive ab Austro flet, sive ab aquilone, sed Sol urit^r ventus autem qui flat ab ortu solis vocatur ventus urens^r improprie, i. e. exsiccans, unde Græci eum vocant *ναύζωα*, quia segetes uredine afficit, quæ solius Orientalis proprietas est. Gen. 41. 6. non Australis, aliàs malè fecissent interpretes quod isto *נהלניף* istum ventum ab aliis discreverint. Jer. 18. 17. &c. Rectius tamen fecissent si reddidissent *ventum Orientalem*, etsi non aberraverint à mente textus. Non debent homunciones Spirit. S. præscribere, qui si ventum urentem indigitare voluisset, apto etiam ad id significandum vocabulo fuisset usus. 3. Si rectè examinetur situs Ægypti, non potuit ventus à Mari (i. e. Septentrionalis, uti vult interpres juxta mentem Vossii) fugare locustas in Mare rubrum, nisi valdè obliquè, Occidentalis autem id faciebat directè. 4. Eundem errorem erravit Exod. 14. 21. ubi *רוח קרים* iterum reddit per *νότος*, quasi ventus Orientalis non æque potuerit dividere mare ac Australis.

Exod. 13. 18. *Πέντη ἡμέραι ἀνέβησαν*. *Quinta generatione ascenderunt* nempe filii Israël ex Ægypto. *Explodendos esse*, ait Vossius, *qui huic translationi non acquiescunt*, & si quis cum Judæis exponat, *id nihil aliud esse quam Judaico delirio velle patrocinari*. Sed nimis securus fuit bonus vir, & fortassis ignoravit quid causæ esset, quare tot veteres & recentiores, huic interpretationi non potuerint acquiescere. Obstabat nempe Parallelia hujus loci cum Gen. 15. 16. *Generatione quartâ revertentur hic*. Hunc nodum prius solve debuisse antequam tot viros magnos exploderet. Frustrà ejus meminit in fine, dum ait, *passim terminos numerorum confundi*. Hoc verò non est solve sed eludere. Imò & phrasæ sunt dissimiles, aliud *חמשים* aliud *דור רביעי*. Quocunque ergo modo aliquis interpretetur vo-

cem Hebræam חמשים facile ejus interpretatio præstabit ea quam nobis dant LXX.

Levit. 18. 21. Ἀπὸ τοῦ σπέρματός σου ἐ δώσεις λατρεύειν ἀρχόντι.
De semine tuo non dabis servire Principi. Convincitur ex Parallelia & analogia Grammatica. Lusciosus & stupidus interpres legit ל pro ל in verbo להעביר ab עבר *servire* & quia בַּאשׁ *per ignem* non adscriptum erat, non potuit comprehendere vocem מֹלֶךְ esse nomen Molochi celebris istius idoli & putavit esse partic. benoni. Nam in aliis locis ubi phrasis integrè scribitur, ut 2. Reg. 23. 10. לְבַלְתִּי לְהַעבִיר אִישׁ אֶת בְּנוֹ וְאֶת בָּתּוֹ בָּאֵשׁ לְמֹלֶךְ reddit τὸ διαγαγεῖν ἄνδρα τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἢ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ τῷ μολῶχ ἐν πυρὶ. *Ad traducendum filium suum aut filiam suam Molocho per ignem.* Ubi tamen particulam negandi לְבַלְתִּי *ad non traducendum*, omittit. Et istiusmodi interpretes scilicet sunt Prophetæ. Et his tu patrocinari audes Vossi, ac dicere, quod bonos illos viros *nugis Rabbinicis obruat*, qui istam interpretationem carpit. At debebas in Hebraismo- rum formulis esse versatus, & ex parallelismis alicujus loci investigare sensum, qui non in tuo cerebro fabricandus sed in ipsa Scriptura inveniendus est, antequam tam malæ causæ patronum te ostenderes. Ac perinde tibi debebat esse sive vera sive fabulas Rabbinum narrent de Molocho, modo tibi constaret esse celebre idoli nomen in Scriptura, & Propheticos tuos interpretes, si non hic ex oscitantia, alibi tamen illud agnoscere. Frustra in fine ad codicem Samariticum provocas, eum enim ex LXX. esse interpolatum alibi monuimus. Hebræa phrasis respicienda erat.

CAP.

C A P. XXXVIII.

Loca quædam ex libris historicis.

1. **R** Eg. 25. 11. Καὶ τὸν οἶνον μου. *Et vinum meum.* Convincitur ex significatione & allelouchia. nam in Hebræo est **וַיִּמְיָא** & *aquas meas*, quæ iis rebus annumerantur quæ pro tonforibus Nabalis præparari solebant, qui vino potari non solebant. Excusat Vossius. 1. Quod vox **וַיִּמְיָא** non aquam tantum sed & quemcunque potum significet. 2. Et hoc loco absurdum esse aquam intelligere, quia illa Davidi non deerat. Adeoque interpretes rectè reddidisse. R. 1. Exemplo ostendendum erat, aquam apud Hebræos etiam quandoque vinum denotare. 2. Davidem in deserto aquam in promptu habuisse, non fit verisimile, aquæ enim ad bibendum ex fontibus & puteis hauriendæ, qui in deserto rari, ita ut quandoque pastores pro iis depugnarent vide Gen. 26. 18. 3. Pone utrumque verum esse, fidelis tamen interpretis non erat à proprietate vocis recedere, præsertim qui textum sacrum vertebat, nec isto desultorio interpretandi genere vocabulorum significata pervertere. Sed volebat proculdubio magis ad rem loqui quam ipse fecerat Spiritus S. Quia nim. in sequentibus Abigail dicitur attulisse duos utres vini, ideo scil. non loquebatur Nabal de aqua sed de vino.

2. Reg. 2. 14. Πῦ ὁ θεὸς Ἠλιὲ Ἀφφω. *Vbi est Deus Eliæ Aphpho?* Convincitur ex analogia Grammatica. In Hebræo enim est **וַיִּמְיָא** *Etiam ipse*, ex quibus verbis interpres in unum conflatis fecit ridiculum illud nomen proprium *Aphpho*. Primò laborat Vossius super varia expositione vocum **וַיִּמְיָא**, concluditque interpretes non relicturos fuisse vocabulum Hebraicum si commodè potuisset Græcè reddi. R. Hæc

verò quam misera est ratio. An ideo relinquendæ sunt particulæ, & pro nominibus propriis obtrudendæ quia variis modis possunt reddi? Quare non reddiderunt uti sonant, *etiam ipse*. Annon sic lensus est satis commodus & obvius? Habent quippe emphasin ista verba, quibus Elisæus per miraculum prima vice exploraturus donum suum propheticum, ab alio se istud experimentum expectare non posse ostendit, quam à virtute solius Dei Eliæ, cujus successor erat. Q. d. Qui Deus in Elia virtutem suam demonstravit antehac, eandem *etiam ipse* nunc in me ostendat. An tam stupidi erant interpretes, ut tam claram phraseologiam apprehendere non potuerint? Aliam ergo excogitat rationem Vossius, nempe quod illud Aphpho fit unum ex nominibus Dei, nempe si sumatur *אפפ* pro *facie*, sitque idem quod *פנים* ut Exod. 20. 3. *Non erunt tibi dii alii præter facies meas*, & cap. 33. 14. *Facies meæ præibunt*. Sic Esai. 63. 9. *faciem poni pro Deo*. R. Non uno modo hic impingis, Vossi. 1. Egregie scil. commendas tuos illos Propheticos interpretes, quod cum commodè particulas illas Græcè reddere non potuerint eas retinuerint. Hæccine ergo causa erat, quod in nomen proprium eas commutarint, quia commodè reddi non poterant? An Propheta aspiciet vocabulum aliquod ut appellativum, illudque postmodum si commodè in aliam linguam vertere nesciat, convertet in proprium? Felix ergo ignorantia, qua nesciente interprete quomodo redderet istas voces, Deus lucratus est novum nomen, sic ut jam habeat undecim nomina, cum Rabbinii hætenus Prophetici istius influxus haud memores decem duataxat numerarint. 2. Falleris etiam, dum *אפפ* & *פנים* facis synonyma, *אפפ* enim singulariter propriè nasum notat

notat & metaphoricè iram, at in duali possit quandoque esse idem quod פנים. 3. Pone esse synonyma. Nunquam tamen efficies ut nominibus Dei annumeretur. Nusquam Deus vocatur פנים sicut vocatur אלהים vel אלהים, nedum אלהים, nedum *Aphpho* quod monstrosus. Eundem errorem à LXX. 2. Reg. 10. 10. commissum, in calce libri denuo excusare, tuamque apologiam confirmare anniteris. Sed frustra. Nunquam enim probabis aut efficies ut particulæ אלהים אלהים fiant nomen Dei. 4. Neque ex citatis locis id sequitur. Locum Exod. 20. 3. malè exponis, *præter facies meas*. אלהים enim non significat *præter* sed *super* vel *coram*, אלהים אלהים vel אלהים אלהים est phrasis Hebræa valetque *coram me*. 5. Si ex ejusmodi nominibus quæ vel Deo tribuuntur vel ipse sibi tribuit ἀνδραπαυθῶς, efficit possent nomina κατ' ἐξοχὴν Deum denotantia, vocari etiam possit manus, oculus, pes, &c. nihil fere non erit nomen Dei. 6. Vellem etiam nobis nominasses istos Rabbinos quos in fine dicis Deum vocare אלהים. Tale quippe nomen à Judæis Dei nominibus accenferi hætenus me latuit. Nisi forte in 72. Cabalisticis decies multiplicatis, de quibus apud Galatinum, illud repereris, quas ineptias à te tam acri Rabbiorum hoste credo alienas.

2. Reg. 15. 5. καὶ ἐβασίλευσεν ἐν ἀφφουσὶ. *Et regnavit in domo Aphphousot*. Puto LXX. illos post prandium hæc reddidisse, hilarius forsan solito more à rege Philadelpho exceptos, ita ut animum ad rem minus attentum habuerint. Quis enim ante vinum & mentis compos ab analogia & allelouchia tam alienè? Loquitur textus de Azaria rege Juda, qui & Ozias. Hic ex felicitate insolentior factus officium sacerdotale usurpare voluit, quapropter à Deo lepra percussus fuit, unde regni administratione
etsi

etsi non titulo regis, ipsi adempta, & in filii manum consignata, ipse seorsim habitare necesse habuit, juxta legem Lev. 13. 46. Quamdiu plaga lepræ in aliquo erit, *solus habitabit extra castra*. Sic Azarias de quo dicitur **וַיֵּשֶׁב בְּבֵית הַחֶפְשִׁירָה** *Et sedit in domo libertatis*, i. e. seorsim, in domo libera seu ab aliis separata, nam **חֶפְשִׁירָה** *libertatem* notat, & **חֶפְשִׁי** *liberum*, manifestum, à functione & ministerio liberatum. Somniavit autem interpretes **הַחֶפְשִׁירָה** fuisse domum sic dictam, unde in nomen proprium aphphosot vocem corrupit. Imò addit quod ibi *regnaverit*, quasi **יָשַׁב** *regnare* significet, in quos autem regnavit? in muscas, cum Domitiano. Hunc tamen errorem corrigit 2. Chron. 26. 21. ubi substituit **יָשַׁב** *sedit*.

Esther. 9. 24. **אַמָּן** *Amān* Ἀμαδάθης ὁ Μακεδών. *Aman Amadathæ Macedo*. Convincitur ex parallelia, dicitur enim Haman Agagæus, uti ipsi interpretes agnoscunt Esth. 3. 1. ubi **הָאֵן הָאֵגָגִי** *Hamanem Agagæum* reddunt **אַמָּן** *Bugæum* **הַמֶּעֻמֶּה** *Bugæum*. Erant autem Agagæi & Amalecitæ gens eadem, ut passim ex scriptura constat, adeoque Haman non erat Macedo sed Amalekita. Excusat Vossius, & miratur, *neminem animadvertisse vocabulum Μακεδών rectè se habere, & Hamanem istum non in Macedonia Europæa, sed in Maced. Idumæorum aliquando oppido natum fuisse*. Istudque oppidum situm fuisse ad lacum Galilæa & Matth. 15. 39. vocari Magedan. Etiam eos errare qui cum Maceda de qua apud Josuam, illud confundunt. R. 1. Nullo ista conjectura nititur fundamento, imò ab omni verisimilitudine est aliena, quis enim quærat Amalekitas prope lacum Galilæa, cum versus austrum illi habitaverint, in finibus tribus Simeonis, cujus posterii eorum reliquias tempore regis Ezechiaë funditus extirparunt 1. Chron. 2. 42. Lacus autem

autem iste versus Septentrionem jacet, unde miror, si conjecturis disputasse sufficit, quare non potius istud מקדה de quo Josuæ 10. 10. pro patria Hamanis assignaverit. 2. Verum quid multis opus est verbis, ipse quippe interpolator sive interpres sive interpretis Vossii Apologiam repudiat. Ostendit enim se Hamanem habuisse pro Macedone Europæo dum cap. 8. addit, regem Asuerum in Epistola sua esse conquestum, quod Haman imperium suum ad Macedonas transferre conatus fuerit. Respondet, *additionibus istis nihil ineptius posse excogitari.* Hoc tuum petit jugulum Vossi, si additiones istæ sunt ineptæ, quare ergo te torques ut ineptum interpolatorem excuses, idem enim ille qui autor est istius additionis, etiam est autor figmenti Hamanem fuisse Macedonem. 2. Pone verò omnia esse vera, an fidelis interpres est, quod & supra monui, recedere à mente & verbis sui autoris, ejusque textum suis additionibus interpolare? cui facto detestandi sacrilegii nota meritò inuritur, utpote adversus Spiritus S. stilum commisso. 3. Vide etiam quo jure dicas, *vulgò putant, additamenta ea à Græcis adjecta esse interpretibus.* Ego tamen longè aliter sentio, neque enim dubito quin ea discrepantia exinde promanarit, quod duplex apud Hebræos hujus libri fuerit editio, altera copiosior altera verò contractior. Ain? scilicet res ita se habet quia tu longè aliter sentis, hoc nimirum sufficit etiamsi tot viri docti in hoc argumento exercitissimi longè aliter sentiant atque tu sentis. Te ergo iudice, LXX. Interpretes codicem Hebræum exhibebant regi Philadelpho, ubi in fine libri Esther hæc verba exstabant *Anno quarto regnante Ptolemæo & Cleopatra*, quod regnum centum annis Philadelphico fuit posterius. Næ tu nobis insignis temporum anticipator eris. Adeoque non mirum,

T

rum, mundum 14. seculis vetustiore esse quam communis fert sententia, si illi modò existere desierunt, qui centum post annis demum exstituri erant. Quin & tua ipsius verba mihi concilies velim. Vis apud Hebræos exstitisse codicem copiosiore, qui proculdubio is fuit quo usi sunt LXX, adeoque textus genuinus à Spiritu Sancto dictatus, non enim permittis ut *loca quibus Græca exemplaria auctiora sunt Hebraicis ejusdem farinae esse dicantur, ac sint ea additamenta quæ libris apocryphis accensentur*. Quare ergo mox addis, *istis additionibus*, (nempe quæ in copiosiori illo codice occurrunt) *nihil posse excogitari ineptius*. An ergo tibi sunt inepta quæ, te iudice, ex isto codice hauserunt LXX. Interpretes? quæque à Spiritu S. censentur profecta? Nam si codice contractiore fuissent usi, quomodo istæ additiones non censerentur ejusdem farinae cum libris Apocryphis? Agnosce quam imperitè tuo Lectori imponas.

CAP. XXXIX.

Loca quædam ex Prophetis.

E Sai. 63. 9. *Ἐκ πάντων θλίψεων αὐτῶν ὁ ὁσίος ἐδὲ ἄγγελος αὐτῶν ἔσωσεν αὐτούς*. Ex omni tribulatione eorum nec legatus nec Angelus sed ipse (Dominus) salvavit eos. Convincitur ex parallelia & analogia Grammatica seu vocum. Sensum reddit contrarium ei quem fert textus Hebræus: *In omni angustia eorum, ipsi angustia, & Angelus faciei ejus servavit eos*. Sicut Exod. 23. 20. Videntur LXX. legisse *ἄγγελος* pro *ἄνθρωπος*, quod probat Vossius, dicitque: *Quis ferat aut concoquere possit Judæorum nostri seculi translationem, in omni angustia eorum non angustia, &c. Vide si placet & ride Rabbinorum ad hunc locum ineptias*. R. Debuisses istas ineptias

ineptias proferre, ut habuisset Lector ridendi materiam. Eam si sensu mystico quæris, non moramur, si in literali, nihil ibi est quod sit risu dignum. Duplicem lectionem observant Masoretæ, alteram Cetibh ל non alteram Keri לו *ipsi*. Lxx. videntur usi codice quod referret Cetibh . Sed quocunque modò sumas, reddunt illi malè. Per Cetibh sensus est, prout optimè exponit Jonathan in Targum, cum in angustia versarentur, non angustavit eos, i. e. non reddidit ipsis Deus pro peccatorum suorum merito, sed per Angelum suum ipsos liberavit. Per Keri sensus est $\text{לו לאל צר בצרתם על דרך ותקצר נפקשו}$ *Angustia erat Deo in eorum angustia, juxta illud Jud. 10. 16. doluit super miseria filiorum Israël. Nempe per anthropopathiam. Juxta Kimchium. Hanc expositionem, qui ridet, ipse ridendus est. Malè verò Lxx. dupliciter. 1. Quia non agnoverunt differentiam inter צר & ציר . 2. Quia negant quod hic & alibi affirmat textus, Deum scil. per Angelum liberasse suum populum. Id si negaret textus scriptum fuisset ולא מלאך juxta proprietatem idiomatis.*

Jerem. 18. 17. $\text{ὡς ἀνέμους καὶ ὡς ὕδατος διασπείρω αὐτούς.}$ *Vt ventum urentem dispergam eos.* Convincitur ex analogia Grammatica. Ventus enim non dispergitur sed dispergit. Dicendum ergo erat juxta textum Hebræum, *sicut ventus urens dispergit sic eos dispergam.* Ut Psalm. 1. $\text{ὡς ὁ χνός ὅν ἐνεπλάσθη ὁ ἀνέμος.}$

Jerem. 50. 38. $\text{Μάχαι ἐν ὕδατι αὐτοῦ καὶ καὶ αὐτοὶ ἐρυθρῶνται.}$ *Gladium super aqua ejus & erubescunt.* Convincitur ex allelouchia. Quid enim gladio cum aqua? Et quæ constructio verbi pluralis cum nomine singulari? Et quomodo aqua erubescit? quæ omnia sunt meri gryphi. Et

miror Vossium absque ullo fundamento ista velle defendere. Textus est perspicuus: *Siccitas super aquis ejus* (Babylonis) & *arescent*, i. e. loca fertilia in sterilia convertentur.

Ibidem. Ἐν ταῖς νήσοις κατέκωνχοντο. *Et in insulis gloriabantur.* Convincitur iterum ex allelouchia. Loquitur enim textus de idolis sculptilibus Babyloniorum. Quid hic attinebat insularum injicere mentionem? Textus habet: *Est terra sculptilium & in suis idolis insaniunt.* תְּרָא מַסְכָּרִים (quod interpretes ineptè in מַסְכָּרִים convertit) idola notat, quasi *terricula* dicas, quo sensu etiam dicuntur מַפְלָצוֹת.

Ezech. 8. 15. Ἐπιθόμαλα. *Instituta.* Convincitur ex analogia significationis. Hebræum תועבות non significat studia sed *abominations*. Producit Vossius MS. Alexandrinum quod periphrasin exhibet istius vocis. Sed non quærimus commentatorem sed interpretem qui Hebræum vocabulum redderet convenientius. Non enim illud ἐπιθόμαλα sed βδελυμάτα denotat.

Amos. 6. 1. Ὅτι οἱ τοῖς ἐξυδνεῦσι Σιών. *Vae contemnentibus Sionem.* Convincitur ex analogia significationis. Hebræum מְשַׁכְּנֵי שָׁלוֹם *tranquillos* notat & *securos* est synonymum בְּטֹחִים *confidentes*, quod sequitur. Sic ipsi interpretes reddunt Psalm. 123. 4. מְשַׁכְּנֵי שָׁלוֹם *Subsannatio tranquillorum.* Ὅτι οἱ τοῖς ἐξυδνεῦσι *opprobrium abundantibus*, qui nempe prospera fortuna utuntur & tranquillè vivunt. Non ergo in solam Samariam, ut frustra sibi imaginatur Vossius, sed & in Hierosolymam hic invehitur Propheta, & utrique securitatis carnalis & ingratitude vitium exprobrat. Tum & epitheton utrique convenit, non Samaria tantum sed & Hierosolyma erant capita populorum Canaanæorum.

Ibidem.

Ibidem. Ἀπτεύγνυνται ἀρχὰς ἐθνῶν. *Vindeminarunt primitias gentium.* Convincitur ex eodem principio. Hebræum נקב non est præteritum plur. sed constructum plur. part. Pahul, habetque non Vau sed Jod in fine. Neque נקב significat *vindemiare*, sed *transfigere* & simpliciter *figere*, pro *designare*, *exprimere*. Sic Latine *ratum* & *fixum* dicimus quod semel statutum est. Ait Vossius יקב torcular & נקב esse affinia. Sed hoc hic non quæritur. Hebraismus attendendus, quem interpretes non intellexit, immemor verbum נקב sumi hic ut Gen. 30. 28. נקברה *fige*, *constitue mercedem* & *dabo tibi*. Sic נקובי *fixi* hoc loco sunt *primarii gentium*, quos vulgata haud ineptè vocat *optimates*. Hebr. נקובי ראשית הגוים.

Zach. 10. 1. κύει & ἐπίνει φαντασίας. *Dominus fecit phantasias.* Turpe hoc παρόργισμα convincitur ex allelouchia & analogia significationis. Textus habet: *Dominus faciens coruscationes.* Loquitur de pluvia, quam præcedere solent fulgura Hebr. חורר dicta, quod stolidus interpretes putavit esse à חורר *vidit*, indeque suas phantasias extudit. At quid pluviae cum phantasiis? Docet nos istud Vossius, qui phantasia & φάσις hic pro eodem sumit & *apparitiones* interpretatur. Sed fallit, φαντασία enim ab aliis à φάινω derivatis hac imprimis ratione discernitur quod non externi sed interni sensus objecta notet. Nec unquam efficiet ut interpretes non debuerit reddere vocem per κατανυγὴν vel τινάγμα ut Job. 28. 25. vel simile aliquod signum antecedens pluviam, etsi quam maxima sit affinitas inter חורר & חורר.

Malach. 4. 5. Ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεοβίτῳ. *Ego mittam vobis Eliam Thibiten.* Convincitur ex analogia fidei. Sit hic locus instar omnium, quibus demonstratur

textum Hebræum nunquam à Judæis data opera fuisse corruptum. Eliam Thisbiten venturum purè Judaicum est. Eliam verò non Thesbiten sed Johannem Baptistam in virtute Eliæ, eumque à Propheta designari ex doctrina Christi credunt Christiani. Quod ergo facinus in Scriptura Hebraica perpetrare ausi non fuerunt Judæi, ut nempe τὸ Θεσίτε vocabulum, quo vaticinium à Johanne Baptista revocatum ad Eliam V. T. converterent, infarcirent, id in versione Græca committere non dubitarunt.

C A P. XL.

Loca quædam ex Hagiographis.

JOb. 31: 4. Οἱ περικυκλῶντες ἄλιμα ἐπὶ ἡχῶντι, ὡς ἄλιμα ἐν αὐτῷ τὰ σιλά. *Qui circuibant alima in resonanti, quibus alima erat cibus, &c.* Convincitur ex analogia significationis, quam valdè prolixam, si animus esset, ex hoc libro contexere possemus. Non hic inquirō an alima cum vel sine aspiratione sit scribendum, neque an sit vocabulum conveniens exprimendo Hebræo מלוח. Sed 1. Part. illud περικυκλῶντες *circummeuntes* rejicio. Cui enim bono famelici de quibus illi sermo malvam circumvivissent? Hebræum חָפַץ non significat *circumire* sed *decerpere*. 2. Quid illud ἐπὶ ἡχῶντι *in resonanti*? Vossius interpretatur *ad mare*, quia scil. resonat. Sed quam longè hoc est petitum. Videtur interpres respexisse ad verbum מוֹשׁ *eloquor*, immemor מוֹשׁ significare *fruticem*, quod hic pro suo candore debuisset agnoscere Vossius, ea enim significatio huc propriè spectat. 3. Sed & quare bis ponitur *alima*, cum in Hebræo sint voces distinctæ, מלוח & שׁרשׁ התמים *Malva & radix juniperorum*, vel earum significationes ignoravit inter-

interpres, vel diversis vocabulis debuisset exprimere. Cæterum ex multifaria illa recessione versionis à textu originali non debebat concludere: *Codicem Hebraum integriorem olim fuisse atque nunc sit.* Hæc enim est petitio principii, & contrarium verum esse, liquet ex antedictis.

Psal. 2. 12. *Δεξάμενοι τὰς δειάς* apprehendite disciplinam. Convincitur ex analogia fidei & significationis. 1. Sic nobis intervertitur vaticinium de Christo, quod conspicuum est in Hebræo, *osculamini filium.* Respondet Vossius, *non constare utrum hæc verba ad Christum Dominum sint referenda. In toto hoc Psalmo nihil occurrere quod non de Davide videatur intelligendum. Hac in parte Judæis adstipulari complures è Christianis, qui etiam illa verba, ego hodie te genui, de Davide recens uncto accipienda esse censent.* Hæc verba Socinianismum sapiunt. An tantopere de te meruerunt LXX. isti Judæi ut in eorum gratiam tam nefariæ hæresi te involvere velis? Bene tamen facis quod maturè, monitore Paulo in Epist. ad Hebr. pedem referas. Quod autem addis, *te non refragari, si quis τὸ δεξάμεναι τὰς δειάς de solo Christo intelligendum existimet, dummodo non de Christo puero sed de Christi doctrina intelligatur,* frivolum est: Non enim sufficit, ut tu non refrageris, siquidem novimus, te non usque adeo malum esse Christianum quin hoc sis concessurus, sed verba ita exponi debebant ut etiam contra alios te peiores, valere possent ad demonstrandum ibi designari Christum & non alium, quod sane ex ista interpretatione non sequitur, aliàs enim, ubicunque de apprehensione disciplinæ agitur, ad Christum iri posset, quod precarium semper, & in quibusdam absurdum foret. Adeoque admodum frigide tuos LXX. commendas, imò prostituis magis quam commendas, ista quam nectis, clausula: *Te non videre quid*
verbis

verbis opus sit, cum inter Judæos non desint qui interpretationem
 ¶ LXX. sequantur: Annon vides, tibi isto nomine eam
 debere esse suspectam? siquidem sint Judæi quibus illa
 placet. Quare autem placet? quia vident eam longius
 abire à Christo quam textum suum Hebræum, quem hac
 vice in Græcum vellent commutatum. 2. Non autem
 sola fidei analogia sed & Grammatica meritò reprehен-
 ditur. Nam primo Hebræum נשק nunquam significat *ap-
 prehendere* sed *osculari* tantum. Nec spero tantam fuisse in-
 terpretis oscitantiam ut ad radicem נש confusis ק & ג.
 respexerit. Deinde illud בר in Hebræo nunquam signi-
 ficat *disciplinam*, sed est nomen toar, & vel *purum* notat
 vel *filium*. Prius hic non quadrat, quia exprimendus erat
 is qui osculandus proponitur, aliàs incertum foret præ-
 ceptum.

Psal. 4. 3. Ἐως πότε βαρυκάριοι. *Vsq̃ue quo graves corde?*
 Convincitur ex analogia Grammatica & significatione.
 Textus habet עד מה כבודי לכלמה *Quousque gloria mea*
in ignominiam? sc. vobis erit. Legit ergo interpretes כבודי
 quasi esse partic. constr. pahul, deinde ex לכלמה præ
 aphæresin truncavit לב mutato caph in ב. למה verò quod
 in principio periodi significat *Quare*, relinquit in medio.
 Variis ergo modis hic peccatum.

Psal. 32. 4. Ἐστράφη εἰς τὰλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαλῶσαι ἄκαθαρτον.
Conversus sum in arumnam dum configaretur spina. Seipsum
 confutat hoc stultiloquium. Textus clarè. *Conversus est*
humor meus in-siccitates æstivas. Mutavit לשך in שך, nomen
 in infinitum alienæ significationis קיץ in קיץ admodum
 imperitè, nec posset ignarus tiro pejus. Id genus elegan-
 tiis Psalterium plenum est.

C A P. XLI.

Loca quædam N. T. citata ex Hebræo.

Johan. 19. 37. & Apoc. 1. 7. *וְיִרְאוּ אֶת הַמָּוֶת אֲשֶׁר עָלָה עַל הָאָדָם* *Car.*
Videbunt quem transfixerunt. Ex Zach. 12. 10. *וְרָאִיתִּי אֶת אֱלֹהִים*
At Græci sic habent *καὶ ἐπελάτουν αὐτὸν* *Carlo.* *Et afficient ad me pro eo quod insultaverunt.* Hanc interpretationem rejecit Johannes quod nec verbis textus nec vaticinio satis quadraret. Non textui, quia imperitè confundit radices legendo קרר pro קרר *ὑπερὸν ὀρώπριον*, fortè ad lumen candelæ, quo literæ affines ק & ק non satis à se invicem discerni potuerunt. Non vaticinio, quia respicit Christi crucifixionem, quæ hac ratione non exprimitur. At quicquid de ista re senserit Hieronymus, quicquid nos & omnes qui eum sequuntur, Vossio tamen longè aliter se res habet. Nempe ex verosimili ipsi conficitur LXX. transtulisse *transfixerunt*; Iohannem citasse non textum Hebræum sed LXX. labem à Judæis esse inveciam, Justinum Martyrem, Tertullianum, Cyprianum, &c. legisse uti legit Iohannes, quos versionem Græcam ex Evangelio interpolasse haud probabile. Sic legisse versionem veterem Latinam quæ fideliter repræsentat LXX. Utramque lectionem conjungi in editionibus Basileensibus. Ergo res longè aliter se habet, rectè nempe interpretatos LXX. Apodictica verò consequentia. Dolendum quod MS. Alexandrinum, quod solum omnes superat textus & editiones, hic dormitet, sic totum negotium videbatur confectum. Sed ut à fine incipiam, rectè judicat Vossius in Basileensibus editionibus alteram lectionem esse assutam, sed quomodo

modo nobis probabit lectionem editionis Romanæ potius esse assutam quam Iohannis? Ego dico Iohannis esse assutam, donec probaverit contrarium. 2. Unde probabit, Patres illos citasse locum ex LXX. & non ex Iohanne? An hoc est interpolare versionem si quis locum aliquem citet vel ex textu originali vel aliunde? Si quis Pastor in Cathedra citet locum aliquem vel ex textu Hebræo, vel ex versione Gallica, vel sic scribat in suis commentariis, illene dicendus interpolator versionis Belgicæ? interpolare est ipsum textum corrumpere, vel ei aliquid addere & pro genuino sive textu sive versione obtrudere, uti in locis innumeris factum à LXX. aut eorum successoribus. Aliàs omnes scriptores, qui non translatores sed commentatores se profitentur, forent interpolatores. 3. Unde probabit, versionem antiquam Italiam legisse in LXX. uti habet Iohannes? Nostra enim vulgata est Hieronymi. 4. Si autem versio illa vetus nobis ad manus esset, unde probabit, eam non potius Iohannem quam LXX. voluisse sequi? Putas-ne Vossi, te tam levibus conjecturis posse eludere testimonia Hieronymi, Cyrilli, &c. qui apertè LXX. pravæ istius interpretationis constituunt autores? 5. Quod autem Judæos hic accusas, quasi illi ad oblitterandum vaticinium lectionem LXX. corruerint, hoc à te dici non debebat, qui contendis, textum Hebræum à Judæis data opera esse corruptum. Si hoc verum, quare potius vaticinium in versione oblitterarint quam in textu originali, ad quem viri docti ut ad fontem poterant recurrere, qui primò obstruendus erat. Vide quam tua ratiocinia frivola sint & aloga.

Matth. 2. 15. Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. Ex Ægypto
vocaui

vocavi filium meum. Ex Hoseæ II. 1. Ubi male LXX. *vocavi τὰ τέκνα αὐτῶν filios ejus.* Respondet Vossius, *stultum esse existimare & rationem eos fugere qui dicunt, LXX. sic vertisse.* Sed vel esse erratum librarii scribentis τέκνα pro τέκνον, vel locum à Judæis esse corruptum. R. Ego verò dico, stultum esse existimare, id non esse ab ipsis interpretibus, quicunque illi fuerint, siquis hunc locum cum innumeris aliis, ubi tam liberè & indecenter à textu Hebræo recedunt, contulerint. Nec enim tantum τέκνον in τέκνα est mutatum, sed & prima persona in tertiam. Putabant quippe nasutuli, hoc melius quadrare historiæ, nam non unus sed innumeri filii Israël ex Ægypto educti sunt, qui idcirco non Dei sed Israël filii dicendi videbantur. Et quomodo aliter homines quibus vaticinium de Christo ne quidem per somnium hic in mentem veniebat, adeoque non mirum eos non intellexisse quid sibi vellet eductio unius filii ex Ægypto. De Judæis paulò antè dictum.

Rom. 10. 15. ὡς ὡγεῖται οἱ πόδες. *Quam speciosi sunt pedes, &c.* Ex Esai. 52. 7. מַה נָּאֻוּ עַל הַהָרִים רַגְלֵי Quam speciosi super montibus sunt pedes. LXX. habent, ὡς ὡγεῖται ὡς πόδες, ὡς πόδες sicut hora in montibus, sicut pedes, &c. Oedippo hic opus esset ad hoc divinandum. Nihil tamen Vossio impervium. Allegat Basileenses editiones & Aldinam, ubi utraque lectio conjungitur. Nec hic præcisè vult alteram esse assutam, ut in loco Zachariæ, sed ait. *Sive quis hanc sequatur lectionem, sive quis expunxerit ὡς ὡγεῖται ac sic legerit ὡς ὡγεῖται ὡς πόδες, consentientes habebit LXX.* Interpr. cum Apostolo, quod si quis posteriorem sequatur lectionem, tum quoque hodiernus favebit codex Hebræus. Ad quid ista

ista *ἀλάλῃ*? Codex Hebræus & Apostolus planè conveniunt, cui alteruter favet, uterque favet. At incluso isto *ὡς ἄλῃ* LXX. cum Apostolo sive codice Hebræo consentire, nego. Addit *Procopium* & plerosque Patrum illud pro genuino LXX. Seniorum interpretamento agnovisse. An ideo bonum, & à te defendendum Vossi? Supra in loco Zachariæ verba versionis pro genuino LXX. Seniorum interpretamento agnoscebant Hieronymus, Cyrillus & alii, quæ tamen defendere volebas, quia nim. ratiocinium aliquod quo defenderes, in promptu non erat. Hic in excogitando fertilior, *nec sensus Propheta nec loco Apostoli istam interpretationem adversari*, audes profiteri. Quomodo ergo? Adjungis verbum versus præcedentis *ἵνα πᾶσι ὡς ἄλῃ ἐν τοῖς ὄρεσιν, ὡς πόδες*, *Adsum ut hora supra montes, ut pedes, &c.* Siquidem vertices montium prius lumine adspargantur, quam loca plana, & boni nuntii citius adveniant quam mali. Sensus esse, *adsum tam mature quam lumen in montibus, & tam celeriter quam boni nuntii.* Et ut ista melius conveniant, illud *ὡς ἄλῃ πόδες* apud Apostolum non rectè reddi contendis, *speciosi pedes*, sed debere verti, *tempestivi pedes seu maturi*, ut olim habuit versio Italica. Istamque interpretationem confirmari à Propheta Nabum cap. i. vers. ult. si nempe ultima illa versus præcedentis *ὡς ταχὺς*, adjiciantur principio sequentis, quæ male tibi avulsa videntur tam in Hebræo quam in Græco codice, ut sensus sit, *Quia veloces ecce super montes pedes evangelizantis.* Et sic Hebræum *רַגְלֵי* hic significare *levem, velocem*, confirmante idem Tertulliano. R. Quid tu tandem nobis non persuadere conaberis? 1. Ridiculum verò imprimis est, quod ita te hic geras, quasi cum

cum solo Apostolo tibi res sit, quem si cum tuis LXX. conciliaveris, reliqua non curas; quasi verò Apostolus possit avelli à textu Hebræorum, quem sequutus est. 2. Quid horæ cum montibus negotii? An dies, lumen & hora tibi sunt synonyma? Si id cogitarunt interpretes, quod tu in mente habes, stolidi fuerunt quod vocabulum remotum adhibuerint, ubi propinqua & propria in promptu erant, non enim impediēbat textus originalis quominus per *רֹאשׁ הַיּוֹם* vel *יְמֵי הַיּוֹם* exprimerent lumen in montibus. 3. Sed sume ut synonyma. Quomodo ex pedibus *אֲגִיֹּס* efficies *pedes tempestivos*? An quia Græcè sic reddi potest, etiam sic reddendum in hoc loco? Hoc planè nego. Sequitur enim Apostolus textum Hebræum, ut verbum *קָלוּם* nihil aliud significat quam *pulchrum, decorum esse*. 4. Ex loco Nahum nihil tibi subsidii. Decepit te prava expositio vocis Hebrææ *קָלוּם* quam Græci ineptè reddunt per *ταχῆς* *veloces*, quod ex sensu patet, reddit enim Propheta rationem quare Deus Assyrium cum suis idolis sepulcro traditurus, i. e. exstirpaturus esset, *כִּי קָלוּם* quia *despectui factus* esset coram Deo, sumpto vocabulo ut Dan. 5. 25. *Ponderatus es & inventus es levis nimis*. Adeoque *קָלוּם* non est nomen sed verbum. Nec quadrat ista ratio in versum sequentem. 5. Sume quadrare, nunquam tamen efficitur ut *קָלוּם* apud Esaiam significet *veloces*, nedum ut excusetur temeritas interpretis quid istud *אֲגִיֹּס* adjecit.

1. Cor. 15. 54. *κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῆκος*. *Absurpta est mors in victoriam*. Ex Esai. 25. 8. Ubi Græci: *κατέμεν ὁ θάνατος ἡγήσας* *absorpsit mors praevalens*, sensu contrario à verbis & mente Prophetæ *בָּלַע דְּמוּת* *Absorbuit mortem*.

i. e. sustulit, nempe Deus. Negat Voilius Lxx. *sic scripsisse*. Unde probat? Quia ex Procopio constat, in versione Theodotionis sicut Apostolus habet, olim fuisse positum. Theodotionem autem ubique fere secutum esse Lxx. nec verisimile ipsum Judæum voluisse interpolare suam versionem ex Apostolo. R. Hæc ratio frivola est, si enim Theodotion voluisset sequi Lxx. non necesse fuisset novam adornare versionem ex Hebræo. Ex eo ergo, non ex Apostolo, hoc interpretatus est, rejecitque Lxx. etsi in aliis ubi rectius habent, eos sequatur.

ANTONII HULSI

Linguae S. Professoris

AD CL VIRVM

ANDREAM COLVIUM
EPISTOLA.

Qua vindicatur argumentum
primum Profagologicum pro textu He-
braeo à Cl. Vossio oppugnatum.

EPITOLAE
ANDREAE COLVIVM
AD C. L. VIRVM
ANTONI HULL
LINGVÆ S. PROFESSORIS

Qua vindicatur argumentum
primum Prologici pro textu He-
breo 3 Cl. Viri obprobrium

Venerando Clarissimo, Doctissimoque Viro,

D. ANDREÆ COLVIO,

Ecclesiæ Gallo-Belgicæ Dordracenæ Pastori
Veterano, amico suo multis nominibus honorando.

S. P. D.

ANTONIUS HULSIUS.

Egi nuper, *Vir Venerande*, scriptam ad te Doctissimi Viri *Isaaci Vossii* Epistolam, sententiæ Pontificiæ de sinceritate versionis LXX. Interpp. quam causam haud ita pridem operose egit *Morinus*, peculiari volumine patrocinantis. Nescio autem, quo instituto tibi potius quam mihi-met ipsi, meæ contra istam sententiam argumentationis nullitatem (suppresso licet meo nomine) persuadere conetur. Præfatur me tibi & sibi amicum. Quo venerationis affectu, ego Tibi V. R. assurgam, non est quod pluribus hic exponam. Amicus equidem & Vossius, sed magis amica veritas. Sed candom in isto viro magnopere desidero, tam enim desultoriè meum tractat argumentum, ac si nullum inter nos literarum commercium ea super re intercessisset, nec quicquam à me istis, quibus evadere conatur, ratiunculis ultimo meo scripto, ad quod non respondit, fuisset oppositum. Præterquam quod mihi affingat, me hodiernum duntaxat Judæorum codicem, eumque non totum *sed*

priora duntaxat capita agnoscere. Ineptus sanè forem & ludibrio dignus, si sic unquam locutus essem. Frustra etiam conqueritur, *se iniquis à me statim coërceri.* Si statum quæstionis rectè expenderet, parceret istis verbis. Siquidem ergo te V. R. ad hanc causam in magnifico illo, quod evulgavit volumine, testem advocat, & apud te argumentum meum primum oppugnavit, permitte quæso & mihi ut illud apud te vindicem. Nec dubito, quin orthodoxum de nobis sis laturus iudicium. Quoniam verò non tam mea quam totius Ecclesiæ hic causa agitur, cujus fulcrum ex acetabulo suo evulsum iste homo ponit in lubrico, officii etiam mei esse existimavi, ut Hebraicæ veritatis, quam publicè profiteor, partes pro virili defendendas suscipiam, donec me peritiores argumentum istud occupent. Tum & hæc me movet ratio, quod Vossium, utut argumentum meum susque deque habeat, propositioni tamen majori tacitè subscribentem videam. Vix enim ulli censuram suam in textum exercere audet, quin præter versionem aliquid interni adminiculi habeat, quo illam fulciat. Cui bono hoc? Si tanta versionis est authoritas, ut sola sua discrepantia textum proculcare valeat. Agnoscit ergo textum à versione non posse vinci, nisi armis in propositione mea majori præscriptis, fuerit instructa, adeoque maiorem esse textus quam versionis authoritatem, si conferantur simpliciter. Siquidem ergo *vindicias* exigit textus originalis contra iniquas hominis censuras, rem in thesi sum aggressus. Cætera quæ exoticam spectant Chronologiam, non tentavi, ne quid ultra meam crepidam. Celeberrimum nactus est Vossius antagonistam Cl. *Hornium*, qui ipsi ista in parte abundè satisfaciet. Profitetur pag. 255. *Si quis veritatis studio teneatur, se effecturum*

ut errorem suum agnoscat, & sive argumentis sive testium numero pugnandum, se victurum argumentis, se victurum testimoniis. Satis jactanter. Testimonia quæ ab extra in præjudicium sacri textus adducuntur, haud multum curo, sed argumentis certare paratus sum, iis si me vincere possit, ac imprimis ad meum syllogismum, quem hætenus solvere non potuit, respondere, ita ut causæ satisfiat, ingenuè profiteor me cessurum. Habeo equidem Cl. Vossium pro Viro Doctissimo, sed qui in Hebraica literatura, ut ut ejus haud contemnenda det specimina, satis ostendit, se falcem in alienam messem mittere. Utinam in hoc studii genere vel exercitior esset, vel omnino hospes. Sic enim de textu S. & candidis Masoretarum laboribus tam iniquum non ferret judicium, nec humeros impares tanto ferendo oneri, cui ne quidem fortissimi Hebraicæ veritatis hostes sufficere hætenus potuerunt, supposuisset. Non enim existimo, ipsum malo animo hic esse versatum, sed potius malam istam causam sub specie veritatis ipsi imposuisse. Tum & infirmitati forte aliquid datum, prout ferunt corrupti nostri seculi mores, quo omnem famæ conciliandæ ansam antecessorum lucubrationibus usque adeo præcisam judicant plerique, ut si quid in posterum celebritatis comparari debeat, id non aliunde quam ex novitatibus, & iis quæ aliis piè & doctè adstruxerant, evertendis, exsculpi posse sibi imaginentur. Et sanè si receptæ Chronologiæ adhæsisset, non fuisset nomen ipsius celebratum in calendariis anniversariis, quibus illud nuper fuit insertum, ut etiam cuilibet rustico Vossianus ille calculus innotesceret. Ostendunt in dies Virorum Doctorum scripta, nondum omnia scientiarum scrinia esse exhausta, præsertim in studio literario & historico, in quo

præcipuum Vossii talentum puto consistere. In hac palæstra, si salva veritate sacra suas vires exserere voluisset, meliorem sane, sinon maiorem, apud viros bonos famam sibi parasset. Styli etiam acerbitem & præfidentem illum agendi modum, quo suos conceptus, utut non nisi inanibus quandoque conjecturis fultos obtrudit, non probō. Novimus quam provida sit Virorum Doctorum in sentiendo modestia, imprimis in materia ardua & rebus Chronologicis, in quibus oportet plurimum ἐπιχρῆν. Sed quisque suos patimur manes. Deus ipsi meliorem mentem. Sed audi, si placet, quàm omninò nullus sit in oppugnando meo argumento. *Quot verba in hoc argumento, tot penè in eo reperiri*, ait, *errata*. Sat confidenter, modò sāt solidè. Videamus successum.

Primò. Minorem vellicat, ubi 1. redarguit, quod textum Hebræum dicam originale, ac si ipsum Mosis autographum haberemus. R. Quæ hæc consequentia? nullus-ne textus originalis nisi in suo autographo? Quis non videt textum Hebræum hic originale dici, non respectu ipsius autographi, sed idiomatis in quo autographum est conscriptum, cujus omnia apographa textum referunt originale, oppositè ad translationem in aliud idioma, quo primus scriptor non est usus. Peccat ergo ista exceptio in aphorismum primum. 2. Dicit, quod meipsum jugulem, dum fateor, hodierna apographa multis mendis esse inquinata, & codices, unde 70. suam versionem adornarunt, fuisse emendatiores. R. Quæ hæc jugulatio? Adeone concessi hodiernam 70. versionem esse puram? Imo constanter assero, utut purior fluxerit fons Hebræus, cum 70. vertèrent, quam nunc, hodierna tamen apographa Græca longè luculentius fluere, quam ullo seculo fluxit fons Hebræus.

bræus. Impingit ergo hic in *Aphorismum duodecimum*, quo non me sed ipsum jugulo. 3. Addit, *rectius sic syllogismum fieri: Nullus liber discrepans ab originali suo idem esse potest, ac sit ipsum originale. Atqui hodierni Judæorum codices, vel ipso fatente, discrepant à Mosaico & illis quibus olim usi sunt 70. Ergo hodierni Judæorum codices non sunt dicendi originarii.* R. Concedo totum hoc argumentum, est enim misera ignoratio Elenchi. Nemo tam ineptus est, ut dicat, hodiernos codices esse originarios, i. e. nihil discrepare ab autographo Mosaico. Sed statuimus eos continere textum originale. Majorem ergo sic formare debuisset: Nullus liber discrepans à suo autographo originali, continet textum originale. Sed hoc manifestè falsum. Impingit ergo hic iterum in *Aphorismum primum*.

Secundò. Majorem aggreditur, loquiturque 1. de ipsa textus originalis correctione. 2. de correctionis modo. De correctione dicit, etsi statuatur hodiernum exemplar originarium, jam nulla possit sufficiens dari ratio, quam ob rem illud corrigamus, etiamsi in singulis periodis corrigendis erroris possit convinci. R. Hic quid sibi velit, nescio. Foran & ipse nescit, siquidem enim per originarium exemplar tale intelligit apographum, quod cum autographo planè conveniat, quomodo illud possit convinci erroris & quidem in singulis periodis? putatne ipsum etiam Moïsis autographum fuisse vitiosum? Si verò de iis loquitur originariis, qualia hodie manibus nostris teruntur, quomodo dicit, non posse dari sufficientem rationem ea corrigendi, cum tamen ipse eorum correctionem, & quidem satis magistraliter instituat. Corrigere, hic apud me non notat actuale textus Hebræi reformationem, qualiter ludimagistri suorum discipulorum themata corrigunt, sed in-

simulationem erroris, quocunque modo is demonstratur. Istum ergo correctionis *modum* quod attinet, nolui eam simpliciter ex versionibus institui sed ex ipso textu Hebræo, per locorum nempe parallelam & allelouchiam, rationes item Grammaticas, & si quæ sunt similia scrutandæ veritatis interna adminicula, ex quibus si Scripturæ fideiq; analogiæ convenientior sensus exsurgat, quam quem receptus codex refert, eum posse anteferri, præsertim si antiqua aliqua versio eum confirmet. Aliàs si receptus codex sensum referat commodum, qui nec ex locorum parallelia, nec ex allelouchia falsitatis possit coargui, eum in mendo cubare nolim, etiamsi mille versiones ei adversentur. Est enim textus originalis instar testis oculati, versiones autem instar auritorum, oculato major debetur fides quam mille auritis. Si dicas, etiam oculatum posse errare, imò aliquoties errasse, esto, sed quis ipsum erroris convincet? an auritus, qui ad errandum proclivior est? Tam diu ergo soli oculato habenda fides, donec aliunde quam ex aurito constet, ipsum falsum dicere. Hoc autem fiet si ex propria sua relatione falsitatis possit coargui. Sic in sacris ex parallelia & allelouchia locorum. Hic est sensus *Aphorismi decimi quarti*.

Quid ad ista Vossius? 1. *Quomodo*, inquit, *parallelismus institui potest, ubi unus tantum est codex, & simplex narratio?* R. Imo quia unus tantum est codex & simplex narratio, ideo rectius institui potest parallelismus, non enim is instituitur ex diversis codicibus, sed ex diversis locis ejusdem codicis. Miror D. Vossium id percipere vel non potuisse, vel noluisse, cum tamen iteratis vicibus mentem ipsi meam apertissimè explicaverim. Sed præ nimia

mia festinatione, veluti canis ex Nilo bibens, promptio-
rem ad respondendum videtur gestare calamus, quam
ut ponderandis rationibus sit intentus. 2. *Quid præterea,*
inquit, ad rem facit allelouchia? Nonne etiam hæc in altero He-
braeo codice, quo Samaritæ utuntur æquè est manifesta? R. Sed
quid ista verba ad rem faciunt? ἐγὼ σκόπευσα, ἔτι καὶ κρύμματα.
Allelouchia instituitur ex contextu, sicut parallelia ex
locis dissitis. Utraque in eodem codice, Esreani codi-
cis apographo. Ubi verò Samariticum exemplar, quod
Pentateuchum duntaxat exhibet, ab Esreanis apocry-
phis discrepat, per eandem paralleliam & allelouchiam
rem decidimus. Quod si id fieri nequeat, ac sensus utro-
biq; æque commodus appareat, sequimur codices Esre-
anos, utpote emendatiores & celebriores, juxta *Aphorif-*
mum decimum, quibus & ipsi L X X. aliique interpretes per-
petuò usi sunt. Si verò in ipsis Esræ apographis aliquid
discrepantiæ sit, quod dicto modo decidi nequeat, se-
quimur Masorethas. 3. Addit: *jam verò si originalem Co-*
dicem appellavit, eò quod originali sit conscriptus lingua, novos
ipse sibi struit casses, præsertim cum agnoscat, eum non esse ta-
lem, qualis olim fuit. R. ὕπερον καὶ ὑπὲρ καὶ ὑπὲρ καὶ ὑπὲρ. Casses isti
ad jugulum pertinent, de quo in propositione minori.
4. Pergit. *Samaritanum exemplar non lingua tantum sed & li-*
teris originariis est conscriptum, & tamen nemo negabit, etiam
in illo describendo librarios sæpe peccasse. R. Quid ista ad
rhombum? Inde ne concludet, correctionem non esse
instituendam ex parallelia & allelouchia, quia reperun-
tur nævi in apographis originalibus? Istam verò conse-
quentiam pernego, & constanter affirmo, si quid nævi
sit, id per allelouchiam & paralleliam detectum iri, si
non, nego esse nævum. Quod autem argumento ducto
à majori

à majori ad minus, Samaritanum exemplar anteferre videtur quia non lingua tantum sed & literis origenariis est conscriptum, in eo se hospitem ostendit in historia Judaica, vel loquitur incautè. Eò enim illud corruptius existimo quod characteribus originariis conscriptum, infallibilis censor qualis fuit Esras ipsi nunquam contigerit. Peccat ergo hoc contra *Aphorismum decimum. 5.* Tandem, quod primo loco facere debuisset, si tam disputator esset quam literator, negare videtur majorem. *Quod si simpliciter, inquit, adstruere voluerit, nullum librum ex versione sua esse corrigendum, ne sic quidem rectè locutus fuerit. Ipse enim fatetur, Cappellum ex versione LXX. non pauca Hebræi codicis menda feliciter satis ostendisse. Nec diffitentur eruditiores Theologi, Scaligerum, Bezam, & alios ope antiquæ versionis multa N. T. loca correxisse. R.* Committit fallaciam à dicto secundum quid, & quidem valdè ineptè. Postquam enim locutus fuit de modo, quo volui ut institueretur ista correctio, parallela nempe & allelouchia, cui bono jam loquitur de correctione ex sola versione? cum satis viderit me hoc nolle. Fassus sum Cappellum multa feliciter ex LXX. Interp. enodasse in textu Hebraico, sed antecedenter adhibito illo medio, de quo dixi. Ubi verò Cappellus ex nuda versione correctionem instituere præsumpsisset, non alia ratione fretus, quam quia aliter habet versio Græca quam textus, meritò omnibus orthodoxis debuisset ludibrium. Nullum etiam eruditorem & sanum Theologum mihi ostendet Vossius, qui dixerit, Bezam aut Scaligerum ex solis versionibus multa N. T. loca correxisse. Versiones siquidem ad textus originalis correctionem se habent eodem modo, quo Ecclesiæ testimonium, scripturam à Deo esse testantis, nempe ut minus principale & ministeriale dun-

duntaxat. Sicut enim Deus in verbo suo loquens præcipuum de ejus authentia ipse perhibet testimonium, etsi Ecclesia hæretica eam vel millies negaverit, sic & ipse per internam ~~reli-~~ sanctificatæ menti ostendit, siquid labis exscriptorum incuria in verbum suum irreplerit, si autem non ostendat, nullus error censetur commissus, ut ut versiones omnes textui adversentur. De istis equidem latius antehac egi cum Voisio, & mentem meam liquidò explicavi, sed surdo narravi fabulam. Manet ergo ipsi argumentum meum ut nodus Gordius, quem scindat, mutillet, quantum volet, solvere tamen in æternum non poterit. Et nisi hunc Achillem proculcaverit, in vanum sudat, quicquid novarum rerum in Hebraicæ veritatis præjudicium excogitat. Ecce vindicias mei argumenti, quas tuo judicio V. R. Subjicio, Deum orans, ut floridam tibi largiatur Senectam, quo animo pariter & corpore vegetus Ecclesiæ Christi multis adhuc annis prodesse possis. Datum Bredæ Kalend. Jan. 1662.

EPISTOLA ALTERA

AD CL. VIRVM

D. ISACUM VOSSIUM,

Libri de LXX. Interpp. translatione autorem.

Ratias tibi ago, *Vir Clarissime*, pro præstantissimo tuo munere, quod à Doctissimo nostro *Vlitio* tuo nomine mihi traditum. Præstantissimum voco, non formaliter sed materialiter. Quid enim de ejus forma sentiam videbis in Epistola ad

Y

Rev.

Rev. Colvium, quo cum de me meoque argumento, in quo, te iudice, totidem pene errata quot verba, agere tibi placuit. Quod si autem candidè agere voluisses, continuandum fuisset literarum illud commercium quod inter nos intercesserat, & vel manus dandæ veritati, vel ad ultimum meum scriptum, quo argumentum meum à totidem illis erratis vindicaveram, respondendum, vel, si respondere non poteras, in publicum saltem non protrudendum sub legitimæ defensionis prætextu, cujus conscientia tenebaris convictus. Verum, quoniam magnifico illo opere, universum adversariorum tuorum agmen in triumphum ducturus eras, proindeque nec ego, tametsi inter obscuriores, prætereundus tibi videbar, sat mihi gratiæ factum arbitraberis, quod sub specie amicitiae meo parceres nomini, ne scil. cum aliis jacerem prostratus in propatulo. Ego verò ejus nullam tibi refero gratiam, potiores quippe veritatis partes sunt quam meæ. Hujus augusti nomini parcendum erat, non meo. Eam publicis & privatis à me scriptis assertam qui proculcat publicè, dicam mihi scribit publicam, adeoque officio meo deesse, ni publicum ejus susceperem patrocinium, quin & publicum ei mittere nuncium paratus, si sub veritatis specie mihi fuerit impositum. Sed quicquid hac in parte à te peccatum, condono lubens, nec enim ad amissam illam Theologicam se semper exigi patiuntur literatores. Aliud autem nunc volo. Quandoquidem tuæ professionis metas transiliens, in forum sacrum irrumpere non es veritus, de instituti tui *periculo* paucis ut monearis, non operæ pretium duntaxat, sed & imprimis necessarium duxi. Imprimis quia in Præfatione ad Lectorem agnoscis, si ex tuo instituto *aliquod periculum fidei & doctrinae* Chri-

Christiana immineret, utique prestare propositum hoc silentio involvere, quam curiosa nimium indagine inquietare animos piorum. Hoc ergo tibi demonstrare volui, spe fretus te in posterum ab hujusmodi conatibus calamum & mentem temperaturum.

Rem haud levis momenti aggressus es, Vir Clar. Non enim hic agitur de numero prædicabilium, nec de sphaera activitatis, nec de spatiis imaginariis, nec de motu locali in vacuo, aut quaestionibus Philologicis, in quibus ampla dissentendi libertas. Sed de *principio Religionis*. Primo quidem intuitu subjectum, quod tractas, videtur problematicum, agis enim de rebus Historicis & Chronologicis, de quibus multi diversimodè. Tu vero instituto longè ab aliis omnibus diverso, imò contrario. Cum enim duplex sit historia, Sacra alia, alia Profana: Viri Doctissimi & in hoc studii genere exercitatissimi, quaecumque hætenus annalium sive compendia sive systemata in lucem emisserunt, rationi semper & Christianæ, quam profitebantur, religioni consentaneum duxere, ut non sacra profanæ, sed profana sacræ accommodaretur. Tu econtra, sive novitatis pruritu (quod ingeniorum contagium corrupto hoc seculo epidemium, pestis instar per omnia scientiarum genera se diffundit) istam viam, utique nimis tritam pertæsus, sive versionis Græcæ subsidio deceptus, sacram accommodare profanæ, utut Christianus, anniteris. Quo successu, ostendet tibi Eruditissimus tuus antagonista D. Hornius, quo autem fidei orthodoxæ incommodo, id mearum arbitror esse partium.

Nosti, nullam esse veram scientiam quæ non nitatur suis cognoscendi principiis, nam ex principiis fiunt demonstrationes & conclusiones scientificæ, & quo princi-

pia sunt certiora & tutiora, eò certiores & demonstrationes, adeoque rerum, quarum principia ignorantur, non potest dari certa scientia. Non autem datur ulla majoris momenti scientia, quam in qua æternæ salutis, quæ summa rerum est, cardo vertitur, S. nempe *Theologia*, cujus idcirco principium oportet esse firmissimum, & extra omnem dubitationis aleam positum. Istud autem principium, quoad religionem Christianam est *S. Scriptura V. & N. T.* unde nullum unquam Christiani nominis exstitit hominum genus, qui hoc principio sive utentes sive abutentes, non niterentur unicè. Exceptis Pontificiis & Socinianis, quorum fœcunda hæresis tam angustis se coërceri spatiis haud patiebatur. Nec enim pleraque sua dogmata unius principii censuræ, ne causa caderent, committere, nec receptum, ne Christiano nomine exciderent, rejicere, nec sine principio quicquam asserere audebant. Illud periculosum, istud impium, hoc temerarium censebatur. Quid ergo? Arcæ Domini adjungendus erat aliquis Dagon, principio sacro principium profanum, ut sic non penes Deum solum sed penes Deum & homines simul esset quasi Aristocraticum omnium controversiarum Theologicarum judicium. Quod itaq; apud Orthodoxos est *sola Scriptura*, id apud Papistas sunt *Scriptura & humanae traditiones simul*, apud Socinianos *Scriptura & ratio humana simul*.

Quoniam verò immane quantum ista duo principia à se invicem distabant (qualis enim inter Deum & homines, talis inter Dei verbum ac rationem traditionesque humanas proportio) necesse erat ut alterum, quantum fieri posset, extolleretur, alterum, quantum fieri posset, deprimeretur, quo hoc medio aliquacunque inter utrumque conciliata

ciliata paritate, traditio & ratio dignæ viderentur, quæ in eodem cum verbo Dei confessu conscientijs hominum supremam legem figerent, usque dum S. Scriptura ex Domina in fociam conversa, paulatim ex focia in servam commutaretur. Hinc à parte Pontificia pro infallibilitate Papæ, à parte Sociniana pro intemerato arbitrio, ab utraque adversus Dei verbum acriter hætenus dimicatum. In propugnando principio profano spartam quisque suam exornat pro viribus, at in oppugnando sacro, amicè conspirant. Omnes quippe uno ore contendunt, illud in fontibus suis usque adeo esse corruptum & mutilum, ut nisi seu rationis seu traditionis supplemento & concursu roboretur, religionis principium esse nequeat. Id rationibus cum intrinsecis tum extrinsecis demonstrare satagunt. Sociniani intrinsecis præcipuè utuntur, Pontificii etiam extrinseca vehementer urgent, atque in præjudicium textus originalis Judæos fraudulentæ corruptionis insimulant, authenticam tribuunt versioni vulgatæ, æmulamque Græcam supra Hebræum fontem, veluti sinceriores, nec minus divinitus inspiratam attollunt.

Vide Cl. Vossi, quibus castris nomen tuum adscripseris. Non autem inde inferre mihi est animus, te vel Pontificiis vel Socinianis partibus, quoad summam rei, esse addictum. Absit hoc à me, quam enim religionem profitearis hætenus me latet. Illud duntaxat conjicio, te nec Pontificiæ nec Socinianæ hæreseos amore, sed solius novi tui Chronologici instituti dulci contemplatione abreptum, in istos laqueos incidisse, adeoque incautum, & quid periculi isti assertioni subsit, forte ignarum, utique textui Hebræo haud minus fauturum, si ni-

mirum is ad conceptuum tuorum rationem stylum æquè attemperasset, ac indulgens illa mater versio Græca, quam hoc solo nomine tanto desiderio prosequeris. Hoc mihi hætenus de te, Cl. Vir, fuit iudicium, quod non aliunde quam ex scriptis tuis hausi. Qui severius judicant, eos vel familiarius te novisse oportet quam ego te novi, vel in leges charitatis incurrere existimo.

Oggerere mihi possis, annon perinde qua lingua Verbum Dei V. T. habeamus conscriptum, sive Græca sive Hebræa, modo illud habeamus authenticum? R. Si accuratè expendas quæstionis statum, animadvertes illud nequaquam esse perinde in hypothesi, utut in thesi possit videri tale. In eo quippe latet adversariorum astutia, quod nisi summam & irreconciliabilem inter textum & versionem observassent discrepantiam, istam non tanti facerent, siquidem ipsorum instituto haudquaquam inserviret. Ast discrepantiis animadversis, versionem æque divinitus inspiratam ac textum, atque hunc insuper variis modis à Judæis corruptum clamitant. Quo quæso fine? An ut suppresso textu soli versioni, utpote prorsus intaminatæ absolutum vindicent iudicium in rebus Theologicis? Nihil minus, hoc enim si in animo habuissent, authenticas dignitatem ei unicè tribuissent. Perinde ipsis, sive errores suos ex textu, sive ex versione videant revictos, prout parum refert sive quis in ipsa aquarum scaturigine sive in rivo submersus intereat. Quin & versionem pro corruptissima habent. Hoc solo fine, ut uterque textus Hebræus & Græcus in æquali authoritatis gradu constitutus, inter se collisi, alter in alterius viscera grassaretur, mutuisque confossus vulneribus sub humanarum traditionum imperio precarium traheret spiritum.

Atque

Atque hac ratione populus Christianus in ambiguo vacillans, quò ex istis tenebris emergeret, ad ingeminatum illud *Dic Ecclesiae* tanquam ad sacram anchoram perpetuò confugere teneretur. Hinc Tridentini Patres, consilio non Theologico sed politico, solam versionem vulgatam, tametsi non minus corruptam, effecere authenticam, sed intra Ecclesiasticorum cancellos coërcitam, quod mirum videri possit, cum tamen isti Patres, teste *Driedone* pro divinitus inspirata eam non agnoverint. Sed ei, qui astum perspexit, hoc non est mirum. Quo enim illa depressior, eo facilius mittitur sub jugum, quod textus *ἰσχυρὸς* excuteret. Siquid ergo subsidii ex Dei verbo petendum, id ipsa subministrat sub pædagogia & summo præsidio Romani Pontificis, ex cujus cerebro, veluti ex uberiore & puriore vena Spiritus Sancti dictamina (quæ in pera mittebantur Roma Tridentum) limpidius scil. fluunt, quam ex mutilis illis & obsoletis, tot exscriptionum limo turbidis, tot versionum caligine obscuratis paginis.

Hæcce technas, vel tu ignorasti, Mi Vossi, vel si nove-
ras, quomodo ab hæreseos crimine possis absolvi non video. Prius tamen mihi probabilius, tanto quippe molimine ac diligentia *℥ lxx.* causam agis, ut maiorem tibi quam ulli Doctori Pontificio, gratiam referre debeant. Et forte Papistis te ægrè facere existimas, quod codicem Sixtinum tantopere deprimis, & manuscriptum Alexandrinum exaltas. Sed tibi ipsi ægre facis & frustra te torques. Id scil. curat Papa, quis codex sit præstantior, Sixtinus-ne an Alexandrinus. Tu quæris codicem Græcum cujus authenticus usus esset in Ecclesia. At codex ille Sixtinus non ad usum sed ad pompam confectus est, nempe ut suo splendore offuscaret textum originale, impri-
mis

primis autem ut mundo fucum faceret. Non enim Græcus duntaxat, sed & Hebræus quandoque codex, tametsi longè contemptior, hoc modo in pegma subvehitur. Cui quæso bono magnificum illud opus regium, quod tempore reformationis sub Duce Albano jussu regis Philippi Antwerpiæ confectum, nunc in cœnobiorum claustris roditur à tineis? An ut ejus aliquis usus esset in Ecclesia? minimè gentium, arma enim subministrat ad evertenda dogmata Pontificia. Et quis libri usus quem vix centesimus Monachus inspexit unquam? Et qui inspicerent quod ne quidem millesimus eorum intelligit? Et qui intelligere studerent, quibus persuasum, esse librum à Judæis foedè corruptum, ecclesiamque debere regi, non secundum verbum scriptum sed secundum verbum non scriptum? Ingens ergo iste apparatus id solummodò intendebat, ut Pontifex Rom. sacrarum literarum protector ostentaretur, orbisque crederet, omnia divinorum eloquiorum monumenta residere penes Vaticanum, unicum scil. S. veritatis scrinium. Si fortè istiusmodi strophæ sisti posset cursus reformationis. Sed frustra.

Desine itaque, Vir Cl. tibi & nobis faceffere negotium. Inscius quippe causam agis eorum, à quibus, ut spero, animum habes alienum. Nec tanti tibi quæso sit nova tua Chronologia, ut in fundamentum nostræ salutis, tibi æque ac mihi fixum, pergas impingere. Etsi enim summam nominis famam ista novitate lucratus fueris, quid proderit? si tanti thesauri feceris jacturam. Neque etiam vanus quorundam applausus tibi mentem occæcet, quid enim? si fortè viris quibusdam Politicis, qui in hoc controversiarum genus, tametsi cætera perspicacissimi, penetrare non solent, artificio rhetorico imposueris, atque

atque summæ eruditionis laudem tibi conciliaveris, plures tamen qui rem intelligunt habebis adversarios. Culpaaberis ab his, laudaberis ab illis. Quin & hoc expendas velim, nos aliquando coram supremo iudice rationes reddituros, quo animo, quo affectu rem sacram tractaverimus. Id ni persuasum habeas, frustra de textu disputas, frustra de versione, omnia nil nisi fucus.

Ut concludam, addo verbum de agendi modo. Profiteris te victurum testimoniis, victurum argumentis. Dixi me omnia exotica testimonia adversus Dei verbum militantia rejicere, quia sum Christianus. Si autem argumentis certare libet, paratum me invenies. Sed ad id ante omnia requiritur ut status quæstionis sit perspicuus, quem hætenus ea qua decebat, accuratione non constituisti. Quatuordecim proposui non aphorismos, quibus rem totam comprehendere. Videbis ibi quid largiar quid non largiar. Ultimo autem ostendi quousque faveam Cl. Capello in opere critico. Omnibus itaque hinc inde expensis, tres duntaxat quæstiones in controversiam veniunt. I. *An Textus Hebraeus à Judæis data opera sit corruptus?* Non, an aliqui nævi in eum irrepererunt, vel an etiamnum aliqui à Masorethis præteriti possint deprehendi? Sed data opera sit corruptus. II. *An, si qui adhuc deprehendantur, per alia quam per interna illa media, de quibus dixi, pro nævis possint agnosci?* III. *An translatio LXX. Interpp. fuerit scriptum divinum, adeoque sive in totum sive ex parte pro authentico habendum in Ecclesia Christiana?* Harum quæstionum tu partem affirmativam adstruis, ego negativam contra rationes omnes, quos in tuo libro eò spectantes potui reperire hætenus defendi. Quod si ergo tuas tueri partes animus tibi est, habebis vindicem veritatis. Hoc autem

imprimis à te postulo, siquidem argumentis pugnandum, ut *ἀνεβῶς* & syllogisticè agere assuescas, & à styli acerbitate, quantum potes, abstineas. Acerbius equidem quandoque excipiendi videntur illi, qui contra conscientiam peccare deprehenduntur. Id autem in me, ut spero, non animadvertes, utique tibi cedere parato, si non scommatis sed rationibus viceris. Nec sane res tanti momenti & ponderis desultoriè & pueriliter sed seriò & graviter est agenda. Hisce Vale, Vir Cl. & si salutaris consilii capax es, provinciam malè susceptam desere, & in commune Ecclesiæ Orthodoxæ commodum operam tuam nobiscum impendito. Sic Deum, cujus solius gloria suprema lex est, habebis propitium. Me verò

Tuarum virtutum atque Eruditionis

Æstimatorem strenuum

A. HULSIUM.

F I N I S.

INDEX

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ,

qui in hoc tractatu citantur, illustrantur,
vindican-
t-ur.

G En. 2. 2.	76	Exod. 32. 18.	83
Gen. 3. 17.	77	Exod. 33. 14.	142
Gen. 4. 26.	130	Lev. 13. 46.	144
Gen. 5. 3.	55	Lev. 19. 26.	86
Gen. 5. 25.	131	Lev. 18. 21.	140
Gen. 6. 3.	78	Num. 12. 12.	42
Gen. 8. 7.	136	Deut. 29. 6.	84
Gen. 11. 42.	66	Deut. 32. 8.	87
Gen. 14. 5.	78	Deut. 32. 35.	88
Gen. 15. 11.	132	Jos. 7. 21.	37
Gen. 17. 14.	ibid.	Jos. 10. 10.	145
Gen. 19. 16.	136	Jos. 15. 59.	89
Gen. 26. 18.	141	Jos. 15. 62.	86
Gen. 28. 29.	136	Jud. 1. 21.	37
Gen. 30. 28.	149	Jud. 1. 23.	138
Gen. 35. 6.	136	Jud. 1. 26.	ibid.
Gen. 36. 2.	79	Jud. 20. 42.	37
Gen. 37. 2.	ibid.	1. Sam. 24. 1.	86
Gen. 41. 6.	139	2. Sam. 15. 32.	90
Gen. 49. 6.	80	2. Sam. 16. 16.	ibid.
Gen. 49. 10.	81	1. Reg. 14. 20.	75
Gen. 49. 22.	82	1. Reg. 15. 9.	ibid.
Exod. 10. 13.	138	1. Reg. 25. 11.	141
Exod. 13. 18.	139	2. Reg. 8. 26.	76
Exod. 14. 21.	ibid.	2. Reg. 10. 10.	143
Exod. 15. 16.	ibid.	2. Reg. 15. 5.	ibid.
Exod. 20. 3.	142	2. Reg. 17. 30.	95
Exod. 23. 20.	146	1. Chron. 1. 18.	66
Exod. 29. 40.	84	1. Chron. 2. 42.	144
Exod. 32. 6.	ibid.	2. Chron. 20. 31.	79

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ.

2. Chron. 26. 21.	144	Dan. 5. 25.	157
Neb. 8. 8.	33	Hof. 11. 1.	155
Esther 9. 24.	144	Amos. 5. 26.	94
Job. 13. 4.	137	Amos. 6. 1.	148
Job. 28. 25.	149	Jon. 3. 4.	96
Job. 31. 4.	150	Nabum. 1. 15.	156
Psal. 1. 4.	147	Zach. 10. 1.	149
Psal. 2. 12.	151	Zach. 12. 10.	153
Psal. 4. 3.	152	Malach. 4. 5.	149
Psal. 14. 1.	23	Matth. 2. 15.	154
Psal. 16. 9.	80	Matth. 15. 39.	144
Psal. 22. 17.	91	Ioh. 4. 22.	57
Psal. 32. 4.	152	Ioh. 5. 39.	27
Psal. 123. 4.	148	Ioh. 19. 37.	153
Cant. 1. 14.	84	Act. 2. 9. 10.	33
Eesai. 2. 3.	57	Act. 7. 43.	94
Eesai. 25. 8.	157	Act. 15. 21.	32
Eesai. 28. 1.	92	Rom. 3. 2.	27
Eesai. 38. 13.	91	Rom. 3. 12.	23
Eesai. 53. 8.	93	Rom. 4. 11.	133
Eesai. 63. 9.	142	Rom. 10. 15.	155
Eesai. 63. 9.	146	Rom. 12. 19.	88
Ier. 18. 17.	139	1. Cor. 10. 5.	136
Ier. 18. 17.	147	1. Cor. 15. 54.	157
Ier. 50. 38.	ibid.	2. Tim. 3. 16.	126
Ezech. 8. 15.	148	1. Pet. 3. 19. 20.	78
Ezech. 18. 23.	134	Apoc. 1. 7.	153
Ezech. 47. 10.	86		
141			
70			
143			
ibid.			
92			
66			
141			
79			
2. Chron.			

INDEX

INDEX VOCUM HEBRAICARUM

quæ in hoc tractatu explicantur.

אולם	136.	לשר	152.
אימים	148.	מלוח	150.
אף	142.	מימי	141.
אף-חוצה	141.	מפלצות	148.
אריך	90.	נאוו	157.
בהם	78.	כחשון	59.
בלע	157.	נקבי	149.
בעבדך	77.	נשב	132.
בעבורך	ibid.	נשק	152.
בר	152.	סכורה	95.
ברך	92.	עווזים	78.
גיא	ibid.	על פני	143.
דקר	153.	ענה	83.
האגני	144.	עקר	81.
האימים	78.	פנים	142.
הארכי	90.	ציר	146.
הבל	58.	צעיר	83.
הזווים	78.	קיץ	152.
הוחל	130.	קטף	150.
החפשית	144.	קלות	157.
ויתמהמה	136.	רוח קדים	138.
זבולון	59.	רוח ים	ibid.
הזוים	149.	רפאים	78.
חמשים	139.	רקד	153.
חרה	80.	שאננים	148.
ידק	78.	שור	81.
יקב	149.	שור	82.
ישב	132.	שיח	150.
כארי	91.	שילדה	81.
כבוה	80.	שלוח	82.
כיון	95.	שמעון	59.
לחעביר	140.	שמשון	ibid.
לכלמה	152.	תועבות	148.
למו	93.	תחד	80.
למולת	140.	תהר	ibid.

INDEX RERUM.

A.

A Bel nomen quid notet.	58
Adam quo tempore Sethum generaverit.	53
Adam quare 130. annis ab Eva separatus juxta Talmudicos.	55
Adulterum incircumcisorum quæ poena.	132
Africanus omisit Cainanem.	70
Africani testimonium de corruptione textus.	42
Alexander Polyhistor quando vixit.	67
Allelouchia quid.	15
Allelouchia quomodo instituenda.	167
Ambrosii error de vita Metusalæ.	64
Ambrosii de fontibus judicium.	22
Analogia fidei quid.	15
Analogia Grammatica quid.	<i>ibid.</i>
Andradii testimonium de textu incorrupto.	40
Annorum pubertatis proportio.	51
Augustini de corruptione judicium.	29
Augustini de textu Hebræo sententia.	21
Augustini sententia de comminatione facta incircumcisis.	134
Augustini lis cum Hieronymo.	127
Authentia textus Hebræi in Ecclesia.	21
Authentia quomodo concilietur.	122
Authentias dignitatem nulla versio participat.	26
Authentia versionis an sequitur ex citationibus Apostolicis.	120
Authentia & usus differunt.	23
Authentia quare tribuatur versioni vulgatæ.	174
Authoritas Pentateuchi versionis 70. an major quam aliorum librorum.	101
Aphpho an nomen Dei.	141
Aphphousot an locus sic dictus.	143

Apographa textus Hebræi potuerunt vitiosè scribi.	7
Apographis 7 LXX. purius nostris.	<i>ibid.</i>
Apostoli an authentiam conciliarint versioni.	120
Apostoli etiam ex textu Hebræo citaverunt.	119
Approbatio Apostolica pro LXX. Interp. an vâleat ad instruendam <i>Indusian.</i>	117
Aqua an abundans in deserto.	141
Aquilas Ponticus quis.	62
Aquila quomodo transtulerit Scripturam.	129
Aristæas qualis author.	98
Aristæas testimonium de consonantia versionis cum textu quomodo intelligendum.	111
Aristobulus Philosophus.	99
Aristobuli testimonium de libris à 70. translatis.	101
Afa quamdiu regnaverit.	75
Azarias lepra percussus ubi federit.	143.

B.

B aptismi neglectio an damnet ad limbum.	135
Barajetha apud Talmudicos quid.	47
Bereschit Rabba qualis liber.	54
Berosi testimonium de numero generaliorum.	70
Bethel & Luz nomina propria quomodo convenient.	137
Bethlehem Ephrata an omissum in Josua.	89
Biblia Antwerpensis.	125
Biblia Regia Antwerpensis quo fine edita.	176
Bibliotheca Cæsariensis.	104
Bibliotheca Philadelphica.	103
Bibliotheca Cleopatrina.	<i>ibid.</i>
C. Cai-	

INDEX RERUM.

C.

- C**ainan an genuinus. 66
Cainan quomodo additus vel o-
 missus. *ibid.*
 Cainanes plures. 70
 Cappelli iudicium de textu. 13
 Cellulas LXX. Interp. ignorat Ari-
 steas. 99
 Cetibh & Keri vocabula Masoreti-
 ca. 36
 Christum esse Messiam probatur à
 tempore adventus. 48
 Chronologia sacra sugillata. 44
 Chronologia in LXX. qua occasione
 corrupta. 64
 Chronologia Judæorum an corrupta,
 & ob quam causam. 46
 Chronologia post Abrahamum. 72
 Chrysostomi testimonium de corru-
 ptione textus. 43
 Circumcisio signaculum iustitiæ. 133
 Circumcisionis neglectio an efficax
 ad mortem æternam. 134
 Codex Sixtinus quo fine editus. 176
 Codices originarii qui. 165
 Codicum dissensus in Cainane. 69
 Comedere super montibus quid? 86
 Conscientia non potest niti opere hu-
 mano. 123
 Consensus inter LXX. qualis. 117
 Corruptelæ per Masoretas sublatae in
 perpetuum. 38
 Corruptio textus duplex. 26
 Corruptio nulla post Hieronymum. 34
 Corruptio an facta ante Christum. 27
 Corruptio fraudulenta tollit authen-
 ticum. 25
 Corruptio nulla ante Hieronymum. 29
 Corruptio textus primarium argu-
 mentum adversariorum. 9
 Corruptionem flagitiosam quomodo
 demonstrent. 44
 Curatio quo die absoluta. 77

Criminationes contra textum duo-
 rum generum. 44

D.

- D**anielis locus idē 70. septim. an
 corruptus. 73
 Demetrius Phalereus Bibliothecarius
 Ptolemæi. 98
 Diei septimi initium. 77
 Discrepantia inter textum Hebræum
 & versionem. 108
 Discrepantiæ diversi generis inter
 textum & versionem LXX. 14
 Discrepantia inter Judæos Orientales
 & Occidentales, quæ & unde. 36

E.

- E**cclésiæ veteri an malè prospe-
 ctum, si versio non fuit *ἑβραϊκή*. 115
 Editio LXX. *ἡ πρώτη* quæ. 103
 Editio vulgata Papistis authentica. 109
 Editio Aldina. 105
 Editio Sixtina. *ibid.*
 Editio Complutensis. *ibid.*
 Editiones Græcæ hodiernæ an *πρῶτη*
 LXX. 110
 Editiones hodiernæ *πρῶτη* LXX. non pror-
 sus contemnendæ. 112
 Electio ad minus non convenit Pro-
 phetis. 124
 Eliæ Cabbala de sex mille annis. 46
 Esræ codicis apographa. 7
 Esræ codex scriptus caractere Chal-
 daico. *ibid.*
 Esræ codex punctis vocalibus desti-
 tutus. *ibid.*
 Esras fuit *ἑβραῖος*. *ibid.*
 Esras & viri Synagogæ magnæ primi
 Masoretæ. 36
 Esther liber in vers. 70. interpola-
 tus. 102
 Esther liber an duplex apud Hebræos.
 145

Euse-

INDEX RERUM.

Eusebius non agnoscit Cainanem. 70
 Eusebius Bibliorum recognitor. 105
 Excisio è populo Dei qualis commi-
 natio. 135
 Enotica scripta nihil ponderis habent
 ad corrigendum textum. 13

F.

F Abulæ de Lxx. Interp. 99
 Fides fundamentum efficaciz Sa-
 cramentorum ad vitam. 135

G.

G Enerationes ab Adamo ad Abra-
 hamum. 71
 Genealogiz apud Hebræos quomodo
 recenseantur. 79
 Gentium dispersio quando facta. 63
 Gigantium nomina. 78
 Græca lingua latè diffusa. 60
 Grammaticæ Hebrææ quis usus. 3
 Gratia collata per Sacramenta V. T.
 133
 Gravamina quibus oneratur versio
 Lxx. diversorum generum. 128

H.

H Aman cujus fuerit. 144
 Hebræa lingua an *trīs* Lxx. ver-
 nacula. 116
 Hebræus Codex absolutè authenti-
 cus. 6
 Hebræus textus est origiualis. 7
 Hebræi textus accusatio quam peri-
 culosa. 170
 Hebræus textus an sit mutilus. 23
 Hebræus textus est *ἁπλοῦς*. 16
 Hebræus textus in quibus censeatur
 corruptus. 25
 Hebræus textus omnium antiquissi-
 mus. 10
 Hebræi Codices hodierni in quo pre-
 tio. 4. An pro mendosis agno-

scendi.

ibid.

Hebræorum Codicum multitudo. 32
 Hesychius Bibliorum recognitor. 104
 Hexapla Origenis quomodo facta. *ib.*
 Hieronymi testimonium quod 70.
 non fuerint Prophetæ. 125
 Hieronymi testimonium de corru-
 ptione textus. 43
 Hieronymum sententiam suam de 70.
 non mutasse. 126
 Hieronymi de textu Hebræo senten-
 tia. 21
 Hieronymi iudicium de libris à 70.
 translatis. 101
 Historia Susannæ & puerorum Apo-
 crypha. 23
 Historicorum Orthodoxorum con-
 suetudo in concinnanda historia. 171

I.

I Eroboam quamdiu regnaverit. 75
 Infallibilitas cui propria. 5
 Infallibilitatis donum Prophetis pro-
 prium. *ibid.*
 Infantium incircumcisorum quæ pœ-
 na. 132
 Interpretis officium in transferendo.
 129
 Interpretibus quid tribuendum in
 discrepantia versionis à textu. 111
 Jonathanis paraphrasis quando facta.
 61
 Jonathanis paraphrasis in hagiogra-
 pha. 85
 Iosephi testimonium de Lxx. In-
 terpp. 100
 Iosephus an Hebraicè peritus. 58
 Iosephus Gorionides contrarius Iose-
 pho Græco. 114
 Iosephi testimonium de Prophetis post
 Malachiam. 124
 Ioseph cæcus paraphrastes. 85
 Iosephus accusator fratrum. 79
 Jubilæi Talmudici adventus Messie. 48
 Judæi

INDEX RERUM.

Judæi quare corruerunt Chronologiam. 46
 Judæi an interpolant Codices Græcos. 31
 Judæorum somnia in quo pretio. 2
 Judæi Dei librarii. 3
 Judæorum Chronologia an corrupta. 45
 Judæorum dissensus & pugna qua super re. 39
 Judæos non corrupisse Chronologiam ratione temporis adventus Messiae. 49
 Judæos non corrupisse textum. 7
 Judæi an verbi Dei custodes. 28
 Judæi fideles in custodiendo textu. 38
 Judæos omni tempore habuisse Codices Hebræos. 33
 Justinii Martyris testimonium de corruptione textus. 42

K.

Keri & Cetih vocabula Masoretica. 36

L.

Lemnisci quid in hexaplis. 105
 Lex quid significet. 47
 Librariis quid tribuendum in discrepantia inter textum & versionem. 111
 Libri post Malachiam scripti non sunt à Prophetis. 124
 Lucianus Bibliorum recognitor. 105
 Luz qualis locus. 137

M.

Maceda qualis locus. 144
 Masora quotuplex ratione temporis. 35
 Masoretarum labor in quo pretio. 12
 Masoretæ Babylonici. 36
 Masoretæ textus restauratores. 7
 Masoretarum stupenda diligentia. 34

Masoretarum labor quam utilis. *ibid.*
 Masoretæ quo tempore floruerint. 35
 Masoretæ Dei instrumenta. 29
 Masoretæ Tiberienses. 36
 Masoretarum probitas. 37
 Manuscriptum Rupefucaldianum. 105
 Manuscriptum Alexandrinum. *ibid.*
 Medrasch Talmudica de nativitate Sethi. 54
 Menda in textu salutiferæ veritati non officiunt. 7
 Messiae adventus quando juxta Talmudicos. 47
 Messiae adventus quare dilatus. 50
 Metusala vixit post Diluvium juxta LXX. 131
 Metusalem quamdiu vixerit. 64
 Modi corrigendi textum originale. 11
 Moloch nomen idoli. 95
 Monachi textuum originalium ignari. 176
 Mortis æternæ comminatio facta in circumcisis. 134

N.

Nævi in textu quomodo deprehendendi. 167
 Nomina propria Hebræa à Græcis aliter prolata. 20
 Nomina Dei quot apud Hebræos. 142
 Nomina propria à Græcis reddita non debent esse causa litis. 129

O.

Obeli Origeniani deleti. 105
 Ochoziæ regnum. 75
 Octapla Origenis. 104
 Onkelosi paraphrasis quando facta. 62
 Opus operantis quid. 133
 Opus operatum quid. *ibid.*
 Orientales & Occidentales Masoretæ. 36

INDEX RERUM.

Origenis testimonium de corruptione textus. 43
 Origenes obelo notavit Cainanem. 70
 Origenis hexapla quo sine scripta. 22
 Origenis de corruptione iudicium. 29
 Originalis textus ex nulla versione corrigendus. 11
 Oulamuz an fuerit locus sic dictus. 137

P.

Pagninus ex textu Hebræo translationem instituit. 22
 Papæ prætenfa authoritas in Scripturam. 175
 Papistarum institutum in accusando textu. 172
 Papistæ cauti in accusando textu Hebræo & quare. 109
 Parallelia quid. 15
 Parallelia quomodo instituenda. 167
 Patriarchæ quare longævi. 52
 Patrum Chronologia ex LXX. 63
 Phaleg quare sic dictus. 65
 Pentateuchi Samaritani authoritas quæ. 57
 Phantasiæ vox quomodo sumenda. 149
 Philonis Judæi testimonium de textu incorrupto. 40
 Philonis testimonium de consonantia versionis cum textu quomodo intelligendum. 111
 Polyglotta Anglicana. 105
 Polyglotta Parisiensis. *ibid*
 Principia interna ad corrigendum textum, quæ. 15
 Principium gentilium epitheta. 81
 Procopii testimonium de Cainane. 69
 Prophetæ an post Malachiam fuerint. 123
 Prophetæ non eliguntur ad munus. 124
 Providentia Dei corruptionem textus impedivit. 39
 Ptolemei & Cleopatraz mentio in li-

bro Ester, unde. 111
 Ptolemeus Philadelphus quando recognaverit. 98
 Pubertatis anni qui. 52
 Puncta vocalia an *ῥέοντες*. 7
 Puncta duplici modo considerantur. 17
 Puncta vocalia non debent esse causa litis. 129
 Puncta à Masoretis addita. 18
 Punctatio rectè instituta. 15

R.

Ratio humana adjungitur Scripturæ à Socinianis. 172
 Recognitio facta ad textum Hebræum. 127
 Rempham idolum, quid notet. 95
 Res scripta & scribendi modus differunt. 120

S.

Sacramenta quomodo conferant gratiam. 133
 Sacramentorum neglectio an efficax ad mortem æternam. 135
 Sacramenta V. T. ejusdem efficaciz cum N. 133
 Sadducæi negant Angelos. 87
 Samaritici characteres an aliquid momenti concilient textui. 167
 Samariticus Codex in quo pretio. 8
 Samaritica Scriptura differt ab Hebræa. 81
 Samariticus textus non agnoscit Cainanem. 70
 Schilo quid notet. 81
 Scientiæ nituntur certis principiis. 171
 Scribendi modus quando authenticus. 120
 Scriptura *ῥέοντες* per unum hominem tradita non minoris est auctoritatis quam si per plures. 116
 Scriptura S. an sufficientem tradat Chronologiam. 72
 Sen-

INDEX RERUM.

Sententiæ tres de libris à 70 translati.	100
Sententiæ eruditorum de textu & versione quoad authenticam.	12
Septuaginta interpretes an Prophetæ.	124
Septuaginta an Hebræam linguam habuerint vernaculam.	116
Septuaginta quo interpretandi genere usi sint.	111
Septuag. versionis apographa mendosa.	8
Septuag. versio quomodo possit esse authentica.	6
Septuaginta an solum Pentateuchum transtulerint?	100
Septuaginta Int. non fuerunt <i>ῥητορικῶς</i> .	8
Septuag. versio non nimium deprimenda.	12
Seth quando natus.	52
Sex millia annorum quomodo intelligenda.	46
Sex mille anni à quo tempore inchoandi.	50
Signum verbi & Sacramenti.	134
Simson nomen unde.	59
Socinianorum institutum in accusando textu.	172
Spicilegium Masoræ quomodo possit institui.	38
Symmachus quomodo sit interpretatus.	129
Syncelli error de vita Metusalæ.	64

T.

T almudicorum testimonium de libris à LXX. translatis.	114
Testimonia Patrum ad corrigendum textum non sufficiunt.	13
Tetrapla Origenis quomodo facta.	104
Textum non fuisse corruptum à Judæis data opera.	150
Textus authenticus an perinde qua	

lingua extet.	174
Textum corrigendi modi qui.	166
Textus Samariticus quomodo adhibendus.	167
Textum corrigere quid notet.	165
Textus originalis an in solo autographo.	164
Textus correctio an ab orthodoxis ex sola versione instituta.	168
Theodotion quomodo sit interpretatus.	129
Theodotion an semper secutus LXX.	158
Theodotion substitutus <i>ῥητορικῶς</i> LXX. in versione Danielis.	127
Theophilus Antiochenus omisit Cainanem.	71
Theopneustia infert authenticam.	118
Theopneustias vocabulum quomodo sumatur.	5
Theopneustia Versionis à Vossio adstructa.	113
Theopneustias vox quomodo sumatur.	126
Tikkun Sopherin quid sit. 41. nulla inde corruptio.	42
Tohu apud Talmudicos quid.	50
Translatio Græca quando facta & à quibus.	100
Translator an possit dici <i>ῥητορικῶς</i> .	5
Triginta loca corrupta à Gordono observata.	44

V.

V aticinium Psal. 22 an studio corruptum.	99
Vaticinia de Christo incorrupta.	40
Ventus à mari qualis apud Hebræos.	139
Ventus adurens qualis.	139
Verbum Dei in qua lingua authenticum.	6
Versio Syriaca unde sumpta.	60
Versio vulgata an habeatur pro divinitus inspirata apud Papistas.	175
Versio	

INDEX RERUM.

Versio vulgata quo fine facta authentica.	175	Vossius iniquè statum quæstionis proponit. 1. Ejus dictoria in orthodoxos.	ibid:
Versio LXX. quare in tanto pretio apud adversarios.	174	Vossius eludere conatur testimonia Patrum pro textu.	30
Versio LXX. an opus humanum.	123	Vossii error in citatione Bereschit Rabba.	54
Versio an simpliciter textui possit opponi	162	Vossii candor desideratus.	161
Versio subjicienda textui.	130	Vossii judicium de corruptione textus.	24
Versiones quid in corrigendo textu conducant.	166	Vossii institutum & methodus.	10
Versio antiquarum usus.	8. 16	Vossii error de tempore Masoretico.	35
Versio LXX. à Deo inspiratam quo sensu dixerint Patres.	114	Usus versionis LXX. an valeat ad adstruendam <i>Septuaginta</i> .	117
Versio hodiernæ in quo pretio.	3		
Vinum libaminis unde in deserto.	84		
Vinum an fuerit in deserto.	83		
Vitiositas exscriptionis non tollit authenticam.	9		
Voluntas beneplaciti & signi.	134		

Z.

Z Abulon nomen unde: 59

F I N I S.

CHILIASMUS
ENERVAT-
TUS,

A D

D. P. SERARIUM;
SAMUELE MARESIO,
Authore.

GRONINGÆ,

Typis JOHANNIS COLLENI, Bibliopolæ &
Typographi. Anno 1664.

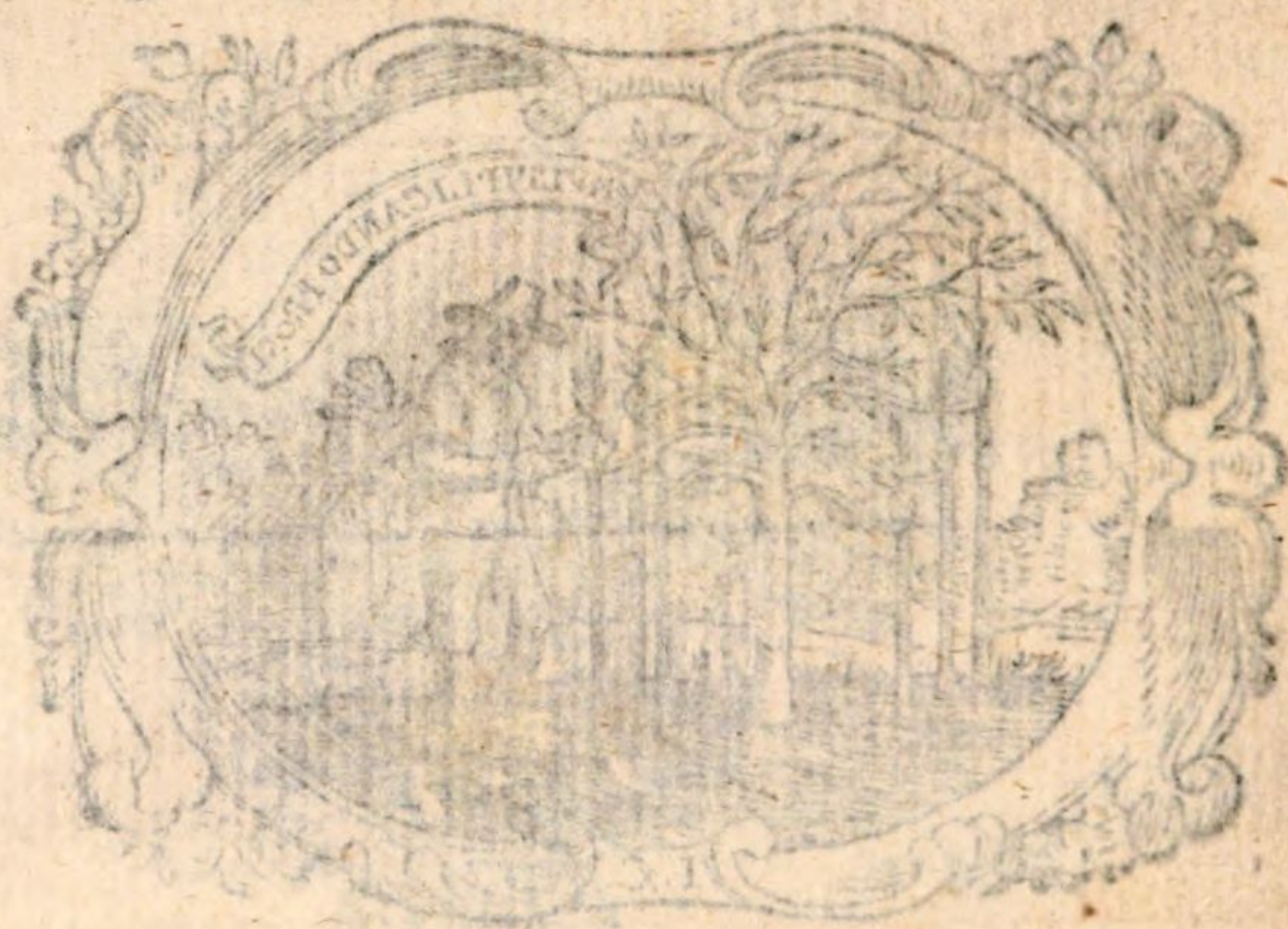
CHILIASMUS
F. N. E. R. V. A.

T. U. S.

N. D.

D. P. S. E. R. A. R. I. U. M.
SAMUEL MARSHALL

Author.

GRONINGE.

This Johannes Collen, Bibliopole &
Typograph. Anno 1864.

Reverendo & Doctissimo Viro

D. PETRO SERARIO,

SAMUEL MARESIUS

S. P. D.

I cani quid authoritatis conciant errori, Chiliafmo vestro palma debetur; etsi per omnia non sequamini priorum hypotheses in illius defensione; Nam illicò post tempora Apostolorum cœpit obtinere inter eos, qui Iudaismi præjudiciis abrepti, maluerunt, Christi reg-

num aliquod terrenum comminisci, quam illud simpliciter & absolute spirituale, mysticum & cœleste confiteri. Quò tamen plausibilior est illa sententia carni, quæ suo gravata pondere ad intelligibilia haud ita facile eniti potest, eò semper suspectior esse debet piis & fidelibus, qui viam à patria, stadium à meta, pugnae & certaminis locum & tempus à tempore & loco triumphi, ex Scripturis distinguere noverunt. Nam per absurdum est ea velle in terris expectare, quæ demum in Cœlo sunt obtinenda. Nec saluti tantum singulorum illæ obsunt imaginationes, dum in terra & Palæstina præstolantur Regni Cœlorum delicias, quæ demum in Coelis erant quærendæ & sperandæ, juxta formulam priscarum Liturgiarum, celebratissimam, *Sursum corda*, verum etiam Ecclesiæ cau-

sam in communi plurimum gravant apud supremas Potestates, ac si per earum exitium, ipsius Alcyonia essent processura. Plebei animi, quibus à natura quasi insitum est fastidire præsentia & melius sperare de futuris, facile inclinantur ad res novandas in Rep. ubi ex Religionis dogmatis, meliora quæque in dies jubentur expectare. Neque nescimus quid Quakerorum progenies, in vicina Britannia, sub spe inani quintæ Monarchiæ, hætenus meditata & molita fuerit. Plerique ex eo ferè grege, homines cœterà non mali, Tu quoque inter illos, *Doctissime Vir*, tales rerum in hoc mundo revolutiones censebant, portendi anno superiori, ex nescio qua Conjunctione omnium Planetarum in Sagittario. Cùm libelli ea de re prodiissent Belgicè & Latinè, ac Tuus inter alios, quem ad me pro humanitate tua submiseras, rogatus fui ab uno ex nostris Discipulis, egregio Juvene, Dn. *Paulo Onia*, Lesnensi, ut sibi ea de re, more Academico, Disputationem conscriberem; Id ei denegare nolui. Habita itaque hîc fuit 30. Martii anni superioris ea Disputatio illa de re, quam denuo in præsentî Opusculo curavi recudendam: Speraveram eam ultra septa Academiæ non processuram. Sed libuit Tibi, qui eò quod abundes otiosis speculationibus libentiùs indulges, eam scripto publico impetere. Viso illo, filere decreveram; tùm quod ætas ingravescens & graviores occupationes me avocent ab ejusmodi Controversiis; tùm quod nollem me tecum, bono & pio Viro, ac cæteroquin amico, publicè committere; tùm quod ipse tuus libellus sui refutationem secum ferre mihi videretur. Tandem tamen urgentibus nonnullis qui aliquid reponendum statuebant, cœpi more meo, aliquid regerere, tribusque Disputationibus successivè habitis, respondentibus electissimis Juvenibus *D. Iacobo ab Hummel Eybergeno-Gelro*, *D. Joanne Maurio*

Maurio Drentino, & D. Michaelē Engels, Ketwigā-Mar-
kano, primam partem scripti illius Tui mihi oppositi re-
futavi. Mens erat eodem tenore, cœtera expendere ;
Sed tanta me cœpit nausea absurdarum istarum opinio-
num, de regno Christi in carne propediem reducis Hie-
rosolymis statuendo, de Martyribus & Sanctis tum re-
surrecturis & deliciaturis nobiscum in terris, de Astro-
rum significatu & dominatu spirituali, ut ab eo institu-
to destiterim : præsertim ex quo incidi in novum ejusdem
fermé genii cum Tuo libellum, qui *Excitabulum Matuti-
num Iudaorum* inscribitur, iidem in genere somniis refer-
tum, quamvis in plurimis Capitibus à Tuo discordantem,
quem tamen si in Tui refutatione perrexissem, unà ad in-
cudem debuissim revocare. Verùm, illi rei non auspi-
cavi, ut quæcunque delirant alii, ad liram Verbi Divi-
ni restituere debeam. Nimis gravis mihi incumberet Pro-
vincia, si tanquam Præfectus illi Nosocomio, quod In-
curabilibus assignatum est, omnium eorum vulnera te-
nerer obligare : Expectaveras quidem ultimum Baby-
lonis Romanæ exitium, ex illo quod hætenus viguerat
dissidio inter Potentissimum Galliarum Monarcham, &
Pontificem Alexandrum : Sed quod jam tempore Dis-
putationis prioris *de Conjunctione Planetarum* ante annum,
credebam factum, Papam scilicet rediisse in gratiam cum
Rege, quia sic rumor ferebat, nunc planè ita confectum re-
fertur, dum hæc scribo, ut eo respectu illas pes Chiliasta-
rum evanuerit : quamvis non negem istam etiam pacem,
non minùs gloriosam esse Potentissimo Regi meæ Galliæ,
quam probrosam Pontifici, qui quod sibi malè intriverat
exedere debuit. Facit certè illa ad attritionem & depres-
sionem majorem Sedis Romanæ, etsi non ad illius fina-
lem eversionem, quam Gallorum armis hoc tempore
processuram videbaris omninò confidere. Saltem hac oc-

casione multum decessisse supercilio Pontificali, omnes
boni sibi mutuò gratulari debent; An eò faciant verius
qui nuper in novellis publicis 11. Martii, ceu ex Gallia
transmissi, per hoc Belgium circumferebantur, Tuum
esto iudicium;

*Cantavit Gallus, flet Apostolus, aspice flentem,
Errantem Petrum, poenituisse notat.
Ecce novos Gallum, Petrum, quam dispare causa?
Hic monuit Petrum flere, sed ille ridet.*

Quod autem hoc levidense Munus, in *avridae* utriusque
tui libelli Tibi volui inscriptum, *Doctissime Domine*, tanto
æquius reputabis, quanto liberaliùs prolixam Tuam *Apo-
logeticam Responſionem* mihi & opponere & inscribere volui-
ſti. Hanc tamen ferram, nec tecum, nec cum ullo alio
in posterum recipiabo, ac residuum quod superest vi-
tæ melioribus occupationibus impendam, quam refu-
tandis ejusmodi opinionibus, quæ per se ipsas, & suas
hypotheses, & suorum propugnatorum dissensum, plus
ſatis refutantur. Nec etiam velim vobis illa vestra cre-
pundia, quibus tantopere oblectamini, eripere: Mihi
ſatis est succidiſſe, crassiores nervos quibus videbatur
moveri hæc machina, ut diutiùs nec conſistere, nec
porrò procedere queat. Per me tamen licebit Tibi in tuo
ſenſu abundare: & memor ſententiæ Apostolicæ Phi-
lip. 111. 15. 16. nihil remittam de illo amore & affectu
Christiano, quo Te hætenus amplexus ſum. Vale Gro-
ningæ 12. Martii, Stylo loci, 1664.

DISPUTATIO
THEOLOGICA
De

CONJUNCTIONE

omnium Planetarum in Sagittario, facta, ut ferunt,

*1. vel 11. Decembris Anni 1662. & iis quæ per
illam portendi dicuntur.*

Nil familiarius inter homines, quam de iis facile persuaderi quæ vehementer optant, & ex suis desideriis vaticinia fabricari: Quo possit jure merito referri illud tritum adagium, *Somnia sibi fingunt amantes*, nec non & istud, *Sabini somniant quod volunt*. Et sicut ad minimi folii strepitum contremiscunt qui panico terrore corripuntur, ac si Hannibal esset

ad portas & sibi jam immineret id omne quod metuunt, ita qui semel spes inanes conceperunt, illis fovendis & sustentandis undique comportant materiam, eoque trahunt obtorto collo quæcunque extraordinaria contingunt vel in Politia vel in Natura.

2. Id videre est in hodiernis Judæis, qui quoslibet rumusculos captant inanes, ex quibus putant imaginarii sui Messiae adventum imminere; prout illius rei specimen edidit ipse Menasseh Ben Israël Judæus Amsterodamensis, cæterà, pro gentis ingenio, dum viveret benè doctus, in eo libello quem inscripsit *Spes Israël*. Nec desunt inter recutitos qui ad primum cœli fragorem, credunt imminere adventum Eliæ, & se præparant ad eum excipiendum.

3. Sed & id obtinet in eo genere hominum quos *Humoristas* vulgus solet appellare: Hi cum viri sint plerumque non mali, ex

2 *Disputatio Theologica de Conjunctione*

tædio magnæ illius corruptionis quæ longè lateque grassatur in hoc mundo, malaciam & Alcyonia præstolantur has tempestates exceptura, & magnam ac favorabilem rerum conversionem inductura sæculo. Hinc tot audaces non tam conjecturæ quam assertiones, de imminente Antichristi & Romæ excidio & die judicii: quorum illud in libello edito Londini ante octennium assignatur anno 1666. hic vero anno 1711. Et modò videbamur jure, ex publicorum negotiorum facie id non improbabiler expectare, potentissimo Galliarum Monarchâ arma movente in Alexandrum & quasi accincto ad exequenda Dei decreta in illam matrem fornicationum: sed ea spes per eorum reconciliationem decollavit, tot interea signis ultimi Christi Servatoris ad judicium reditus, qualia in Scripturis annotata sunt, se prodentibus; Attamen cum nostrum non sit nosse tempora sive opportunitates quas Pater in sua ipsius auctoritate statuit Act. 1. 7. malumus hic *ἡσυχῇ*, & silenter expectare opus Dei, quod dubio procul suo tempore procedet juxta Scripturam 2. Thessal. 1. 8. Apocal. xvi. 1. 5. 6. 7. 8. quam quippiam circa talia temerè definire.

4. Hinc quoque tot *Somnia* in dias auras prodeunt, tot novæ *Revelationes* cuduntur ac in lucem protrahuntur, quas pressisse fortè satius fuisset, cum earum falsitatem & vanitatem eventus ex parte jam comprobaverit: Hinc præsertim quatuor hæc Capitalia nonnulli hoc tempore præstolantur. 1. Conversionem universalem Judæorum ad fidem Christi, & Reip. Judaicæ restitutionem in Palestina. 11. Hominis peccati abolitionem. 111. Regni Christi gloriosi in terris, per mille annos duraturi, institutionem. 1v. Resurrectionem primam Martyrum, qui cum piis & fidelibus in hoc regno quintæ Monarchiæ delicientur, usque dum per Gog & Magog, ingruant *ad huc alia bella*.

Et iterum ad Trojam magnus mittatur Achilles.

5. In istis verò imaginationibus atrabiliariis, vix quicquam sanæ est. Apostolus equidem Rom. xi. 25. & seqq. aliquam prædicat conversionem Judæorum, ante ultimum Christi adventum & resurrectionem mortuorum; quamvis viri nonnulli docti cum Melancthone, quem & Marloratus sequi videtur ejus transcriptis verbis *ad h. l.* hoc Pauli vaticinium de conversione Judæorum sic intelligant, futurum esse ut subinde usque ad finem mundi aliqui ex Judæis convertantur; qui forte sunt confecturi illum numerum centum quadraginta quatuor

millia

millium obfignatorum ex omnibus tribubus filiorum Israël, quorum fit mentio Apoc. v 11, 4. Unde non delunt qui negent illam universalem omnium Judæorum conversionem esse expectandam sub mundi finem: quos inter est ille Author Anonymus libri in Anglia editi, cujus paullo ante meminimus. His accedunt etiam Lutherus & Cramerus, apud Joannem Gerhardi, *de Extr. Iud.* §. 111. qui & ipse fluctuare videtur, iis rationibus quas ibi commemorat. Saltem ut istius conversionis solemnioris Judæorum modus & ordo Θεὸς ἐν γένει καὶ ἐν ἑκαστῇ, ita eos redituros in terram Canaan eamque denuo posselluros, meritò negamus, ut variis argumentis negativam adstruit idem Gerhardi *ibid.* §. 109.

6. Et certè qui hanc Reip. Judaicæ restitutionem in Palæstina somniant, & quod eam imminere arbitrentur liberales se præstant supra modum nonnullis Judæis æruscatoribus, debent unà expectare restitutionem cultus Levitici & Templi Hierosolymitani ad illum, qualem & Judæi per suum Pseudo-Messiam præstolantur, & Pontificii nugantur processuram per suum Antichristum; quem jure dixeris effectum ad ideam Armilli recutitorum, de quo videatur Buxtorfius uterque, tum in *Lexico Talmud. ad illam vocem*, tum in *Synag. Iud. ult. edit. cap. 50.* Etenim ita innexa erat Politia Judaica cultui Levitico, ut illius leges hoc everlo obtinere nequeant.

7. Quæ ex Mose & Prophetis in eam absurdam sententiam ad fastidium usque ingeruntur ab illius Patronis, vel sunt in ordine promissionum, non prædictionum; promissiones verò conditionatæ cum sint, ideo caruerunt eventu, quod conditioni non steterint qui illas acceperant; Vel si prædictionibus annumerentur, quod per nos licet, censerì debebunt completæ sensu literalì ac diminuto, in Judæorum liberatione ex captivitate Babylonica, mystico verò ac spiritali in Israëlìs veri redemptione per Christum, prout utraque signatur Zach. ix, 11. Videantur contra hunc errorem Galatinus *de Arc. Verit. Cath. l. 9. c. 9.* & quem ipse ferè semper interpolavit, Raymundus Martini *Pug. fidei 2. parte, c. 14. §. 4.* qui ambo ex Scripturis & Judæorum monumentis demonstrant, tertiam terræ suæ possessionem Judæos non magis debere præstolari, quam tertium templum.

8. Hominem peccati, ut de secundo dicam, atterendum quidem paulatim Spiritu oris Christi, Apostolus docet, sed non penitus abolendum aliter quam illustri ejus adventu quo veniet ad judican-

4 *Disputatio Theologica de Conjunctione*

dum vivos & mortuos 2. Theff. i i. 8. *cum secundò absque peccato conspicietur iis qui ipsum expectant ad salutem* Heb. i x. 28. Ne quis hinc somniet nescio quem tertium adventum Christi illustrem, intermedium inter priorem, quo Sermo caro factus est Johan. i. 14. & ultimum illum in consummatione sæculi, quo iudicaturus est vivos & mortuos. Quantum perierit de Antichristi imperio per Reformationem, quantum ejus vires fuerint attritæ prædicatione Verbi Divini, in comperto est apud omnes: Illa ipsa *σπράξις* quæ modò intercessit Pontifici cum Rege Gallia, eum redegit in ordinem fratrum humiliatorum, cum & satisfacere per omnia Regi debuerit, nec ausus fuerit prædecessorum suorum bruta fulmina, in potentissimum Regem intorquere: Quale autem, quando & quomodo processurum sit ultimum ejus exitium, non facile est definire. Saltem id suo tempore eveniet quod ajunt à Frederico Imperatore olim prodiisse;

Roma diu titubans variis erroribus æta

Corruet & mundi desinet esse caput.

9. Regnum Christi Millenarium in terris, quæ quinta sit Monarchia, & tertium caput est istius expectationis, commentum est cerebrinum, quod primùm à Cerintho hæresiarcha confictum, sic adoptavit Author supposititius Carminum quæ vulgò Sybillina dicuntur, à Montani Paraclete ut verosimile est procuratorum, (& quorum Apologiam suscepisse Erasmus Schmidium Witebergensem Professore, additam ad calcem Novi Testamenti Græco-Latini eruditis illius notis illustrati, est quod jure miremur,) ut multos veterum in erroris plausibilis consortium induxerit: Quorum de illa re dicta permulta qui videre volet, adeat Sixtum Senensem *Bibl. Sanctæ lib. 5. annot. 233. & lib. 6. annot. 347.*

10. Certè Christus ipse in solemni illa sua Confessione coram Pilato, conceptis verbis professus est regnum suum non esse de hoc mundo Joh. xv i i. 36. Nec aliis eripit terrestria regna, qui nobis cœlestia meritus est: Neque redibit è cœlis, qui ipsum capient usque ad tempora restitutionis omnium Actor. i i i. 21. nisi cum descendet in consummatione sæculi iudicatum orbem & redditum unicuique secundum opera sua. Et quam facile condonem eorum Chiliastarum molliori sententiæ, qui non nisi moderatam aliquam quietem & relaxationem promittunt Ecclesiæ in terris post dejectum suo solio Antichristum, quamvis in his terris *nunquam bella piis nunquam certamina* defint,

desint, tam mihi videtur absona eorum crassiorum Millenariorum opinio, qui Christum visibiliter regnatum in terris opinantur, & eas suis propinaturum delicias, quas facilius extundant ex Virgilii *Ecloga* 4. quam ex Scripturis divinitus inspiratis. Videatur Hieronymus *præf. lib. 18. in Esaiam, ad Eustoch.*

11. Et quam eò non faciat locus Apocal. x x. 4. vel indeliquet quod mille illi anni jamdiu præterierunt, undecunque eorum accessas initium, sive à Christi incarnatione & passione; sive à tempore prædicationis Evangelicæ per Apostolos & everisæ Judaicæ Politicæ, à qua ad Gregorium v i i. mille circiter annos effluxisse, notant *ad hunc locum* Doctissimi Belgæ Interpretes; sive denique ab Imperio Constantini Magni, sub quo cœpit ita labascere Idololatria Ethnica, ut revera ligatus tum fuerit Satan *ne amplius Gentes seduceret.* Videantur ea de re & Belgæ Interpretes in *Apoc. 20.* & Usserius *de Christ. Ecclesiarum Succ. & statu, cap. 1.* & Johannes Crocius *Anti-Weigelii par. 1. cap. 13.* Locus quidem ille Apocal. suas patitur difficultates; Sed satis corrui Chiliaismus, quamdiu apodicticè non probatur initium istorum mille annorum, ab Antichristi totali everfione esse ducendum: contra quam statuit Apostolus Gentium, ruinam totalem Antichristi, in ultimum Christi adventum rejiciens 2. Thess. i i. 8.

12. Resurrectio prima, quarta spes istorum, eodem loco Apocal. x x. 6. commemorata, mystica est non physica, ejusdem ordinis cum ea quæ celebratur alibi in Scripturis, ut nominatim Eph. v. 14. Quanquam & observandum, restitutionem Ecclesiæ nonnunquam describi sub imagine resurrectionis, ut Ezech. x x x v i i. 1. & seqq. & Apoc. x i. 11. Saltem quam absurdè concipias Christum humano more regnantem in terris, cum negaverit coram Pilato regnum suum esse ex hoc mundo, ut modò visum, tam absurdè finges vel partiarum aliquam piorum resurrectionem, cum omnes unà sint resurrecturi, justi & injusti, Dan. x i i. 2. Joh. v. 28. 29. Act. x x i v. 15. 1. Corinth. x i. 22. 23. vel mortalium & viatorum qui remanebunt in terris commercium familiare & quotidianum cum beatis & comprehensoribus, ut cum ipsis edant, bibant, ludant & delicientur per mille annos.

13. Quod enim Christus concessit suis Apostolis ut secum ederent & biberent post suam resurrectionem Actor. x. 41. non fuit præludium istius miscellæ, quæ mille absurditates secum vehit, sed

inserviit duntaxat comprobandæ veritati istius suæ resurrectionis; ne ullus de illa scrupulus in ipsorum mentibus remaneret. Nec si erroribus istis per libros Pseudo-Sybillinos, vetusti Ecclesiæ Doctores fuerunt impliciti, minus ideo sunt erronei: Certè, ut notat Hieronymus V.S. Dionysius Alexandrinus doctè & eruditè refutavit quæ Irenæo de his exciderant; Et eo minus fidei merentur, quod Apollinarius, qui propter alios errores minus benè audit apud Veteres, Irenæi causam adversus Dionysium suscepit. Sed & hunc errorem videtis contra Weigelium solidè refutatum à Crocio, *Anti Weigelii* p. 2. cap. 13. quæst. 4.

14. Nostri nunc non est instituti hæc opinionum portenta ἀπειθῶς impugnare; cum ea retulisse sit illa refutasse: Sed operæ pretium facturos arbitramur, si ostenderimus quam ficulneum illis tibicinem nuperrimè nonnulli quæsierint ex placitis Kalendariographorum, qui ex omnium planetarum conjunctione & συνόδῳ in eo Zodiaci signo quod Sagittarii nomine insignitur, quæ contigerit 1. vel 11. Decembris proximè elapsi, hæc omnia audent & prædicere & expectare.

15. Ex hac nostra Urbe Groninga primum prodiit trimestre ante aut circiter philyra Belgica, cum hoc titulo, *Wat Nieuws en Wonderlijcks*, impressa pro G. V. D. & nî fallor typis Augustini Eyssens, ex observatione Theodori Hoen, cujus nomen celebre est inter Kalendariographos, qui affirmavit similem conjunctionem non contigisse à tempore Diluvii Noachici, quo facta fuerit in Aquario: Et cum simile quid sub titulo *Prodromi* ex Germania Germanicè prodiisset, Petrus Serarius, qui Amsterodami vivit, vehemens assertor Chiliasmī, ex utroque confecit *Brevem* (uti inscribitur, quamvis satis prolixam) *Dissertationem Latinam de fatali & admiranda illa omnium planetarum in uno eodemque signo Sagittarii, ignea triplicitatis ultimo, conjunctione, die 1. & 11. Decemb. anno 1662.* Quæ tam ex S. Literis, quam ex ipsius conjunctionis natura, aliisque rerum præcedentium & concomitantium circumstantiis, clarè evincitur illustrem illum I. C. adventum imminere, quo 1. Gentem Iudæorum dispersam erit recollecturus, 2. Hominem peccati, qui hætenus tam in Ecclesia quam in mundo principatum obtinuit, aboliturus, & 3. Regnum in terris gloriosum tandem erecturus.

16. Est certè Vir ille, bonus, pius ac benè doctus; nostri Duræi, Irenici, constans amicus, & quondam, nî fallor, Collega Agrippi-

Agrippinæ Ubiorum: Sed ἰδοὺ γινώσκων, ac creditus in Swenckfeldia-
nismum pronior; licet suis nuper ad me literis cum quibus hanc
suam Dissertationem mittebat, profiteretur nullam partium inter
Christianos doctrinam judicare convenientiorem Scripturis, quam
Reformatam: Quin optimam navavit haud ita pridem operam in re-
futando Belgicè libello Sociniano & impio qui inscribitur *de Apo-
stasia Christianorum*; ac longè meliorem meo iudicio, (quod citra
illius offensionem dictum esto, Nam *disserere bonos etiam de rebus iis-
dem, Incolumi licuit semper amicitia*;) quam in propugnando Gallicè
contra D. Amyraldum, regno Christi Millenario, quod ille ad-
versus D. Launæum, nunc ἐν ἀγίοις, amicorum suorum quondam
ἄλφα, plurimis oppugnaverat.

17. Circa titulum *Dissertationis V. R.* nolim immorari: nec ex-
pendere omnia quæ huc congeffit ex rerum *precedentium & concomi-
tantium circumstantiis*; Sufficiat observasse in limine, nec ipsum con-
sentire cum nostro Groningano G. V. D. nam hic conjunctionem
planetarum Noachicam, dixerat ex Theodoro Hoen, factam fuis-
se in Aquario, ipse verò V. R. eodem laudato Theodoro Hoen &
aliis quoque, qui id ex *tabulis Conjunctionum* certè colligi testantur, illam
dicit contigisse in *Piscibus, signo aqueo, pag. 13.* & supponit falsò
aliud illustrem I. C. adventum esse expectandum, quam quo appa-
rebit redux è cœlo in consummatione sæculi ad iudicium vivorum
& mortuorum; Neque enim alium hætenus, fides Christiana
ex Scripturis edocta est expectare. Et cum istud sit πᾶντων τοῦ κόσμου
omnium harum conjecturarum, necesse est corruere quicquid tam
arenoso & falso fundamento superstruitur.

18. Sed videamus num ex illius *conjunctionis natura*, tale quid,
vel per fidiculas elici possit: Certè non nego eam esse rerum huma-
narum conditionem & corruptionem, in qua ὁ κόσμος ὅλος, quæ fa-
cilè indicet haud procul nos abesse à Consummatione sæculi: Ver-
git ad finem sexta mundi Chilias, quam videtur æternum Sabba-
thum excepturum: Et plurima à Christo & Apostolis prædicta, ceu
eventura ante illius ad nos reditum, suum eventum jamdiu sunt
consecuta, ut nihil ferè aliud amplius supersit piis, quam ut anhe-
lent ultimam suam liberationem, & illud ingeminant Apoc. xxi,
17. 20. *Imò Domine Iesu veni.* Verùm eò quicquam facere, multo minus
illa spectare quæ somniant Chiliastæ, & qui cum Quackeris & tur-
bonibus

bonibus Anglis, quintam Monarchiam in terris præstolantur, istam conjunctionem planetarum omnium in Sagittario, nego & pernego.

19. Nam primò neque de motu, neque de situ, neque de numero Planetarum, consentiunt inter se hodierni Astronomi: Non desunt enim viri in eo genere versatissimi, (quos alii tamen planetas humanos appellant,) qui & Planetis hanc quam incolimus terram annumerent, eamque incolis Lunæ, si quos illa habet vel haberet, & habere præsumunt nonnulli, talem se præstare & exhibere statuunt, qualis nobis Luna est; & ex Planetarum ordine ac numero ipsummet subducunt Solem, quem in Centro universi perpetuo fixum asserunt, incapacem illius duplicis motus annui & diurni, ex quo pendet constans vicissitudo & variatio noctis & diei, ac tempestatum anni, nec non vel miraculosæ illius stationis quæ contigit tempore Josuæ Jos. x. 12 13. vel portentosæ illius retrocessionis, quæ evenit tempore Ezechiae 2. Reg. xx. 10. 11.

20. Nec magis favebit ista conjunctio huic expectationi, si missis Copernici & Copernicianorum paradoxis, aut vorticibus Cartesii, malueris philosophari ex Ptolemæi principiis. Salmasius enim in erudita sua *Diatriba de Annis Climactericis*, pag. 308. & 309. te docebit, nec ipsum Ptolemæum, nec veterum Mathematicorum quemquam, aut meminisse harum magnarum conjunctionum, aut saltem censuisse quod per illas de mutationibus mundi generalibus judicium fieri debeat. Et æquè Palingeneses Platonicas ex istis revolutionibus & constellationibus portendi somniabis, ac illam vel Judæorum recollectionem, vel martyrum primam resurrectionem, de qua vis tibi met ad blandiri: Sunt Phænomena naturæ, in ordine ad Spiritualia, similes illis picturis, quæ undecunque illas aspexeris, in te semper intueri tibi videbuntur.

21. Adhæc non satis fibimet constant nostri Arioli. Nam alii id referunt ad regnum Christi millenarium, alii ad Consummationem sæculi; Alstedius enim, vir egregius & qui hunc errorem omnium doctissimè errasse videtur, rejicit in annum 1694. auspicia & paralceuen regni millenarii, quo finito iterum Satan solvetur, Gog & Magog pugnabunt contra Ecclesiam, & variis turbis miscebitur sæculum, Christo se iterum in cælos recipiente, cum iis qui primæ resurrectionis consortes fuerint. Videsis illius *Thesaurum Chronol. c. 54.* quod continet *Chronologiam magn. conjunct.* Eò autem colli-

mat

mat D. Serarius. At Theodorus Hoen, inde prælagit finem omnium, quod cum similis conjunctio facta fuerit in Aquario tempore Diluvii, hæc facta nunc in Sagittario, signo, uti loquuntur, igneo, portendat jam adesse tempus, ut loquitur Ovidius *Metamorph. I.*

Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli,

Ardeat & mundi moles operosa laboret.

22. Sed neque de re ipsa satis inter ipsos convenit: Nam Alstedius quidem pertendit magnam conjunctionem Jovis & Saturni contigisse in trigono aqueo tempore diluvii; Sed non viderat, ut hodie nostri, tunc omnes planetas in eodem signo vel Aquarii vel Piscium conjunctos fuisse. Tum satis absurdum videtur, quod Astrologi pro suo arbitrio quatuor in Zodiaco trigonos per qualitates elementares distribuunt; ut ille sit aqueus, alter, igneus, æreus tertius, & quartus igneus: Quis enim hoc eos docuit? Cum illæ proprietates nequeant syderibus convenire, vel *formaliter*, vel *eminenter*: Non formaliter utique, si audiat tota Peripateticorum Schola, quæ cælorum & syderum materiam negat esse elementarem, & illos conflant ex nescio qua quinta essentia, cui nec humor, nec siccitas, nec calor, nec frigus conveniat. Quod si lux primigenia in corpora sydereæ fuit divinitus condensata quarto die hexaemeri, exinde quidem *ignea* utcunque dici possent, non tamen terrestria, vel aquea, nisi ab iis qui velint corpore in uno *frigida calidis* componere, *humida siccis*.

23. Non etiam *eminenter*; Siquidem nullâ certâ ratione, vel indubitata experientiâ, constare potest, quinam sint influxus istarum constellationum ex quibus totus conflatur Zodiacus, quæ-ve specificæ operationes in hæc inferiora, ut illi tribuamus vim aquas cendi ac permovendi, illi efficaciam ignem accendendi & calorem intendendi: Ac ut de Sagittario duntaxat loquar, quem *Sagittam* appellant Judæi Astronomi, ut *Aquarium Situlam*, cum ille sit ultimus signorum Autumnalium, potius signis frigidis quam calidis, terrestribus vel aqueis quam igneis, accenseri deberet. Ut sagitta ei tribuatur quod sub ipso primas frigoris & hiemis puncturas sentiamus.

24. Et sanè quam non fuerit nuper Sagittarius igneus, quando dicuntur omnes planetæ in ejus cauponam convenisse, unâ deliberaturi de Republ. Judæo-Christiana, nisi forte quatenus sub ipso ad frigus expugnandum luculentus focus ubique strui debuit, acerbum

illud & diuturnum gelu ex quo ægrè eluctamur, satis comprobatur; Et pro eo quod Crassus apud Plutarchum *in illius vita*, Philosophastro cuidam nuganti apud eum periculosum esse castra movere sub Scorpione, fallè respondebat multo magis se metuere Sagittarium, quod Parthorum sagittis undique impeteretur, ita jure dixerim minus à Sagittario metuendum fuisse tempore istius conjunctionis quam ab Aquario, suas nives & aquas congelatas in nos effundente.

25. Verùm ita sunt absurdi isti *cælorum exploratores*, uti dicuntur Es. XLVII. 13. ut non solum qualitates elementares assignent purissimis & simplicissimis illis syderum corporibus, eorumque imperium in elementa partiantur pro lubitu, sed insuper ausint suis planetis tribuere qualitates morales, ut illos bonos faciant, istos malos, istos mediæ conditionis, prout se vel bonis applicuerint, vel malis; At verò fallò dixerit Moses Deum omnia creasse *valde bona* Gen. 1. 31. si nonnulla syderum conditione suâ mala & noxia voluerit esse.

26. Nec contenti futilissimi homines elementa partiri inter Astra, ut eorum quodque sciret quid suo subesset imperio, longius processerunt, & singulis Zodiaci signis, singulorum in corpore humano membrorum regimen assignarunt: Caput Arieti, collum Tauro, Geminis brachia, Cancro pectus, Leoni cor, Virgini intestina, Libræ renes, Scorpioni pudenda, Sagittario femora, Capricorno genua, Aquario crura, Piscibus pedes: Cujus distributionis si rationem petas, non aliud audies quam eos sic velle, sic jubere, stet que illis pro ratione voluntas: Nec etiam hîc substiterunt: nam quasi familiæ inter Astra eriscundæ præfecti essent à Domino, iterum singulas Orbis regiones & provincias, singulis assignarunt, quasi ipsius Numinis curæ in regimine universi sublevandæ gratiâ.

27. In his autem omnibus originem videas luculentam Idololatricæ tum Gentiliticæ tum Pontificiæ, quæ illam interpolavit; Nec enim putem aliunde factum quod Ethnici quondam assignaverint suis distinctis Numinibus sua quæque elementa, suas artes, suas provincias regendas, contrariis etiam studiis & conatibus, per quos *Mulciber pro Troja, contra Trojam stabat Apollo*, suos morbos vel inferendos vel sanandos, quæ omnia revixerunt in Papatu. Imò ejusmodi fundamentis nititur magna pars teterrimæ illius Magiæ, quæ singulis signis Zodiaci & planetis suos assignavit genios, certis carminibus evocandos, certis characteribus detinendos, certis metallis & figuris

& figuris illigandos, de quibus fusè & noxiè agit Agrippa *Occultæ suæ Philos. lib. 3.* Ut mirum sit Viros cœterà pios & doctos, ex tam ineptis ac noxiis principiis, ex disciplina tam vana, quæ passim damnatur in Sacris Scripturis *Es. xl. 24. 25. xlvii. 13. 14. Jerem. x. 2.* velle ea definire quæ ad œconomiam regni Christi spectant & illi soli nota sunt.

28. Et cùm tam expressè Moles testetur *Deut. xxi. 29. occulta esse penes Iehovam Deum nostrum*, miror D. Serarium tam imperterritè asserere *pag. 18.* omnium eorum quæ à primis mundi initiis eventura sunt, signa in cœlis Creatorem posuisse, ut qui oculos ad videndum haberent, ibi tanquam in speculo videre quoque possent quæ in terris suo tempore eventura sunt. Sic enim non eguisset Ecclesia Prophetis supernaturaliter illuminatis, qui futura prædicerent, sed tantum tubis opticiis & peritis Astrologis, qui ope illorum in omnia Dei arcana in syderibus expressa, penetrarent; illamque cœlestem Scripturam, quæ formatur per situm & aspectus syderum, juxta ineptias Gaffarelli *parte 4. Curiosit. suarum inauditarum, quæ est de lectura stellarum*, possent ope Steganographiæ Tritthemii, explicare & resolvere.

29. Atqui inter ea quæ Scriptura Sacra declarat nobis innotescere per cœlos & astra *Psal. xix. 1. 2. Rom. i. 20.* non recensentur arcana futurorum, quæ sibi soli Deus reservata voluit. Sed pergo ulterius, & quoniam viri boni tam multa & magna portendi & prælagiri volunt per illam planetarum conjunctionem, libenter ab ipsis peterem, quæ potius hæc velint colligi ex concursu & conjunctione omnium planetarum in eodem signo, quam ex eorum oppositione vel aliis aspectibus: Certè si Luna tempore conjunctionis suæ cum Sole desinit lucere, in oppositione verò plena est, si eclipses Solis quæ eveniunt tempore conjunctionis illius cum Luna, sunt duntaxat apparentes, reales verò ipsius Lunæ oppositionis tempore, non video cur magis metuenda sit conjunctio planetarum, quam eorum oppositio. Tum si planetis terra hæc debet accenseri, ut statuunt Coperniciani, non capio cur cœteri planetæ vel disjuncti vel conjuncti, plus in illam possint, quam ipsa in cœteros.

30. Frustra verò nitaris cum erudito Viro *pag. 23.* locis Scripturæ commemorantibus signa in Sole & Luna *Matth. xxiv. 29. Luc. xxi. 25.* & alibi passim; Cùm si ad literam illa signa sumi deberent, forent omninò portentosa & legibus naturæ contraria: In ista

autem conjunctione planetarum, nihil apparuit anomali, nihil monstrosum, nihil quod declinet à lege naturali quam Deus illis posuit ab initio, unde quis jure colligat, ut olim dicitur factum à Dionysio Areopagita, ex miraculosa Solis ecclipsi quæ contigit in morte Domini, vel authorem naturæ pati, vel ipsam naturam brevi ruituram.

31. Se deridendum doctis propinavit Thomas Campanella, Monachus Dominicanus, cum *Physiol. c. 3.* anomalias æquinoctiorum, quæ forte sunt in hominum computo, non in rebus ipsis, annumerat signis extremi judicii; prout est quod miremur Hugonem Grotium *de Verit. Rel. Christ. lib. 1.* ad eundem lapidem impingere, & Solem propius quam ante ad terras accedentem signis diagnosticis ultimæ conflagrationis accensere. Nam illæ Solis declinationes & eccentricitates, si quæ sint, de quibus judicium esto penes illarum rerum peritiores, perpetuam servant legem: Imò quo nobis Sol videtur propior esse, ut hiemistempore, eo minus suum ardorem & calorem ad nos transmittit: Igitur non debent annumerari ostentis & prodigiis, ea quæ procedunt ex constanti lege naturæ.

32. Quare si planetæ omnes visi sunt nuper sub eodem Sagittarii signo, id factum fuit ex regulari & ordinario eorum motu, quem Deus ab initio creationis illis indidit: Ut potius portentum debuisset fuisse nobis, si illuc eo temporis articulo non convenissent. Quinimò etsi homo non peccasset, illæ & conjunctiones & oppositiones planetarum, sub directione Providentiæ Divinæ evenissent. Sunt equidem astra & sydera divinitus condita in signa diagnostica & diacritica temporum & tempestatum anni Gen. 1. 14. ut subinde urgent id Viri Docti de quibus agimus; Sed non in signa prognostica occultorum Dei consiliorum, de quibus ex libro Scripturæ, non ex libro naturæ, sumus edocendi; Ista debent edisci ex Bibliis, non ex stellis, & quod in eo genere Scripturarum autoritate destituitur, eadem facilitate contemnitur quâ probatur.

33. Influant per nos sydera in corpora elementaria, ut ea variè afficiant; nihil tamen juris ipsis competet in mentes & voluntates hominum, eminentioris naturæ & conditionis quam ipsa sunt, & *Vir sapiens dominabitur Astris.* Tum libenter petierim ab istis hominibus, an illa quæ somniant sunt eventura propter istam planetarum conjunctionem, an verò hæc conjunctio & *συνυία* propterea acciderit, quod hæc sint eventura: Nec enim posito id omne
propæ-

propediem eventurum, alterutrum inde sequeretur: Possunt in plurimis duo simul statui, quorum neutrum alterius signum, causa, effectus, vel adjunctum necessarium erit. Non ideo vel Petrus philosophatur quia baculus stat in angulo, vel baculus stat in angulo quia Petrus philosophatur: licet possit fieri ut in eodem cubiculo, & stet baculus in angulo & Petrus philosophetur.

34. Operam itaque ludunt & oleum Viri docti, dum notabiliores quosdam eventus in Ecclesia & Politia conantur adaptare istis conjunctionibus magnis planetarum, licet non omnium; ut factum operosè ab Alstedio, & post eum à D. Serario *Dissert. sua p. 10. & 11.* Nec enim illi eventus contigerunt eo die & momento quo factæ sunt istæ conjunctiones; Imò quamvis nunquam diu unà subsistant isti planetæ, quod alii celerius alii tardius progrediantur, volunt tamen istarum conjunctionum effecta vel significata per multos annos continuare; prout fingunt adhuc durare effecta ejus magnæ conjunctionis Jovis & Saturni, quæ facta fuit anno 1603.

35. Adeoque cum per vices scatas redeant, & præcedentis *ἐνέγεια* forte continuare statuatur donec altera eveniat, pari jure omnes omnino eventus, minimos, medio maximos, summos, ad illorum aliquam referas necessariò, quo debet referri ad conversionem primi mobilis, ut mensura est omnis nostri temporis, quicquid evenit in tempore. Et per absurdè statuas ex momentaneo illo planetarum occurso in aliquo signo Zodiaci, tam multa tantæque molis opera certò & infallibiliter pendere; cum eò veniant quisque per vias suas, ideo tantum, instar Catonis olim ingredientis Amphitheatrum, ut abeant: adeo ut nequidem ad momentum ibi consistent, sed pergeant in suo motu.

36. Neque possunt censerì planetæ ex illa *σύνδεσς* aliquid novarum virium consequuti fuisse, quas deinceps explicent ad collectionem Judæorum & ruinam Antichristi & regnum millenarium, ac martyrum resurrectionem. Quin potiùs ex analogia conjunctionis Lunæ cum Sole, eorum vires per illam conjunctionem magis debilitatæ quam corroboratæ dici possent. Etenim Luna sui conjunctione cum Sole, excidit illo lumine quo plenè gaudet in sua ad illum oppositione.

37. Haud ægrè fateor, multas revolutiones inexpectatas evenisse nostris temporibus, propter quas annus 1660. ut observat

Dn. Serarius pag. 16. *Annus mirabilis* five *Annus prodigiorum & mirabilium* dici jure potuerit : Sed nulla ratio proferri potest ullius connexionis illorum negotiorum, vel cum planetarum conjunctione futura demum biennio post, vel cum iis capitibus quæ ex hac expectantur. Versat Dei Providentia res humanas pro suo lubitu, ita ut sæpè lucem suam ex tenebris educat, sæpè hominum spes inanes ac stulta consilia eludat, sæpè inexpectatas tempestates inde excitet, unde summa malacia expectabatur. Ista omnia verò velle planetarum aspectibus assignare, quid aliud foret quam relicto Creatore ad Creaturas transilire?

38. Si quæ monstra inter homines aut bestias edita fuerunt circa annum 1659. 1660. & 1661. quæ *ibid.* tangit D. Serarius, illa non debent adscribi vel nuperæ conjunctioni planetarum, quæ nondum contigerat, vel proximè præcedenti, cujus jam vires debuissent deficere. Habent monstrofi partus suas plerunque causas in terris, ut coelitus ex stellis non sint arcessendæ : Ab ævo talia edita sunt subinde ostenta, etiam inter Gentiles, ut videre est apud Julium Obsequentem *de Ostentis*. Fateor ex talibus posse sumi indicium Dei irati hominibus & judiciorum suorum imminentiū, & sic Deum provocare mortales ad resipiscentiam : Sed ex talibus velle ariolari quintæ Monarchiæ auspicia, & primam resurrectionem, & reditum Judæorum in Palæstinam, quæ si expectanda forent, potius læta quam tristia deberent dici, esset longiùs procedere quam fas est : Nec video quî magis ad præcedentem planetarum conjunctionem pertinuerit quod refert Vir Doctus de infante nato in Norvegia sub initium anni 1661. qui in matris suæ utero, duodecies, *Væ Davia, Væ toti mundo, inclamare auditus* fuerit, quam ad nuperam, quod pronuper in Novellis ferebatur, infantem recens natum in Anglia non solum cum omnibus suis dentibus, sed etiam qui ipso natalitatis suæ die perfectè & intelligibiliter loqueretur.

39. Quin talibus sæpè, Deo sic permittente, se immiscet Sathan & Spiritus ventriloquus, ad homines decipiendos, & abducendos à seria in Deum fiducia & Scripturarum studio ac oraculis. Quo respectu non pluri ista portenta fieri deberent, quam libri Apocryphi Tobiae & quarti Esdræ, quorum hunc ultimum nequidem admittit Ecclesia Romana : etsi ejus auctoritatem propugnet D. Serarius pag. 25. ut habeant similes labra lactucas : Nec si humaniùs de illo

de illo libro fenserunt vel Scaliger, non Josephus, ut putat Vir Doctus, sed Julius Cæsar, vel Bibliander, ideo reponendus est in arce: cum sit refertus nugis Cabbalisticis, & ab aliquo Semi-Judæo Christiano confictus, ut sub nomine Viri Sanctissimi & magnæ celebritatis inter Judæos, Judæis ipsis Mysteria Religionis Christianæ, sed variis erroribus permixta, ex indirecto instillarentur.

40. Nihil enim frequentius fuisse primo & secundo sæculo Christianismi istiusmodi *ψευδῆς πρὸς τοὺς* & piis fraudibus, notius est inter eruditos quam ut debeat multis demonstrari: Et hunc quartum Esdræ scriptum esse post libros Novi Testamenti, nemo mediocriter in illo & his versatus jure inficiari poterit. Vaticinium verò prætentum Tobiae, quod crassioribus characteribus ad *Dissert. sua finem* libuit D. Serario describere, nec ita extat in exemplaribus Græcis & Latinis, quæ meminerunt solius secundi Templi reædificandi Jerosolymis post solutam captivitatem Babylonicam *juxta Prophetas*; ut revera contineant sub specie vaticinii de re futura narrationem historicam rei jam factæ; nec quæ habet Pauli Fagii versio *juxta Chaldaicum Hebraizans* exemplar Constantinopolitanum, aliò spectant quam ad deliria recutitorum, cum suo Messia & per eum reparationem Hierosolymorum & Templi & cultus Levitici in eo, necquicquam expectantium.

41. Nec jure colligit Vir Doctus *pag. 17.* hanc conjunctionem planetarum ea portendere quæ dicit, eo quod *die* quæ illam præcessit *scilicet 10. Decemb.* inciderit *Dominica secunda Adventus* cujus Evangelium, ut vulgò loquuntur, desumitur ex Luc. xxi. 25. Et erunt *signa in Sole & Luna & Syderibus*, &c. Perinde ac si ille noster benedictus Deus cui omnes viæ suæ notæ sunt ab eterno, præter hunc planetarum congressum potestatumque harum cœlestium (an stellæ hoc debeant insigniri nomine, viderint alii) agitationes, hanc quoque Prophetiam & exhortationem Domini Iesu expressè illo die, congressum hunc immediatè antecedente, omnibus prælegi & inculcari jussisset, si forte adhuc in extremo hoc temporis momento aliqui resipiscere vellent, & salvari mererentur.

42. Nolim hæc verba accuratius percribrare: nec inquirere, vel quî homines resipiscendo, *salvari mereantur*, cum omne nostrum meritum, juxta Bernardum, sit misericordia Dei: vel quî Deo ipsi dubia & in incerto pendeat resipiscencia aut impœnitentia hominum; siquidem omnia, juxta horum hominum doctrinam, usque ad

que ad finem mundi eventura ex fatali syderum situ ita pendent, ut nequeant non evenire: vel quæ in Dei jussa & mandata referri queat illa Evangeliorum annuorum distributio, siue sit Pauli Diaconi, siue Alcuini, tempore Karoli Magni, inventum, quam tamen multi plus obesse putant quam prodesse Ecclesiæ: sed non video quæ inter illam planetarum conjunctionem, & istam Evangelicam lectionem connexio fingi debeat, ut non sine omine speciali simul concurrisse statuatur.

43. Nam primò etsi valeret illa observatio in stylo Gregoriano siue novo, cessat tamen in veteri siue Juliano: adeoque illud omen quod ex ista hypothese terrere debuit Amsterodami, non potuit hic Groningæ obtinere: Nam pervigilium illius conjunctionis, quod isthinc erat secunda Dominica Adventus, hic apud nos erat Adventus Dominica prima: Deinde falsum est illam Lectionem Evangelicam ex Luc. xxi. 25. pertinere ad secundam Dominicam Adventus, cujus Euangelium desumitur ex Matth. i. 2. & seqq. sed pertinet ad Dominicam primam, quæ juxta stylum Julianum incidit quidem in 30. Novembris, Decembris 10. ac juxta Gregorianum in Decembris 3. Novembris 23. Quod calculis nostrorum Computistarum conturbandis sufficit.

44. Deinde illa signa quæ ibi commemorat Christus, videntur multis potius spectare eversionem Jerosolymorum per Romanos, & Gentis Judaicæ destructionem ac dispersionem, quam illius re-collectionem & restitutionem. Quin etsi pertinerent ad sæculi consummationem, nihil tamen eorum portenderent quæ fingunt & somniant Chiliastæ. Tum etiam illa signa Christo commemorata non debent intelligi literaliter sed mysticè, ut satis colligitur ex Apocal. vii. 12. ix. 2. nec ipsi Millenarii eunt inficias. Per Solem enim conditio Ecclesiæ, per Lunam status Politicus intelligitur: Sol Ecclesiæ obscuratur & patitur suos labores, per hæreses & errorum fumum ex puteo abyssi prodeuntem; Luna Politicæ mutatur in sanguinem, cum ejus facies bellis cruentis deformatur. Quare vaticinium Christi ad ea quæ syderibus eveniunt, aut evenire finguntur, trahi non debet.

45. Adhæc dato non concessio, *Signa* quorum meminit Christus in ipsis Luminaribus Cœli sensibilibus eventura, non possent trahi conjunctio planetarum de qua agimus: Nam ut illa nemini fuit

mini fuit conspicua, quod tamen in ostentis & portentis requiritur, ita nullum debet censi factum Signum in Sole, Luna & Syderibus, quando nullam subjectivam mutationem aut alterationem patiuntur, & omnia in illis procedunt juxta motum ipsis primitus impressum à Deo & constantes leges naturæ. Neque est quod ex vultu & positura horum Cæli Magnatum Orbisque Regentum, sic enim eos appellat non semel D. Serarius pag. 13. & seqq. colligas eorum conjunctionem esse portentosam: cum è contrario portento debisset esse, si eo temporis articulo, alium situm & vultum obtinissent. Ut nullo certo argumento inde colligas, eam necessariò grandis & eminentis alicujus universalis mutationis prænuntiam esse.

46. At, inquit Vir Doctus, tunc visa fuit Luna recens è Solis radiis egressa, à Martis corporali conjunctione vehementer incensa, tota ignea & ardens: idque eo magis quod ipse Mars quoque à Solis conjunctione inflammator fuerit: & Sol vicissim à Saturni conjunctione infestior & turbator. Cui denique accedit quod Mercurius, qui cum bonis bonus est, cum malis malus est, beic cum pessimis necessariò pessimus sit. Ille enim Saturno corporaliter junctus, quid in hac universali combustione suis influentiis, quam omnis generis fallacias, fraudes & proditioes fert, omnia sinistris suspitionibus, secretis conspirationibus, & intestinis odiis implens, adeoque injustitia & violentia omnis mensuram in terris adimplens. Dum interea Venus & Iupiter, (cujus propria hæc domus est) etiam si quoque adfuerint, adeo tamen remoti atque à combustione & malignitate intercurrentium planetarum præpediti & obstructi fuerunt, ut benignioribus suis radiis quamdiu extranei illi in aliena domo grassantur, ad nos penetrare nequiverint.

47. Nolim hunc grandiloquum sermonem ex vanissimæ disciplinæ hypothesebus efformatum, ad vivum resecare; vel inquire, quo jure plus metuendum sit à planetis combustis, quam ab aliis; aut cur Sol potiùs corrumpatur & infestus fiat à Saturni maligni conjunctione, quam Saturnus corrigatur & emendetur à Solis vicinia; aut unde tam versatile ingenium Mercurio, ut cum malis malus sit, cum bonis bonus: Sufficiat quod nihil hîc malorum & vitiorum portendi dicatur, quod jam per multa sæcula non grassetur affatim inter homines, quorum corruptioni & voluntariæ nequitiae ea omnis colluvies criminum debet adscribi, non innocentibus astris: Etsi hæc demum omnia mala ex illa συζυγία expectanda sunt, quo jure vel argumento colliges quatuor ergo illa

capita bonorum, quæ hinc extundis, jam imminere? Adde quod cum in illa conjunctione brevi admodum perstitissent planetæ, non diu potuit malitia quorundam ex illis, benignos cæterorum influxus alterare vel impedire.

48. Urgent item quod convenirent planetæ in Sagittario, signo igneo, eodem loco, quo nuperrima 1603. anno die 29. Septembris vel 9. Octobris, conjunctio magna facta est, sub qua adhuc laboramus, ejus plenâ & finali operatione nondum absolutâ, quasi Cæli, qui Deo gloriam annunciare dicuntur, voce suâ nihil aliud vellent quam significationem illam præcedentis magnæ conjunctionis repetere, nobisque iteratô præconiô confirmare hanc combustionem non aliam esse, quam quod præsens impiorum mundus certò sit conflaturus; At verò mirum est magnæ illius conjunctionis anni 1603. virus nondum deferuisse, cum hæc altera major maximâ, vel instabat vel contigit. Tum si hæc recens nihil aliud ominatur quam ista, non video cur tria vel quatuor illa grandia ceu jam jam imminencia per hanc portendi statuantur: Et cum mundi conflagratio futura in consummatione sæculi & universali resurrectione bonorum & malorum, ex Scripturis Sacris satis luculenter veniat expectanda 2. Petr. 111, 1. nihil certius ex Astrorum situ potest demonstrari.

49. Hanc tamen conjunctionem esse Signum illud filii hominis de quo Matth. xxi v, 30. non ausint dicere Viri Docti, nec revera dicunt vel dicere possunt indicium esse illius ultimæ *ἐκτροπῆς* cujus meminerunt Sacrae literæ; cum juxta eos post resurrectionem primam Martyrum & evolutum Millenarium suum regnum, sequaturæ sint variæ impietates in mundo, Satanâ ex suis vinculis erumpente, & Gogo ac Magogo suos impetus in Ecclesiam Dei renovantibus: quamvis difficile sit ariolari, unde illa novorum scelerum semina sint enascitura inter homines, postquam *impiorum mundus* penitus deflagraverit, & per mille annos Christus universum orbem sibi in his terris obsequentissimum habuerit. Certè talia cogitari nequeunt nisi ab hominibus clam Origenianismo imbutis, quod obiter hîc sufficiat indicasse: adeo prolixum syrma absurditatum secum trahit Chiliaismi delirium.

50. In hac præterea conjunctione id maximè *ominosum* videtur D. Serario pag. 15. quod non ultra diem unum in illo signo planetæ simul constiterint. Sed è contrario id futurum fuisset ominosum &

miracu-

miraculosum, si ad momentum constitissent, ut contigit in Sole & Luna tempore Josuæ, nec perrexissent quisque suâ viâ. Nec me movet simile Viri Docti: Sicut enim, inquit, si primores Urbis, aut Duces exercitus, solemnissimè congressos, subitò rursus & ceu trepidantes ab invicem digredi videas, nemo non inde grande quid subesse colligere potest, ita prorsus hîc, dum isti Cœlestium duces intra tot sæcula vix semel congressi, tam properato rursus invicem festinant, annon meritò terrorem incutiant? Mitto quod Vir Doctus illum suum conventum maximum planetarum mox addit non videri potuisse à nobis: De illo enim ut adhuc imminenti ita scribit; *Extra conspectum enim nostrum, in loco nobis Europæis subterraneo, temporeque nocturno nobis somno oppressis, in commune illud Cœlestis Sagittarii palatium congregabuntur.* Sed Gentilium atque Ethnicum est tribuere syderibus quod regant fata hominum & illis præsent, ex quo errore ad eorum cultum jam olim processum fuit: Quin potius serviunt illa hominibus, qui dextrè in res suas eorum situ & lumine utuntur.

51. Præterea nec semper conveniunt Regentes in Urbe & Præfetti militares in castris, ad res lérias & magni momenti; sed quandoque ad haustum vini, fistulam tabaci & meram animi relaxationem. Et ubi conveniunt ad leria, deliberant seriò inter se, & conferunt consilia, & promunt quique quod sentiunt de communibus negotiis; Sed insanus foret qui ejusmodi consultationes & deliberationes tribuat syderibus, sensu & ratione destitutis. Ut sit ejusdem furfuris quod observat Vir Doctus, tum pag. 15. de ordine quo separabuntur, & sequuturis aliis minoribus conjunctionibus 21. Octobris hoc anno 1663. & 22. Novembris anno 1664. tum pag. 13. de horum suorum Regentum positura in illo suo congressu, in quo visi fuerint omnes admodum tristi & turbato vultu præditi. Cùm tamen è contrario, si quis illis inesset sensus rerum futurarum, admodum læto & hilari vultu debuerint eò processisse, siquidem, ut censent isti homines, nonnisi jucunda & salutaria portenderint Ecclesiæ.

52. Non negaverim ad *Ostenta* referri posse, & novam illam stellam quæ apparuit in serpentario anno 1603. Viro Docto commemoratam p. 14. & cometas anni 1618. & 1652. quos refert p. 15. nec non & illum anni 1659. qui vilus fuit prope aquilam cœlestem, non ut cæteri, inquit, flammeam caudam post se trahens, sed à fronte jaculum igneum tanquam aculeum vibrans & aquilæ corpus petens. Sed nihil illis come-

tis cum stato & ordinario motu planetarum, quos in hoc grandi automato, tam sapienter & tam affabrè factò, oportet necessariò modò sibi occurrere, modò à se invicem recedere. Quinimo quamvis dixerit Claudianus,

Nunquam visus in cœlis impune cometa,
ei tamen reclamasse nonnullos viros eruditos, in comperto est. Tum de eorum portentorum significatu determinato, vix aliunde constat quam ex eventu.

53. Quod verò spectat conjunctionem nuperam planetarum; ex qua tam insignia præstolantur isti homines, ut fidelium mentes ex cœlo in terram revocent, & regnum Christi spirituale, cœleste & æternum, in Monarchiam mutant terrenam & temporalem, miror eos tantum illi tribuere, non observantes eandem posse trahi à Mahumetanis in rem suam, quod arma eorum maximè celebria sint arcus & sagittæ; vel in suam à Pontificiis & Jesuitis, inde ominaturis reditionem in gratiam sui Alexandri cum magno Ludovico, ex quorum oppositione plus boni sperandum foret Ecclesiis nostris, quam ex omnium benignissimorum planetarum concursu & conjunctione.

54. Et si meminerimus modò illius inanis strepitus, quem ante aliquot annos excitavit in omnium ferè mentibus rumor falsus per Astrologos sparsus de grandi & extraordinaria ecclypsi futura in Sole, & tenebras plusquam Cimmerias toti orbi inductura, quæ tamen vix quicquam delibavit de luce ordinaria, non facile conturbabimur futilibus garrilibus hominum malè sanorum, temerè irumpentium in Dei consilia, & astris assignantium quæ sapienti & imperceptibili illius Providentiæ conveniunt. Nihil certè tutius viro sapienti quam sobriè admodum philosophari de futuris: & circa ea quæ spectant Dei Ecclesiam insistere Petri adagio, *ὁ δὲν ἀπὸ πρὸς ἑαυτοῦ*, ac illis somniis & terriculamentis Astrologorum, illud Jeremiæ x, 1. 2. 3. semper opponere; *Audite hoc verbum quod eloquitur Iehova vobis, ô Domus Israël; Sic ait Iehova, incedere in viam gentium istarum ne discitote, & à signis cœlorum ne consternemini: quia consternantur gentes ab illis: Nam statuta populorum sunt vanitas: Ubi Hieronymo ibi teste, propriè adversus eos loquitur qui venerantur cœlestia, & quæ in signa sunt posita annorum, temporum, mensium & dierum, ab his æstimant regi genus humanum, & ex causis cœlestium terrena moderari.*

VINDICIARUM

PARS PRIOR:

QUÆ EST,

De

CONVERSIONE

Universali Judæorum, & Populi Judaici
restitutione in Palæstina.

Tſi quæ disputantur in Aca-
demiis, quamdiu remanent intra
Academica ſepta, & neminem persona-
liter offendunt, non ſoleant à quoquam
extra illa impugnari, attamen nescio
quo meo fato factum fuit, ut aliquot
meæ Diſputationes, anno ſuperiori, ad-
verſarios naſcæ ſint & cenſores, quos mi-
nimè decuiſſet; Hos inter, nomen pro-
feſſus eſt ſuum D. Petrus Serarius, qui viſâ

meâ Diſputatione habitâ ante decem meſes de Conjunctione Pla-
netarum omnium in Sagittario facta, ut dicebatur, primo Decem-
bris ſtylo Juliano anno 1662. ei oppoſuit *Reſponſionem Apologeticam*,
mihi nominatim inſcriptam, demonſtraturus ſe jure inde collegiſſe,
brevi Judæos in Palæſtinam revocandos, Hominem peccati abolen-
dum & Regnum Chriſti millenarium in terris erigendum.

2. Dubitavi aliquamdiu deberem-ne cum ipſo hanc ſerram re-
ciprocare; & gravioribus occupatus, cenſebam meliùs me factu-
rum, ſi rem totam æqui & pii lectoris judicio permitterem: Si-
quidem ipſe Diſputationem meam ferè integram ſuæ Reſponſioni
inſeruit. Sed cùm intelligerem aliquot Mennonitas ipſi applaude-
re, & prius ejus ſcriptum in linguam Belgicam eſſe tranſlatum,

ut illi popello placerent quas fecillet fabulas, aliquas censui horas subcissivas esse concedendas examinandæ illius Responsioni, & meæ Disputationi vindicandæ; quod sum facturus in Spiritu lenitatis, aculeos quibus subinde horret ejus Scriptum prætermitturus, & animo Christiano condonaturus.

3. Quod ægrè fert in limine me neglectis suis rationibus Theologicis id solum egisse ut ostenderem *argumenta* sua ex *astris* petita, non esse *apodictica* & *infallibilibus* nixa *hypothesibus*, quibus nemo contradicere posset, nullo justo nititur fundamento; Etenim ipse titulus meæ Disputationis satis indicat nihil aliud mihi tunc fuisse propositum, nec voluisse ex professo Chiliaismum illiusque appendices impugnare, aut expendere quæ contra Dn. Amyraldum, (quem audio & doleo haud ita pridem diem suum obiisse) pro Regno Christi Millenario Gallicè conscripsit. Nec enim debui me immiscere liti quæ illi cum Celeberrimo Amyraldo intercedebat, aut in exercitio Academico suscipere refutationem grandioris libri, & scripti eâ linguâ quam pauci Academici nostrates intelligunt, & contra eum Amyraldi librum quem nunquam vidi.

4. Levicula sunt quæ ad meæ Disputationis §. 1. 2. 3. & 4. Vir Doctus annotavit. Jure-ne Judæos, hostes juratos Crucis Christi & in carne gloriantes, *recutitos* dixerim, *vocabulo*, inquit, *ab Ethnicis Sanctæ gentis illusoribus mutuato*, judicent Christiani. Nec Sancta mihi nunc illa gens, apud quam Sanctitatis omnis nostræ fons & author, ceu *Impostor* blasphemè traducitur, nec magis tacit ad Judæorum opprobrium si *recutiti* dicantur, quam si vocentur *circumcisi*, cum Latinis Authoribus & Glossographis hæc duo synonyma sint; ut observant Persii Commentatores, ad istud illius Sat. 5. *Labræ moves tacitus recutitaque Sabbata palles*: ubi *recutita Sabbata* interpretantur *Sabbata recutitorum*, idest *circumcisorum*; & tam mihi licuit Judæos stultè gloriantes de circumcissione carnis, hoc nomine indigitare, ac licuit Paulo Phil. 1 1 1. 2. ipsam circoncisionem, *περιτομὴν*, *concionem*, sive *κατατομήν*, appellare.

5. Quod autem Chiliastarum hodiernorum spes tumidas, cum Judæorum expectationibus inanibus contulerim, sub hoc tamen discrimine, si ita Viro Docto lubeat, quod Judæi *expectent futurum adhuc quod jamdiu præterit*, isti verò in plerisque quod nunquam futurum est, id tanto potiori jure à me factum, quod ex Judæorum deliris

deliriis, somnia Chiliaſtarum, Judice Hieronymo, prodierint: Is enim in Catalogo Scriptorum Eccles. agens de Papia (homine eo inter Veteres quem Eusebius libr. 3. Hist. Eccl. cap. ult. dicit fuisse multarum fabularum promum condum, & tenuis admodum judicii,) ita loquitur: Hic dicitur mille annorum Iudaicam edidisse *δευτέρων*, quem secuti sunt Irenæus & Apollinarius & cæteri qui post resurrectionem ajunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. &c.

6. Sic idem Hieronymus in cap. 36. Ezech. negat Christianos expectare juxta Iudaicas fabulas, quas illi *δευτέρων* appellant, gemmatam & auream de cælo Hierusalem; quam paullo ante dixerat à Judæis expectari in mille annorum regno, quando civitatem Hierusalem asserunt extruendam & Templum quod in fine hujus voluminis describitur, & rerum omnium felicitatem. Et præmio in libr. 18. Comment. ad Esaiam. Si Apocalypsim Ioannis juxta literam accipimus, judaizandum est: Si spiritualiter, ut scripta est, differimus, multorum Veterum videbimur opinionibus contraire: Latinorum Tertulliani, Victorini, Lactantii: Græcorum, ut cæteros prætermittam, Irenæi tantum Episcopi Lugdunensis faciam mentionem; adversum quem Vir eloquentissimus Dionysius Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex elegantem scripsit librum, incidens mille annorum fabulam, & auream atque gemmatam in terris Hierusalem, instaurationem Templi, hostiarum sanguinem, otium Sabbati, circumcisionis injuriam, nuptias, partus, liberorum educationem, epularum delicias & cunctarum gentium servitutem: rursusque bella, exercitus ac triumphos & superatorum neces, mortemque centenarii peccatoris. &c.

7. Quin jure merito mea faciam ejusdem Hieronymi ibidem verba, de iis, qui etiamnum hodie illam Chilionitarum hæresim, uti dicitur Philastrio de hæres. amplectuntur, sibi que in ejusmodi expectatione blandiuntur; Quibus non invideo, si tantum amant terram, ut in regno Christi terrena desiderent. Et post ciborum abundantiam, gulaque ac ventris ingluviem, ea quæ sub ventre sunt quarant.

8. Antichristi porro ruinam & destructionem totalem expectandam credo: Sed quando & quomodo sit processura nolim temerè definiri. Nec putem spem illam absolutè decollaturam, per reconciliationem, si procedat, Regis Gallie cum Papa; Sed saltem eo casu illa spes eorum decollabit, qui eò maxime facturum istud dissidium hæctenus & optarunt & humanitùs crediderunt: & tantum abest me voluisse gloriari, ac si per præconceptam inter Gallorum Monarcham & Alexan-

& Alexandrum Pontificem Romanum reconciliationem, spes illa appropinquantis meretricis magna Iudicii, jam evanisset, ut e contrario gente Gallus id gloriæ optem Regi Potentissimo Galliae, ut exequendis destinatis Dei iudiciis in Babylonem felicissime interviam; & id vae-cordiae Alexandro, ut obstipæ maneat mentis, & pergat iustissima Gallorum arma in se stolidâ suâ superbiâ concitare; quò sic in ipso compleatur quod Ethnicus quidam satis Christianè dixit, si Jehovah nomen loco Jovis reponatur, Quos Iupiter vult perdere dementat; prout suus Pasquillus nuper illi in os exprobrabat, quod quamvis, nec Deus sit nec homo, sed medius inter utrumque, ut sui Canonistæ loquuntur, valde stultè & bruti instar egerit, quod suis clavis, de quarum potestate solet gloriari, non ha saputo ferrar il Turcon'el Seraglio, ed' i Galli n' el Gallinayo, nequiverit Turcam in suo Gynæceo, & Gallos in Gallinario, ne contra se prodirent, includere.

9. Non itaque vel despero de everfione Babylonis, vel Prophetas Israelis, aut Christianam & piam spem Israelis, evertere volo, ut mihi injuriâ tribuit D. Serarius; sed spes Judaicas & inanes Chiliastarum rideo; & quantum ad ea quæ prædicuntur in Scripturis de Antichristi sede evertenda & Babylone desolanda, per illos ipsos Reges quos olim inebriaverat vino fornicationis suæ, illa suo tempore eventura firmissimè credo: Sed cum juxta ipsummet Virum Doctum annum aut diem definire temerarium sit, malim in silentio & pia ἐποχῇ expectare Dei opus, quam illi statim fasces submittere, qui se ita putet de imminente periculo vel divinitus edoctum, vel ex Sacris Literis convictum, (quæ duo cur divellat D. Serarius ipse viderit) ut silentium tenere non possit. Etenim ne credamus omni spiritui monemur à Johanne I. IV, 1. & quo minus assurgam illis Enthusiastis facit Prophetæ monitum, Ne dicatis Conjuratio, in quibuscunque dicit populus iste Conjuratio, & timore istius ne timeatis, neque expavescendum dicatis, Esa. VIII, 12.

10. Sed quoniam Vir Doctus, ad quatuor Capita revocavit illa de quibus in sua Responsione Apologetica, contra me disputare voluit, incipiamus à primo, quod est de Conversione Universali Iudeorum ad fidem Christi, & populi Iudaici restitutione in Palaestina. Ubi ab initio observandum, ex Disputat. mea §. 5. me quidem non negasse aliquam Conversionem Iudeorum ante ultimum Christi adventum & resurrectionem mortuorum; Sed tantum nihil definire voluisse de illius modo &

do & ordine, ac solum negasse Judæos redituros in terram Canaan eamque denuò possessuros. Igitur possem hîc suo loco relinqueretotam hanc Controversiam de Universali Judæorum conversione, & in altero tantum quæstionis membro occupari. Interea tamen, ne videamur hanc materiam leviori pertractasse brachio, agendum de utraque illius parte disseramus.

11. Quantum ad Judæorum Conversionem, quæ adhuc videtur expectanda, non diffiteor illius persuasione, multos Christianos alacrius incubuisse linguæ Hebraicæ & rerum Thalmudicarum & Judaicarum studio: quamvis illius excolendi, alia etiam majoris momenti motiva habeamus; cùm eâ ratione fœliciùs & faciliùs in mentem Oraculorum Divinorum subinde penetremus: Nec tamen potiori jure dixeris eximium donum linguarum Christianis superiori sæculo restitutum fuisse, ut Hebraicæ cognitio interviret Judæorum conversioni, quam promovendæ veritati inter Arabas & Turcas, per notitiam Arabicæ; quamvis de Arabum & Turcarum conversione speranda, nihil quod sciam extet in Scripturis; nisi quod novæ quædam Prophetiæ illam quoque volunt propediem expectari.

12. Sed prout aranei ex iisdem floribus venenum suum faciunt, ex quibus mella sua colligunt apes, ita non desunt qui ex illa qualicunque expectatione Conversionis Judæorum, ex qua boni & pii honesto & sancto desiderio flagrant promovendæ eorum salutis, & illos revocandi ad castra Domini, ex quibus per tot sæcula transfugerunt, è contrario ansam arripiunt excogitandi ac inter Christianos disseminandi opiniones absurdas & portentosas, quæ nullo modo sint ferendæ vel admittendæ; Nam Isaacus Peyrerius, Author libri *de Præadamitis*, quem olim iique omnium primi refutavimus, in sua *Deprecatione* ad Pontificem Romanum, de hoc libro à se edito cùm Reformatam Religionem externè profiteretur, asserit illius libri conscribendi propositum sibi natum fuisse ex desiderio promovendæ Conversionis Judæorum ab Apostolo prædictæ, & ominatur p. 62. ipsum hodiernum Alexandrum VII. divinitus reservatum esse *Pastorem his sæculis, qui utrumque Gregem colligeret, Iudaicum & Gentilem, & ex duobus unum faceret*: Quod est, ea quæ sunt Christi apud Paulum Ephes. 11, 14. Antichristo tribuere.

13. Quanquam neque Præadamitica hypothesis potuisset inter-
vire illi operi, cum sint Judæi convertendi per Scripturas sacras
agnitas & stabilitas, non impugnatas vel everfas; Neque illa con-
versio possit moraliter per Pontificem ejusque Ministros procedere;
cum nihil eam magis remoretur quam Idololatria Pontificia, &
modus ille durissimus agendi cum Judæis apud Pontificios, si quan-
do amplectuntur sacra Pontificia, ex Calcaria in Carbonariam
delapsi: coguntur enim pati jacturam omnium suarum faculta-
tum, ceu acquisitarum per injustas usuras ab ipsis vel suis parenti-
bus; nisi forte Medici fuerint, quos solos Pontifex illi multæ
subducit. Qua de re & quantum obsit Judæorum Conversioni in
Papatu, videndus est Eques Sandifius *sue Relat. de Relig. cap. 41.*

14. Ut autem absurdè Præadamita suis eccentricis concepti-
tibus prætexebat Conversionem Judæorum, & Pontifici adulatu-
rus, instar canis famelici offam petentis, Alexandrum illi operi di-
vinitus præficiendum, parum foelix aruspex, augurabatur, ita
etiam hodierni Chiliastæ eadem hypothesis non parum abutuntur,
dum illam substernunt in fundamentum multorum errorum ad
suum Chiliasmum spectantium, cum quibus nullo necessitatis vin-
culo cohæret. Quid enim illa Conversio Judæorum ad fidem Chri-
sti, cum eorum reditu in Palæstinam, Hierosolymorum reedi-
ficatione & Templi ac cultus Levitici restitutione? Quid cum
Christi sensibili & personali adventu in terram ante diem judicii, ut
per mille annos regnet in terris, cum ea bonorum omnium terre-
norum affluentia, quâ nequidem Epicuri de grege porci majorem
essent optaturi? Quid cum Martyrum & Sanctorum plurimorum
resurrectione præmatura ad eas delicias terrestres, multis sæculis an-
te resurrectionem universalem omnium & diem judicii?

15. Itaque circa Judæorum Conversionem quædam sunt certa,
quædam probabilia, quædam omninò falsa. Certa & indubitata
plura sunt: Primum enim certissimum videtur Deum habere &
habiturum usque ad consummationem sæculi in Judaica & Israeliti-
ca gente, per speciale quoddam illius gentis privilegium, & singu-
lare mysterium, nonnullos suos electos, quos jure dixeris cum Apo-
stolo Rom. x 1. 5. *reliquias secundum electionem gratiæ*, ad Christum
tempore suo convertendos & adducendos: Quod etiam omnium
seculorum experientia luculenter comprobatur: Nunquam enim ita
sterile

sterile fuit Euangelium Christi respectu hominum illius gentis inter Christianos degentium, quin subinde aliqui reperti sint & reperiantur, qui hamo Evangelico, fuerint subducti ex pelago errorum suorum & traducti ad Christi notitiam: Quos inter haud pauci fuerunt qui etiam postea optimè meriti sunt de re Christiana; ut exempli gratiâ Samuel Marrochianus, Paulus Brugenſis, Nicolaus Lyranus, Petrus Alphonsus, Hieronymus de sancta fide, Joannes Isaac Levita, Immanuel Tremellius, & similes.

16. Secundò & illud certum est quod ii soli ex Judæis verum Dei Israellem constituent, ut ut numero hactenus pauci, qui pertinent ad electionem gratiæ; adeo ut reliqui occallescentes, etsi juxta carnis natalia Israelitæ videantur & glorientur in carne, neutiquam tamen pertineant ad Dei Israellem: Id autem luculentiùs docet Apostolus Rom. i x. 6. 7. quam ut à quoquam queat vocari in dubium. Tertiò nemo inficiabitur multos Israelitas Christo nomen passim dedisse, quo tempore Euangelium longè lateque per Apostolos disseminabatur apud Gentes; ut liquet tum ex operarum distributione inter Petrum & Paulum, quorum illi circumcisio huic præputium obtigit Gal. i i. 7. 8 tum ex ipsa Epistolarum Petri, Jacobi, Pauli ad Hebræos, ἐπιτελεσθῆναι: Ne dicam multas Christo Ecclesias collectas olim fuisse Hierosolymis, Cæsareæ, & in tota Palæstina, & plures Judæos inter Gentiles dispersos, quales nominatim Berœenses celebrantur Act. xv i i. i i. fidem Euangelio adjunxisse.

17. Quartò illud quoque certum est teneri Christianos, eos præsertim inter quos Judæi versantur, & quos cæteroquin Deus speciatim instruxit donis & luminibus ad id necessariis, omnem operam adhibere necessariam convincendis aut convertendis Judæis: idque ex Scripturis V. T. tanquam ex principio ipsis & nobis communi; quarum ideo etiam interest auctoritatem & ἀθενσίαν per omnia sætā tectam conservari; contra quam fit à plerisque Communionis Romanæ Theologis, quibus solemne est lutulentos Vulgatæ suæ Versionis rivos, vel æquare vel præferre fontibus Hebraicis: Quamvis id non obtineat ita universaliter in Papatu, ringentibus licet Lindanis, Gordonis, Regurdis, Morinis, quin Deus subinde suscitaverit qui illis cordatè resisterent, & Judæos, cujusmodi fuit contra Lindanum, Joannes Isaacus, Professor Colonienſis, & Christianos, qualem se præstitit contra Mo-

rinum, Simeon de Muys, Parisiensis Professor, fortissimus veritatis Hebraicæ propugnator.

18. Eam in rem multum operæ præstiterunt hætenus Raymundus Martinus in eximio, pro ratione temporum, opere, quod *Pugionem fidei* inscripsit, ejus interpolator & exscriptor perpetuus, Petrus Galatinus, in suo libro de *Arcanis veritatis Cath.* Adrianus Finus Ferrariensis, vel Finus Adrianus, ut nonnullis dicitur, in *Flagello Iudaorum*, & plures alii, qui ex ipsis Papatus tenebris aliquid Euangelicæ lucis, quamvis non satis defæcatæ à fumo Traditionum Papisticarum, Judæis foenerare studuerunt. Nec sibi defuerunt in eodem zelo nonnulli Protestantes, quos inter meritò laudandus Illustris Plessæus, tum in opere aureo de *Veritate Relig. Christi.* quod etiam & titulo & studio in opusculo ejusdem nominis voluit imitari Hugo Grotius, tum præsertim in docta sua *Paranesti ad Iudæos*, quam donari linguis earum gentium Europæarum inter quas Judæi commorantur operæ pretium foret: ut optem R. R. Hoornebekium & Hulsium, in hoc nostro Belgio, dextrè & feliciter hac in parte cœptis, velle insistere.

19. Sed quamvis nostrum sæculum abundet Viris Doctis & benè versatis in linguis Orientalibus, maximè Hebraica, tamen pauci sunt, qui illud lumen, quod mediatè vel immediatè, remotè vel proximè, Judæis acceptum latum debent, Judæorum Convictioni aut Conversioni, seriò & in solidum impendant: Inde quidem prodeunt nobis quandoque *Critica Sacra*, (quin imò lacerrimæ,) observatiunculæ rituales & Thalmudicæ, hujus aut illius loci Scripturæ non tam illustrationes & explicationes commodæ, quam subinde verbosæ & intricatæ implicationes imò & depravationes, & multæ diatribæ quæ suorum Authorum & supercilium & eruditionem abundè commendent; verùm vel nihil vel parum admodum ab illis Rabbinis manat quod rei Christianæ inter Judæos promovendæ tantillum faciat, aut ἀνασκευαστικῶς, vindicando loca Scripturæ ab eorum strophis & παρερμηνείαις, aut κατασκευαστικῶς, capita Religionis Christianæ confirmando & comprobando.

20. Quin etsi nonnulla ex Virorum Eruditorum Commentationibus ad hanc rem utilia quandoque prodeant, cùm tamen scribantur linguâ Latinâ, quam Judæi plerique ceu Idioma Idumæorum, averfantur & nesciunt, eo ipso parum possunt conferre eorum

aut con-

aut convictioni aut conversioni. Itaque supponendo Christianos ad hæc officia sinceræ Charitatis adversus illos teneri, tanto potiori jure quanto certius est ex illis secundum carnem fuisse Jesum Christum Hospitorem nostrum Rom. i x, 5. & juxta ipsiusmet dictum, salutem esse Judæorum Joh. i v. 22. nosque illi genti debere quicquid sumus consequuti lucis & salutis Es. ii. 3. unde Augustino dicuntur *capsarii nostri qui nobis studentibus codices portant, in Psalm. 40. quomodo solent serui post dominos codices ferre ut illi portando deficiant illi legendo proficiant, in Ps. 56.* sunt necessariò recipiendi inter Christianos, contra quam multi duriùs & iniquiùs pronunciant, eos nullo modo vel tolerandos vel admittendos.

21. Etenim nequeunt accendi carbones extincti nisi contactu prunarum ardentium, nec poteris eum quem oderis & fugas cane pejus & angue, assumere tecum, propiùs edocendum in viis Domini, aut facere concivem in regno Christi, quem in eandem tecum civitatem vel penitus recipi nolueris, vel non nisi cum nota quadam ignominia & infamia, ex qua maneat averso in te animo, recipiendum putaveris: Et alias possent bonis & honestis legibus præcaveri mala quæ ex illorum artibus & moribus, in perniciem Reip. vulgò metuuntur: si nempe obligentur ad ea servanda in mercimoniis & re fœnebre, quæ incumbunt reliquis civibus; & tantum quidem sit illis juris circa opificia civica & artes mechanicas quantum cæteris, sed quod graviore paululum tributo, sive recognitione reluant, ne pari planè loco cum indigenis Christianis & domesticis fidei, haberi videantur.

22. Deinde cum illis conversandum est prudenter quidem, sed familiariter; maximè ab iis qui & linguâ vulgari sive populari queant cum ipsis miscere sermones, & eâ sunt eruditione in Hebraicis quâ dextrè utantur ad gustum illis veritatis instillandum: Viva vox magis afficit, & nemo solet esse tam obfirmatus in errore, qui eum non libenter audiat quem amicum sentit & sitientem suæ salutis, & ita docere volentem, ut & doceri meliora, si quidem proferrentur, paratus sit. Illis colloquiis familiarioribus, in quibus Judæo fraudi non sit liberè protulisse quæ sentiat, adjiciantur libelli linguâ vulgari conscripti & catecheses breves ex Veteris Scripturæ testimoniis concinnatæ, quibus Christianismi fundamenta, citra omnem acerbicatem populariter ipsis instillentur: Qui-

tur: Quibus si quid opposuerint, pro inveterata superstitione propugnanda, id omne & patienti animo feratur, & cum lenitatis spiritu refutetur.

23. Imò ubi fuerint Judæi Christianis immisti, operæ pretium facient Ecclesiæ Ministri si subinde ad Judaicas Controversias citra acrimoniam delabantur, tum Judæos ipsos convicturi si forte quis eorum Tempia nostra subierit, in quibus nihil est ut in Pontificiis quod ipsos jure offendat, tum facem Verbi Divini Christianis ipsis tradituri quâ in privatis colloquiis Judæo cuicunque præluceant. In ditionibus quidem Papalibus obtinet ut Judæi quotannis teneantur interesse Concioni ad ipsos habendæ ab aliquo Monacho; Sed præterea quod ejusmodi Concio sæpè est inerudita & meris scatens invectivis, ac dicis tantum gratiâ instituitur auctoritate Papæ, ne videatur penitus conversionem Judæorum neglexisse, eo ipso manet infrugifera, quod Judæi illi interesse cogantur: Nam fides persuadetur, non imperatur, nec cogitur.

24. Hæc equidem nobis certa sunt circa conversionem Judæorum; Probabile autem videtur insigniorem & numerosiorem quandam eorum reditum ad Christum expectandum superesse ante diem judicii, quod eò verba Pauli Rom. XI, II. 14. 15. 25. à plerisque non planè immeritò traducantur. Id certè arbitror probabile, quod magni viri etiam idem sentiant. Et semper mihi fuit Religio recedere à receptiori in Ecclesia Christi sententia, cui præsertim faciem præferre videtur Apostolus, ut huic, tum locis hîc citatis, tum 2. Cor. I I I, 16. Nec tantum hæc sententia plurium suffragiis comprobatur inter nos, sed etiam Vetustiorum auctoritate nititur: Nam Augustinus *libr. 2. Quæst. Eaung. cap. 33.* eò applicat parabolam quæ extat Luc. x v. ubi post prodigum receptum, sedatur ira primogeniti & in domum revocatur. *Erit enim, inquit ille, quandoque aperta vocatio Iudæorum in salute Evangelii. Quam manifestationem vocationis tanquam egressum Patris appellat ad rogandum majorem filium.*

25. Neque tamen omnes vel Veteres vel Recentiores sunt in ea sententia: Quid Melancton & ex illo Marloratus ea de re senserint reruli *Disputat. mea §. 5.* videlicet non aliud sibi velle Apostolum quam esse reliquos in eo populo electos, *qui subinde sunt credituri in Christum dum Evangelium inter Gentes predicatur.* De aliis ibidem mihi commemoratis nihil repeto: Citaveram ex Johanne Gerhardi pro

di pro negativa Lutherum & Cramerum: Verum Cramero relicto profert D. Serarius testimonium Lutheri Germanicum, ex illius Postillis, quod videtur affirmativæ favere; sed debuiſſet conſuliffe locum à Gerhardo citatum, extom. 8. *Ienensi Germ. fol. 119.* Nec ego debui fidem abrogare Doctori Lutherano de ſententia Lutheri, in tali re; nec etiam mirum foret Lutherum ipſum in materia obſcura, ſibi non ſemper conſtitiffe: Ipſos enim Lutheranos expunxiſſe & corrupiſſe quæ ſuus Lutherus ſcripſerat, eo quod variant editiones Wittembergica & Jenenſis, etſi id aſſerat D. Serarius, haud facile animum induxero meum, tum quod eorum fidem nemo hætenus vocarit in dubium, tum quod nihil emolumenti inde ad ipſos fuiſſet reverſurum.

26. Saltem Melanchtoni in ſua ſententia præluſiſſe videtur Chryſoſtomus, cui *homil. 19 in cap. 11. Rom.* hæc mens eſt Apoſtoli, quod non tota ſit in univerſum Iudæorum gens evulſa, ſed quod & nunc multi crediderint multique ruruſus credituri ſint. Nondum etiam decennium elapſum eſt ex quo prodiit *Recenſio Analytica epiſtolæ ad Romanos*, Celeberrimi quoad vixit Theologi & inclyti Nominis inter bonos, D. Theodori Zwingeri Antiſtitis Baſilienſis, qui ſatis palam propendet in ſententiam negativam, *Quæſt. 9. in 2. partem cap. 11. illius epiſt.* Et cùm particularis illa Judæorum converſio continuanda uſque ad conſummationem ſæculi, videatur huius ſententiæ defenſoribus ſufficere explicandæ menti Paulinæ, non putant aliquid ulterius eſſe ſtatuendum, ſed omninò acquieſcendum Cæſarii dicto *Dial. 4. Bibl. PP. tom. 11. ὅδε πῶς πεισθήσονται ἰουδαῖοι ἀνακεκληθήσονται: ὅδε γὰρ ταῦτα παιδεύει ὁ κύριος, ὅς ὁ ὑψάλος ἀπόστολος &c.*

27. Habent quoque qui ultra Melanchtonis ſententiam nolunt procedere, ſua argumenta ſatis gravia, quæ videntur perpenſa fuiſſe Origeni inter Veteres; qui cùm dixiſſet *libr. 8. in epiſt. ad Rom. in cap. ſc. 11.* cœcitatem Iſraelitarum aliquando ceſſaturam, ſubjicit hæc verba; *Quis autem ſit omnis Iſrael qui ſalvus fiet, vel quæ erit iſta plenitudo etiam gentium, Deus ſolus novit & unigenitus ejus: & ſi qui forte amici ejus ſunt ad quos dicat, Iam non dicam vos ſervos ſed amicos, quia nota vobis feci omnia quæ audivi à Patre.* Imò qui expendere quæ ſuprà enotavimus, de quorundam Judæorum converſione ſemper continuata & porrò continuanda uſque ad finem mundi, reperiet fortaſſe in illis quod explicandæ Pauli hac de re ſententiæ ſibi ſufficiat.

28. Huma-

28. Humanius tamen sentiunt nostro iudicio & propius ad mentem Apostoli, qui præter quotidianam illam pauculorum Judæorum conversionem, quæ semper continuavit à temporibus Apostolorum, adeo ut dum hæc scribo accipiam literas Amsterodamo à Reverendo & Doctissimo quodam illius Urbis Ecclesiaste, qui scribit se habere tres Catechumenos Judæos in Religione Christiana instituendos, expectant adhuc ea tempora quibus multo majori numero Judæi sint aggregandi Christianis, ubi nempe post inclinatum magis tyrannidem & Idololatriam Antichristi, scandalum quod illis inde objicitur de via sublatum & remotum fuerit.

29. Sed prout illorum temporum expectatio, non debet impedire quo minus Judæorum inter nos versantium conversioni promovendæ omnem opem & operam adhibeamus, ita summo perè cavendum ne istius expectationis penicillo pingamus Tragelaphos, & ea concipiamus quæ jure meritò sint releganda ad imaginationis læsæ atrabiliaria phantasmata. Scitè enim Bullingerus differens ea de re ad cap. 11. epist. ad Rom. Restitutionem hanc comprobatur Isaiæ testimonio ex cap. 59. petito, quod apertum est: Sed & ipse Paulus ei testimonio protinus aliud ex 31. cap. Ieremia subdit, in hoc ne quis aliud de hac liberatione somniaret, quam ipsa postulat res. Multi enim carnalia quædam, opes, victorias, regnum, carnalem metropolim Hierosolymam, præscriptam terram Chanaan, provincias, pacem in hisce terris absolutam, & nescio quid stultitiæ somniant; sed nihil horum veritas: Clamat enim, Advenit liberator, sed qui ab iniquitatibus liberet, qui peccata condonet, conferat justitiam, salvet per fidem, adeoque & in hac vita voluptatibus contemptis, ducat ad gaudia per crucem & sui ipsius mortificationem. Mutabit Deus mentem Iudæorum, ut mundana sperare desinant, eumque jam obviis ulnis recipiant, quem hætenus, alium expectantes, repulerunt. Non mittet novum liberatorem, sed semel missum, Iesum Christum Dominum nostrum, illis reddet amabilem, dulcem & jucundum, ut posthac non velint aut desiderent alium Messiam, imò & doleant de pristina illa sua & majorum pertinacia & ingratitude: Hac sana est de restitutione Israelis doctrina, de qua nonnulli non satis circumspectè quadam garriunt plusquam futilia; Meminerimus enim Messia regnum spiritus esse regnum.

30. Totum hunc Bullingeri locum censui describendum, ut constet jam integro ante mea tempora sæculo viros summos & de Ecclesia Dei optimè meritos, exhibuisse, atque somniis & atrabiliis

variis deliriis annumerasse, quæcunque ultra limites jam supra à me positos, hac de re libuit D. *Serario* suis chartis illinere, & Christiano Lectori pro indubitatis oraculis obtrudere. Interea id iterum repeto, nolle me eorum spei intercedere qui expectant adhuc sub finem mundi aliquam numerosiore conversionem Judæorum eâ quæ hætenus processit à tempore assumptionis Christi in cælos; nec obstrepere quo minus bina testimonia Pauli ex Rom. xi. & 2. Cor. i i i. eò referantur; Sed primò pertendo non aliter, nec aliis mediis, alio-ve successu, majorem illam Judæorum copiam tunc conversum iri, quam reliquos ejusdem gentis electos, qui huc usque fuerunt aggregati Ecclesiæ Christi, eoque ordinario præconio Euangelii non minus ad crucem pro Christo, quam ad gloriam cum Christo fore evocandos: Ut nec à Paræo, nec à Piscatore, nec à Deodato, nec à Collega meo Clariss. Jacobo Altingio, quos mihi objicit D. *Serarius*, alio-ve sanæ mentis Theologo, siue Tros fuit siue Rutilus, vel latum unguem hac in parte discedam.

31. Secundò non capio cur *de qua* quod describitur Apoc. vii, 4. non debeat intelligi, ut censueram, de Judæis siue potius Israelitis *ab infidelitate ad fidem convertendis* usque ad consummationem sæculi, numero certo pro incerto proposito: Nam ipse Nob. *Launæus*, noster amicus dum viveret, & cui potissimum Clariss. *Amyræaldus* se circa Chiliaismum opposuerat, quamvis postea in gratiam redierint, in suo Commentario Apocalyptico qui prostat Gallicè sub nomine *Iona le Buy Domini de la Perie*, disertè confert illud vaticinium Apocalypticum cum locis Paulinis Rom. xi. & 2. Corinth. i i i. & agi utrobique de iisdem Israelitis eorumque conversione, vehementer asserit. Adstipulatur ei Ribera Jesuita, *comm. ad b. loc. Apoc.* Si tamen numerus ille duodecim millium ex quaque tribu, videtur tenuior D. *Serario*, quam ut sufficiat suæ expectationi de Judæis olim convertendis, cur saltem non patitur eum applicari conversioni Judæorum factæ hætenus & porrò futuræ, usque ad annum illum Platonicum fœlicissimæ palingenesiæ, quo certatim & agminatim, quicquid est circumciis gentis toto terrarum orbe nomen dabit Christo & in Palæstinam redibit?

32. Et miror quî D. *Serarius*, tam animosè me compellet his verbis. *Quid? tibine verosimile videtur Apoc. v i i. agi de Judæis ab in-*

fidelitate ad fidem Christi convertendis? Nonne Angelus expressè Servos Dei nominat, quos in fronte obsignari volebat? v. 3. quum heic Apostolus Rom. x 1. de infidelibus agat ab infidelitate liberandis. Nam cum hæc visio exhibita Johanni fuerit de eo quod adhuc erat in fieri, non potuerint illi centies & quadragies quater mille Israelitæ obsignari ab Angelo increato, quin eo ipso ab infidelitate fuerint liberandi & ad Christum traducendi.

33. Neque melioris est commatis quod subjicit Vir Doctus; Deinde, inquit, quum Apoc. VII. inter omnes tribus filiorum Israelis, nulla mentio fiat, nec Danis nec Ephraim, heic verò de toto Israele & tota domo Jacobi, ex qua nec Dan nec Ephraim, ullo modo excludi possint, affirmatur quod salvandi sint, necessariò concludendum aliud esse hoc Paulinum mysterium quod noluit nos ignorare, & illud Apocalypticum, quod vix scire datur. Nihil enim obstat, quo minus Paulus suum mysterium de toto Israele synecdochicè expresse, & per mysterium aliud quod vix scire datur, Johannes in Apocalypsi Danis tribum omiserit. Id enim, dum volunt Pontificii ideo factum quod ex tribu Dan Antichristus sit futurus, suâ absurditate se refutat; Longè probabilius dixeris vel Danem omissum, quod statim post obitum Josuæ Danitæ defecerint à Dei cultu Jud. xviii. 30. 31. vel ut in rotundo & duodenario numero, suum locum Levi obtineret, licet sortem in terra Canaan non habuerit; quasi eâ ratione, præcavere voluerit Spiritus Sanctus, ne quis hoc vaticinium Johannis de Palæstina iterum herciscunda inter Israelitas perperam interpretaretur.

34. Quantum ad Ephraimum omissum, D. Serarium hic sua deferuit memoria: Nam cum Josephi duæ fuerint tribus, Manassis & Ephraimi, dubium non est quin ubi in recensione tribuum Manasses & Josephi distinctè nominantur, Josephi nomine tribus Ephraimi veniat intelligenda; Cum enim jus primogenituræ Ephraim fuisset adeptus Gen. XLVIII, 13. 19. sæpè factum inde in Scripturis ut illius tribus Josephi nomine exprimat. Videatur Ps. LXXVIII. 67. Quod si luberet insultare Viro Docto, ego sanè facile possem circa hæc & similia illius *παραεργατα*, sua illi verba ad me reddere: Ista magis desperata causa indicia præ se ferunt, quam ut causa tuæ patrocinium aliquod afferant. Verum quicquid statuatur de futura aliqua sub mundi finem copiosiori vocatione & conversione Judæorum, fallum

fallum est vel eam fore simpliciter *universalem*, vel per eam aut cum ea Judæos in Palæstinam reversuros, Politiam suam priscam recuperaturos, & quod adhuc tetrius est & indignius cogitationibus Christianis, *Cultum Leviticum & Templum Hierosolymitanum* restitutos: Quæ opinionum portenta deinceps expenduntur.

35. Tria ergo sunt de quibus, positâ celebrioris cujusdam Judæorum conversionis olim futuræ expectatione, toto quod ajunt cœlo, errant hodierni Chiliastæ; Primò quod sit futura *Universalis*: Secundò quod sit conjungenda cum illius Judaicæ gentis ad Christum conversæ *reditu* in Palæstinam: Tertiò quod tunc & *Templum Hierosolymitanum* & in eo cultus *Leviticus* debeat restitui; de quibus ordine nunc dicendum est. Primum quod attinet D. Serarius non alio nititur fundamento, universalem Judæorum conversionem probaturus, quam quod dicat Apostolus Roman. x i. 26. *omnem Israelem* salvum fore.

36. Non diffiteor idem sentire Pontificios nonnullos, quorum si castra sequatur Vir Doctus, unâ debet statuere hanc Judæorum omnium conversionem per Henochum & Heliam ad nos reduces processuram, ut post alios asserit Bellarminus *libr. 3. de Pont. Rom. cap. 6.* qui hac etiam *tertiâ* quasi *demonstratione* vult conficere Antichristum nondum apparuisse, quod nondum venerint Henoch & Helias, qui *venienti Antichristo se opponant, & tandem Iudæos convertant.* Sed quam parum hîc sibi consent Pontificii, res ipsa loquitur: Fingunt Antichristum Judæum fore gente, ex tribu Danis, restitutum Templum Hierosolymitanum & cultum Leviticum, & potissimos asseclas ex Judæis, quos in Palæstina reduxerit, habiturum; imò hos duos præcones cœlites Evangelii, Henochum & Heliam, crudeliter trucidaturum, eo traducto, quo jure quâ injuriâ, loco qui extat Apoc. x i. 7. 8. Quî ergo forent convertendi ad Christum omnes omninò Judæi, si maxima eorum pars est tum Antichristo militatura?

37. Hoc vidit Cornelius à Lapide Jesuita, in illum Pauli locum: Nam postquam citasset Thomam, Cajetanum & Sotum è suis, statuentes omnes omninò Iudæos, in fine mundi convertendos & salvandos esse, refragatur illi sententiæ, his verbis; Tertiò (inquit) & optimè omnis Israel, idest penè omnes; plurimi ex singulis tribubus Israel, exceptâ unâ tribu Dan, in fine mundi convertentur & salvabuntur; Excipio tribum Dan,

quia ex hac nulli signantur inter 144. millia signatorum ex 12. tribubus Israel, Apoc. 7. Unde multi putant Danitas adhaesuros contribuli suo Antichristo; Sanè S. Hippolytus libro de Consummatione seculi, & multi alii, docent quod Antichristus principales sectatores & propugnatores habebit Iudaeos; Idque satis significat Christus (ex hypothese & imaginatione Jesuitica) Iohann. 5. 43. & Paulus 2. Thess. 2. 10. ut ibi dicam. Ergo omnes omnino Iudaei in fine mundi non convertentur ad Christum. Non moror principia ex quibus Jesuita hanc deducit conclusionem: Illa mihi in praesentiarum sufficit demonstrando quod ne quidem illi, qui plus suis imaginationibus indulgent hac in re, universalem ausing hanc Iudaeorum conversionem concipere.

38. Tum libenter à nostris Chiliaftis peterem dignarentur nobis sequentia problemata resolvere: An ista omnium omnino Iudaeorum tunc in orbe terrarum exiturorum, conversio, sit processura simultaneè, an successivè? An per ordinarios Ecclesiae Ministros, quales nunc illa habet, an per extraordinarios & immediatè à Deo ad id submissos? An illi rei sint admittendi, ut somniant Pontificii, Henoch & Helias, an verò Joannes Euangelista, quem Fanatici paucis abhinc annis in Anglia expectabant, & iam in Hungariam venisse nugabantur? An ista Iudaeorum universa multitudo, sit prius convertenda, quam in Palaestinam reducatur, vel prius eò reducenda quam convertatur? An ista conversio sit praecessura reditum Christi in has terras, resurrectionem primam & auspiciam millenarii sui regni, an verò utrumque subsequutura? Certè qui omnium Prophetiarum sensum putant se habere in numerato, qui que novas fabricati sunt claves per quas omnia Mysteria Apocalyptica queunt referare, si apud nos fidem velint habere de universali Iudaeorum conversione quam promittunt, debent simul per harum difficultatum solutionem, & nobis & sibi satisfacere.

39. Non immeritò peto an illa sit processura simultaneè, an successivè: Nam si successivè debeat procedere, erit res longioris subseclii, & plurium saeculorum, & fortè aliae interea multae fient Conjunctiones Planetarum in caelo, priusquam hic nuperæ effectus ad umbilicum deducatur. Sin verò simultaneè, erit opus miraculosius ipsa resurrectione mortuorum, quo fiet ut toto terrarum orbe dispersi Iudaei, citra praekonium Euangelii, licet fides sit ex auditu Verbi Divini Rom. x. 17. subito correpti Euthusiasmo, uno quasi

uno quasi momento ad Christum convertentur. Tum si quorundam Ministerium ad illam rem Deus est adhibiturus, ordinarii parum ad id videntur præstituri, apud gentem quæ teste Paulo 1. Cor. 1. 22. *signa petit*; jamdiu quippe cessante inter Christianos dono miraculorum, adeo ut *quisquis adhuc prodigia ut credat inquirat, magnum sit ipse prodigium*, Augustino teste l. 22. de C. D. cap. 8. Extraordinarios vero Ministros signis & prodigiis instructos, ad conversionem Judæorum, nullo loco Scripturæ jubemur expectare. Imò extremis temporibus solus Antichristus ejusque Ministri signis & prodigiis inclarituri dicuntur & prædicuntur Matth. xxiv. 24. 25. 2. Thessal. 11. 9. Apocal. xxi. 13. Ac ille mihi erit Atrabiliarius Somniator, qui delirabit Henochum, vel Heliam, vel Joannem Evangelistam, vel Judæum illum errantem, sub initium hujus sæculi ut & præcedenti tantopere celebratum, illi operi volet adhibere.

40. Adhæc si Judæi omnes ante suum in Palæstinam imaginarium reditum, sunt convertendi quilibet in sua provincia, cum per suam conversionem sint eo ipso Christo & ejus Ecclesiæ aggregati futuri, quid ipsis proderit amplius longa & difficilis in Palæstinam peregrinatio, cum ubicunque fuerint possint Deum adorare in spiritu & veritate, juxta privilegia Novi Fœderis Mal. 1. 11. Joh. 1 v. 21. 23. 24. 1. Tim. 11. 8. Si verò prius debent venire in Palæstinam quam convertantur, tum vel præmium consequentur suæ fidei priusquam credant, vel reditus eorum in patriam non erit præmium promissum eorum conversioni & fidei: quorum illud suâ absurditate se refutat; hoc verò repugnat Chiliastarum principiis.

41. Æquè hærebit illis aqua si definire debeant an universalis quam somniant conversio Judæorum sit præcessura regni millenarii auspicia, an demum post illud inchoatum processura. Prius si dixerint, non reperient facile, quo duce, quo-ve auspice, tanta Judæorum multitudo, ex omnibus mundi partibus queat redire in Palæstinam: Nam ante hoc regnum inchoatum ubique erunt in hostico: Et si Israelitarum quondam iter ex Ægypto in terram Canaan fuit quadraginta annorum, sæcula quadraginta essent nunc impendenda, Judæis ex omnibus angulis terræ manu armatâ in Palæstinam reversuris. Posterius si somnient præterea quod somniant homines planè aliter vocatos ad Christum, quam fuerint vel ulli Gentilium, quorum plenitudo jam fuerit ingressa, vel ipso-

rummet Judæorum prædecessores, qui omnes per angusta ad angusta & per crucem ad gloriam processerunt; cum hi fingantur evocandi ad gloriam sine cruce, ad honores sine opprobriis, ad triumphos sine certamine; difficile erit nostris Neoprophetis explicare inter quos interea Christus regnabit Jerosolymis: non utique inter pios & Gentilibus, cum eorum plenitudo jam ingressa fuerit, nemoque illius ordinis pius & electus tunc restet in terris; non etiam inter Judæos recens converlos, cum sic concipiatur Christus ante illuc regnare quam isti eo pervenerint; ut scilicet vacua tunc dominetur in aula.

42. Sed quominus speranda vel credenda sit universalis futura olim conversio Judæorum, multa eaque gravia obstant argumenta: Primum enim tunc falsum esset Pauli axioma Rom. i x. 6. 7. 8. 9. non esse Israelem omnes qui sunt ex Israele, nec filios Abraham censendos quotquot sunt ex illius posteris & semine: siquidem posita omnium & singulorum Judæorum conversione, quotquot tunc forent ex Israele, forent etiam Israel, eo quod nemo reperiretur ex Israelis posteris, qui libro vitæ non foret inscriptus & ad electionem gratiæ non pertineret. Adhæc Scriptura passim docet paucos admodum è Judæis secundum carnem credituros & esse servandos: Loca Scripturæ eò facientia obvia sunt Esa. l i i i. i. & Rom. i x. 27. 28. 29. x. i 6. x i. 3. 5. 7. Tum Raymundus Martinus *Pug. fidei p. 2. cap. i i. §. 2.* & ex illo Galatinus *Arc. verit. Cath. libr. 9. cap. 2.* citato testimonio Thalmudico *extractatu Sanhedrin, cap. Helek*, probant paucos admodum Judæos fuisse servandos per Messiam, & rem sub illo successuram quomodo tempore liberationis ex Ægypto, quo scil. ex sexcentis hominibus qui mare rubrum superaverant, nonnisi duo, Josue & Caleb, in terram Canaan ingressi sunt.

43. Præterea cum Christus ipse dicat se vix fidem in terris reperiturum ubi redibit ad hæc inferiora Luc. x v i i i. 8. & ultima tempora conferat cum temporibus Noachi & Lothi Luc. x v i i. 28. 29. quibus pauci admodum subducti fuerunt calamitatibus publicis, quæ quæso posset cum istis consistere universalis tot Judæorum toto orbe dispersorum seria ad Christum conversio, quibus subituris viam vitæ, non sufficeret angusta illa porta cujus meminit Dominus Matth. v i i. 13. sed latissimæ & amplissimæ valvæ patere deberent?

deberent? cessante tum, illius gentis respectu, axioma Domini bis in Euangelio repetito, *Multi vocati, pauci electi* Matth. x x. 16. x x i i. 14. Nam positâ hac universali Judæorum ultimis diebus conversione, tot erunt vocati quot electi, nec paucitas servatorum ut antea intendet pretium gratiæ & salutis.

44. Non est autem quod D. Serarius urgeat verba Pauli, quod *omnis Israël, & tota domus Iacobi* servabitur: Nam primò *totius domus Iacobi* servandæ, non meminit Apostolus; Ideoque libuit Viro Docto geminos Soles hîc videre, & Paulo tribuere quod non dixit. Secundò non desunt Interpretes Veteres & Neoterici, quos inter magnus noster est Calvinus, foelicissimus Scripturæ interpres, mihi *πολλῶν ἀντὶ τοῦ ἀλλῶν*, qui hunc omnem Israelem servandum, sumant mysticè, de corpore omnium electorum & crediturorum in Christum tam ex Judæis quam ex Gentibus, statuendo tum servatum iri universum Israelem mysticum, cùm intraverit plenitudo Gentium, & numerus electorum completus fuerit. Verba Calvinii non pigebit apponere; *Multi accipiunt de populo Iudaico, ac si Paulus diceret, instaurandam adhuc in eo religionem, ut prius: Sed ego Israelis nomen ad totum Dei populum extendo, hoc sensu; Quàm gentes ingressæ fuerint, simul & Iudæi ex defectione se ad fidei obedientiam recipient: atque ita complebitur salus totius Israelis Dei, quem ex utrisque colligi oportet: sic tamen ut priorem locum Iudæi obtineant, ceu in familia Dei primogeniti. Hæc interpretatio ideo mihi convenientior visa est, quod Paulus hîc consummationem regni Christi designare voluit, quæ in Iudæis minimè terminatur, sed totum orbem comprehendit; Et eodem modo Gal. v i. 16. Israelem Dei nuncupat Ecclesiam ex Iudæis & Gentibus pariter compositam; populum ita ex dissipatione collectum opponens carnalibus Abrahæ filiis qui ab ejus fide desciverant.*

45. Jam autem juxta hanc interpretationem, salus quidem & gloria totius Israelis mystici esset coronatura plenitudinem gentium; sed non diceret Apostolus post hanc ingressam, Israelem propriè dictum traductum iri in viam salutis, sed hoc tantum *μυστηριώδης* traderet Apostolus, cœcitatē vel indurationem gentis Judaicæ nonnisi ἀπὸ μέγας ei obtigisse, nec continuaturam nisi ἀπὸ μέγας, usque dum plenitudo gentium introierit, idest usque ad consummationem sæculi; siquidem semper Deus habeat suos ex Judæis & porrò sit habiturus, etiam olim magno numero, quos aggregat & aggregaturus sit Christo, dum ingreditur hæc Gentium plenitudo,

tudo, quam immediatè consequetur ultimus Adventus Christi: Et certè magnum etiam in eo foret mysterium, quod cum inter ipsas Gentes, Deus sæpè suum candelabrum loco moveat, ac populis integris justo suo iudicio auferat lucem Euangelii, postquam ex illis collegit quos inter eos electos habebat, semper sint inter Judæos quos carpat tanquam suos; ut cessante apud eos vindemiâ à tot annis, continuet tamen racematio usque ad consummationem sæculi.

46. Videtur autem illi sententiæ potissimum favere quod ex stylo Scripturæ nihil infertitii videatur futurum inter plenitudinem gentium absolutam & diem iudicii: Nam Christus, juxta multos interpretes, Luc. x x i. 24. 25. temporum Gentium complementum, cum suo ultimo adventu immediatè connectit. Sic Christus idem, suos Apostolos emittendo ad omnes gentes evocandas, promittit se illis ad futurum usque ad consummationem sæculi, Matth. x x v i i i. 20. Unde non planè præposterè colligas, ergo evocationem gentium ad Christum eouque duraturam: Sed ne videamus in re dubia peritiores esse, ultrò largior primò Apostolum agere de Israele propriè dicto, cum ait *omnem Israelem servatum iri*; secundò vergente ad finem vocatione Gentium, electorumque numero inter illas deficiente, vel jam jam complendo, Judæos ad Christum conversum iri longè ferventiùs & majori copiâ quam eo usque evenerit; Interea tamen nego inde jure colligi absolutè *universalem* fore conversionem Judæorum ante diem iudicii.

47. Nam primùm ad illum omnem Israelem servandum, non possunt ii pertinere quos occalluisse constat; quorumque respectu profitetur Apostolus ὅτι πάσας ἀπὸ μέγας τῷ Ἰσραὴλ γέρονεν: Ut hanc autem deteriore partem esse longè majorem à tempore Christi, nemo sanus inficiabitur, sic istius infœlicis lolii nihil planè superfuturum inter Judæos illo temporis articulo quo majori longè numero quam ante ad Christum evocabuntur, nescio quâ fronte quis sustinere auit. Adhæc ut τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν ad solos electos ex gentibus debet restringi, ut res per se loquitur, ita πᾶς Ἰσραὴλ servandus, non potest extendi ultra τὸ λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος, cujus meminit Apostolus Rom. x i. 5. Eò facit observatio Johannis Gerhardi de Extr. Iud. §. i i i. quam refero ipsius verbis, quia D. Serarius optasset me ejus argumenta annotasse: Nec absolutè, inquit ille, *omnium omninò Iudæorum sperari potest conversio*; *Ut enim plenitudo gentium*

gentium non notat singulas & universas gentes ac singula earum individua, sed ingentem numerum ex Gentilium populo, sic etiam per omnem Israel non significatur universus populus Iudaicus & omnia illius individua, sed insignis quadam Iudaica gentis multitudo.

48. Præterea non aliud hîc sonat *omnis Israel*, quam ipsummet Israelitarum πλήρωμα cuius fit mentio Rom. x 1. 12. Itaque cùm dicit Apostolus omnem Israel servatum iri, non aliud sibi vult quam Israelis πλήρωμα inchoatum à primæ Pentecostes Christianæ temporibus, & continuandum in electorum ex illa gente evocatione usque ad consummationem sæculi, tum iri completum & absolutum, cùm post πλήρωμα Gentium introductum, longe majori numero quam antea Judæi accedent ad Christum & ipsum amplectentur. Denique *omnis Israelis* servandi nomine, soli & omnes electi ex Israele debent intelligi; quos & servatos hætenus ingenti numero post Christum crucifixum in comperto est, & porro servatum iri, omninò credimus, plurimis ex Judæis inter Christianos degentibus ad Christum accessuris, ubi Antichristi tyrannis & Idololatria si non ex toto saltem ex tanto cessaverit.

49. Atque de primo isto capite plus satis: Nunc ad secundum accedamus, quod prius illud sequitur ut vara vibiam. Parum enim est quod universalem Judæorum omnium & singulorum, per universum terrarum orbem olim momento processuram conversionem præstolantur Chiliastæ, sed illud est longè tetrius quod volunt Judæos omnes revocandos & reducendos in Palæstinam, ut ibi priscam suam politiam recuperent & restituant. In ea opinione video esse tria genera hominum: Primi sunt Judæi hodierni qui Messiam talem expectant, sub cuius auspiciis redituri sunt in suam Patriam, cultum Leviticum restituturi, & sua rura recuperaturi. Horum deliria qui videre volent legat magnorum Buxtorfiorum, Patris & Filii, *Synagogam Iudaicam cap. ult.* Secundi sunt Pontificii, quorum Antichristus, quia nolunt eum Romæ agnoscere, ea ipsa sit præstiturus, quæ à suo Christo vel Messia expectant recutiti: Tertii sunt Chiliastæ qui per Jesum Christum Redemptorem nostrum id eventurum putant, quod Judæi à Pseudo-Messia suo præstolantur, & Pontificii per Antichristum ipsum processurum nugantur: ut hîc mirum sit mihi, Judæos eo usque potuisse sua deliria affricare Christianis, ut isti ea, schemate parum inverso, adoptare voluerint, im-

memores ejus quod olim scitè dictum est à Tertulliano, *lib. 3. contra Marc. Desinat nunc hareticus à Iudæo, aspis quod ajunt à vipera, mutuari venenum.*

50. Si Pontificium interrogas de Judæorum opinionibus, eas irridebit & rejiciet: Si Chiliaſtam de Pontificiorum deliriis, illa naso suspendet adunco & indigna reſponſione judicabit: Cur verò æquius pronuntiabimus de Chiliaſtarum ſonniis, enatis ex Judæicis deuteroſibus, ut ſuo loco ex Hieronymo demonſtravi? Et certè dolendum inter nostros eſſe qui poſt fruges repertas, iſtis adhuc glandibus veſci velint. Jam annus eſt præter propter vigefimus ex quo Vir pietate & eruditione inſignis, Nobiliſſ. & Ampliſſ. D. Eybenius, *ὁ μαργεῖτης*, Groninganae Reip. dum viveret primùm Senator dein Conſul Graviffimus, & aliquoties Academiae Curator Prudentiffimus, mihi dedit unius philyrae Diſputatiunculam, habitam Franekeræ Præſide Celeberrimo D. Maccovio, reſpondente Henrico Spankerano, cujus hæc erat inſcriptio: *Exercitium Theologicum, continens Reſtitutionem Iudæorum, cùm internam & ſpiritualem à morte ad vitam, tum externam & temporalem, ex hac diſperſione & ſervitute Romanorum in terram ſuam, nempe Canaan.* Id tamen crediderim potius exercitii gratiâ, per modum paradoxo, defendiſſe Celeberrimum illum Theologum, ut læpiùs in more habuit, præfertim cùm Author theſium iſtarum non fuerit, quam revera ita ſenſiſſe.

51. Sed quam ſemper hæc noſtra Academia abhorruerit ab illis teratologiis, non alium teſtem certiore laudaverim quam Celeberr. Dn. Doctorem Henricum Altingium piæ memoriæ, quondam meum in Facultate Theologica Collegam conjunctiſſimum, parentem illius noſtri huc uſque in Academia Collegæ Clar. D. Jacobi Altingii, quem libuit D. Serario mihi objicere quaſi ſuis naniis faventem, à quibus tamen dubio procul remotior eſt quam cælum à cœno. Is autem Celeberrimus quoad vixit & Solidiſſimus Theologus, *Theologiae Probl. ad locum 10. Probl. 27.* hanc quæſtionem tractat, *Num Politia Iudæica aliquando his in terris reſtauranda ſit?* eamque concludit negativè; argumentis certè apodiſticis: *Quod illa Politia tantum durare debuerit uſque ad Chriſtum in carne exhibitum, ex Gen. XLIX. 10. Dan. IX. 26. 27. Matth. XXIV. 15. & ſeqq.* quibus etiam vaticiniis eventus hætenus reſpondit; Quod inſtitutæ illius

illius politiae causa nunc deficient & cessent, videlicet distinctio populi Iudaici ab aliis gentibus Gal. I I I. 28. Col. I I I. 11. & sedes doctrinae & Ecclesiae quae in omnes gentes propagata est, Johan. I V. 22. 23. Matth. XXVIII. 19. Quod illius politiae restauratio & restitutio facta est (mysticè scilicet) hodieque fit in N. T. per Gentes, & suo tempore etiam fiet per Iudaeos vocatos & consociatos Gentibus, Actor. XV. 16. 17. ex Amosi IX. 11. Roman. XI. 25. Eph. II. 13. Quod regnum Christi in hoc mundo est universale non particulare, & spirituale etiam non corporale, Psal. 11. 5. 6. Ela. XLIX. 5. 6. Matt. XXVIII. 19. Luc. XVII. 20. Rom. XIV. 17. Joh. XVIII. 37. 38. Quod si instauratio illius politiae expectanda foret non passus fuisset Deus eam per sedecim penè saecula jacere in ruderibus, non perturbari & confundi rationem tribuum; denique non impedivisset conatus eorum qui instauracionem illam moliti sunt, ut aliquoties contigit.

52. Addit his Vir Celeberrimus argumentum ultimum magni quidem ponderis, sed quod hodierni Chiliaistae, ut postea videbimus, nullius faciunt, Quod si politia Iudaica restitueretur etiam restaurabitur cultus ceremonialis Iudaeorum. Verùm hoc posterius quod ceu absurdissimum, illius tempore, ab omnibus rejiciebatur, nunc adoptatur à D. Serario & consortibus, ut postea videbimus. Nam illius verba haec sunt pag. 13. ad Diss. mea §. 6. quæ certè mihi horrorem quendam incutiunt. Neque malè infero, nos qui dictam restitutionem expectamus simul quoque Levitici cultus & Templi Hierosolymitani restitutionem expectare debere; Item, Non nego ita innexam esse Politiam Iudaicam cultui Levitico, ut illius leges hoc everso obtinere nequeant. Et modò ritè politiam quam in Regno Christi expectamus, conciperes, (hæc concipere non possum, quod monstra Christianismi nostri everfiva, nequeam concipere) non tibi tam absonum videretur Cultum aliquem Leviticum & Templum esse restituendum. Quæ retulisse refutasse esset, nisi disputationis ordo postularet, ut etiam illa suo loco distinctiùs refutentur.

53. Sed priusquam eò veniam, paullo pressius quæso expendamus illum Judæorum reditum in terram Canaan, quem ad Dissut. mea §. 5. D. Serarius pag. 12. vehementer & cum stomacho propugnat. Optat equidem me annotasse argumenta quibus Iohannes Gerhardi, impugnat hanc stultam imaginationem de Judæis in Palæstinam reversuris & cgregandis; Sed ichema est rhetoricum, cuius beneficio voluit elabi, ne illa refutare cogeretur. Cur non enim ea

repetiit ex ipso Authore loco de Extr. Iudicio §. 109. ubi suo more Vir Doctus plures eo facientes rationes congeffit, quas nulli Chiliastarum solidè queant refutare? Eò refert I. Oracula Prophetica, quæ testantur Iudæos à facie Dei ita abjiciendos esse ut nunquam in patrias sedes reducantur, nec Hierosolymam reedificare possint, sicut in liberatione ex captivitate Babylonica erat factum, Ela. x x i v. 19. 20. x x v. 2. x x x. 14. Jerem. v l. 30. v i l. 14. 15. i x. 11. x i x. 11. 12. Hos. i x. 15. 17. Amos v. 2. Et ne quis putet illa loca spectasse tantum captivitatem Assyriam aut Babylonicam, en tibi alia quæ eò referri nequeunt, Daniel. i x. 26. 27. Zachar. x i i. 6. Ii. Propriam Iudæorum confessionem, quam demonstrat ex Galatino libr. 9. de Arc. Verit. Cathol. c. 5. Ii i. Loca Novi Testamenti, Matth. x x l i i. 37. 38. x x v i. 64. I. Thess. i i. 16. I V. Somnii huius Iudaici originem & absurditatem. Origo enim & fons ejus est opinio de terreno & carnali Messia regno, cui fortissimè adversatur Scriptura.

54. Sed ne videamur duntaxat pugnare armis alienis, agendum ea proferamus argumenta, quibus istius opinionis absurditatem, directè demonstramus. Primò itaque certum est multo plures nunc esse toto terrarum orbe Iudæos, si præsertim credamus eorum fabulis de ingenti suorum numero trans fluvium Sabbathionem securè & splendide habitantium, quam quibus capiendis & alendis Palæstina sufficiat; adeo ut eò reduces, deberent illicò novas colonias aliò amandare; aut inter se pugnare ob sedium angustias: Nisi hic comminiscaris miraculum ei simile quod narrant Judæi perpetuum fuisse in Templo Hierosolymitano, ut quanta vis hominum in eo extaret, nemo tamen illam sentiret angustiam, aut de illa queri deberet. Adhæc si eò sint olim reducendi Judæi, id fiet vel post eorum conversionem ad Christum, vel antè illam: Quodcunque dixerit Chiliasta, sentiet hæsuram sibi aquam. Si hoc iter præcedat eorum conversionem, quâ fide, quo fine & sub cujus auspiciis, illud aggredientur? Si jam fuerint ad Christum conversi priusquam se accingant ad illud iter, quid opus erit eò redire, cum quâ longè patet Orbis, possint subesse Christo, ab ipso regi ac defendi, & illi adhærere, quod Domini sit terra & plenitudo ejus Psalm. x x i v. 1?

55. Præterea vel jam omnes Reges & Principes terræ in quorum ditionibus Judæi verlantur aut per quas essent transitori, erunt ad internecionem deleti, juxta spem Chiliastarum, cum Judæi revocabun-

vocabuntur in Palæstinam, vel adhuc suas vires & suam potestatem retinebunt, nondum inchoato Millenario Christi Regno, cuius sedes Hierosolyma erit. Si posterius concipias, debebunt Judæi ferro, præliis, & multo sanguine sibi viam aperire per multitudinem hostium, quæ illis undique se opponet. Si prius malis imaginari, an non satius illis foret infidelium jam undique castrorum vacuas occupare sedes, quam prolixum & incommodum iter in Palæstinam sulcipere, ubi ob angustias Provinciæ, minus commodè poterunt habitare? Tum vel separatim & per partes eoredibunt, vel simul & conjunctim: Si prius eveniat, qui priores venerint, commodiores sibi deligent sedes, & relinquent, ut vulgò dicitur, pro absentibus ossa; Si posterius, debebunt ergo unà alicubi convenire ex omnibus partibus terræ; quod ut fiat, majori opus erit miraculo, quam illud fuit quo ad arcam Noæ omnes bestiæ adductæ fuerunt.

56. Quid quod in hac ultima dispersione Judæorum, quæ jam per tot sæcula continuavit, adeo ut jam plures anni effluxerint ab amissa per ipsos terrâ Canaan, quam numerantur ab adita illius possessione sub Josua usque ad secundi Templi everisionem, ea est facta tribuum Israelitarum confusio, ut nemo eorum sciat quâ stirpe & familiâ sit oriundus: Nec sine speciali Numinis Providentia hæc Genealogiarum in illa gente facta est confusio; tum ut ita convincantur Judæi jam advenisse Messiam, cui expectando singularis & accurata illa tribuum distinctio & genealogiarum cura divinitus destinabatur; tum ut intelligant sibi nunc interclusum esse reditum in terram Canaan, quæ ideo nequeat amplius ab ipsis possideri, juxta distributionem olim divinitus factam, unaquaque tribu suam portionem obrinente, quod nulla supersit inter eos tribuum distinctio.

57. Præterea Chiliastæ illum Israelitarum reditum in terram Canaan somniando, non modò paria faciunt cum ipsis Judæis hodiernis, sed etiam enervant planè argumenta & Christianorum contra Judæos, & Orthodoxorum contra Pontificios: Christiani enim revocaturi Judæos ab inani expectatione Messiae sui imaginarii, qui eos liberet ex præsentis dispersione & reducat in Palæstinam, ostendunt ex Scripturis, juxta ipsorummet traditiones explicatis, recollectionem eorum ex Gentibus promissam Deut. x x x. & similibus locis, quæ etiam placuit D. Serario in firmamentum suæ sententiæ

corradere, contigisse tempore Cyri, cum ex Babylone redierunt; prout locus est ad id expressissimus Neh. i. 8. 9. ubi Nehemias supplicans Deo pro Israelitarum reditu ex captivitate Babylonica, nititur illâ ipsâ promissione Mosaicâ Deut. x x x. 2. Eo quoque pertinent loca Jer. x x i x. 10. & Ezech. x x x i x. 25. 27. Sed prout in illo suo reditu tempore Cyri secundam Palæstinæ possessionem obtinuerunt, ita negant eorum traditiones tertiam esse expectandam, ut probat Raymundus Martinus ex Scripturis & traditionibus Judaicis *Pug. fidei* pag. 2. cap. 14. & Galatinus ejus interpolator lib. 9. de *Arcan. Verit. Cath.* cap. 5.

58. Certè in libro *Seder Olam*, qui citatur Raymundo & Galatino, ita habetur; *Scriptum est Deut. x x x. 5. Et introducet te Dominus & Deus tuus ad terram quam possederunt patres tui & possidebis eam; posset-ne fieri quod sit eis tertia possessio in futuro? Docet quid sit ad hoc dicendum quod ait, Quam possederunt patres tui & possidebis eam; possessionem primam atque secundam erant habituri, possessio verò tertia non erit illis: Quin Raymundus pertendit, quod tertia possessio terra quondam suæ, quam frustra præstolantur, danda erat, teste Prophetâ Ezechiele capitulo septimo, in eorum vituperium Saracenis. Probat quoque ex libro *Talmudico Sanhedrin* cap. *Helek*, quod decem tribus nunquam sunt reversuræ ad terram Israel. Hæc fusiùs deducere nihil attinet, sufficit digitum ad fontes intendisse. Saltem hæc Christianorum argumenta contra Judæos subruunt Chiliastæ, dum invitis Scripturis & Judæorum traditionibus, tertiam illis terræ Canaan possessionem audent polliceri.*

59. Sed etiam Orthodoxorum argumenta contra Pontificios iidem subruunt suis imaginationibus; Volunt Pontificii Antichristum suum, æquè imaginarium ac Messiam Judaicum, Hierosolymitanum Templum reedificaturum, atque in illo sessurum; eoque trahunt obtorto collo locum Apostoli 2. Thess. i i. 4. At Protestantes omnes, variis & multis argumentis ostendunt Templum Hierosolymitanum nunquam debere restitui, propter vaticinia Danielis i x. 26. & Christi Matth. x x i v. 2. & quod Cultus Leviticus sit cessaturus in æternum. Templum autem non debere restitui probant tum ex Jer. v i i. 4. tum ex traditione Judaica, Raymundus Martinus *Pug. fidei* p. 2. cap. 9. n. 16. & Galatinus de *Arc. Cath. Verit.* libr. 5. cap. 10. Quâ ratione demonstrant Orthodoxi Templum Dei à Paulo

à Paulo destinatum in sedem Antichristi, non esse materiale Hierosolymitanum, nunquam reedificandum, sed mysticum Ecclesiæ, quam filius perditionis erat infessurus, suâ idololatriâ corrupturus, & oppressurus suâ tyrannide. Sed juxta Chiliastras oleum & operam perdunt Orthodoxi in istis observationibus, siquidem reversuri sunt Judæi in Palæstinam & tertium ædificaturi Templum, in quo juxta hypothefim Pontificiam Antichristus possit sedem suam collocare.

60. Adhæc vel eo frustra videtur expectari reditus Judæorum in Palæstinam, quod Christus prædixerit Judæis domum illam suam, de qua tantoperè gloriabantur, ipsis desertam relictum iri, ipsamque urbem in tristem solitudinem mutandam Matth. x x i i i. 38. Luc. x i i i. 35. & Jerusalem calcatum iri à gentibus, (idest alienigenas, Romanos, Saracenos, Francos, Turcas, eam occupaturos jure victoriæ) Luc. x x i. 24. usque dum tempora Gentium completa fuerint; siue ea intelligamus quæ illis ad Christum evocandis sunt destinata, siue potius ea quæ illis tandem puniendis, Christo ad judicium apparente, sunt assignata. His dubio procul nitebatur Origenes citatus Grotio *ad hunc ultimum locum*, pertendens Judæos nunquam in Patriam restituendos, quæ & *ibid.* est Chrysostomi sententia. Hic autem observandum quod illa particula *donec vel usque quo*, denotet quod id sit futurum ante illa impleta tempora gentium, nempe conculcandam esse urbem hanc à gentilibus, non tamen quod post illa tempora sit restituenda ac reparanda.

61. Quid quod tamdiu duntaxat in Palæstina debuit esse hospitium populi Israelitici, quamdiu stabat paries intergerinus quo à Gentilibus distinguebatur: At post hos evocatos ad communionem Fœderis & Gratix in Christo Servatore, in quo nulla est distinctio, Judæi vel Græci, Circumcisionis vel Præputii, non est unde credantur Judæi, etiam ad Christum conversi, seorsim ab aliis populis habitaturi: nisi unâ fingamus Christianum nomen penes eos solos remansurum, nihilque superfuturum inter alios populos Evangelicæ cognitionis & veritatis: Verùm haud facile crediderim ullum Chiliastram, tale quippiam in suo Parnasso somniaturum. His addo quod Apostolus agens de Judæorum conversione numerosiori sub finem mundi, immediatè illi conjungit resurrectionem

etionem mortuorum, id est revera juxta multos interpretes veteres & recentiores, consummationem sæculi Rom. x i. 15. Quod si tamen illa resurrectio mysticè sumatur non physicè, ut nonnullis placet, atque notat, ut ipse *Launæus* asserit in *Comm. ad eum loc.* novo lumine Gentiles tum collustrandos, & eos ex illis vocandos ad Christum qui in tenebris Paganismi erant demersi, & ad veritatem revocandos, qui ab ipsius legitimo cultu antea defecerant, eo minus debebunt Judæi speciales sedes occupare, quas satis commodas possent consequi inter illas ipsas gentes, apud quas nunc exulant.

62. Ut autem tam multa obstant sententiæ de Judæorum reditu in Palæstinam, sic etiam eam evertit quod hanc tertiam possessionem Palæstinæ æternam fore Judæis D. *Serarius* non semel pronunciat, pag. 12. & 14. Id enim si verum sit, non est speranda piis possessio cœli sed terræ, nec impiis metuenda illa consummatio sæculi quâ cœli & terra transibunt, & qualis describitur 2. Petr. i i i. 7. Perperam igitur Veteres Christiani apud Tertullianum precabantur pro mora finis, siquidem finis ille semper morabitur, & nunquam veniet, & mundus manebit æternus à parte post, ut loquimur in Scholis, & res eodem tenore quo hætenus, sunt porro processuræ, nec respuendum erit dogma Rabbiorum quorundam, ut Mæmonidis nominatim in *More Nevoch. p. 2. cap. 28.* perpetuitatem mundi ex professo propugnantium. Profert quidem Vir Doctus ad illam æternitatem comprobendam locum Gen. x v. 18. 19. Verùm ibi enumerantur Gentes, quarum possessionem Deus erat Abrahami posteris concessurus; sed eos terram illam totam hæreditate æterna fuisse possessuros ibi non dicitur.

63. Extat quidem Gen. x v i i. 8. id ipsum de omni terra Chanaan danda Abrahamo & Semini ipsius in possessionem æternam; At vocem illam *Gnolam*, non semper absolutam æternitatem notare, sed durationem aliquam finitam, licet indefinitam, notius est quam ut fusè debeat explicari. Nec alia æternitas illius possessionis intelligenda, quam ipsius fœderis in Circumcisione tum sanciti, quod ultra tempora Christi exhibiti duraturum non erat. Illa quoque possessio æterna posset intelligi, non tam signi quam rei signatæ respectu, ut vel ex eo liquet quod ipsi quoque Abrahamo hæc possessio æterna promittatur, licet nihil unquam possederit in illa terra peregrinationis suæ: Sufficit etiam ad perpetuitatem illam restrictivam duntaxat

Antaxat & moralem, totum illud tempus quod fluxit à primo Paschate ad ultimum: & credi potuisset D. Serarius, (quod mallem) non aliter hanc terræ Canaan possessionem & hereditatem aeternam intellexisse, nisi pertenderet illi promissioni non respondere possessionem eam, quæ non nisi exiguo tempore illis obtigit. Si enim possessio mille & quingentorum annorum, qui à Josua Iudæorum ad Jesum nostrum effluerunt, non nisi exigui temporis est Viro Docto, comparatè ad eam quam somniat æternitatem, hæc æternitas debet esse absoluta, ad quam mille anni sunt instar unius diei, 2. Petr. III. 8.

64. Denique evertunt illam imaginationem de Iudæis in Palæstinam redituris, eamque si Deo placet habitaturis in æternum, Deoque suum cælum relicturis, duo illius dogmatis consecutaria quæ ipse Vir Doctus ultrò agnoscit, nempe *Politie Iudaicæ* restitutio, & simul quoque *Levitici Cultus* instauratio. Non moror quod eam quam vocaveram *Reipubl. Iudaicæ* restitutionem *Disputat. meæ* §. 6. ipse velit appellari *Restitutionem regni Israelis*. Nam certè *Reipublicæ* nomen etiam ad regna pertinere & Reges ac Monarchas *Reip.* præesse, nemo quod sciam negaverit. Quin disertè *Respublica Israelis* commemoratur Paulo Eph. I. 12. Sed hoc est leviculum; Id multo gravius quod Regimen Iudæorum Politicum juxta leges forenses à Mose latas, restituendum velint Chiliastæ, etsi illud demum ad Messiam usque duraturum Jacob prædixerit Genes. XLIX. 10. Sive enim cum Vulgato interprete, Leone Juda, Castalione, Belgis nostratibus, Genevensibus, Deodato, Italo, Hispano, Anglo, *Sceptrum* hic reddas, sive *tribum*, ut Clariss. Dn. Altingius, Collega honorandus, in erudito suo *Schilo*, pertendit reddendum, semper tamen hæc prædictio innuet per Christi adventum in carnem cessaturum illud regimen Politicum, quo populus ille à cæteris omnibus distinguebatur.

65. Immo ea fuit illius regiminis conditio & ratio, prout erat constituta à Mose, ut multifariam fuerit innexa religioni & cultui illorum temporum, & plures leges mixtas habuerit, quæ partim forenses partim etiam cæremoniales dici potuerint. Atque obiter hinc factum quod jure illo forensi Israelitico non utantur nec obligentur Christiani; illud enim regimen erat suo modo Theocraticum & religiolum, eo quod respublica quadantenus tunc esset in Ecclesia;

clesia; nunc verò omne nostrum Politicum regimen, quacunque formâ veniat, est *ἡ πόλις αἰθροῦ* 1. Petr. 11. 13. estque Ecclesia in Rep. non verò Respublica in Ecclesia, ut ab Optato Milevitano eleganter observatum, & sic Reip. respectu, non tam municeps quam inquilina, ut benè monet Grotius *de jure Maj. in Sacris c. 4. §. 9.* Quod si ad jura forensia Israelitarum teneremur, deberemus pariratione cæremonias Leviticæ quibus illa intexta erant observare; Id verò nemo Christianorum sibi persuadebit.

66. Ac prout Politicum illud regimen V. T. nostris temporibus in usu esse nequit, ita nec posset convenire illi statui Judæorum in Palæstinam reducum, quem Chiliastæ comminiscuntur; Si enim tunc terra Canaan, ultrò & ex se omnia proferet ad vitam delictissimè degendam necessaria, subducta maledictioni duplici, tuam speciali, quæ illi incubuit propter *Deicidium*, ut non nemo merito appellat Crucifixionem Christi, Domini Gloriæ & Dei super omnia benedicti, tum communi, quæ toti terræ incumbit ex peccato, ut nihil boni ferè ferat nisi multo mortalium sudore colatur & rigetur; si item Judæi tum ad tantam sanctitatem per triplex *Koph* D. *Serarii* deducantur ut nulli inter eos injuriæ vel ferendæ vel inferendæ locus sit futurus, cujus quæso illis poterunt esse usus leges agrariæ, statuta de servis, urbes refugii, judicia publica, & plura similia, quæ sigillatim commemorare nihil refert?

67. Quantum ad cultum Cæremonialem & Leviticum, nihil magis Achristianum, nihil magis contrarium doctrinæ Apostolicæ, nihil magis repugnans libertati nobis partæ per Sanguinem Christi, potuissent sibi persuadere isti viri, cæterà non mali, sed suis somniis & præjudiciis nimium indulgentes, quam illum olim in Judæa restitutum iri, auspice Christo. Imò vix credo meis oculis, cum video D. *Serarium* pag. 13. fateri conceptis verbis se & suos qui restitutionem Judæorum expectant, simul quoque Levitici cultus & Templi Hierosolymitani restitutionem expectare, & ita innexam esse politiam Iudaicam cultui Levitico, ut illas Leges hoc everso obtinere nequeant. An igitur Templum illud quod stabat demum in expectationem primi adventus Christi Agg. 11. 9. Mal. 111. 1. iterum restitueretur, de quo prædixit ipse Christus lapidem super lapide in illo non iri relictum quin evertatur, Matth. XXI. 2? An illæ victimæ essent iterum mactandæ quæ Christum exhibendum præsignificabant, & ipso

ipso exhibito nullius usus esse possunt? An velum illud quod in morte Christi scissum fuerat ab imo ad summum Matth. xxvi. 51. esset refarciendum, etiam cum velum à cordibus Judaicæ gentis erit removendum 2. Cor. i. 16?

68. Apostoli in sua celeberrima Synodo Actor. xv. 10. censuerunt jugum illud intolerandum caeremoniarum legalium cervicibus discipulorum Christi non esse imponendum; Paulus Gal. v. 1. illi servitutis jugo nolite iterum subjici: Declarat ibid. 2. nihil illis Christum profuturum qui velint iterum circumcidi; Totus est passim in Christianis ab ejusmodi legalibus observationibus abducendis; Galat. iii. 23. 24. iv. 9. Coloss. ii. 8. 14. 16. 20. Hebr. vii. 18. x. 1. &c.. Veteres Catholici hæreticorum Catalogo inseruerunt Nazaræos, Judæos gente, qui caeremoniarum legalium observationem Christianis necessariam esse pertendebant: In eo potissimum desudarunt ab ævo Doctores Ecclesiæ Christianæ, in suis adversus Judæos disputationibus, ut probarent abrogandas fuisse suo tempore caeremonias legales, imò eo ipso Deum nolle illas unquam restitui; Quod Templum illi cultui destinatum sit irreparabiliter eversum; Quod in illo paullò antè ejus everSIONem & in executionem solitudinis illi à Christo denunciatae Matth. xxiii. 38. auditæ fuerint illæ voces quarum Josephus meminit lib. 7. de bello Iud. cap. edit. Lat. 12. Græcæ 31. μεταβαλόμεν ἐν τούτοις, Migremus hinc; Quod umbræ illæ & figuræ, exhibito corpore evanescere debuerint; Quod non alia sint sacrificia N. F. Deo accepta quam illa spiritualia, Deo per Christum offerenda, quorum meminit Apostolus I. Petr. ii. 6. Quod unà cum Nationum discrimine sublatum sit per Christum discrimen locorum ad Dei cultum Joh. iv. 21. 23. I. Tim. ii. 8. Mal. i. 11. Quod Sacerdotio Aaronico ita successerit Sacerdotium Christi Melchisedecianum, ut illi amplius locus esse nequeat.

69. Illi quoque non dicam amplius atrabiliariæ imaginationi, sed impiæ, noxiæ & penitus Achristianæ assertioni, quâ totum Evangelium Christi uno impetu subruitur, de cultu Levitico olim restituendo, & caeremoniis legalibus, cum Christo mortuis ac sepultis, & ab illo tempore mortiferis, iterum in usum revocandis, cui assertioni Anathema tanto liberius dico & denuncio, quod Apostolus etiam talibus ex inferno Evangelistis Anathema dixerit

dixerit ac dicendum censuerit Gal. 1. 8. illi inquam *Levitici cultus* & *Templi Hierosolymitani* restitutioni, quam homines, non jam fatui sed furiosi, in hac Evangelicæ veritatis luce audent somniare, duo maxime oblunt, quæ jam antea tetigimus; nempe primò status perfectionis & sanctitatis accuratissimæ, quam nostri somniatores vendicant Judæis reducibus in Palæstinam; secundo illa tribuum confusio, quam agnoscere ipsosmet Judæos Cl. D. Altingius docet in suo *Schilo*.

70. Primum quod attinet, cum fingant isti deliri fabulones (has justæ indignationis voces mihi extorquet, non personarum odium, Deus novit, sed Zelus Christianæ veritatis, & professio sincera Evangelii Redemptoris mei Domini Jesu Christi) ad tantum perfectionis apicem deventuros Judæos in Palæstina, ut perfectè impleant quicquid lege morali præcipitur, & superent illud legis *ἀδύνατον* quod urget Paulus Rom. viii. 3. (id enim apertè docet D. Serarius p. 13.) eo ipso ostendunt omnia sacrificia, saltem piacularia, omnes aspersiones & purificationes legales, ipsis fore inutiles: Nam ut in moralibus ubi non est lex ibi non est peccatum Rom. i. v. 15. ita in cæremoniis ubi peccatum non est ibi lex esse nequit, Gal. iii. 19. Derisus fuit etiam suis, Nob. Balsacus, Vir eloquentissimus, quod in suo *Principe* eò processisset adulationis ut eum describeret *ἀναμαρτυρόν* & qui Sacramentis Ecclesiæ, ut amant loqui isti homines, uteretur ad refrigerium magis quam ad purificationem: Sed eò væsanix debent redire nostri Chiliastæ, qui Pelagianam *ἀναμαρτυρίαν* pollicentes suis Judæis ad Christum conversis, quæ tamen nulli Christianorum unquam obtigit, reclamante Scripturâ 1. Joh. 1. 8. & Jac. i. i. 2. eos nihilominus subjiciunt iis ritibus, qui minimùm delictis *quotidiane incurisionis* eluendis deberent destinari, & volunt medicamenta & emplastra adhibitum iri, ubi tamen ne minima quidem vulnera erunt metuenda.

71. Alterum quod attinet, vel eo ipso non potest restitui cultus Leviticus, quod illi exercendo, deberent dignosci, non solum tribus Levitica ab aliis, sed etiam in ea, familia Aaronica, & legitimi in illa successores per rectos legitimæ genealogiæ tramites, tum Pontificatus, sive supremi Sacerdotii, tum etiam Sacerdotii illius gregarii quod olim in viginti quatuor ordines fuerat distributum. Si enim Ozias Rex percussus fuit leprâ quod thuribulum arripuisset, quis auderet in novo illo Templo non conscius suæ legitimæ vocationis

nionis Sacerdotali munere defungi? Præcurrant ergo Millenarii nostri in Palæstinam, ceu Judæorum eò reversurorum metatores, & urbes olim Levitarum & Sacerdotum habitationi destinatas curent restitui & illis assignent in hospitium, ac ignem evocent cœlitus, quo holocausta legalia legitimè offerantur, & virgâ metallicâ instructi quærant fossam illam in qua Jeremias dicitur 2. Macc. 11. 4. 5. arcam fœderis defodisse in primi Templi everfione, eam illaturi in novum quod moliuntur Templum, & divinent quænam sit genuina significatio tot vocum ad veterem illum cultum spectantium apud Moſem, quam vel ideo Deus singulari suâ Providentiâ voluit intercidisse, ut etiam eâ ratione cultui Levitici restitutionem nunquam esse expectandam demonstraret.

72. Sic itaque corruunt concatenati Chiliaſtarum errores: ex universali conversione omnium Judæorum, colligunt eorum reditum in Palæstinam: & fatentur hunc reditum non posse concipi quin una Politia Judaica juxta Leges Moſaicas restituatur: isti verò Politix non posse esse locum absque cultus Levitici & Templi Hierosolymitani isti cultui destinati restitutione: Nos verò per analysim pertendimus Cultum Leviticum non posse nec debere unquam restitui, imò apostatam esse à Christo & Christi fide qui ejus restitutionem divinitus faciendam somniet: Unde etiam Pontificii, Chiliaſtis in eo longè saniores, Antichristo tribuunt quod illum sit restitutus, & altare istud Judaicum erecturus adversus altare nostrum Evangelicum, ex quo non habent jus vascendi qui adhuc deserviunt tabernaculo Hebr. x 11. 10. Eo ipso autem quod cultus Leviticus non sit restituendus, sequitur Politiam Judaicam illi cultui innexam restitui non posse: Et quia hanc Politiam restitui sit impossibile, frustra statuas reversuros in Palæstinam Judæos omnes, qui eò redire non debeant nisi ad priscam suam Politiam recuperandam. Atque ista hætenus contra illa opinionum portentosa disputata *κατασκευασκῶς* sunt.

73. Post firmatam autem invictis rationibus nostram sententiam, nunc accedendum est ad argumenta D. Serarii, quibus studet conficere Judæis olim convertendis, Palæstinam, & in ea Politiam suam priscam, ipsumque cultum Leviticum in Templo Hierosolymis reparando, iri restitutum. Primò itaque sic argutatur, p. 9. Si aliqua ex dicto Paulino Rom. x 1. 25. Statuenda est Iudæorum hætenus indurato-

rum & infidelium conversio, necessario dicendum quod omnis Israel aliquando salvus fiet; & quod impietas illa quæ hætenus in Iacobum recubuit à Servatore qui ex Sione veniet auferetur aliquando. Respondeo primò me suo loco fulè demonstrasse omnis Israelis nomine apud Paulum, Israellem mysticum & spiritualem intelligi, non verò singulos Judæos secundum carnem; adeoque universalem Judæorum conversionem non posse hinc exsculpi.

74. Secundò præter ea quæ fusiùs fuerunt hac de re disputata observo vaticinium Esaia citatum Paulo in hæc verba, *Veniet ex Sion Liberator & auferet impietates à Iacob*, meritò adhiberi ab ipso ad probandum quod omnis verus Israël sit servandus; siquidem eum in finem venerit Servator in mundum, ut liberaret populum suum à suis peccatis Matth. i. 21. Unde prædicatur eum ablaturum impietates Jacobi, cum veniet ad Sionem aut Sioni vel propter eam, ut habet textus Originalis *Let sion & l x x.* interpretes *ἐκ τῆς σιὸν*: quare Beza suspicatur quod librariorum errore *ἐκ* pro *ἐν* in textum Pauli irrepsit: Quanquam & Christus venerit ex Sione liberator: tum quia passus est extra portam procedendo ex Sione ad Golgotha Hebr. x i i i. 12. tum quia liberationis illius nobis ejus sanguine partæ lætum nuncium & Euangelium ex Sione prodit Esa. i i. 3. Psal. c x. 2. Luc. x x i v. 47. Prout autem morte suâ impetravit toti suo Israeli remissionem suorum peccatorum, ita beneficium hoc singulis ex suo vero Israele, ad se ordine evocatis, applicabit per spiritus sui gratiam, usque ad consummationem sæculi.

75. Quod obiter monemus ne Chiliastæ verba hujus vaticinii, quæ sunt de primo Christi adventu, trahant contra mentem Prophetæ & Apostoli, ad illum Servatoris adventum personalem & sensibilem, quo fingunt eum venturum in Judæam, ut ibi per mille annos regnet, more regum terræ, inter Judæos ad se conversos: Nam Christus in secundo ultimoque suo adventu, quo veniet judicatum vivos & mortuos, apparebit sine peccato iis qui ipsum expectant ad salutem Hebr. i x. 28. Quod si dicas hîc agi de Christi sive Liberatoris adventu ad Israelitas convertendos ante diem judicii, ut non negem Christum suo Verbo suoque Spiritu proditurum ex sua Sione mystica, idest Ecclesia Christiana, cum reliquias Israelis ad suam electionem & redemptionem pertinentes volet recolligere, sic nego ipsum personaliter & sensibiliter ex Sione terrena venturum

turum ad hoc opus: cum non sit reversurus eo sensu ante diem judicii Act. 111. 21. neque possit progredi ex Sione terrena ad convertendos Judæos, eo quod ex hypothese Chiliastarum minus delirantium, debeant Judæi esse conversi & jam reversi in Palæstinam priusquam Sion restauretur.

76. Secundò sic argumentatur D. Serarius p. 12. Si totus Israel aliquando per fidem salvandus erit, idque ante ultimum Christi adventum, tunc necessario dicendum, quod totus populus aliquando in unum corpus iterum recolligendus erit; idque non in cœlis sed in terris; Et si in terris, cur non in terra promissionis, in Canaan, in terra illa quam Deus Opt. Max. Patribus promisit, se eam eis posterisque ipsorum in possessionem & hæreditatem æternam aliquando daturum? quamque hætenus nonnisi exiguo tempore possederunt? Respondeo, positâ conversione aliquâ numerosiori Judæorum sub finem mundi, (nam universalem eam non fore hætenus evicimus,) non opus est ut Judæi ideo in unum corpus Politicum recolligantur: Sufficit enim si ubicunque conversi fuerint ministerio Christianorum è Gentibus, se illis aggregent, in ejusdem fidei & religionis Christianæ professione; prout antea semper fuit factum, quoties aliquis Judæus ad Christi fidem fuit traductus. Itaque D. Serarius, hîc vitiosè petit principium: sumit enim pro medio probandæ suæ thesê id ipsum quod est in quæstione, videlicet non posse converti Judæos, nisi in unum corpus Politicum recolligantur.

77. Quod verò spectat promissionem factam Patribus, de qua dictum est antea prolixius, injurius est D. Serarius in Deum, si statuatur necdum ei hætenus satisfactum fuisse. Nec enim ultra Christi in carnem adventum extendi debuit. Tertiò congerit ibidem multorum locorum ex Mose & Prophetis citationes condensatas, non recitatis Scripturæ verbis, quibus potissimum innitatur. Et quia *Disputat. meæ* §. 7. responderam in genere, ista omnia, quibus sigillatim expendendis bonas horas collocare nihil attinet, aut ad promissiones debere referri, quæ conditionatæ cum fuerint, ideo non sint impletæ quòd conditio præstita non fuerit; aut ad prædictiones, quæ sensu literali suum eventum sint consecutæ in reditu ex Babylone, mystico in redemptione per Christum; tumultuatur bonus vir, & nos remittit ad ea quæ disputavit contra D. Amyraldum, ubi ostenderit illam distinctionem inter Promissiones & Prædictiones, inane effugium esse hominis à veritatis luce declinantis.

78. Respon-

78. Respondeo mihi non tantum esse otii à gravioribus occupationibus, ut lubeat excutere quæ Vir Doctus in sua *assertione Regni Millenarii contra D. Amyraldum* chartis illevit; Tam multa enim illic congeffit, per ἀματεΐαν τῆς ἀνθελκῆς, dum vult servire suæ hypothese, ut illis ordine & distinctè excutiendis opus ferè foret labore haud dissimili ei quem Hercules Poetarum Augiæ stabulo repurgando adhibuit. Imò qui negaverit cum ipso distingui posse in Scriptura inter *Promissiones & Prædictiones*, is mihi indignus videbitur contra quem ex Scripturis disputetur: Et quam ineptè in qualibet prædictione rei alicujus futuræ specialem quæras promissionem, tam ridiculè nihil promissum statues quod Deus absolutè non decreverit & prædixerit efficere. Imò quam certum & immotum est non fuisse promissam Israelitis terram Canaan possidendam & retinendam, nisi sub conditione obedientiæ & fidei, tam certum quoque est ipsos nunc illâ possessione jure excidisse, (ut cœtera mittam) quod non steterint conditionibus sibi divinitus impositis.

79. At inquit D. Serarius, *Quæcunque Genti huic promisit Deus, illa prævidit & decrevit ventura, & quæ prævidit & decrevit, illa prædixit & promisit.* Respondeo in paucis his verbis, multa contineri absurda, & quæ limâ egeant: I. Vitiosè τὸ *prævidit*, præmittitur bis τὸ *decrevit*: Nihil enim Deus prævidit futurum, quin illud per prius in signo rationis decreverit vel efficere vel permittere. II. Falsum est universaliter loquendo, id omne Deum prædixisse & promississe, quod eventurum decrevit: Nam multa sunt eventura ex immoto Dei decreto, quæ nec prædicta sunt, nec promissis annumeranda. III. Ut non inficior Deum nihil promississe Genti Israeliticæ, quod non decreverit promittere, sic nego illum nihil promississe quod non decreverit efficere. Israelitæ erant quos Moles eduxit ex Ægypto, & quibus Deus promiserat se daturum terram Canaan possidendam. Quia verò rebelles fuerunt Deo vocanti, exciderunt suo respectu illâ promissione & ceciderunt in deserto. Heb. 111. 17. 18. Num. xiv. 37. Psalm. xc v. 11.

80. Objicit quartò pag. 14. locum Gen. xv. 18. 19. ex quo putat se demonstrare fore tempus quo posteris Abrahami, hanc ipsam terram, in quam post quadringentorum annorum servitutem olim patres eorum introducti fuerunt, totam prout heic describitur hereditate æternâ sunt possessuri. Quam autem in hunc usque diem nondum impleta fuerit (non enim Cynæos, Cene-

seos,

saos, & Cadmonæos, populus Israelis hætenus unquam possedit) necessum est ut impleatur adhuc, scilicet postquam aliquando ex hac magna & ultima captivitate Babylonica, in qua etiamnum hærent reversi erunt. Respondeo non satis accuratè vel ex stylo Scripturæ & Prophetarum, hodiernam dispersionem Judæorum, captivitatem Babylonicam appellari: cum eam neutri Babyloni debeant, nec literali nec mysticæ: Deinde isti nodo quem nectit à tribus hisce populis, multa possent opponi repetenda ex Commentariis: Cur enim non dixero cum Hieronymo, ideo plenam hanc possessionem non fuisse adeptos Israelitas, quod non steterint conditionibus foederis ex quo promissa fuerat? Nam si tota multitudo virilis quæ ex Ægypto prodierat, non fuit admissa propter suam incredulitatem in terram promissam, si Israelitis per Josuam introductis possessio quam jam erant adepti facta est difficilior, & sæpè interturbata fuit propter eorum peccata, si eadem de causa decem tribus in æternum ex ilium sunt primò abductæ, & Judæi ipsi per septuaginta annos possessione suâ exturbati per Babylonios, deinde per Romanos penitus illâ dejecti à mille sexcentis annis, quid obstabit quominus dicantur posteri Abrahami, non potiti re conditionatâ integrâ, quod integræ conditioni non steterint?

81. Vel cur non statuam cum Abulensi, Abrahami posteros, ex Agare vel Kethura, illâ promissione comprehensos, possedisse ea quæ Jacobi filii non obtinuerunt? Aut cur non dicam cum Augustino, has Gentes possessas fuisse non quidem sub Josua, sed tamen sub Davide & Salomone? Verùm his missis dico has tres gentes, *Cynæorum, Cenesæorum & Cadmonæorum*, nusquam alibi commemoratas, revera possessas fuisse ab Israelitis, sive Davidis saltem, sive etiam Josuæ tempore: Nam limites qui hîc figuntur à Deo, à fluvio Ægypti ad Euphratem (intra quos dubio procul & isti tres populi tempore Abrahami comprehendebantur) obtinuerunt Israelitæ sub Davide & Salomone, ut liquet ex 2. Sam. vii. 1. &c. & 1. Chron. xvi. 1. &c. & 1. Reg. iv. 24. Nec magna est difficultas statuere aliam fuisse conditionem terræ promissæ, ratione populorum qui eam incolebant tempore Abrahami, & aliam tempore Moïsi vel Josuæ; ut tunc in decem vel undecim populos distribuerentur, qui postea ad numerum septenarium, non quoad limites, sed quoad denominationem, redacti fuerint.

82. Quanta enim fieri potuerit mutatio in nominibus propriis populorum, quam facile tres isti ab aliis vicinis supprimi & in comune secum nomen traduci potuerint spatio 400. annorum, nemo est mediocriter prudens, qui non facile intelligat. Et rem ita se hinc habere ut dico, plura evincunt. I. Quod Deus renovans Mose illam promissionem factam Abrahamo, Exod. 111. 17. intra septenarium numerum se contineat, qualis etiam exprimitur Deuter. 711. 1. II. Quod iidem limites proponuntur Jos. 1. 3. 4. qui Gen. xv. 18. 19. etsi nec apud Josuam nec apud Mosem illorum trium populorum ulterior fiat mentio. III. Quod in promissione facta Abrahamo, fiat quoque mentio *Rephaimorum*, quos tamen nec Moses nec Josua inter populos debellandos unquam enumerant; & è contrario fiat mentio sæpè apud Mosem & Josuam *Hevæorum*, qui in promissione facta Abrahamo non commemorantur. IV. Quod non ita semper Scriptura hæret in septenario numero nationum occupandarum, quin aliquando quinque tantum nominentur, ut Exod. x111. 5. aliquando sex, ut Exod. xx111. 23.

83. Hæ certè rationes omninò persuadent illos tres populos comprehensos fuisse sub cæteris, qui vel per Josuam vel saltem per Davidem possessi fuerunt. Quare etsi absoluta fuisset promissio Abrahamo facta, (quod tamen nunquam exsculpet D. Serarius, ex illis verbis *Semini tuo dabo terram hanc*, siquidem etiam ad *Semen* Abrahami post 400. illos annos pertinebant Israelitæ rebelles in deserto, qui nihil illius terræ propter suam incredulitatem unquam possederunt;) id nihil faceret pro Viro Docto, gratis assumente quod tres illæ nationes *Cynæorum*, *Cenezæorum*, & *Cadmonæorum*, non comprehenderentur sub illis septem quas Josua subegit; aut sub cæteris quas David debellavit, & subactas reliquit Salomoni: Sux hinc foret industriæ nobis ostendere in Geographicis tabulis, ubinam situm suum habeant vel habuerint illi tres populi, quorum possessiones in hunc usque diem populo Israelitico intactæ manserunt. Forte eas reperiet in Nova Zembla, aut in Atlantide Platonis.

84. Kabbalistica verò ejus observatio de triplici *Koph*, correspondente triplici *Kadosch*, sive *קדוש* Seraphinico Ela. v1. 3. ut inde colligat tunc verè sanctum futurum populum quando hæc Abrahamo facta promissio, in eo adimplebitur, frigidior est quam ut quenkumque moveat cui

veat cui mens sana sit in corpore sano: Hi sunt ingenii humani lusus, in re seria non adhibendi: Pari jure dixero nunquam verè sanctum futurum hunc populum, quia ad triplex illud Koph, nunquam deinceps perveniet. Sacra Theologia aliis tibicinibus eget quam ejusmodi nugamentis, quibus qui pascitur picà mihi videtur laborare & siliquas præferre pani Verbi Divini.

85. Quinta Viri Docti objectio pag. 15. desumitur ex vaticinio Ezechielis xx. 33. 34. ubi dicit extare promissionem & predictionem omnino absolutas, fore aliquando ut post solemnem istam priorem, tempore Moysi & Iosue factam introductionem, iterum reducendus sit totus iste populus Israel non ex Ægypto, sed ex omnibus terris & populis inter quos postmodum dispersi fuere, & etiamnum dispersi haberent, in terram Israel. Respondeo primò hunc textum, videri plerique interpretibus potius comminatorium quam promissorium. Secundò, obesse illi ipsi universali Judæorum conversioni, quam D. Serarius propugnat: siquidem tum sit Deus acturus cum Israele ut egerat cum patribus eorum in deserto, & excludurus transgressores & impios de illis ex terra Israelis; quibus etiam verbis conditio satis aperte exprimitur. Tertiò, illuc promitti reditum ex captivitate Babylonica per Cyrum, quantum ad literam, & redemptionem spiritualem ex peccato & morte per Christum, sensu mystico.

86. Observatiunculæ quas urget Vir Doctus ad hoc vaticinium, sunt tipulæ leviores; Confert, inquit, cum deserto Ægypti desertum Gentium. Optimè, quia reditus eorum ex Chaldæa in Judæam, fuit similis illorum profectioni per desertum quod subierant discedentes ex Ægypto. Deus, inquit, puniuit in deserto Ægypti transgressores & impios. Et hinc ita faciet: Ut revera puniuit etiam impios & transgressores populi, cum eum Babylonice captivitati eripuit, & reprobos ex illo exclusit à communione salutis & gratiæ quæ est in Christo. Tota gens, inquit, tandem per Iordanem in terram promissionis introducta fuit. Sed etiam tota gens quæ Babylonem traducta fuerat, rediit in Judæam, ut totus Israel mysticus, per desertum hujus mundi traduceretur in Canaan coelestem.

87. Objicit lexto pag. 16. locum Jer. xxiii. 3. 4. 5. 6. 7. ubi Dominus Deus introducitur tanquam Pastor qui dispersas oves suas iterum recolligit omnes. Respondeo, & literaliter loqui Jeremiam de Judæis ex Babylone demum revocandis, & mysticè de electis in Ecclesiam

recolligendis, prout de Christo legimus eum mori debuisse ut in unum recolligeret omnes filios Dei dispersos Joh. x 1. 52. Nec alia mens locorum Esa. xxvii. 13. Ezech. xxxix. 28. & Mich. ii. 12. Talia enim Prophetarum vaticinia ita sunt intelligenda ad literam de iis quæ Israeli secundum carnem debebant contingere usque ad Christum in carne exhibitum, ut quantum ad tempora consequuta Christi incarnationem, non nisi Evangelicè de Israele mystico & Canaan spirituali aut cœlesti sint explicanda: idque juxta sty- lum Propheticum quo spiritualia & Evangelica, metaphoris delum- ptis à rebus corporeis Israelis carnalis, plerumque describuntur.

88. In eo autem toto cœlo aberrant Chiliastæ, quod de re quam volunt futuram ultimis temporibus N. T. nihil proferunt ex N. T. sed tantum ex vaticiniis Veteris; & quæ hîc sensu spirituali erant intelligenda, carnaliter interpretentur; & quæ ultimum suum com- plementum in cœlo sunt habitura, cum Deus suos electos ex qua- tuor ventis recolliget Matth. xx 1 v. 31. in terris perficienda sibi imaginentur: ut non debeam esse D. Serario magnus Apollo, aut *mystes admirabilis*, si statuero & demonstravero, I. Palæstinam ejus- que possessionem usque ad Christum, typum fuisse & Sacramen- tum, tam Ecclesiæ Christianæ ex utroque populo coalituræ, quam hæreditatis cœlestis per Christum obtinendæ. II. In captivitate Ba- bylonica adumbratam fuisse nostram captivitatem spirituales sub peccato, nec non tristem statum Ecclesiæ Christianæ sub Antichri- sto. III. In liberatione populi per Cyrum ejusque reditu in Judæam tempore Nehemiæ, Eldræ & Zorobabelis, significatam fuisse tum Redemptionem per Christum, tum Ecclesiæ liberationem ex Ba- bylonis Romanæ jugo. IV. Splendidissimas promissiones factas Is- raeli per Prophetas, ad Israelem secundum spiritum pertinere, & in gloria cœlesti suum complementum habituras: Hoc filium Ariad- neum & Evangelicum dum sequor, D. Serari, *luci Sacra Scriptura tenebras non offundo*, sed discutio quantum in me est nebulas quæ menti tuæ obversantur, & studeo remove velum illud Judai- cum, quod in lectione V. T. oculis tuis circumpositum video & doleo.

89. Quia verò specimen istius veritatis proposueram §. 7. *mea Disput. ex Zach. ix. 11.* inde Vir Doctus quasi septimum suum de- terminavit argumentum, & prolixè disputat pag. 17. & 18. Zachariam

agere

agere non de captivitate Babylonica, sed de hac ipsa tam diuturna dispersione & desolatione. Respondeo hoc sumi ab ipso non demonstrari: Nam agit Propheta de redemptione per Christi sanguinem effundendum in illo suo primo adventu qui describitur com. 9. ejusque pignus & typum proponit in ea liberatione ex captivitate Babylonica quæ recens Judæis obtigerat; Et D. Serario quærenti, quis hinc ejusmodi duas distinctas liberationes eruat, quarum altera sit literalis & diminuta, altera mystica & spiritualis? respondeo id fieri à quolibet Interprete non delirante, & qui non sit planè peregrinus in Scripturis.

90. Neque evertitur hæc sententia argutiolis ipsius; Nam hæc liberatio duplex processit, ut ipse loquitur, non propter justitiam Judæorum, sed per & propter Christum, ex viscilicet fœderis quod pepigit Dominus Deus cum Patribus eorum: Et licet ex captivitate Babylonica liberati fuerint Iudæi etiam ante effusum Testamenti Divini sanguinem, jam tamen antea illius sanguinis typus, fœderis cum eorum patribus initi signaculum, effusus fuerat; & beneficia spiritualia quæ ipsis sunt collata, nitebantur efficaciam sanguinis Christi olim pro ipsis effundendi. Captivitas quoque Babylonica potuit dici *lucus in quo non esset aqua*, comparatè ad ea tempora quibus poterant haurire aquas cum gaudio è fontibus salutis Es. xli. 3. Sed quod illi conditioni nonnisi comparatè & secundum quid conveniebat, (etsi valde tristem eam describat Jeremias in Lament. suis;) dici tamen debuit absolutè de captivitate sub peccato, per illam figurata, & ex qua Christus nos redemit suo sanguine. Et quæ præterea congerit Vir Doctus ut Zachariæ affingat sua somnia, sicut pueri nolis sonantibus quæ cogitant & cantillant, suapte concidunt: Imò dato hoc vaticinium agere de ultima Judæorum conversione, illa tamen *Munitio* ad quam Judæi post Christum crucifixum reverti debent, non posset esse Sion vel Jerusalem terrena, quia non erit munitus locus quando convertentur ad Christum, sed desertus & desolatus: Quare quæ de Ecclesia & beneficio Christi in illa participando dicuntur stylo Prophetico, aliò trahi non debent.

91. Sed quamvis loca Scripturæ quæ agunt de reditu Judæorum ad Ecclesiam & Christum, literaliter cum Chiliaftis interpretemur, nihil tamen sequeretur inde pro restitutione Cultus Levitici, quam imperterritè D. Serarius affirmat expectandam: Octavum itaque ex

que exp. 13. huc propriè spectans argumentum audiamus. *Modò, inquit, ritè Politiam quam in Regno Christi expectamus, conciperes, non tibi tam absolum videretur Cultum aliquem Leviticum & Templum esse restituendum.* Respondeo me ad hæc vestra mysteria Davum esse non Oedipum, ac nescire qualem *Politiā expectetis* in regno vestro Millenario, haud absimilem forte ei quam Campanella Monachus in sua *Civitate Solis*, aut Thomas Morus in sua *Utopia*, descripserunt; id unum scire, nihil videri mihi absurdius & intolerabilius in vestris opinionibus quam Cultus Levitici & Templi Hierosolymitani restitutionem, quam mavultis contra doctrinam Evangelicam expectare & propugnare, quam vel hilum de vestris aliis Paradoxis remittere; quæ eo ipso nullo modo possunt subsistere, quod tandem in hanc Cultus Levitici restitutionem refundantur, & ex tam putri paxillo suspendantur.

92. Colorem aliquem cæteris erroribus vestris potestis inducere, & facile ferimus eos quorum in dolio Pandora reliquit spes qualdam suavissimas simul & inanissimas; sed ut hunc ultimum, ex quo tamen reliqui pendent, admittamus, nunquam obtinebitis quamdiu Evangelica doctrina apud nos obtinebit. Nec aliam *Politiā Regni Christi* in terris agnoscimus, præter eam quâ vult Ecclesiā suam regi Verbi Divini prædicatione, Sacramento rum administratione, & Disciplinæ ab ipso institutæ exercitio: Tum etiam quid expectetis non curamus, sed quid probetis; Illud namque vobis incumbit non ariolandum sed demonstrandum: Quod enim ais ex Deuter. xxx. 1. 2. 3. &c. Deum promittere & prædicere, quod tandem aliquando post eorum in omnes fines terræ dispersionem iterum in terram patriam revertentur, ubi Dominus cor eorum est circumcisurus & cor seminis eorum, primum habet conditionem annexam resipiscentiæ & conversionis ad Deum versu 2. Secundò suum eventum obtinuit partim in reditu ex captivitate Babylonica, ut patet ex Neh. 1. 8. Psalm. cvl. 45. 46. cxv. 1. cxlvii. 2. & aliis locis, partim & mysticè in vocatione & conversione ad Christum, Act. 11. 39. & seqq. xiii. 43. xiv. 1. xvii. 11. xviii. 8. 1. Pet. 1. 1. Jac. 1. 1. Apocalyp. vii. 4. 5. & seqq. Tertiò agit de circumcissione cordis non carnis, idest de ea sanctificatione & circumcissione *αρεσποσίτης*, quæ obtinetur in Christo & per Christum, Colossens. 11. 11.

93. Neque major vis in verbis Deut. x x x. 8. quæ speciatim urges; Tu autem reverteris & audies vocem Domini Dei tui, faciesque universa mandata, quæ ego precipio tibi hodie. Quaso, inquis, quæ erant illa mandata quæ Moses tunc temporis præceperat, si non cultus ille Leviticus? Hunc igitur observabunt, quando per fidem Christi corda eorum verè circumcisa erunt, & jugum illud, quod hactenus omni carni à divinator semper fuit, per Christi Spiritum dulce tandem ipsis & lene evadet. Et tunc palam fiet, Christum revera non venisse ut legem dissolveret, sed ut adimpleret, Matth. v. 17. iam in se ipso velut capite, quam in toto Israele, velut corpore suo Mystico. Verum in hoc intricato sermone plura sunt σφάλματα Theologica quam verba. Petis quæ sint illa mandata quæ erant servaturi fideles ad Christum conversi? Id discas ab Apostolo Paulo, qui Rom. x. 6. 7. 8. disertè dicit verbum hoc, quod Moses hîc servandum significavit, esse verbum fidei quod in Evangelio proponitur.

94. Ad hæc, mandata illa quorum hîc fit mentio, si ad legem referantur, non sunt ceremonialia sed moralia, quorum observationi Benedictionem, transgressionem Maledictionem Moses in præcedentibus denunciaverat. Et quæ quæto ceremonialia servanda fuissent sub Messia, sub quo illa cessatura fuisse tam luculenter constat ex Scripturis, tam eruditè demonstrat Illustris Plessæus in sua Paranesi ad Iudæos cap. ult. pag. 210. & seqq? Tum hîc ea mandatorum divinarum observatio innuitur quæ manat ex circumcissione, non carnis, sed cordis, & illam consequitur. At verò si cultus Levitici mandata sint observanda iis quorum corda à Christo circumciduntur, cur non & nos Christiani ad illa ceremonialia adstringimur? Nos inquam, qui teste Paulo Phil. i i i. 3. vera sumus circumcisio, spiritu colentes Deum, & gloriantes in Domino Jesu, nec confidentes in carne. Nos qui circumcisi sumus in Christo, circumcissione quæ fit sine manibus, corpore peccati exuto per circumcisionem Christi Col. i i. 11. Nos à quorum cervicibus hoc ceremonialiarum jugum intolerabile removeret Spiritus Sanctus Act. x v. 10. Gal. v. 1.

95. Quid etiam absurdius quam ad jugum Ceremoniarum legalium, traducere quæ de jugo Christi leni, suavi, jucundo, extant in Scripturis? Matth. x i. 29. 30. 1. Joh. v. 3. Christus quidem non venit ut dissolveret legem, sed ut eam adimpleret; Sed quomodo? An nos revocando ad elementa illa jejuna, infirma & egena mundi, quibus mortui sumus, ad illud rituum chirographum quod suæ
cruei

cruci affixum sustulit è medio? Gal. I v. 19. I v. 3. 9. Coloss. 11. 8. 14. 16. Absit ut tale quid somniemus. Sed Christus ceu caput nostrum implevit legem pro nobis, ut vi ac merito suæ perfectissimæ obedientiæ & plenissimæ satisfactionis, justificati apud Deum, vitam consequamur æternam: Obediens autem factus Patri usque ad mortem crucis Phil. 11. 9. & obnoxius legi ut nos ab illius maledictione liberaret Galat. I v. 4. 5. implevit & præstitit id omne quod cultus cæremonialis præfigurabat; unde & velum templi fuit laceratum in ipsius morte, ceu deinceps inutile futurum Matth. XXVII. 51. & exclamavit moriendo, *Consummatum est* Joh. XI. 30. substitutâ legi quæ per Mosem data fuerat, morali quidem gratiâ, cæremoniali verò veritate, Joh. I. 17. Ut non immerito Rabbini apud Plessæum doceant omnia mandata legis ad unum fore revocanda sub Messia, ex Habak. I. 1. 4. *Iustus ex sua fide vivet.*

96. Implet quoque Christus legem in suis, beneficio veræ Sanctificationis quam per Spiritum suum gradatim in illis operatur; substituendo puritati cæremoniali, veram & interiorem puritatem; circumcisioni carnis, circumcisionem cordis; Sabbathi operosæ cessationi, Sabbathismum Evangelicum ac mysticum, ut malè agere desinant, benè agere incipiant; eosque ad Dei & proximi dilectionem inflammando, & efficiendo ut delectentur lege Dei quantum ad hominem interiorem, prout de se profitetur Apostolus Rom. V. 11. 22. Verùm hæc omnis Sanctificatio & Mandatorum Dei præstatio, de qua etiam Jerem. XXXI. 33. & XXXI. 39. primò communis est omnibus electis ad Christum traductis, tam Gentilibus quam Judæis, adeò ut nihil specialius ab his postulet quam ab illis, ut pote sub eodem fœdere gratiæ constitutis: Secundò non aliter procedet in Judæis adhuc convertendis, quam huc usque processit in iis qui ex illa gente hætenus ad Christum traducti fuerunt & subinde traducuntur; quos ad Cæremonialia fuisse obligatos, insanus fiet qui dixerit. Tertiò inchoatur quidem in hac vita per aliquam perfectionem partium pro uniuscujusque modulo, sed non obtinebit plenitudinem & perfectionem graduum nisi in cœlo.

97. Tum demum Ecclesia Christi erit sine macula & sine ruga, non tantum imputativè per Justificationis beneficium, sed etiam subjective per Sanctificationis complementum Ephes. V. 27. cùm amicta Sole Lunam habebit sub suis pedibus Apoc. XI. 1. & vestiatur illâ bysso

illâ bysso purâ & splendidâ cujus fit mentio Apocal. x i x. 8. Sed hîc nolim premere ulcus illud ἀναμαρτυρίας Pelagianæ, quam videntur & jactare Chiliastæ & polliceri Judæis reducibus in Palæstinam, ac si tum nulli amplius peccato nullique legis transgressioni sint futuri obnoxii, nec in ullo amplius cæspitaturi, adeoque vel deleturi ex Oratione Dominica clausulam quâ petimus quotidie remissionem peccatorum, vel eam adhibitori potius humiliter quam veraciter, ut somniabant Pelagiani, ideo damnati in Concilio quod Milevitanum dicitur can. 8.

98. Quid quod assertiones D. Serarii hac in parte inter se pugnant & sibi invicem adversantur, ut frigida calidis & humentia ficcis? Nec enim videmus quî possent cum illa plenitudine sanctitatis, quam suis Judæis in Palæstina pollicentur, & per quam jam plenè subducti peccato, deberent quoque subduci morbis, doloribus & morti, quæ sunt peccati stipendia Rom. v i. 23. consistere cultus Levitici exercitium & jugis illa peccatorum commemoratio quæ in illo fiebat, cujus meminit Apostolus Heb. x. 2. 3. disertè docendo cessare debere usum Sacrificiorum legalium ubi nulla superest conscientia peccati: Pelagiani suam ἀναμαρτυρίαν propugnaturi pugnant elogio Zachariæ & Elizabethæ quod legitur Luc. i 6. At Augustinus libr. i. de peccat. merit. & remiss. cap. 13. inde probat Zachariam non caruisse omni peccato quod quâ Sacerdos deberet etiam offerre pro suis peccatis: Itaque cùm cultus Leviticus quamdiu viguit unumquemque moneret suorum peccatorum, non posset obtinere inter homines ab omni labe peccati penitè liberatos: Ut alterutrum eorum quæ D. Serarius asserit debeat esse falsum, vel nullum locum futurum amplius inter homines cultui Levitico, vel homines illos quamdiu illi vacabunt non fore immunes ab omni peccato.

99. Fateor autem me non capere quid sibi vult D. Serarius cùm profiteatur eadem pag. 13. se quidem cum restitutione Judæorum simul quoque Levitici Cultus & Templi Hierosolymitani restitutionem expectare, non tamen ad formam qualem Judæi per suum Pseudo-Messiam præstolantur, & Pontificii per suum Antichristum processuram nugantur; sed ad formam illam quam Moses in monte vidit, & ad cujus archetypum Cultus Leviticus & Templum ipsum olim instituta fuere: Hæc mihi sunt mysteria inaccessa & quorum epopta nondum licuit esse; ut non immeritò

hinc queam usurpare verba Hieronymi ad Cresiphontem, de Pelagio. *Nosti quid intrinsecus discipulos tuos doceas; aliud ore commemorans, & aliud celans conscientiam, nobisque alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem mysteria confiteris, & hoc juxta Scripturam te facere jactas, quia dictum est, Turbis Iesus in parabolis loquebatur, & ad discipulos in domo dicit, Vobis datum est scire mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum.*

100. Etenim ipse cultus Leviticus sensibilis & externus, fuerat divinitus institutus ad formam illam quam Moses in monte vidit Exo. di x x v. 40. Si ergo ad eandem formam & eundem archetypum, debet in templo materiali & sensibili & per eosdem Aaronicos sacerdotum mystas restitui, utique idem omnino erit qui viguit tempore V. T. At non alium Iudai per suum Pseudo-Messiam præstolantur & Pontificii per suum Antichristum processurum nugantur. Tum etiam, cum iste cultus possit considerari vel ἐκτύπωμα vel ἀρχετυπὸς, si sit restituendus, id debebit fieri priori modo, cum hactenus vigeat archetypus in Novo Fœdere & Cultu Novi Testamenti, ut etiam expresse docet Apostolus Hebr. v i i i. 5. x. i.

101. Denique urget Vir Doctus p. 18. & 19. varia loca ad reditum Israëlitarum in Palæstinam, ut putat, facientia, ex quibus vult intelligi tam tertiam possessionem terræ suæ, quam tertium, quale ab Ezechiele c. 40. 41. &c. & Tobia in suo ad filium vaticinio describitur, Templam præstolari nos debere; quanquam respectu decem tribuum, quæ longè maxima pars est gentis Israëliticæ non erit hac quam expectamus terræ suæ repossessio tertia, sed secunda modò; quippe quæ inde à transportatione sua in Assyriam, in hunc usque diem nunquam adhuc in patriam suam redierit. Respondeo, 1. satis superque responsum hactenus ad ea loca quæ pro reditu Iudeorum in Palæstinam congeruntur. 2. Tobia Apocryphi, & fabulis Thalmudicis referti, autoritate non magis me moveri, quam quarti Esdræ. Quanquam Tobias posset intelligi de secundo Templo, ut locus Psalm. c x x i i. 3. 4. 5. de primo quod David meditabatur; siquidem Psalmus ille in titulo Davidi adscribitur. 3. Templum Ezechielis, mysticum esse, spirituale ac cœleste, non lapideum & terrenum, ut omnes Interpretes Christiani hactenus censuerunt. Videatur inter alios Hassenrefferus Theologus Tubingensis, in libro quem Templum Ezechielis inscripsit.

102. Quantum ad decem tribus, ut Esaia x x v i i. 12. generalis dispersio toti genti denunciatur ab Euphrate ad fluvium Ægypti,

ita totius

ita totius gentis nonnisi spicilegium aliquod prædicatur: Neque dubium est quin multi ex aliis tribubus redierint in Palæstinam, post captivitatem Babylonicam: Nam edictum Cyri spectavit totum ejus imperium, adeoque se extendebat ad illam gentem quâ latè ante ipsum Assyrii & Chaldæi dominati fuerant: Et videmus Luc. 11. 36. commemorari Hierosolymis Annam Prophetissam filiam Phanuelis ex tribu Ascer: Et Actor. 11. 9, 10. legimus fuisse in Judæa Israelitas ex omni gente quæ est sub Sole, adeoque ex illis oris in quas Salmanassar decem tribus abduxerat. Nobis etiam sufficit quod ex *Ἰουδαίων*, uti commemorantur Paulo Act. xxvi. 7. plurimi jam olim præconio Apostolorum fidem Christi amplexi sint, & nomen suum dederint Ecclesiæ; quod satis est ad veritatem vaticiniorum, quæ literaliter mavult sine fundamento intelligere D. Serarius, quam mysticè; cum tamen nonnisi mysticus sensus, post discrimen sublatum Judæi & Græci, in talibus urgeri possit. Præsertim deberet meminisse suum Achatem Paulum Felgenhauerum in suo *Bono nuncio*, de quo mox, monere non semel, non carnem & litteram sed spiritum in talibus attendi debere.

103. Verùm hoc est ingenium omnium Chiliastarum, ut vehementer admodum velint quicquid volunt, & quo jure quâ injuriâ trahant per crines loca Scripturæ Sacræ, ex illisque Centones conficiant artificiosos & satis affabrè contextos suorum dogmatum, quibus præter soliditatem & veritatem nihil deest. Cum huc usque pervenisset Typographus & dum hæc scribo incidi in Libellum ejusdem ferè fuffuris cum hoc Scripto D. Serarii, quem author inscripsit *Judæorum Excitabulum matutinum, sive Judæus Redux*, in quo tanta est absurdorum congeries, ut certè me pœniteat operæ hucusque positæ in ejusmodi frivolis commentis refutandis: Author ille, loco nominis sui, ejus anagrammatismum Gallicum proponit (licet scripserit Latinè,) his verbis expressum, *Habite en Sion*, in quibus magnum videtur collocare mysterium: Ex eo tamen anagrammatismo, facerem *Iehan Betison*, si hominem ejus nominis uspiam cognoscerem.

104. Is autem ita posuit suos calculos ut velit hoc ipso anno auspiciū esse faciendum conversionis Judæorum, momento postea reversurorum in Palæstinam ad illas sæculi aurei delicias, quas fusè & accuratè describit. Consentit ille in pluribus cum D. Serario,

maximè circa reditum Iudæorum in terram Canaan, gubernandorum cum reliquo terrarum orbe à Christo regnante visibiliter Hierosolymis; Refert quæ sit tum futura rerum humanarum facies, quæ artes exercebuntur inter homines, tam liberales quam mechanicæ, quæ disciplinæ colentur vel cessabunt: In multis tamen discrepat à D. Serario; Nam reducum in Palæstinam Iudæorum aliam planè fingit Politiam futuram quam olim fuerit; regendam scilicet absque Legibus, absque Magistratibus & Judicibus: Et tam procul abest à cultu Levitico tum restituendo, ut etiam pertendat cessaturum tunc usum Sacramentorum nostrorum, Baptismi & Cœnæ.

105. An autem hic meus *Betison*, liceat ipsum sic appellare, si in eo assignando fallor, donec suum ipse nomen genuinum prodiderit, sit idem ille quem *Menasseh Ben Israël*, in sua epistola ad *Paulum Felgenhaver* ante novennium data, scripsisse ait Gallicè tractatum *Du rap-pel des Juifs*, nolim affirmare: Sed video eum haud procul abesse ab illo *Felgenhaver*o, in suo opusculo quod inscribitur *Bonum Nuntium Israël*, in quo non semel sibi tribuit lumen Propheticum & Revelationes Divinas. Ut mirum mihi non sit hominem fanaticum, uti quilibet ex eo *Felgenhaveri* libello facile colligat, has suas imaginationes affricuisse D. Serario, quo cum, in Epistola Dedicatoria illius sui libelli ad *Menasseh Ben Israël*, profitetur se intimam coluisse amicitiam, & cum eo profectum fuisse ad illum Iudæum, ut cum ipso agerent de signis quibusdam *Adventum Messie* prænuntiantibus: Et nisi recutitus ille Rabbīnus *Eliam* adhuc expectasset, potuisset cum ipsis de re tota transigere. Editus est ille libellus *Felgenhaveri* cum annexis, ex quo hæc enoto, Amsterodami, typis *Georgii Trigge* ineunte anno 1655. prout eum postquam incidissemus in hos sermones, Reverendus admodum solidissimusque Theologus, Clar. Dn. D. *Abdias Widmarius*, meus in Facultate Theologica Collega conjunctissimus, mecum pro sua humanitate communicare dignatus est.

106. Cùm itaque deprehendam homines istos inter se neutiquam convenire, abrumpo hîc consilium quod cœperam, examinandi totam *responsionem Apologeticam* quam meæ Disputationi, D. Serarius voluit opponere. Nam & importunum est luctari cum lemuribus, aut cum Quackeris contendere, & sordidum erucas conterere. Si quem ex eo grege refutaveris, clamabit *Felgenhaverus*, illum

illum non satis percepisse veri Chiliafmi fundamenta, & in se petet
converti ferrum: Si *Felgenhaweri* nugas nugacissimas confeceris,
insurget *Betison*, & contendet nec *Serarium* nec *Felgenhawerum*, ejus
Achatem, suæ sectæ mysteria ritè intellexisse, seque solum sapere,
cæteros volitare sicut umbras. Ita remanebit hic labor similis telæ
Penelopes, in qua semper aliquid texendum & detexendum resta-
bat. Ubi *D. Serarius*, cum *Betisone* aut *Felgenhawero*, convenerit,
& suas imaginationes cum eorum deliriis conciliaverit, de hac tela
adversus eos pertexenda iterum cogitabo; interea eo quod nihil
habeant certi in quo consistent, nec duo Chiliafæ reperiantur qui
consentiant inter se, subsistam tantisper, donec *D. Serarius* suas the-
ses & hypotheses cum *Symmyftarum* suorum hypothesis & thesi-
bus concenturire potuerit.

VINDICIARUM

PARS SECUNDA:

QUÆ EST,

De

ABOLITIONE
ANTICHRISTI.

Verbum tantum addo de secundo capi-
te Apologiæ *D. Serarii*, quod est *de abolitione*
Antichristi, ad *Disp. mea* §. 8. Quæritur quis sit sen-
sus verborum Apostoli 2. Thessal. 1. 8. De illis jam
olim fusè dixi tum in *Dissert. de Antichristo* adversus
Ill. Grotium pag. 12. tum *Antichristi revelati parte 2. cap. 4. §. 8. &*
seqq. *D. Serarius* sequutus Vulgatam Versionem τὸ ἀναλώσει malè red-
dit interficiet, cū significet potius *absument*, *tractum consumet*, adeo-
que revera *atteret paulatim*, ut ego monueram: Et cū duo dicat
Apostolus de Antichristo, nempe *absumendum illum Spiritu oris*
Christi & abolendum illustri ejus adventu, τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας
αὐτοῦ, *D. Serarius* non vult priori significari illam Antichristianæ

tyrannidis depressionem satis magnam, quæ facta est præconio Verbi Divini & beneficio illius Reformationis sub qua vivimus, ac posteriori ejus totalem abolitionem in die Christi. Sed vult p. 20. priori phrasi respici ad abolitionem tyrannidis illius quam *Antichristus* in terris exercuit, posteriore ad regnum Christi ejus loco tam in Templo quam in mundo erigendum. Verum hoc est non suos conceptus Scripturæ sed Scripturam suis conceptibus accommodare: Non potest quidem planè aboleri Antichristus, quin Christus plenissimè regnet; Sed illi rei significandæ duplici phrasi hîc opus non fuisset; cum ibi obtineat quod Pragmatici Galli dicunt *Le mort saisit le vif*, & unius remotio sit positio alterius; Tum abolitio Antichristi per illustrem Christi adventum, non est erectio regni Christi imaginarii in Templo Hierosolymitano vel in mundo, cujus nec vola nec vestigium extat in Apostolo.

2. Mihi sufficit quod illam abolitionem Antichristi, D. Serarius tribuat illustri illi Christi adventui visibili & sensibili quem præstolamur. Non nescio quosdam Interpretes, hunc illustrem Christi adventum, quo abolendus est Antichristus, aliò trahere; Sed nos ante viginti annos evicimus contra Ill. Grotium, ex stylo Scripturæ nonnisi eum adventum Christi sensibilem & visibilem intelligi quem pii tenentur expectare, de quo agitur Tit. I I. 13. Hebr. I X. 28. Et certè nisi Antichristus adhuc superfuturus esset & suos asseclas habiturus, etsi jam valde inclinâtâ illius potestate, & multum eroso & acciso ejus temporali, cum Christus apparebit, non dixisset ipse Christus in Evangelio Luc. XVIII. 8 se cum veniet vix reperturum fidem in terris, & rarum sic satis futurum credentium numerum; ut etiam nostrates Belgæ Interpretes ibi benè notarunt. Quia verò pro simplicitate mea post primam Christi ἐπιφάνειαν, quâ Sermo caro factus est Joh. I. 14. & Deus manifestatus in carne I. Tim. I I I. 16. non aliam putem expectandam quam eam quâ veniet judicatum vivos & mortuos, D. Serarius verò statuit inter adventum quo Sermo factus est caro, & ultimum illum quo in consummatione sæculi vivos & mortuos judicaturus est, tertium esse interponendum, videamus uter nostrum magis convenienter Scripturæ loquatur.

3. Scriptura sanè nonnisi duplicem adventum Christi sensibilem & visibilem agnoscit: primum infirmitatis, ut judicaretur, alterum majestatis, ut judicet. Neque è cœlo quò ascendit, reversurus creditur in

tur in Symbolo, nisi cum veniet iudicatum vivos & mortuos. Eoque spectat locus eximius Actor. 111. 21. Nec patitur Apostolus nos de eo dubitare Hebr. 1x. 21. cum docet Christum *semel* oblatum, in primo nempe adventu, ad multorum exhaurienda peccata, *secundò*, *ex seutis*, appariturum omnibus ipsum expectantibus ad Salutem. De tertio autem intermedio insuper expectando, nihil extat in Scripturis: Locus Joh. xiv. 18. 20. absurdè à D. Serario huc inducitur, cum agat vel de reditu Christi ex sepulchro, per resurrectionem, non de reditu ipsius è cœlo post suam ascensionem; vel ad summum spectet adventum Christi, non personalem, de quo solo agimus, sed duntaxat virtuales per operationem & præsentiam Spiritus Sancti, qui in controversiam non venit.

4. De loco Es. Lix. 20. quem citat Paulus Rom. xi. 25. dictum est antea. Vel enim notat adventum Christi primum, ut morte suâ multorum exhauriret peccata, & sic averteret impietatem à Jacobo, vel virtuales duntaxat denotat adventum illius, quo per Verbum & Spiritum suum illuminabit Judæos convertendos, & eos traducet ad sui fidem. Æquè parum favet D. Serario locus Zach. ix. 9. & seqq. cum de primo ejus adventu ejusque efficaciam & successu debeat intelligi. Dicit quidem pag. 21. *plura tam ex Sacris literis, quam ex Rabbinicis scriptis huc adduci posse quibus evidenter pateat, alium fore Adventum Christi ad convertendum Iudæos, & regnum Israël restituendum, & alium quo mundo finem impositurus & regnum Patri traditurus veniet. Item alia fore tempora, quando expleat cornu Antichristiani historiâ, seu finitûs gentium temporibus, Filius hominis in nubibus cœli apparebit, Regnum accepturus, & alia quando post ultimam universæ carnis resurrectionem, Regnum ei non incundum, sed Paulo teste I. Cor. xv. 24. deponendum & Patri tradendum erit. Sed in his omnibus ne granum quidem salis est.*

5. Nam Rabbinicis scriptis si credas, unicum tantum credes Messæ adventum, contra doctrinam N. T. Nec magis opus erit adventu personali Christi ad convertendos porro Judæos, qui supererunt convertendi usque ad consummationem sæculi, quam ille fuit necessarius convertendis tot myriadibus Judæorum & Israëlitarum qui nomen ipsi dederunt post assumptionem ejus in gloriam. Filius hominis veniens in nubibus cœlis usque ad Antiquum dierum regnum accepturus Dan. vii. 13. 14. Christus est, post consumma-

tum

tum opus nostræ redemptionis, ascendens in cœlum & confidens ad dextram Patris: unde illud ipsum ejus *sedere* ad dextram Dei, exprimitur per τὸ *regnare* 1. Cor. x v. 25. Et qui somniarit Christum nondum *regnum* accepisse, sed adhuc illi restare *ineundum*, ille Christo in os contradicere, ejusque gloriam blasphemare mihi videbitur. Videantur loca Matth. x x v i i i. 19. Marc. x i v. 62. Joh. x v i i. 5. Nec in re obvia pluribus opus est. Hæc æquè sunt absorta, ac absurde finxeris cum Socini sequacibus, Christi regnum non fore æternum, contra expressissimam Scripturam 2. Sam. v i i. 13. Esa. i x. 6. Dan. v i i. 14. 27. Luc. i. 33. Apoc. v i i. 17. Nec enim tradendo regnum Deo ac Patri 1. Cor. x v. 24. illud deponet, sed potius exhibebit & sistet numeris omnibus absolutum & consummatum, postquam ultimus hostis, suorum gloriosâ suscitatione ad vitam, fuerit debellatus.

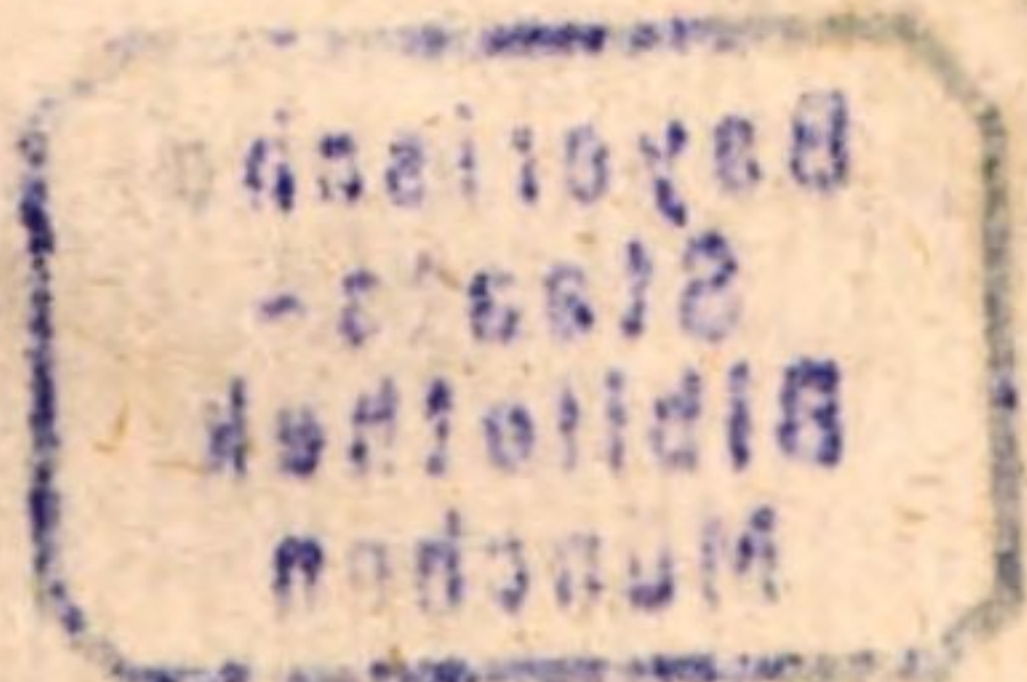
6. Duriusculum verò est quod pag. 21. lubet D. Serario me componere in pari gradu cœcitatis cum *Menasseh Ben Israël*, eò quod ille crediderit quidem *mortuorum resurrectionem quandam cum adventu Messie concurrere debere*, sed non ultimam illam universæ carnis quæ ad mundi finem est futura, in quo paria faciat cum Chiliaistis, nec tamen admittat jam venisse Messiam; ego verò qui profitear Christum tanquam primogenitum ex mortuis & primitias resurrectionis jamdiu resurrexisse, nec tamen videam inceptam jam in Christo peculiarem justorum resurrectionem perficiendam, simili resurrectione totius massæ justorum, sed illam promiscuè cum universæ carnis resurrectione misere confundam, quasi nulla esset peculiaris justorum resurrectio & aliorum promiscuè mortalium resurrectio tempore distincta. Transeat odiosa hæc comparatio cum cœteris erroribus D. Serarii: sed miseret me ipsius, quod dum ipse & suus *Felgenhaverus* syncretismum cum hostibus professis Evangelii moliuntur, maluerunt adoptare vel incrustare eorum errores gravissimos, quam stare doctrinæ communi Christianorum, ut Symbolo Apostolico exprimitur. Ibi enim unius resurrectionis fit mentio, tum processuræ justorum & injustorum Actor. x x i v. 15. cum veniet Christus judicatum vivos & mortuos Joh. v. 28. 29.

7. Quod si, D. Serari, tota massa Justorum est resurrectura ante cœteros, ergo illa secunda quam videris admittere in consummatione sæculi, erit tantum injustorum: quod nescio an sustinere possis; Tum qui durante Regno Millenario pii & justi fuerint, aut omnino

omnino non morientur, aut mortui non resurgent, aut si resurgant non pertinebunt ad massam justorum, cui priores partes in resurrectione debentur: Tantæ scilicet molis erat Chiliafticam condere gentem, ut nihil tam absurdi exciderit Judæo apellæ, nihil tam adversetur doctrinæ Evangelicæ, quod in amabilis illius insanix præsidium nolint isti homines adoptare. Antichristum quod attinet, cum statuas illustri & personali Christi reditu è coelis, cum abolitum iri, & unus tantum ejusmodi Christi adventus sit expectandus in consummatione sæculi, inde liquet nonnisi in consummatione sæculi Antichristum penitus abolendum, etsi possit fieri ut ante illam, ipsius primaria Sedes corruat, & Bestiæ carnes devorent illi Magnates Mundi qui eam primi tam liberaliter dotaverant.

8. Quò autem magis pateat ~~angustia~~ Chiliaftarum, haud abs re fecero, si brevem collationem instituero inter D. Serarium, & Authorem *Excitabuli*, cujus supra memini, & quem *Betisonem*, cum videatur eò nosducere ejus anagrammatismus, discriminis ergo vocavimus: In multis quidem æquè absurdis videntur consentire; sed discrepant circa hæc ipsa in pluribus; ut nusquam major dissentus circa eosdem errores potuerit esse. De reducendis Judæis in Palestinam, ubi genialiter vivant, consentiunt ambo: Sed D. Serarius priscam illis destinat Politiam; *Betiso*, planè novam: D. Serarius cultus Levitici restitutionem illis pollicetur; *Betiso*, ab eo tam procul est, ut etiam prædicata abrogationem cultus Evangelici: Juxta D. Serarium veniet Christus è coelo ad convertendum Judæos; at juxta *Betisonem*, convertentur ad Christum priusquam veniat.

9. Consentunt in expectando regno Christi terreno, quod ipse coram & in carne Hierosolymis administrabit. Sed hoc regnum juxta D. Serarium, erit tantum mille annorum; juxta *Betisonem*, annorum sex millium. Consentunt item in assignanda duplici ascensione Christi in coelum, quarum prior sequuta est ejus resurrectionem, posterior sequetur administrationem regni Hierosolymitani: Duplex etiam utrique celebratur Christi reditus sensibilis è coelo; prior ad regnum terrenum capeffendum, posterior post illius tempora finita & absoluta: Duplicem quoque propugnant resurrectionem communem mortuorum, quarum altera cum regni terreni Christi auspiciis conjuncta erit, altera verò aliquamdiu post illud finitum & absolutum: adeoque, ut nonnulli ex quodam vitio

dam vitio oculorum laborantes omnia dupla vident, sic istis D. D. Chiliaſtis, omnia duplicantur, præter & contra mentem Scripturarum. Attamen in istis duplicationibus, miris contradictionibus inter se implicantur.

10. Nam juxta D. Serarium, in primo Christi reditu sola massa iuſtorum reſurget, nec habebitur iudicium ante conſummationem ſæculi: ſed reſurrectio promiſcua bonorum & malorum (quamvis nec de ea promiſcua reſurrectione ſecum conſtantia loquatur) fiet in conſummatione ſæculi, cùm Chriſtus redibit denuò iudicatum vi- vos & mortuos. At juxta Beſiſonem, omnia planè in contrarium ibunt: Nam in primo Chriſti reditu fiet ſecundum illius *δυνάμει* ultima rerum omnium cataſtrophe, eritque finis huius immundi mundi & pravi ſæculi: reſurgent boni & mali, & iudicium finale de utriſque habebitur. In altero verò reditu ſoli pii reſurgent qui ſub ejus regno pacato & glorioſo ſanctiſſimi obierint, aut ſuperſtites immutabuntur, idque abſque ullo iudicio: Quin tunc ex illius placitis dæmones & impii ſubducentur pœnis Tartari, quas ſuſtinuerint per ſex millia annorum: Ut videantur mihi iſti duo Scriptores, non ſe magis intelligere, quam ædificatores Babelis.

11. Atque utinam ſemel cogitarent, Quam periculolum fit *ἐμβατεύειν ἂν μὴ ἐωράσῃ*; Quantum excitent ſcandali inter Chriſtianos, dum obſcuris & valde dubiis nixi, certiſſima quæque convellunt & evertunt; Quam grave ſit crimen ſpes & expectationes piorum, quorum *πολίτευμα* debet eſſe in cœlis, ad terrena revocare, atque militiæ perpetuæ ſedem, qualis eſt terra piis, velle in locum triumphi & otii commutare; Quam Euangelio repugnet ex regno Chriſti ſpirituſuali & cœleſti, terrenum & mundanum fabricari, ac veritatis doctrinam exoſam reddere Principibus & Regibus terræ, quaſi propediem ſit iſtis ablaturus terreſtria qui regna dat cœleſtia; Hæc quoque dogmata, plebi, ad nova ſemper adſpiranti, inſtillant ſpiritum ſeditionis, & tanto nocentius inſligunt vulnus Eccleſiæ, quanto ſubriliùs hac arte, Diabolus mentes fidelium alliciens ad ſecuritatis, pacis, & deliciarum omnigenarum in terris expectationem, imparatiores illos reddit ad crucem & tribulationem, ad quam tamen Dei Verbo evocantur. Verùm hic ſubſiſto, & illis hominibus ſaniora apprecor conſilia & mentem ſanam in corpore ſano.

F I N I S.

Hulsius, Antonius,

Authentica absoluta S. Textus hebraei

Rotterdamum 1662

4 Exeg. 384

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10353960-7